

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
BİLİŞİM BİLİM DALI

**BİLİŞİM ÇAĞINDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL
İSTİLA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

MERT KÜÇÜKVARDAR

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
BİLİŞİM BİLİM DALI

**BİLİŞİM ÇAĞINDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL
İSTİLA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Doktora Tezi

MERT KÜÇÜKVARDAR

Danışman: Prof. Dr. Özhan TINGÖY

İstanbul, 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı BİLİŞİM Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi MERT KÜÇÜKVARDAR'ın BİLİŞİM ÇAĞINDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL İSTİLA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2019 tarih ve 2019-22/8 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 03 / 07 / 2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. ÖZHAN TINGÖY	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. NAZİFE GÜNGÖR	
3. Jüri Üyesi Doç. Dr. AHMET ÇETİNKAYA	
4. Jüri Üyesi Doç. Dr. ŞEVKİ İŞIKLI	
5. Jüri Üyesi Doç. Dr. AYSEL DEMİR	

GENEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Mert KÜÇÜKVARDAR
Anabilim Dalı : Gazetecilik
Bilim Dalı : Bilişim
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Özhan TINGÖY
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – 2019
Anahtar Kelimeler : Dijital İstila, İletişim Sarmalı, Teknoloji Bağımlılığı, Teknolojik Zehirlenme, Teknolojik Saplantı

ÖZET

BİLİŞİM ÇAĞINDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL İSTILA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Günümüzde teknoloji bağımlılığının alt alanlarına yönelik dar bir çerçevede farklı disiplinlerden pek çok araştırma yapılmaktadır. Bu çalışmada bilgisayar, akıllı telefonlar, tablet, televizyon vd. teknolojik araçlar ve internet tabanlı uygulamalar gibi geniş bir alana yönelik çeşitli kullanım durumları araştırılmıştır. Teknoloji kullanım alışkanları çerçevesinde kullanıcıların teknoloji bağımlılık semptom düzeylerini ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiş olup genel kullanıcılar düzeyinde uygulanmıştır.

Literatür taraması sonrası ele alınan araştırma genel tarama modeline göre yürütülmüştür olup geliştirilen 32 madde ve 6 faktörden (Kullanım ve zaman, Teknolojik istila, Bağımlılığı benimseme, Teknolojik saplantı, İletişim sarmalı/döngüsü, Ruhsal ve zihinsel değişkenler) oluşan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği, 948 teknoloji kullanıcılarına uygulanmıştır. Araştırmada pek çok önemli sonuca ulaşılmıştır. Cinsiyete göre yapılan değerlendirmelerde, kadınlar erkeklere oranla genel teknolojiyi kullanma ve teknolojiye zaman ayırma bakımından daha istekli, erkekler kadınlara oranla teknolojik bağımlılığı benimsemeye daha yatkın, kadınlar erkeklere oranla teknolojik araçlara saplantılı olmaya daha yatkın, kadınların erkeklere oranla teknolojilerden ruhsal ve zihinsel olarak etkilenebilme potansiyelinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca birçok demografik ve kullanım verisine göre fark ve ilişki bulunmuştur. Araştırmada aynı zamanda teknoloji bağımlılığı semptom düzeylerine göre ölçümlenmeler yapılmış bu bağlamda araştırmaya katılan teknoloji kullanıcılarının

ölçeğin geneline verdikleri cevaplar çerçevesinde orta düzey bağımlılık semptomları gösterdiği tespit edilmiştir.

Teknoloji bağımlılığı birçok farklı disiplinden çalışma gerektiren ve tam anlamıyla çözümlenmeyi bekleyen bir konu. Bu doktora çalışmasında geliştirilen teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin literatürdeki teknoloji bağımlılık araştırmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Mert KÜÇÜKVARDAR
Field : Gazetecilik
Programme : Bilişim
Supervisor : Prof. Dr. Özhan TINGÖY
Degree Awarded and Date : Ph. D. – 2019
Keywords : Digital Invasion, Communication Spiral, Technology Addiction, Technological Intoxication, Technological Obsession

ABSTRACT

A RESEARCH ON TECHNOLOGY ADDICTION AND DIGITAL INVASION IN THE INFORMATICS AGE

Nowadays, a lot of research is being carried out from different disciplines in a narrow framework for the sub-fields of technology addiction. In this study, the use of technological tools such as computers, smartphones, tablets, televisions and internet-based applications were investigated. Within the framework of technology usage habits, a valid and reliable measurement tool was developed to measure the level of technology dependence symptom of users and applied at the level of general users.

After the literature review, the research was carried out according to the general scanning model and developed to the technology usage habit scale consisting of 32 items and 6 factors (usage and time, technological invasion, adoption of technology addiction, technological obsession, communication spiral/cycle and mental variables) was applied to 948 technology users. Many important conclusions have been reached in the research. It has been shown that in gender assessment, women are more willing to use and spend time to general technology than men, men are more likely to adopt technological addiction than women, women are more likely to be obsessed with technological tools than men, as mentally and spiritually, women are more affected by technology than men. In addition, differences and correlations were found in many demographic and usage patterns. The study also measured the levels of technology addiction symptoms. It was determined that the technology users participating in the study showed moderate level dependence symptoms within the scope of the answers given to the overall scale.

Technology dependence is an issue that requires work from many different disciplines and is expected to be fully resolved. It is thought that the scale of technology usage habits will contribute to the research of technology addiction in the literature.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ana konusu modern çağın problemi olarak değerlendirilen teknoloji bağımlılığı ve onun oluşturduğu etkilerdir. Bu bağlamda, teknolojinin hayatın her alanına nüfuz etmesi beraberinde bir dijital istilaya yol açmıştır. Günümüzde teknolojik araçlar sadece kullanılan birer meta olmaktan çok daha öte birer anlam taşımaktadırlar. Kendisini vazgeçilmez bir konuma taşıyan teknolojilerle çevrelenmiş ve aynı zamanda bunlardan zehirlenmiş bir dünyadayız artık...

İlk olarak, tezin başlangıcından sunulmasına kadar emeği geçen danışman hocam Prof. Dr. Özhan TINGÖY'e ve aynı zamanda tezin içerisindeki her aşamada yanımda olan, yaptığım çalışmaya yön veren ve her durumda desteğini esirgemeyen, değerli hocam Doç. Dr. Şevki IŞIKLI başta olmak üzere Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR, Doç. Dr. Ahmet ÇETİNKAYA ve Doç. Dr. Aysel DEMİR hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Yine bu çalışma dönemi boyunca her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen aileme de teşekkür ederim...

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVI
KISALTMALAR LİSTESİ	XVIII
GİRİŞ.....	1

1. BİLİŞİM ÇAĞINDA TEKNOLOJİLERİN YÜKSELİŞİ

1.1. BİLİŞİM ÇAĞI.....	4
1.2. SINIRLARIN YENİDEN BELİRLENMESİ: TEKNOLOJİ.....	6
1.3. DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL ÇEVRE.....	12
1.4. TEKNOLOJİNİN ÖZÜ	16
1.5. TEKNO-DİN.....	22
1.6. TEKNOLOJİ VE ÇOKLU MEDYA.....	26
1.7. TEKNOLOJİ SORGULAMASI.....	29
1.7.1. Teknolojik Bunalım ve Yozlaşma.....	34
1.7.2. Teknofobi ve Teknolojik Kaygı.....	36
1.8. TEKNOLOJİLER VE SAHTE İHTİYAÇLAR.....	38

2. SANAL DÜNYA

2.1. SANAL AĞLAR VE TEKNOLOJİLER	43
2.2. SANAL DÜNYA GÖÇÜ.....	47
2.2.1. Dijital Aylak Kavramı.....	49

2.3. TEKNOLOJİ VE KUŞAKLAR TEORİSİ.....	51
2.3.1. Dijital Dönüşüm ve C Kuşağı.....	53
2.4. SANAL İLETİŞİM AĞLARI VE BİREY.....	57
2.5. SİBER PSİKOLOJİ.....	60
2.6. SANAL ORTAMIN DİJİTAL HASTALIK BELİRTİLERİ.....	63
2.6.1. Ego Sörfü.....	64
2.6.2. Kaçırma Korkusu “FOMO”.....	64
2.6.3. Nomofobi.....	65
2.6.4. Tekno-stres	66
2.6.5. Siberhondrik.....	67
2.6.6. Enfornografi.....	67
2.6.7. Siber-stalk.....	68
2.6.8. Dijital Amnezi.....	68
2.6.9. Selfitis.....	69
2.6.10. Phubbing.....	69
2.7. SOSYAL DEĞİŞİM VE E-KÜLTÜR KAVRAMI.....	70

3. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL İSTİLA

3.1. BAĞIMLILIK.....	75
3.2. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI.....	79
3.2.1. Dijital İstila.....	84
3.3. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞININ BELİRTİLERİ.....	85
3.4. İNTERNET VE BAĞIMLILIK İLİŞKİSİ.....	89
3.5 TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE BİREY.....	97
3.6 TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞINA YÖNELİK TARTIŞMALAR.....	101
3.6.1. Teknoloji Bağımlılığı ve Kuramsal Çerçeve.....	104
3.7 SİBER UZAY VE PROBLEMLER.....	105
3.8 TEKNOLOJİK ZEHİRLENME.....	108
3.9. DİJİTAL DİYET.....	111
3.9.1. Dijital Ebeveyn.....	115

4. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	118
4.1.1. Araştırmanın Kapsamı.....	120
4.1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	120
4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	120
4.2.1. Araştırmanın Modeli.....	121
4.2.2. Veri Toplama Araçları.....	121
4.2.3. Ölçek Geliştirme Süreci.....	122
4.2.4. Madde Havuzunun Oluşturulması.....	123
4.2.4.1. Uzman Görüşleri.....	123
4.2.4.2. Ön Çalışma Grubu.....	124
4.2.5. Madde İç Tutarlılık ve Güvenilirlik Analizi.....	124
4.2.6. Faktör Analizi ve Geçerlilik Çalışmaları.....	127
4.2.7. Ayırt Edicilik Geçerliliği Çalışmaları.....	136
4.2.8. Test- Tekrar Test ile Güvenilirlik Çalışmaları.....	140
4.2.9. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	141
4.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	142
4.3.1 Demografik Bulgular.....	142
4.3.2 Demografik Bulguların Değerlendirilmesi.....	147
4.3.3 Teknoloji, Zaman, Kontrol Yönelik Bulgular.....	148
4.3.3.1 Akıllı Cep Telefonu Sahiplik Durumuna Göre.....	148
4.3.3.2 Cep Telefonu Kontrol Sıklığına Göre.....	148
4.3.3.3 İnternet Kullanımına Başlanan Yaşa Göre.....	149
4.3.3.4 Çevrimiçi Kalma Zamanına Göre.....	150
4.3.3.5 Sosyal Medya Kullanılan Yıla Göre.....	151
4.3.4 Teknoloji, Zaman, Kontrol Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi.....	151
4.3.5 Araştırma Çerçevesinde Yapılan Hipotez Testleri.....	153
4.3.5.1 Cinsiyet Bağlamında Analizler.....	154
4.3.5.2 Yaş Bağlamında Analizler.....	161
4.3.5.3 Medeni Durum Bağlamında Analizler.....	172
4.3.5.4 Eğitim Durumuna Göre Analizler.....	180

4.3.5.5 Yaşanılan Ortama Göre Analizler.....	190
4.3.5.6 Ekonomik Duruma Göre Analizler.....	197
4.3.5.7 Meslek Grubuna Göre Analizler.....	205
4.3.5.8 Yaşanılan Coğrafi Bölgeye Göre Analizler.....	222
4.3.5.9 TKA ve Zaman-Kontrol Arasındaki İlişki Analizleri.....	232
4.3.6 Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Araştırması Sonucu.....	260
4.4 ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	267
5. SONUÇ.....	275
EKLER.....	281
KAYNAKÇA.....	305

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Dünya'daki İnternet Kullanım Oranları.....	45
Tablo 2. Teknolojik araç kontrol araştırması.....	46
Tablo 3. Teknoloji kullanım ve endişe araştırması.....	46
Tablo 4. DSM ve WHO semptomlarının karşılaştırılması.....	81
Tablo 5. İnternet bağımlılığına yönelik araştırmalar.....	90
Tablo 6. Cronbach Alpha değerlerinin genel kabul tablosu.....	125
Tablo 7. 65 ifadeye yönelik Cronbach Alpha değerleri.....	126
Tablo 8. TKA ve Alt Boyutların Güvenilirlikleri	126
Tablo 9. Ölçek geliştirme sürecindeki faktör yük değerleri.....	129
Tablo 10. Nihai ölçeğe ait faktör yük değerleri.....	130
Tablo 11. Faktör 1 ve Madde Dağılımları.....	131
Tablo 12. Faktör 2 ve Madde Dağılımları.....	131
Tablo 13. Faktör 3 ve Madde Dağılımları.....	132
Tablo 14. Faktör 4 ve Madde Dağılımları.....	132
Tablo 15. Faktör 5 ve Madde Dağılımları.....	133
Tablo 16. Faktör 6 ve Madde Dağılımları.....	133
Tablo 17. KMO, Barlett Testi Skorları.....	136
Tablo 18. Madde Ayırt Edicilik Değerlerine Yönelik t-Testi Sonuçları.....	137
Tablo 19. Test-Tekrar Test Korelasyonu.....	140
Tablo 20. Sıralar/Akıllı telefon sahiplik durumu.....	154
Tablo 21. Mann-Whitney Testi Tablosu/Akıllı telefon sahiplik durumu.....	154
Tablo 22. Sıralar/Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	155
Tablo 23. Mann-Whitney Testi Tablosu/ Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	155
Tablo 24. Sıralar/İlk internet kullanma yaşı.....	156

Tablo 25. Mann-Whitney Testi Tablosu/İlk internet kullanma yaşı.....	156
Tablo 26. Sıralar/İnternet kullanım süresi.....	156
Tablo 27. Mann-Whitney Testi Tablosu/İnternet kullanım süresi.....	157
Tablo 28. Sıralar/Sosyal medya kullanım yılı.....	157
Tablo 29. Mann-Whitney Testi Tablosu/Sosyal medya kullanım yılı.....	157
Tablo 30. Mann-Whitney Testi Tablosu/Cinsiyet gruplarına göre faktörler.....	158
Tablo 31. Sıralar/Cinsiyet gruplarına göre faktörler.....	158
Tablo 32. Sıralar/Yaş-Akıllı telefon sahiplik durumu.....	161
Tablo 33. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-Akıllı telefon sahiplik durumu.....	162
Tablo 34. Sıralar/Yaş-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	162
Tablo 35. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	163
Tablo 36. Sıralar/Yaş-İlk internet kullanma yaşı.....	163
Tablo 37. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-İlk internet kullanma yaşı.....	164
Tablo 38. Sıralar/Yaş-İnternet kullanım süresi.....	164
Tablo 39. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-İnternet kullanım süresi.....	165
Tablo 40. Sıralar/Yaş-Sosyal medya kullanım yılı.....	165
Tablo 41. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-Sosyal medya kullanım yılı.....	166
Tablo 42. Kruskal-Wallis Testi/Yaş gruplarına göre faktörler.....	166
Tablo 43. Sıralar/Yaş gruplarına göre faktörler.....	167
Tablo 44. Sıralar/Medeni Durum-Akıllı telefona sahip olma.....	172
Tablo 45. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Medeni D.-Akıllı telefona sahip olma.....	172
Tablo 46. Sıralar/Medeni D.-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	173
Tablo 47. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Medeni D.-Akıllı telefon kontrol sıklığı...	173
Tablo 48. Sıralar/Medeni D.-İlk internet kullanma yaşı.....	174
Tablo 49. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Medeni D.-İlk internet kullanma yaşı.....	174

Tablo 50. Sıralar/Medeni D.-İnternet kullanım süresi.....	175
Tablo 51. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/ Medeni D.-İnternet kullanım süresi.....	175
Tablo 52. Sıralar/Medeni D.-Sosyal medya kullanım yılı.....	175
Tablo 53. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/ Medeni D.-Sosyal medya kullanım yılı....	176
Tablo 54. Kruskal-Wallis Testi/Medeni duruma göre faktörler.....	176
Tablo 55. Sıralar/Medeni duruma göre faktörler.....	177
Tablo 56. Sıralar/Eğitim-Akıllı telefona sahip olma.....	180
Tablo 57. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-Akıllı telefona sahip olma.....	181
Tablo 58. Sıralar/Eğitim-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	181
Tablo 59. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	182
Tablo 60. Sıralar/Eğitim-İlk internet kullanma yaşı.....	182
Tablo 61. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-İlk internet kullanma yaşı.....	183
Tablo 62. Sıralar/Eğitim-İnternet kullanım süresi.....	183
Tablo 63. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-İnternet kullanım süresi.....	184
Tablo 64. Sıralar/Eğitim-Sosyal medya kullanım yılı.....	184
Tablo 65. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-Sosyal medya kullanım yılı.....	185
Tablo 66. Kruskal-Wallis Testi/Eğitim durumuna göre faktörler.....	185
Tablo 67. Sıralar/Eğitim durumuna göre faktörler.....	186
Tablo 68. Sıralar/Ortam-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	190
Tablo 69. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ortam-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	191
Tablo 70. Sıralar/Ortam-İlk internet kullanma yaşı.....	191
Tablo 71. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ortam-İlk internet kullanma yaşı.....	192
Tablo 72. Sıralar/Ortam-İnternet kullanım süresi.....	192
Tablo 73. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/ Ortam-İnternet kullanım süresi.....	192
Tablo 74. Sıralar/Ortam-Sosyal medya kullanım yılı.....	193

Tablo 75. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ortam-Sosyal medya kullanım yılı.....	193
Tablo 76. Kruskal-Wallis Testi/Ortam-Yaşanılan ortama göre faktörler.....	194
Tablo 77. Sıralar/Ortam-Yaşanılan ortama göre faktörler.....	194
Tablo 78. Sıralar/Ekonomi-Akıllı telefona sahip olma.....	198
Tablo 79. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-Akıllı telefona sahip olma.....	198
Tablo 80. Sıralar/Ekonomi-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	198
Tablo 81. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	199
Tablo 82. Sıralar/Ekonomi-İlk internet kullanma yaşı.....	199
Tablo 83. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-İlk internet kullanma yaşı.....	200
Tablo 84. Sıralar/Ekonomi-İnternet kullanım süresi.....	200
Tablo 85. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-İnternet kullanım süresi.....	201
Tablo 86. Sıralar/Ekonomi-Sosyal medya kullanım yılı.....	201
Tablo 87. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-Sosyal medya kullanım yılı.....	201
Tablo 88. Kruskal-Wallis Testi/Ekonomik duruma göre faktörler.....	202
Tablo 89. Sıralar/Ekonomik duruma göre faktörler.....	202
Tablo 90. Sıralar/Meslek-Akıllı telefona sahip olma.....	206
Tablo 91. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-Akıllı telefona sahip olma.....	207
Tablo 92. Sıralar/Meslek-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	207
Tablo 93. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	208
Tablo 94. Sıralar/Meslek-İlk internet kullanma yaşı.....	209
Tablo 95. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-İlk internet kullanma yaşı.....	210
Tablo 96. Sıralar/Meslek-İnternet kullanım süresi.....	211
Tablo 97. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-İnternet kullanım süresi.....	212
Tablo 98. Sıralar/Meslek-Sosyal medya kullanım yılı.....	212
Tablo 99. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-Sosyal medya kullanım yılı.....	213

Tablo 100. Kruskal-Wallis Testi/Meslek gruplarına göre faktörler.....	214
Tablo 101. Sıralar/ Meslek gruplarına göre faktörler.....	214
Tablo 102. Sıralar/Bölge-Akıllı telefona sahip olma.....	222
Tablo 103. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-Akıllı telefona sahip olma.....	223
Tablo 104. Sıralar/Bölge-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	223
Tablo 105. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-Akıllı telefon kontrol sıklığı.....	224
Tablo 106. Sıralar/Bölge-İlk internet kullanma yaşı.....	224
Tablo 107. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-İlk internet kullanma yaşı.....	225
Tablo 108. Sıralar/Bölge-İnternet kullanım süresi.....	226
Tablo 109. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-İnternet kullanım süresi.....	226
Tablo 110. Sıralar/Bölge-Sosyal medya kullanım yılı.....	227
Tablo 111. Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-Sosyal medya kullanım yılı.....	228
Tablo 112. Kruskal-Wallis Testi/Yaşanılan coğrafi bölgelere göre faktörler.....	228
Tablo 113. Sıralar/ Yaşanılan coğrafi bölgeye göre faktörler.....	228
Tablo 114. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – kontrol sıklığı.....	234
Tablo 115. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – başlanan yaş.....	235
Tablo 116. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – SM kullanım yılı.....	237
Tablo 117. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – kullanım-zaman.....	238
Tablo 118. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – teknolojik istila.....	239
Tablo 119. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre-bağımlılığı benimseme.....	241
Tablo 120. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre-teknolojik saplantı.....	242
Tablo 121. Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre-iletişim sarmalı.....	243
Tablo 122. Korelasyon Tablosu/ İnternete ayrılan süre-RH ve ZH değişkenler.....	244
Tablo 123. Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve kullanım-zaman.....	246
Tablo 124. Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik istila.....	247

Tablo 125. Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve TB benimseme.....	248
Tablo 126. Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik saplantı.....	250
Tablo 127. Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve iletişim sarmalı.....	251
Tablo 128. Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve RH değişkenler.....	252
Tablo 129. Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve kullanım-zaman.....	253
Tablo 130. Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve teknolojik istila.....	254
Tablo 131. Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve TB benimseme.....	256
Tablo 132. Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve teknolojik saplantı.....	257
Tablo 133. Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve iletişim sarmalı.....	258
Tablo 134. Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve RH değişkenler.....	260
Tablo 135. TKA ölçeği genel puan ortalaması.....	268
Tablo 136. TKA ölçeği faktör-1'e ait puanlama.....	270
Tablo 137. TKA ölçeği faktör-2'e ait puanlama.....	270
Tablo 138. TKA ölçeği faktör-3'e ait puanlama.....	271
Tablo 139. TKA ölçeği faktör-4'e ait puanlama.....	272
Tablo 140. TKA ölçeği faktör-5'e ait puanlama.....	273
Tablo 141. TKA ölçeği faktör-6'e ait puanlama.....	274

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Bilim, teknoloji ve toplum arasındaki akış.....	20
Şekil 2. Çevrimiçi bağlantıdaki C kuşağı bireyi.....	55
Şekil 3. Ölçek geliştirme süreci akış şeması.....	122
Şekil 4. Cronbach Alpha formülasyonu.....	125
Şekil 5. Ölçek ön analizlerine ait Scre Plot grafiği.....	128
Şekil 6. Nihai ölçek analizine ait Scre Plot grafiği.....	128
Şekil 7. Cinsiyete göre dağılım.....	142
Şekil 8. Yaş gruplarına göre dağılım.....	143
Şekil 9. Medeni duruma göre dağılım.....	143
Şekil 10. Eğitim durumuna göre dağılım.....	144
Şekil 11. Meslek durumuna göre dağılım.....	145
Şekil 12. Coğrafi bölgelere göre dağılım.....	146
Şekil 13. Yaşanılan ortama göre dağılım.....	146
Şekil 14. Ekonomik duruma göre dağılım.....	147
Şekil 15. Cep tel. sahiplik durumuna göre dağılım.....	149
Şekil 16. Cep tel. kontrol durumuna göre dağılım.....	149
Şekil 17. İnternet kullanımına başlanan yaşa göre dağılım.....	150
Şekil 18. Çevrimiçi kalma zamanına göre dağılım.....	151
Şekil 19. Sosyal medya kullanma yılına göre dağılım.....	151
Şekil 20. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – kontrol sıklığı.....	235
Şekil 21. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – başlanan yaş.....	236
Şekil 22. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – SM kullanım yılı.....	237
Şekil 23. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – kullanım-zaman.....	239

Şekil 24. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – teknolojik istila.....	240
Şekil 25. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre-bağımlılığı benimseme.....	241
Şekil 26. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre-teknolojik saplantı	242
Şekil 27. Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre-iletişim sarmalı.....	244
Şekil 28. Dağılım Grafiği/İnternete ayrılan süre- RH ve ZH değişkenler.....	245
Şekil 29. Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve kullanım-zaman.....	246
Şekil 30. Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik istila.....	248
Şekil 31. Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve TB benimseme.....	249
Şekil 32. Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik saplantı.....	250
Şekil 33. Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve iletişim sarmalı.....	252
Şekil 34. Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve kullanım-zaman.....	254
Şekil 35. Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve teknolojik istila.....	255
Şekil 36. Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve TB benimseme.....	256
Şekil 37. Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve teknolojik saplantı.....	258
Şekil 38. Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve iletişim sarmalı.....	259

KISALTMALAR

BT	: Bilişim Teknolojileri
BKZ	: Bakınız
CP	: Compulsive Programmers (Zorlayıcı programcılar)
ÇM	: Çoklu Medya
DBS	: Düşük Benlik Saygısı
FOMO	: Anı Kaçırma Korkusu (Fear of missing out)
NPB	: Nomofobi (No mobile phone)
PC	: Kişisel Bilgisayar (Personel Computer)
SU	: Siber Uzay
SP	: Siber Psikoloji
TB	: Teknoloji Bağımlılığı
TD	: Tekno-Din
TF	: Teknofobi
TKA	: Teknoloji Kullanım Alışkanlığı
TS	: Tekno-stres
YZ	: Yapay Zekâ

GİRİŞ

İnsan ve teknoloji birbiriyle bütünleşmiştir. Farklı toplumların kendine özgü özellikleri teknolojiyle iç içe geçmiş durumdadır. Bir bütünlük söz konusudur; insansız teknoloji tek başına tam olarak var olamayacağı gibi teknolojisiz de insan olmaz. Dolayısıyla, teknoloji var olduğu toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki yansımaları oluşturmaktadır. Teknolojinin çoklu alanlara nüfuz etmesiyle çeşitli işler kimi zaman karmaşık bir hale gelmekte kimi zamansa basitleşmiş bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Tüm bu değişikliklerin yegâne unsuru insandır. Teknolojinin zaman içerisindeki değişimine insanın istekleri, beklentileri, ihtiyaçları etki etmiştir. Bu etki farklı alanları içerisinde barındıran bir yapıda, çok boyutludur. Çok boyutlu evrenin içerisinde yer alan insanın arayışı, kendini teknolojide gösterir. İnsanlık var olduğundan bu yana tüm gücünü tabiatı denetim altına alma ve karşısına çıkacak tüm engelleri aşma yönünde harcamıştır. Tüm bunları yaparken doğal kaynakları bilinçsizce tüketme yoluna gitmiştir. Yıllarca elde edilen bilgi birikimleri büyük sermayelerin etkisiyle metâ haline getirilmiş, tüketimin körüklenmesi amacıyla teknolojinin gelişimi ve yayılımı yolunda harcanmıştır. İnsan, elinde bulunan kaynakları yağma zihniyeti çerçevesinde kazanca çevirme peşine gitmiştir.

1980'li yıllardan itibaren bilişim araçlarının önderliğinde değişmeye başlayan yaşam, 90'lı yıllardan itibaren internet teknolojisiyle dönüşüme uğramış ve günümüzde etkisini çokça hissettiğimiz bir bilişim devriminin kapılarını aralamıştır. Kimilerine göre yaşanan bu bilişim devrimi tarihin belirli kırılma noktalarında olduğu gibi (sanayi devrimi) önemli bir devrimdir. Bu öneminin altında birey, toplum, kültür ve diğer alanlarda yarattığı ciddi değişimler ve etkiler yatmaktadır. Ancak teknolojide yaşanan bu denli ciddi değişimler, bilgi ve iletişimin küreselleşmesiyle birleşince, ortaya çıkan sorunların daha hızlı bir şekilde yayılmasına yol açmış ve dünyayı saran teknoloji fırtınası bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bilişim devriminin etkilerini iki temel şekilde ele almak mümkündür. Bunlardan ilki kuşkusuz gerçek ve sanal dünya arasındaki çizginin belirsizleşmesidir. İkincisi, belirsizleşen gerçek ve sanal çizgisinin

giderek tek bir alana (sanala) kayma eğilimidir. Bu da teknoloji bağımlılığını (TB) tetiklemektedir.

Teknoloji bağımlılığının çok farklı sayıda alanı kapsadığı söylenebilir. Özellikle teknolojinin en ileri derece modernleşme eğilimleri göstermesiyle birlikte ön plana çıkan ve araştırmaların konusu olmaya başlayan siberpunk (*cyberpunk*) olgusu teknoloji ve diğer alanların (makine-insan, sanal dünyalar, yapay zekâ, sibernetik, bilgi-güç, genetik...) birlikteliğini ele almış ve açıklamaya çalışmıştır. Kavram genellikle modern olguların eleştirisi ve günümüzün tahlili üzerine odaklanmaktadır. Teknolojinin geleceğine yönelik çözümlerinin dağınık olması tartışma alanının da genişlemesine yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüz postmodern kuram tartışmalarının genellikle siber-teoriler çatısı altında ortaya çıktığını ifade edebiliriz. Bilim ve teknik alanlarında ortaya çıkan sonuçlar, toplumsal yapının tüm alanlarda değişikliğe uğramasına yol açtı. Ve aynı zamanda modern bilimde varlığa, doğaya hâkim olma, M.Heidegger' ifadesiyle "el altında tutma" (*bestalt*) yönetme düşüncesi insani ilişkilere ve uzantılarına ciddi etki etti. Kontrol ve yönetme çabasında olan insan, girilen mücadeleye destek ve kolaylık sağlayacak bir takım araç gereçlerin icadına, gelişimine katkı sağladı. Fakat akıl ve bilimin birer uzantıları olan teknolojik araçları el altında tutma düşüncesi günümüzde doğa ile sınırlı kalmadı; birey, toplum, kültür ve daha birçok alanı da etkisi altına almaya başladı. Bu etkinin görünen yüzünü teknoloji ve teknolojik araçlar oluşturdu.

Tüm bu etkilerin ışığında her sabah gözünüzü açtığımızda cep telefonunuzu elinize alıyor, mesajlarınızı, e-postalarınızı ya da diğer uygulamalarınıza göz atıyor, sosyal medya hesaplarınızdan size kimlerin yazdığını bakıyor ve onlara cevap verme eğilimi içerisine giriyorsanız teknolojik bağımlılığın bir semptomlarını taşıyor olabilirsiniz. Özellikle doğdukları andan itibaren teknolojiyle büyüyen dijital yerliler ve teknolojik araçlarla sonradan tanışan dijital göçmenlerin dâhil olduğu bu teknolojinin büyümlü ritüeli hepimizin farkında olmadan meydana getirdiği, otomatikleşmiş gündelik davranışlarını kapsamaktadır. Sanal dünyadan ya da teknolojik araçlardan uzak kaldığımızda bir şeylerin eksik ya da yanlış olduğu hissine kapılmaktayız. Teknolojik araçların etkileri konusunda araştırmalar yapan Dr. Rosen'e göre, "Hepimiz telefonlarımızdan gelen uyarı mesajları için uyanık olmaya şart kıldık. Pavlov'un köpeklerine bir şekilde benziyoruz. İnsanlar telefonlarını ceplerinden çıkarıp kontrol

ediyor ve geri koyuyorlar ancak iki dakika sonra hiçbir şey olmamasına rağmen bunu tekrar yapıyorlar.” Bu ve benzer refleks eylemleri ve bir şeyi kaçırmış hissi “FOMO” (*Fear of Missing Out*) hepsi birer dijital hastalık belirtileri (Rosen, 2016).

Bilişim dünyasının zenginliği araştırma metotlarının da çeşitlenmesine yol açmıştır. Geleneksel anlamda birey ve kültür davranışlarını açıklamaya çalışan “etnografi” değişikliğe uğramış ve çevrimiçi sistemlerle birlikte yeni bir olgu boyutunda karşımıza çıkmıştır. Robert Kozinets’in ortaya koyduğu biçimiyle “netnografi” (*netnography*) kavramı çevrimiçi iletişim süreçlerini temel alarak, sanal ortamda bulunan insanların davranışları üzerine yoğunlaşır, onların bıraktıkları kırıntılardan yola çıkarak yorumlamaya çalışır. Gözlemci veya katılımcı olarak inceleme metotlarını kullanan netnografi, insanların dijital dünyada gösterdiği davranışları aynı zamanda kültürel süreçleri de içine alacak şekilde yorumlar (Kozinets, 2011, s. 1-2). İşte tam bu noktada teknoloji bağımlılığının ve teknolojik zehirlenmenin incelendiği bu çalışmada netnografik süreçlerle benzerlik göstermektedir. Teknoloji kullanımı, alışkanlıklar ve bağımlılık ilişkilerinde sağlıklı bir çözümlenmede bulunabilmek için teknolojinin psikoloji alanıyla olan bağlantısının da ortaya koyulması gereklidir. Aradaki benzerlikleri gördüğümüz zaman teknoloji-bağımlılık ilişkisinin çözümlenmesindeki ufuk çizgisi kendiliğinden belirecektir.

Hayatın geneli çoğunlukla meşru sayılan dolayısıyla hiç sorgulanma gereksinimi duyulmayan çeşitli bağımlılıklarla doludur. Teknoloji bağımlılığı olgusu da bunlardan biridir. Teknolojik araçlar ve sanal ağların kullanımı, toplumun her bölümünde yaygınlık kazanmaktadır. Özellikle ucuzluk ve erişim kolaylığı gösteren teknolojik araçlar, sanal ağların erişilebilirlik özelliğiyle birleşmiştir. Bu sayede her sosyo-ekonomik düzeyden insan bu birleşimin içinde yer almıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda insanların teknolojiye yönelik artan etkileşimi dikkat çekmeye başlamış, incelenmeye uygun değişik davranış kalıpları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle son yıllarda özellikle teknoloji, iletişim, bilişim gibi olgular ve çeşitli teknolojik araçlara yönelik (kullanım durumları, şekli ve bağımlılık oluşturma potansiyeli gibi) araştırmalar çoğalmıştır. İnsanlar, teknoloji ve teknolojik araçların etkileri konusunda yeteri kadar bilgiye sahip değildir. Dolayısıyla insanlar, ortaya çıkan problemlerin çözümüne yönelik bilgi eksiliği içerisinde ve teknoloji bağımlılığının semptomlarını

tanıma/çözümleme konusunda zorluk çekmektedir. Konuyla ilgili kalıcı çözümlerin yolu, konunun sistematikleştirilmesinden geçmektedir.

Toplumların ilerlemesi, kalkınması ve bu yolda istikrarını sürdürmesi bilişim teknolojilerinin etkin, akılcı ve yenilikçi kullanmasına bağlıdır. İçinde bulunduğumuz yüzyıl özellikle günümüz bireyleri tarafından bilgi ve iletişim çağı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu çağa yönelik ortaya çıkmış teknolojik araçları doğru, etkin ve bilinçli kullanan toplumların başarılı olacağı açıktır. Teknoloji bağımlılığına yönelik son 10 yıl içerisinde ciddi adımlar atılmıştır. Özellikle ülkemizde 2012 yılı içerisinde Türkiye'nin ilk internet bağımlılığı polikliniği, "*Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde*" açılmıştır. Ayrıca teknoloji bağımlılığına yönelik çeşitli seminerler ve kongreler düzenlenmektedir. İstanbul'da 6-8 Nisan 2012'de ilk kez "*I. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi*" düzenlenmiştir. Kongrenin ikincisi 26-27 Ekim 2013'de düzenlenirken yine Yeşilay'ın desteklediği "*3. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi*" ise 3-4 Mayıs 2016'da düzenlenmiştir. Ülkemizde konuyla ilgili yapılan kongrenin sonuncusu olan 4'üncü kongre ise yoğun bir katılımıyla 27-28 Kasım 2017'de düzenlenmiştir. Kongrenin hedefi dünyada ve özellikle de ülkemizde hızla yayılan teknoloji bağımlılığı konusunda toplumu bilinçlendirmek ve çözüm önerileri ortaya koymaktır. Teknoloji bağımlılığı önlem alınmadığı takdirde gelecekte daha ciddi sonuçları ortaya çıkarma potansiyeline sahip. Dolayısıyla yapılan nitelikli çalışmalar teknolojinin etkileri konusunda geleceğe ışık tutacaktır.

Her yeni teknoloji bireyler ve toplumlar için ilk zamanlarda benimsenmekte güçlük çekilen bir şey olarak görülürken sonradan bu durum sıradanlaşmakta ve günlük yaşam pratiğine etki eden bu araçlarla bir bağ oluşmaktadır. Bilişim araçlarıyla sürekli etki ve değişim içerisinde olan yaşam biçimimiz, deneyimlerimiz, kültürümüz ve daha birçok alanla bütünleşik yapıya yönelik genel bir çerçevesinin çizilmesi, aradaki ilişkinin açıklanması, güçlü-zayıf bağlantıların ortaya koyulması gereklidir. Bunlar dünyada ve ülkemizde teknolojiye yönelik kabul gören, üzerinde durulması gerekli konulardır. Bu bağlamda bilişimin genel bileşenleri olan teknoloji ve teknolojik araçlarla bağlantılı olma haline yönelik çözümler, sorulması gereken sorular ve tavsiyelerin verilmesinin amaçlandığı bu çalışma, günden güne etki alanını arttıran ve

popülerliğini kolay kolay kaybetmeyeceğini düşündüğüm teknoloji bağımlılığı, dijital istila, teknolojik zehirlenme gibi çeşitli konu ve alanlara odaklanmaktadır. Ayrıca gelecek çalışmalara ışık tutmayı ve farklı araştırma konularının oluşturulmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu tez ilerledikçe teknolojinin çeşitli kişiler ve sistemler üzerindeki etkisini tartışacağız. Teknolojinin kötüye kullanımı ve teknoloji bağımlılığıyla ilgili sorunlara baktığımızda, teknoloji kullanımımızın bir sonucu olarak hayatımızın zaman zaman dengesiz bir hale büründüğünü göreceğinize inanıyorum. Araştırma sonunda daha da geç olmadan kendinize dijital sınırlar çizmenize ve teknoloji konusunda bilinç oluşturmanıza yardımcı olmak da hedefler arasında.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BİLİŞİM ÇAĞINDA TEKNOLOJİLERİN YÜKSELİŞİ

1.1. BİLİŞİM ÇAĞI

Dünyanın modernleşme, dijitalleşme süreçleri genellikle kişisel bilgisayarların ve internetin keşfi ile özdeşleştirilir. Ancak bütünsellik ilkesinden de yola çıkabileceğimiz üzere bahsi geçen iki teknolojidен çok daha önce yaşanan olaylar serisinin günümüze ciddi etkileri olduğu söylenebilir. Bunların bilişim çağını getiren dinamikleri oluşturduğu görülmektedir. Taş, Bakır, Tunç, Demir gibi birbirini takip eden tarihsel devirlerin bütünlüğü sanayi devrimine öncülük etmiştir. En nihayetinde ise bilgi ve teknolojinin hâkim olduğu “bilişim devrimi” yaşanmıştır.

Bilgisayar ve iletişimin ortak kullanımının bir sonucu olarak ortaya çıkan bilişim, hayatın her alanına nüfuz etmiş ve internet olgusuyla birlikte kurulan sanal ortam, yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla günümüzü bir “bilişim çağı” olarak nitelendirmek mümkündür. Ancak içerisinde birçok benzer kavramı barındıran bu dönem “dijital”, “bilgi”, “medya”, “sayısal” çağ gibi farklı tanımlamalarla da anılmaktadır. Bilişim çağında görülen hızlı akış, zaman olgusundaki bolluk ve mekân tanımaz yapısıyla yeni teknolojiler tüm insanlık için bir dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle günümüz teknolojik araçları insanlar için “olmazsa olmaz” bir anlayış çerçevesinde, kendini sorgulanmaz bir konuma yerleştirmiştir. Elektronik verilerin hızlı oluşu, bilgiye erişimi, iletişimi kolaylaştırmış ve yeni bir hayat biçiminin doğuşuna olanak tanımıştır. Fakat bu denli olumlu etkilerinin yanında insanı yalnızlaştırma, sosyal ortamlardan uzaklaştırma gibi olumsuz durumlara yol açması nedeniyle teknolojilerin etkileri tartışılır hale gelmiştir.

1.2 SINIRLARIN YENİDEN BELİRLENMESİ: TEKNOLOJİ

“Teknolojimizin insanlığımızı aştığı son derece açık bir şekilde ortaya çıktı.”

-Albert Einstein

İnsanlar ilk varoluşlarından beri hayatta kalabilmek, barınabilmek, yemek yiyebilmek gibi çeşitli amaçlarla doğada bulunan materyalleri kullanarak aletler yapmıştır. Bu nedenle denilebilir ki ilk insandan günümüze kadar uzanan bir süreçte

sürekli teknoloji üretilmektedir. Bu üretim insanın akıl ve mantık çerçevesi sayesinde gerçekleşmiş ve teknik bilgi doğmuştur. Dolayısıyla yine denilebilir ki teknolojinin sürekli varlığı, gelişimini de beraberinde getirmektedir. Modern dünya bireyi teknoloji kavramının kökenlerine inmek yerine onu günümüzün popüler araçları olan, bilgisayarlar, oyun cihazları, telefonlar, televizyonlar, müzik oynatıcıları, tabletler, interaktif cihazlar, dijital kayıt cihazları vb. ile özdeşleştirir. İnsan sanatı ve yeteneğinin dışı vurumu olan teknoloji sadece elimizde bulunan araçlar değil aynı zamanda bizi tanımlayan, bizi insan yapan değerlerle bağlantılı bir olgudur. Böylesine bir bağlantı, düşünme şekli, karar verme süreçleri, diğerleriyle olan ilişkiler, bilginin yapılandırılması hatta tanrıya olan inancımız gibi çok farklı süreçlerde kendisini hissettirmektedir.

Temeline bakıldığında teknoloji kavramı, Yunan dilinde sanat ya da zanaat anlamına gelen “*tekhne*” ve bilgi, söz, sözcük anlamında kullanılan “*logos*” birleşiminden oluşmaktadır. Antik dönemde “bilginin sonucu oluşan zanaat” anlamında kullanılan kavram ilerleyen zaman içerisinde değişiklik göstererek; “bilimsel araştırmalar sonucu elde edilmiş somut ve yararlı sonuçlarla ilişkisi olan araç, süreç ve yöntemlerin tamamını ifade eden bir yapı” haline gelmiştir. Sonraları teknoloji kavramı direkt olarak araçla bağlantılı anlaşılır, hayal edilebilir yapıya bürünmüştür. Teknolojinin mekanizma, alet, araç vb. anlamlara bürünmesi ve modernleşme süreçlerinin bir sonucu olarak teknoloji; günümüzde insanların aklında, makineler, robotlar, karmaşık ekipmanlar, bilimkurgu senaryolarına konu olan çeşitli araçlara gönderme yapan şeylerin bütününe yönelik bir tasvir uyandırır.

Teknoloji temel olarak düzenli bilgilerin, bilimsel olarak pratiğe uyarlanması şeklinde kendini gösterir. Bu pratik genelde insanın çevresini değiştirirken kullandığı bilgilerin bütününe oluşturmaktadır. Teknolojinin insanla birlikte ortaya çıkması kendine özgü bir teknolojiye sahip olma özelliğini de bünyesinde barındırmasına yol açmıştır. Bu nedenle teknoloji insanın zihinsel gücünün toplumsal hayata uygulanması ve yansımalarının çeşitli alanlarda görülmesine de katkı sağlar. İnsanın var oluşundan beri teknolojinin var olması dolayısıyla teknoloji tarihinin insanla birlikte başladığı varsayımında bulunabiliriz. İnsan varoluşundan beri doğayı kontrol etme ve ona egemen

olma çabasıyla gelişimini göstermiştir. Teknoloji insanlığın egemenliğinin sınırlarını genişlettiği bir araç olmuştur.

Yüksek Orta Çağ'da Aristo'nun "etkileyici nedeninin" kavramsal değişkeni olan "araçsal nedenin" özel bir yeri vardı. Örneğin, çekiç çakmaya yaran bir aygıt olarak kavramlaştırıldığında bir araç veya alete dönüşüyordu. Bununla birlikte, kendilerini üreten kişilerin tasarılarını somutlaştıran bu aletlerin kullanımı, zaman içinde isteğe bağlı olarak benimseniyor ya da terk ediliyordu. Aletlerin insanların amaçlarına hizmet etmesi, sonraki yüzyıllarda teknolojinin bireysel ve kitlesel faydalar elde edilmesine yarayan birer araç olarak algılanmasına olanak sağlamıştır. Bu saygıdeğer algı, tuvale çekilen astarın altından kendini belli eden hatalı çizimler gibi hala görülmeye devam etmektedir (Robert, 2015, s. 120).

Teknoloji temelde olarak insanlığın ortaya çıkışı, avlanma, tarım, sulama ve su yöntemleri ile alakalı araç-gereçlerin keşfedilmesi ile bağlantılıdır. İlerleyen süreçlerde teknoloji, hangi araç-gerecin nasıl kullanılacağını kavramak için bilimsel yöntemler olarak ortaya çıkmıştır. Teknoloji, modern bilimsel birikimin, ampirik gözlemler ve hipotezler aracılığıyla insan ve madde arasındaki doğal ilişki yapısının incelenmesine olanak sağlamıştır. Son aşama da ise günümüz dünyasında artık teknolojiyi toplumdan bağımsız düşünmek olanaksız hale gelmiştir. Teknoloji günlük hayatımıza o kadar yapışık hale gelmiştir ki beslenme, ev ve günlük rutin işlerin hiçbirini teknoloji olmadan düşünmek imkânsızdır (Robert, 2015). Teknoloji kavramı üzerine odaklanan ve detaylı araştırmaları olan Amerikalı araştırmacı Leo Marx, teknolojinin gerçek bir çalışma alanı (*field of study area*) olarak 17.yüzyılda ortaya çıktığını ancak 1930'lardan itibaren teknolojinin çeşitli alanlarda artan kullanımının semantik bir boşluk yarattığını söylemiştir. Bundan dolayı teknolojinin bir çalışma konusu (*object of study*) olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. 1930'larda ortaya koyulan kapsamlı sosyal bilim yazıları teknoloji olgusunun nasıl da tarihi bir değişimin eyleyicisi olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, Lewis Mumford (1934)'de kaleme aldığı "Medeniyet ve Teknikler" (*Technics and Civilization*) kitabında teknoloji tarihinin kültürel tarihle paralel bir yapıda ilerlediğinden bahsetmektedir. Marx, bu yapıda teknolojiye tarihi değişimin eyleyicisi olarak yaklaşmanın hatalı olduğundan öte oldukça tehlikeli olduğunu vurgulamıştır (Marx, 1997, s. 965-988). Bu tehlike tam olarak belirli teknolojilerin ortaya çıktığı,

kullanıldığı ya da uygulandığı siyasi-iktisadi ve sosyal-kültürel bağlamdan koparılmasından kaynaklanır.

Teknoloji kavramı, genelde üç anlam çerçevesi altında toplanmıştır. Kavram, araç ve gereçlerin aracılığıyla doğayı şekillendiren ve sorunların çözümüne katkı sağlayan teknoloji (zımba, makas vb), bir şeyler yaratma ve uygulamaya yönelik teknoloji (tank üretmek vb), kültür oluşumuna katkı sağlayan teknoloji (tekno-kültür, popüler kültür). Teknolojinin basit araç gereçlerden başlayan ve günümüze bilimsel çalışmalar da kullanılmasına kadar geçen yolculuğunda bazı kırılma dönemleri olmuştur. Özellikle endüstri devrimi ile hız kazanan teknoloji dünya savaşları sonrası gelişen iletişim, teknik, sibernetik ve bilgisayar çalışmaları ile dönüşüme uğramış ve son olarak internetin yaygınlık kazanmasıyla günlük hayatımıza iyice etki etmiştir.

1.2.1 Teknolojinin Arka Planı

İnsanoğlunun hayal gücü ve yetenekleri çerçevesinde, teknik ve bilimin dönüşümüyle yüzyıllar içerisinde inanılmaz büyüklükte gelişmeler yaşanmıştır. İnsanoğlunun iletişim açısından attığı dumanla haberleşme, mağaralardaki taşlara figürler kazıma, kilden tabletler üzerine resim yapma, papirüs ve parşömen kullanımı adımlarıyla tarih, devrim göstermiştir. Sonraki dönemlerde matbaanın icadıyla fikir alışverişindeki hızlı artış, sanayi devrimiyle birlikte gerçek anlamda insanlığın hayatına yerleşen teknolojik araçlar günümüze kadar önlenemez bir yükselişle yaygınlık kazanmayı sürdürmüştür. Radyo ve televizyonunun ortaya çıkmasıyla iletişim kanallarının gelişmesi, internet mecrasının ortaya çıkması gibi sürekli üstüne eklenen gelişmeler sonucunda artık herkes coğrafi uzunluklar fark etmeksizin etkileşim içerisine girmiştir. Kuşkusuz tüm bu yeniliklerin ana çatısını “teknoloji” oluşturmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca, kültürel, ekonomik, politik, teknik gibi alanlarda çok kapsamlı ve kimi zaman büyük kitleleri içerisine alan sosyal değişimler ortaya çıkmıştır. Bunların bazıları beklenmedik şekilde ortaya çıkarken bazıları ise kademeli ve evrimsel şekilde görülmüştür. Özellikle teknik ve bilim alanındaki çalışmaların yarattığı yenilikçi düşüncenin ürünleri olan araçlar çok çeşitli teknolojilerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Başta iletişim teknolojilerinden, bilişim teknolojilerine, otomotiv-uçak gibi ulaşım teknolojilerine değin çok kapsamlı değişimler meydana gelmiştir.

Ancak tarihsel olarak bakıldığında teknolojik üstünlük dönemleri oldukça değişken bir yapı göstermiştir. Örneğin, Orta çağda İslam dünyası, Batı'dan çok daha ileri bir teknolojik güce sahip olmuştur. Bu nedenle kimilerine göre, Orta çağ, Müslümanlar için değil, Hristiyanlar için karanlık bir dönemi temsil etmektedir. Sonraki dönemlerde ise büyük değişiklikler oldu. Dış dinamiklerden ziyade, içeride yaşanan sorunlar, yenilenmenin düşünülmemesi sonucu İslam dünyası, Batı karşısında teknolojik üstünlüğünü yitirdi. Batının seri üretim yapısı karşısında Doğu, ayakta duramamış ve yeniliklere ayak uyduramamıştır.

Theophilus Presbyter tarafından kaleme alınan “*De Diversis Artibus*” isimli eser Avrupa’da teknoloji üzerine yazılmış en eski eserlerden biridir. Eser genel olarak resim teknikleri, basit alet, araç gereçleri içeren bir çalışmanın ürünüdür.¹ Sonraki dönemlerde teknoloji konusunda çok sayıda eser verilmiştir. Ancak çağdaş teknoloji diye adlandırabileceğimiz dönem iki yüzyıla sahiptir. Bu nedenle teknolojinin gelişimi bazı keskin hatlarla ayrılmaktadır. Örneğin, birinci sanayi devrimi, üretimi makineleştirmiş ayrıca haberleşme sistemleri, bilgilerin üretimi ve saklanması süreçlerine de ciddi değişimler yaratmıştır. Bu değişimde hem beden hem de zihin gücünün yerini makinalar devir almıştır. Teknolojinin büyük bir hızla evrilmesi toplum ve insan üzerindeki etkisini de arttırmıştır. Artan etki dolayısıyla teknoloji, sorunların çözümlenmesine yardımcı olmaktan ziyade, sorunların katlanarak çoğalmasına yol açmaktadır. Teknoloji bir alandaki sorunu çözerken başka bir alanda birçok sorunu yeniden ortaya çıkarmaktadır.

Teknolojinin gerçek gücünü hissettirdiği endüstri devrimiyle birlikte bilime yönelik artan inanç yoğunluğunun en nihai sonucu olarak bazı değişimler ortaya çıktı. Endüstrileşme olgusuyla birlikte bilimde yaşanan ilerlemelerin yaşam düzeyini ileriye doğru taşıyacağına yönelik inanış, ilerleme ideali çerçevesinde kendini hissettirmiştir. Tekno-deterministçiler tarihin teknolojik gelişme süreçlerine paralel bir yapıda yeni sıfatlarla tavsif edilmesi, tarihsel aşamaların tekniğin dönüşümüyle birlikte anlamlandırılmasına yol açmıştır. Bu düşünce yapısına göre, teknoloji tarihi kullanılan

¹ **Bkz:** https://en.wikipedia.org/wiki/Theophilus_Presbyter

teknolojiler doğrultusunda dilimlere, çağlara (makine çağı, bilgisayar çağı, otomasyon çağı, uzay çağı...) ayrılmıştır (Altun, 2003, s. 8-14).

Her ne kadar teknolojinin tarihi oldukça eskiye uzansa da yol açtığı bağımlılıklar aslında yakın bir döneme aittir. 1960'larda genellikle sigara, alkol ve uyuşturucu üzerine yoğunlaşan bağımlılık olgusu 2010'dan itibaren teknoloji bağımlılığına doğru kaymıştır. Özellikle son zamanlarda yavaş yavaş başlayan bilinçlenme, teknolojileri sorgulama girişimleri başta teknolojik araçlar ve onların uzantıları olan sanal ortam olmak üzere çeşitli alanları içerisine almıştır. Modern teknolojiler etkisini ve bağımlılık şiddetini arttırmaktadır. Bugün binlerce insan hayatlarını sosyal medyada sergilemekte, bir bakıma attıkları içeriklerle yaşamlarını sanal ortama taşımaktadır. Bağımlılık davranışı uzun yıllardır var ancak son zamanlarda daha yaygın, karşı koyulması güç ve herkes tarafından benimsenen bir hale geldi.

Sistematik bir şekilde teknolojik araçların yarattığı bağımlılığı ilk fark edenlerden biri Massachusetts Teknoloji Enstitüsü araştırmacılarından Prof. Joseph Weizenbaum'dır. 1976'lı yıllarda henüz yeni yeni fark edilmeye başlanan bir olgu olan teknoloji bağımlılığın sendromlarını oluşturmaya çalışan Weizenbaum, aynı yıl kaleme aldığı "*Computer Power and Human Reason*" eserinde, kötümser bir bakıştan hareketle, bilgisayar kullanıcılarını "kompulsif programcılar" (*compulsive programmers- CP*) olarak nitelendirmiştir. Yaptığı araştırmalar ve gözlemler sonucu onlar hakkında şu tanımlamayı yapmıştır (Weizenbaum, 1976, s. 111):

"Çoğu zaman genç erkekler, parlak gözlerle, bilgisayar konsolları önünde otururken dikkatleri üzerine çeken düğmeler ve tuşlara basmaya hazır bir şekildeki hipnotize olmuş gibi bekliyordular. Çoğunlukla, bilgisayar çıktılarıyla dolu masalarda oturuyorlardı. Her seferinde yaklaşık yirmi saati bulan bir düzende yorgun düşene kadar çalışıyorlardı. Onlar yiyeceklerini çoğunlukla yanlarında getirirdi. Kahve, kola, sandviç... Ve genellikle bilgisayarlarının yanında yer alan yataklarda uyurlardı. Ancak sadece birkaç saat uyuduktan sonra konsola geri dönerlerdi. Eskimiş giysileri, yıkanmamış ve tıraş edilmemiş yüzleri ve taranmamış saçları, bedenlerini ve hareket ettikleri dünyayı bilmediklerini ifade ediyordu. En azından çok

meşgul olduklarında yalnızca teknoloji aracılığıyla ve bilgisayarlar için var oluyordular. Bunlar bilgisayar serserileri, kompülsif programcılar. Bunlar ilerde uluslararası bir fenomen olacak kişiler...”

Weizenbaum, yaptığı gözlem ve araştırmalardan hareketle bilgisayarların daha yaygınlaşmadığı yıllarda, ortaya çıkan kompülsif etkilerden bahsetmiştir. Sonraki yıllarda araştırmalarını genişleten Weizenbaum, 1984 yılındaki çalışmasında televizyon ve bilgisayar oyunları arasında bir karşılaştırma yaparak, bilgisayar oyunlarının katılımcı doğası yüzünden daha yıkıcı olduğunu ifade etmiştir (Weizenbaum'dan aktaran Shotton, 2005, s. 11). İlerleyen yıllarda özellikle dijital oyunlardan başlayan bağımlılık araştırmalarına yol göstermesi bakımından Weizenbaum'un çalışmaları önemlidir.

1.3. DİJİTALLEŞME VE DİJİTAL ÇEVRE

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelerle küreselleşen dünya, modern toplumların yapısını değiştirmektedir. Bu değişiklik yeni yaşam biçim ve anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm bunların nihai sonucu olarak yaşam hakkında farklı değerlendirmeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır çünkü modern toplumlardaki çeşitli olgular küreselleşme, modernleşme, dijitalleşme gibi kavramlar karşısında geçerliliğini yitirmektedir. Etrafımıza baktığımızda neredeyse her şeyin dijitalleşmeye başladığını görüyoruz. Bir dijital çevreyle, bütünleşmeyle karşı karşıyayız. Dolayısıyla toplumların teknolojiyle bütünleşmesi rutinleri etkisi altına alıyor ve değiştiriyor.

1.3.1. Teknoloji Toplumu: Sanal Bağlantı ve Sosyal Kopukluk

17. yüzyılda Descartes ve Bacon gibi filozofların başını çektiği düşüncelerin etkisiyle insanoğlu doğa üzerindeki sığ düşüncesini terk etmiş ve kendisini doğanın efendisi olarak nitelendirmiştir. Bunun sonucunda kendini doğanın kontrolünü ele alabilecek tek kişi olarak görmeye başlamıştır. Gözlem ve akılcı düşünmeyle bağlantılı bu düşünce tarzı bilimin gelişimini hızlandırmış, batıl inançların kırılmasına ve altı boş düşüncelerin insan üzerindeki egemenliğinin sonlanmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenle bilimin ilerlemesiyle insanlığın düşünce tarzındaki gelişimin paralel olduğu fikrini kabul etmek gerekir (Robert, 2015, s. 24). Teknik ve bilimde yaşanan gelişmeler

teknolojinin önlenemez ve tahmin edilemez sorunlar yaratacağı varsayımını haklı çıkarmaktadır. Bu nedenle teknolojiye çok farklı şekilde bakan düşünce akımları mevcuttur. Kimilerine göre teknoloji insanlığı; insanların ikinci plana atıldığı ‘insansızlaştırmaya’ doğru sürüklemektedir. Bu durumun en somut örneği 20. yüzyılda kendini hissettiren ve kimi işçilerin tehdit olarak gördüğü makineleşmeye yönelik tutumlardır. Bazıları teknolojiyi düşman olarak görüp onu yok etme yoluna gitmiştir. Bilim ve teknik alanında da teknolojinin kötüye kullanılması kavramın sorgulanmasına neden olmuştur. Geliştirilen güçlü bombalar, kitle imha silahları vb. teknolojinin ürünleri olan insanlığın geleceğini tehdit eden modern dünyanın ürünleri; teknolojinin tahmin edilemez sonuçlarına yönelik birer uzantıları oluşturmuştur.

Geçmişe dönüp bakıldığında tarihte hiç görülmediği kadar daha çok “bağlantı” içerisinde olduğumuz görülmektedir. Dijitalleşme ve iletişim araçlarının etkileriyle yoğunlaşmış dijital çevredeki bağlılığımız aslında bize her zamankinden çok daha kopuk olduğumuza yönelik bazı kanıtlar sunmaktadır. Burada bağlantının nasıl tanımlanabileceği sorunsalı üzerinde durmak önemlidir. Çoğu gün bir yerlere giderken toplum içerisine gireriz bir bakıma bu insanlarla iletişim halinde gibiyiz ancak gerçekten kimseyle bağlantılı da değiliz. Dijital ortamda da aynı sorunsal karşımıza çıkmakta; görüntülü konuşma yoluyla iletişime geçtiğimiz de fiziksel olarak karşımızda kimse olmadığı için bazı duyguların yoksunluğunu çekeriz. Bu nedenle bağlantı sadece görüntüsel olarak değil aynı zamanda duyularımızla da kendini hissettirir. “Gerçek” bir bulunuşun ve bağlantının temel taşlarıdır bunlar aynı zamanda...

Dijitalleşen dünya anlayışı geleneksel çevremizi etkisi altına almış ve bunun sonucu olarak çevrenin de dijitalleşmesine yol açmıştır. Dijital çevre, bilişim araçlarıyla çevrelenmiş ve sanal ağlarla donatılmıştır. Cep telefonları, tabletler, bilgisayarlar ve diğer araçlarla çevrelenmiş sanal ağlar, siber mekânın (*cyberspace*) çevreye taşınmasına olanak sağlamıştır. Birey, toplum, kültür ve siyasi alanlarında etkilendiği dijital çevrenin etki alanını göz ardı etmek olanaksızdır. Geleceğe yönelik tahmin yapmaya çalışan araştırmacıların odaklandığı temel soru, dijital çevrenin etki alanının giderek arttırdığı bu dönemlerde *Avatar*, *Inception* ve *Total Recall* filmlerindeki gibi sanal teknolojilerle yoğunlaşmış ve toplumdaki tüm kurum ve kişileri etkisi altına alan dijital teknolojilerin ne türlü olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağıdır. Artık kendine mahsus bir

algı ve çevre yaratan dijital teknolojiler yalnızca sanal dünyaya ait olan kültür yapısını gerçek yaşama taşımaya başlamıştır. Hakikatin hâkim olduğu çevre ve toplumun temellerine sirayet eden teknoloji ve dijitalleşme, gerçeğin asıl düşmanı haline gelmiştir.

Dijital çevrenin yarattığı algıya göndermede bulunan Yasin Koç'a göre, insanın yarattığı dijital çevrenin sınırları cep telefonlarının, internet ağlarının sınırlarıyla eş değer hale geldi. Bilgi toplumundaki birey doğal mekânları, dijital çevrenin sakinleriyle paylaşmak için kullandığı ve elitist duruşuna fon sağlayan bir manzaradan başka bir şey olarak görmedi. Sonuç olarak bilgi toplumundaki bireye gereken, doğallığını yitirmemiş ekosistemler değil, gezdiği yerlerin fotoğrafını çekmesini sağlayan akıllı cep telefonları ve bu fotoğrafları sanal çevredeki insanlarla paylaşmasını sağlayacak internet ağlarıdır. Dünyamız artık sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçen bir örüntünün de ötesine geçip milyonlarca insanın tek başlarına aynı ekranlara baktıkları bir toplum yapısı haline aldı (Koç, 2006, s. 29-30).

Baudrillard, dijitalleşmenin temel kaynağı olarak batıyı gösterir. Batı, kendini hiç durmadan yeniden üretmekten başka bir amacı olmayan, dijital teknolojiye dayanan bir sistemle donatılmıştır. Bu sistemde, kod üretmek, kod çözmek, anlık anlam ve hükümler üretmek üzerine odaklanma söz konusudur. Günümüzde, dijitallik hali günlük yaşamın bir parçası olmuştur. Kendini, soru/yanıt, stimülüs/yanıt şekillerinde ortaya çıkaran dijitallik, topluma özgü tüm mesaj ve göstergelerin korkulu rüyası haline gelmiştir. Tüm içerik yapısı çözümlenme üzere kodlanmış ve durmak bilmeyen bir yönlendirilmiş sorgulamalar, hükümler ve ultimatolar yöntemiyle etkisiz kılınmaktadır (Baudrillard, 2011, s. 104-107). Manuel Castells'e göre ise teknoloji, toplumunun tetikleyicisi sanal ağlar ve onun sunduğu iletişim olanaklarıdır. Ona göre, toplumsal hareketler sosyal ağlarda başlamıştır çünkü bunlar yüz yıllar boyunca, iktidarlarının temelini sağlayan şey olarak iletişim kanallarını denetim altına almış hükümetler ve şirketlerin kontrolünün büyük ölçüde dışında kalan özerk alanlardır (Castells, 2013). Kablosuz sanal ağların oluşturduğu yeni yapı, bilginin çok hızlı yayıldığı ve teknolojinin egemen olduğu, tüm dünyayı etkisi altına alan bir yapıdır.

Teknoloji ve dijitalleşmeyle çevrelenmiş toplumun bireyleri daha özgür ve daha çok kabiliyet alanına sahiptir. Ancak tüm bu imkânlarına rağmen insanlar neden bağımlılığın ağına düşmektedir. Özellikle tüm dünyada artan teknoloji kullanımındaki bilinçsizlik, aşırılığın önüne geçilememesi gibi nedenler yüzünden bağımlılık riski etki alanını arttırmaktadır. Nadiren de olsa teknoloji bağımlılık semptomlarını kendinde hisseden birey onla tek başına mücadele etme yoluna girer. Ancak bağımlılığının ne türde olduğunu ve hangi semptomları gösterdiğinin tespiti asıl önemli olandır. Çünkü toplumumuz artık bazı belirtiler göstermektedir. Robert Edgerton'un ifadesiyle modern toplum "hastalanmıştır" (*sick society*).² Amerika'nın en önemli teknoloji dergilerinden biri olan Wired'in kurucusu Kevin Kelly, "*What Technology Wants*" adlı kitabında, teknolojinin sağladığı, akıllı telefonlar, yararlı gözlükler, zeki arabalar, geliştirilmiş protezler ve daha birçok yeniliğin bizi istenen geleceğe doğru götürüp götüremeyeceği hakkında şunları söyler: "Teknoloji yaşamın istediğini istiyor: Verimi arttırmak, artan fırsatlar, artan karmaşıklık, artan çeşitlilik, artan uzmanlık, artan özgürlük, artan güzellik, artan bir duyarlılık, artan evrimlenebilirlik yani teknoloji toplumunda hep bir artış söz konusu."³

Ancak dijital çevrede dikkatimizi sürekli dağıtan aletlerle çevriliyiz. Bu nedenle elimizdeki şeylere düzgün odaklanamıyoruz. İşlerimiz, iletişimlerimiz ya da yapmayı arzuladığımız herhangi bir şey sürekli yarıda kesiliyor. Fakat teknolojik istilayı yenebiliriz. Özellikle bilişim çağında bir enformasyon bombardımanı altında olduğumuz açık ve bunla mücadele için araştırmacılar filtreleme yöntemini öneriyor. Aynı şey teknolojik araçlar için de söz konusu, son on yıl içerisinde teknolojik araçlarla sarmalandık. Her yıl yüzlerce telefon modelleri piyasaya sürülüyor. Dijital çevrede filtrelememiz gereken tek şey bilgi değil. Enformasyon için uyguladığımız filtreleme yöntemini teknolojik aygıtlar içinde kullanıp etkilerini azaltabiliriz. Teknoloji, toplumda işleri kolaylaştırmak için vardır. Ancak bu cihazlarla sürekli etkileşim içinde olmak yaşamı zorlaştırır ve çoğunlukla çok daha fazla sorunla size geri döner. Sahip olduğunuz teknolojiyi her konuda kullanmak yerine kaçınmanın yollarını arayın bu sayede onu daha az kullanmaya alışacaksınız.

² **Bkz:** Robert B. Edgerton, "*Sick Societies*" isimli eseri.

³ **Bkz:** Kevin Kelly, "*What Technology Wants*" isimli eseri dipnotlar.

1.4. TEKNOLOJİNİN ÖZÜ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin birleşmesiyle meydana gelen dijital devrim, insanların yaşama, iletişim kurma, çalışma gibi birçok alanını etkilemiştir. Bilgiyi oluşturma, yayma yollarının değişmesi, yerel ve küresel siyasi politikaların, güç dengelerinin değişmesine neden olmuş en nihayetinde ekonomik süreçlerde bu yapılanmadan nasibini almıştır. Bilginin saniyeler içerisinde iletiliyor oluşu dünyadaki milyarlarca yaşamı etki altına almıştır. Birçoklarına göre bu değişiklikler dünyadaki barışı ayakta tutan temel dinamiklerden biridir. Ancak konu hakkında olumsuz düşünen çok sayıda düşünür ve araştırmacı da mevcuttur. Teknolojiye bakışların her yönden ele alınması ve onu sorgulayıcı düşüncelerin ön plana çıkarılması hem teknolojinin anlamlandırılması hem de bağımlılık durumlarının sonraki aşamalarda açıklanması yönünde oldukça önemli olacaktır.

Teknolojiye yönelik önemli tespitleri bulunan Toronto Okulu üyesi M.McLuhan'a göre, her yeni teknoloji, özellikle de iletişim alanındaki teknolojiler duyu organlarını etkilemesi onun yerine geçmesi bakımından insanın uzantıları haline gelmiştir. Elektrik devrelerinin insan merkezi sinir sisteminin bir uzantısı olduğuna yönelik örnekler üzerinden giden McLuhan'a göre teknoloji, kitlenin dönüşümüne kaçınılmaz olarak etki etmiştir. Beno Kuryel ise teknolojinin insan ve toplum tarafından yaratılmasının temel nitelikleri ve işin doğasını yok edeceğini öne sürmüştür. Bu durum teknolojiyi şeyleştirir. Bu yolla teknoloji, "hayali bir nesnellik" elde eder. Bir fantomun arkasına gizlenir. Artık hayali nesnellik, toplumsal değişim için bir araç haline gelmiştir. Son derece akılcı gözükken özerklik yapısı, teknolojinin temel doğallığının altına gizlenmiş, bireysel yalancı bir dünya yaratan güç halini almıştır. Bu durumlar karmaşık toplumsal sorunların çözümü olarak teknolojinin tek kurtarıcı olduğu söylemlerini yaygınlaştırır. Teknoloji, yoksulluk, hastalık, cehalet, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı gibi dünyanın en büyük toplumsal ekonomik sorunlarına çözüm üreten yarı sihirli bir değnek görüntüsü içerisinde kendisini gösterir. Bu tamamı ile bir yanılsama durumudur ve bir ideoloji olarak yaygın bir "inancı" da ateşlemektedir. Teknolojik değişimin akılcı, nesnel ve kaçınılmaz bir süreç olduğuna yönelik bir kanı yaratılarak teknoloji şeyleştirilir ve bu yolla teknolojinin toplumsal değişimi yönlendiren bir unsur

olduğu zihinlere yer eder. Böylece bu süreçte kazananlar kadar kaybedenler olduğu gerçeğini de arka plana atar (B.Kuryel'den aktaran Robert, 2015 s. 69).

Nail Postman, kaleme aldığı “*Teknopoli: Yeni Dünya Düzeni*” adlı eserinde özellikle teknoloji ve onun ortaya çıkardığı değişime eleştirel bir gözle yaklaşır. Postman’a göre teknoloji; yeni bir dünya düzeni oluşturmuştur tüm bunların bir sonucu olarak günümüz toplumu “*teknopoli*” yani açık bir ifadeyle teknolojinin herhangi bir engelle karşılaşmadığı diğer bir tanımla “*tanrılaştırıldığı*” bir yapıdadır. Bu olumsuz eleştirilerini iletişim araçları üzerinden sürdüren N.Postman’a göre, iletişim araçları mahremiyetin ikinci plana atıldığı, şiddetin meşru kılındığı, tüketimin körüklendiği bir biçimdedir ancak teknolojinin yarattığı bu olumsuzluklarla mücadelenin yolu kültürel değerlere sahip çıkmaktan geçer (Postman, 2009, s. 20-24).

Beklentiler konusunda sorgulamalarda bulunan Prof. Sherry Turkle ise birbirimizden daha az teknolojiden ise çok daha fazla şey beklememiz konusunda şu değerlendirmede bulunmuştur (Turkle, 2011, s. 590):

“Teknolojiler bize herhangi bir yerde herhangi biriyle istediğimiz bir şeyi yapabilmeyi vaat ediyor. Ancak her yerde her şeyi yapma isteği bazı şeylerin anlamını yitirmesine yol açar. Çoğu şeyi mümkün kılan teknolojiler sayesinde boğulmuş ve tükenmiş hissetmeye başlıyoruz. Her yerde çalışmak için özgür olabiliriz ancak aynı zamanda her yerde yalnız olmaya meyilli olduk.”

Teknolojinin zaman ve mekânı ortadan kaldıran yapısına göndermede bulunan S.Turkle, aslında teknolojinin görüldüğü kadar problem çözücü bir yapısı olmadığını vurgulamaktadır. Teknolojinin sunduğu özgürlük yanılsaması içerisinde bir yanılgı içerisine düşen modern dünya insanının sorgulaması bu. Teknolojiye yönelik ütopyalar geliştiren isimlerden biri olan Aldous Huxley, 1932 yılında yayınladığı “*Brave New World*” isimli romanında geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunmuştur. O zamanlar için ütöpik bir dünya olan bu betimlemede teknoloji her yönüyle dünyayı çevreleyen ve kontrol eden bir araçtır. 2540 yılında Londra’da geçen hikâyede üreme ve uykuya daldırma teknolojisindeki gelişmelerle tuzağa düşürülmüş bir toplumu anlatan Huxley, ayrıca bu yanılsamadan uyanışın nasıl olacağını da tasvir etmektedir. Huxley’e göre,

gelecekteki toplumsal çalışmalar ve bu çalışmaların ürünü olan araçlar fütürolojinin temellerini oluşturan ideallerin tetikleyicisi olacaktır. Eser, modern teknoloji bakış açısıyla okunduğunda şuan için pek de etkileyici gelmese de aslında yıllar geçtikte Huxley'in tasvirlerinin birer birer gerçeğe dönüştüğü görülecektir. Radyo iletişimiyle atılan ilk adım, radar teknolojileri, televizyon, otomobil, telefon, bilgisayar gibi modern zaman araçları Huxley'in tasvir ettiği modern dünyanın tetikleyicileri olmuştur.

Modern zamanların en popüler markası olan Apple ve onunla özdeşleşmiş olan Steve Jobs, Ocak 2010 yılında yeni tanıttığı iPad'ı çığır açan ve özellikle de dizüstü bilgisayarları ikinci plana iten bir teknoloji olarak görmüştü. Ancak ne ilginçtir ki 2010'un son çeyreğinde New York Times'dan gazeteci Nick Bilton ile yaptığı röportaj sırasında çarpıcı ifadeler kullanmıştır. Jobs, çocuklarının iPad'ı hiç kullanmadığını ve eşiyle birlikte aldıkları ortak karar sonrası çocuklarının teknolojik araçları ne kadar süreyle kullanacaklarını belirlediklerini ve teknoloji kullanımlarını konusunda bazı sınırlandırmalar getirdiklerini söylemiştir. N.Bilton, S.Jobs ile yaptığı röportaj sonrası diğer teknoloji devlerinin başında yer alan isimlerle de görüşmelerde bulunmuş ve neredeyse hepsinin aynı yoldan gittiğini fark etmiştir. Zira Twitter'in kurucularından Evan Williams, Amerikan dergisi Wired'e verdiği röportajda, teknoloji kullanımını hem kendisi hem de ailesi için sınırlandığını söylemiş ve bunu şöyle açıklamıştır: “Teknolojinin tehlikesini ilk elden gördük.” (Alter, 2017, s. 2). Bu biraz da uyuşturucu üreticilerinin durumuna benzer. Ürettikleri ürünlerle insanları zehirleyen birçok uyuşturucu satıcısı kendi ürününü kullanmaz. Dünyanın en büyük teknoloji markalarının başında bulunan kişilerin aslında birer teknofobik olmaları ironik bir durum. Bunun temel nedeni teknolojik araçların yarattığı avantajların bireyler için kolay ve güzel bir yol olarak benimsemesi ancak tüm bunların bir sonucu var ki o da teknolojik araçların aynı uyuşturucuda olduğu gibi bir cisme/nesneye/ortama yönelik bağımlılığı tetiklemesidir.

Teknolojinin etkilerine yönelik her alandan farklı düşünür ve uzmanın görüşleri mevcuttur. Teknoloji hakkında düşünen politik-ekonomistler teknolojinin kapitalizm içerisinde yer alan ve üretimin temel çarkını oluşturan bir fonksiyon olduğunu ileri sürer. Teknolojinin bir “teknik” olarak ele alındığı ve modern dünyayı kontrol eden güç olduğuna yönelik düşüncelerin yanı sıra rasyonalitenin spesifik bir

formu olan teknoloji ideolojisinin bir hegemonyaya dönüştüğüne yönelik Herbert Marcuse'nin (özellikle *One-Dimensional Man* makalesinde) birçok görüşü mevcuttur. Ayrıca Frankfurt okulunun en önemli temsilcilerinden olan iletişim bilimciler Horkheimer ve Adorno'da teknolojinin yarattığı çalışma süreçlerine yönelik etkilerinden eleştirel şekilde bahsederler. Ancak okulun diğer temsilcilerinden olan Benjamin'in 1969'larda ele aldığı çeşitli eserlerde olumlu görüşlerde mevcuttur. Ayrıca McLuhan'ında teknolojinin pozitif yönüne yönelik eserlerinde yaptığı vurgu da dikkat çekicidir. Michel Foucault'ın 1970 yılında kaleme aldığı "*The Order Of Things*" isimli eserinde de teknolojiye yönelik çıkarımlar mevcuttur. Foucault'a göre, teknolojiyi anlamlandırmanın en kolay yolu üretim fonksiyonlarını anlamlandırmaktan geçer. Aslında burada üretim fonksiyonlarında kasıt insanoğludur ve Foucault dolaylı olarak bir göndermede bulunur. Farklı teknolojiler farklı şeylerin yapılmasını olanaklı kılar buna farklı düşünme süreçleri de dâhildir (Foucault, 1994).

Martin Heidegger ise teknolojiyi basit araç gereçler ya da sadece teknikten çok daha öte bir şey olarak değerlendirmiştir. Teknoloji yüzeysel bir tanımdan asla sahip olduğu özü bize göstermez. Teknoloji altında çok daha derin bir potansiyel barındırır özellikle de insanoğlunun varoluşu ve geleceği şey hakkında (M.Heidegger'den aktaran Graham, 2002)... Heidegger'in teknolojik çerçevesi ve konu hakkındaki varsayımları kimi zaman onun bir teknofobik olarak değerlendirilmesine yol açmasına karşın o aslında teknolojinin yapıcı özelliklerini ve hayatın merkezinde yer alması bakımından özünün açıklanmasının önemini vurgulamaktaydı. Aslında modern teknolojinin etkisi dünyayı belirli bir kaynağın içine çekmektedir ki bunun açıklanması son derece önemlidir.

1.4.1. Teknolojik Belirlenimcilik Yaklaşımları

Teknolojinin insani deneyimler üzerindeki etkisine günlük yaşamda sıkça rastlamaktayız. Kullandığımız ulaşım araçları, bilgisayarlar, cep telefonları ve tabletler gibi günlük yaşamı kolaylaştıran teknolojik araçlar ve uzantıları rutin yaşantımızı ele geçirmiştir. Bu durumda teknolojinin günlük yaşantımızı belirlediğine yönelik bir düşünce eğilimi göstermemiz muhtemeldir. Son dönemin en popüler konularından biri dijital teknolojilerin hayatımızı istila etmesidir. Teknolojik determinizm ya da başka bir

ifadeyle teknolojik belirlenimcilik konuya farklı açılardan yaklaşarak teknoloji kavramını birey ve sosyo-kültürel açılardan ele almaktadır. Son dönemde yapılan teknoloji çözümlenmeleri de bu çalışma da olduğu gibi teknolojinin yaşamla olan etkileşimi üzerinde durmaktadır. Teknolojik belirlenimcilik konusu oldukça tartışmalıdır ve birçok farklı boyuttan konuyu ele alan yaklaşımlar mevcuttur. Ancak temelde teknolojinin bağımsız bir güç modeli olarak toplumu etkisi altına aldığına yönelik ağır basan görüşlerin yanı sıra tam zıttı görüşlerde mevcuttur. Bunlar teknoloji üzerindeki asıl hâkimiyetin insan iradesi olduğuna yönelik çıkarımlardır.

Jurgen Habermas, “*Toward a Rational Society*” isimli eserinde teknolojiyi toplumu oluşturan bireylerin meydana getirdiği bir insan etkinliği olarak tanımlar ve teknolojinin toplumdan “bağımsız güç” olma durumunu eleştirerek teknolojinin yaşamla ilişkisinin incelenmesi ve buna göre analizler yapılmasını vurgular (Habermas, 1971). Beno Kuryel ise teknolojik belirlenimciliğin bütünsel düşüncesinin bir çizgisel modele tekabül ettiğini ifade etmiştir. Ona göre bu modelde bilim, teknoloji ve toplum ilişkilerini betimlemeye çalışan çizgisel bir yaklaşım mevcuttur. Modele göre etkileyen etmenler, bilimden teknolojiye ve buradan da topluma giden tek yönlü bir çizgi izlerler. Teknoloji toplumu belirlemekte ancak özerk bir gelişme göstermemektedir. Bir başka bakış açısına göre, kültürel ve toplumsal yaşamda meydana gelen değişiklikler teknolojiyi takip etmektedir. Toplumsal yapıların teknoloji değişimini benimsemesiyle ortaya çıkan teknolojik belirlenimcilik yapısı ön plandadır. Daha açık bir ifadeyle, verili herhangi bir teknolojiye göre onu izleyen toplumsal gelişim, insanların düşünceleri ve arzularına rağmen aynı olacaktır. ‘Belirlenmiş bir dizi teknolojik gelişme, toplumun üzerinde yol alacağı evrimsel yörüngeyi çizer.’ Örneğin, buharlı değirmen, el değirmenini bir tesadüf eseri izlemez çünkü bu durum, gelişimi izleyen doğal teknik kazanımlarının sonraki safhasıdır (Robert, 2015, s. 61-63):

Şekil 1: Bilim, teknoloji ve toplum arasındaki akış

Teknolojik belirlenimciliğe yönelik farklı bakış açılarından birisi de teknolojiye yönelik özün yalnızca salt teknolojiden oluşmadığını öne süren yaklaşımdır.

Bu yaklaşıma göre, mantık ve verimlilik hedefleri toplumsal, politik ve ekonomik yaşam üzerinde egemendir. Norm ve yargıların yerine geçen değerler verimlilik ve teknoloji ile birleşince teknolojik bir toplum meydana getirir. En dikkat çekici yaklaşımlardan birisi de teknolojinin yarattığı istemsiz etkiler üzerine yapılan tartışmalardır. Yaklaşımın temeli eylemlerin çıktılarına ait belirsizlik ve denetlenemeyen bir özellikte olmasına dayanmaktadır. İlk ortaya çıktığı dönemde yoğun ilgi ve destek gören teknolojiler sonraki zamanlarda yarattığı sorunların kestirilememesi nedeniyle kenara itilmeye çalışılmaktadır.

Bimber, teknolojik belirlenimciliğe yönelik yaklaşımları üç temel başlık altında toplamıştır. İlk “normatif yaklaşım” ismini verdiği teknolojik aklın ön planda tutulduğu, yaşamın bütün alanlarına nüfuz ettiği bir nevi aklın araçsallaştığı bir yapıdadır. İkinci olarak “nomolojik yaklaşım” ismini verdiği yaklaşıma vurgu yapar ve bu yaklaşıma göre, bilim etkileyici bir biçimde ilerlemektedir. Teknik ve teknoloji de toplumun çizgisel yapısına uygun bir şekilde ilerlemektedir. Üçüncü yaklaşım ise “istemsiz sonuçlar yaklaşımı” adını verdiği yaklaşımdır. Buna göre, yalnızca insan eylemlerini değil aynı zamanda teknoloji eylemlerini ve sonuçlarını kestirmek de oldukça güçtür. Teknolojik gelişmelerin oluşturduğu toplumsal sonuçlardan hareketle bir ön görülemezlik yapısının ortaya çıktığı açıktır (Bimber, 1990, s. 330-355).

Teknoloji Tarihi Topluluğunun kurulmasına öncülük eden ve yıllarca çalışmalarını teknoloji gelişimi üzerine yürüten Prof. Dr. Melvin Kranzberg, hayatı, değerleri, kurumları ve toplumu şekillendiren ana unsurun teknoloji olduğunu vurgular. Dönemin bir başka düşünürü Lynn White ise Kranzberg’i şu sözlerle hedef alır: “Teknoloji sadece bir kapıyı açar, içeri girmeye zorlamaz.” Teknolojik belirlenimciliğin tam tersi olarak “teknolojik gönüllülük” esasına dayanan bu görüş Kranzberg tarafından yersiz bulunup eleştirilir. Daha sonraları bunlara bir cevap olarak Kranzberg, “altı teknoloji yasası” (*six laws of technology*) teorisini ortaya atmıştır (Kranzberg, 1986, s. 544-560):

- 1- *Teknoloji ne iyi ne kötü ne de tarafsızdır*: Teknolojinin sosyal yaşamla etkileşimi, teknik cihaz ve uygulamaların ötesine geçen, sosyal ve insani

sonuçları da içerisinde bulunduran, farklı koşullarda farklı şekilde değerlendirilebilecek yapıdadır.

- 2- *Buluş, zorunluluk duygusunun kaynağıdır:* Her tekniksel yenilik, onu daha da etkili hale getirmek için ek ilerlemeler gerektirmektedir.
- 3- *Teknoloji büyük ve küçük paketler halinde gelir:* Gerçek şu ki bugünkü karmaşık mekanizmalar genellikle çeşitli süreçler ve bileşenler içermektedir.
- 4- Teknoloji birçok kamusal konunun ana unsuru olmasına rağmen, teknik olmayan faktörler teknoloji politikası kararlarında önceliğe sahiptir.
- 5- Tarihin tümü geçerlidir ancak teknoloji tarihi, tarihle en alakalı olanıdır.
- 6- *Teknoloji daha çok insani bir faaliyettir ve teknoloji tarihi de böyledir:* Bundan hareketle her makinenin arkasında bir insan yüzü görmek mümkündür.

Teknoloji araçsallaşmıştır. Bu araçsallaşma kendiliğinden ortaya çıkmamış tam tersine teknolojiyi kullanan ellerin hükümdarlığı altında yararlı ya da zararlı bir gelişim göstermiştir. Bu bağlamda araçsallaşan teknoloji belirli temel özellikler göstermektedir. Kimi teknolojiler ortaya çıktığı toplumların özelliklerini taşımaları nedeniyle basit şekilde diğer toplumlara aktarılamazlar. Aktarılmaya çalışıldıklarında kültürel değerlerle çatışabilirler. Ancak iletişim teknolojileri böyle değildir. Tarihin dönüşümünün kırılma noktaları olarak teknolojiyi ön plana çıkaranların başında McLuhan gelir. Özellikle “*Gutenberg Galaksisi*” isimli eserinde matbaanın yarattığı değişimlere dikkat çeken McLuhan, klasik iletişim yapısının değiştiğini ancak bunun mutlak olumlu bir şey olduğunu söylememin güç olduğunu ifade etmiştir. Zira iletişim alanında önemli bir isim olan Walter J.Ong’da insan bilinci değiştiren tekil buluşun yazı olduğunu vurguladığı eseri “Sözlü ve Yazılı Kültür’de” matbaanın sözlü kültürü olumsuz yönde etkilendiğini ifade eder.

1.5. TEKNO-DİN

İletişim, bilişim, sibernetik ve robotik teknolojilerin gelişimi çok sayıda alanı etkisi altına aldı. Bunlardan biri de kuşkusuz din olgusudur. Televizyonlar, uydu teknolojileri, mobil araçlar vb. birçok teknolojik olanakla birlikte etkileşim alanını arttıran dinler, eski anlatılar, kehanetlerin ışığında ve teknoloji çatısı altında yeniden yorumlanmaktadır.

John Naisbitt'e göre, dinin de bilimin de ana hedefi doğruyu bulmaktır. Bununla beraber 18.yüzyıl aydınlanma hareketinden bu yana kadar batılılar bilime neredeyse bir din gibi tapmaktadır. Bu saptama, 19.yüzyıl filozofu Friedrich Nietzsche'nin düşünleriyle harmanlandıktan sonra 1960 ve 1970'lerde radikal tanrıbilimci Thomas J. J. Altizer tarafından dile getirilen, "Tanrı öldü" felsefesine dönüştü. Günümüzde ise binyıl dönemecinin ışığında dinsel canlanma biçimindeki etkili karşı yönelim, bilim ve teknolojiye duyulan körü körüne inanca karşı çıkıyor. Chicago Üniversitesi tanrı bilimcilerinden Martin Marty, "Mantık, bilim ve ilerleme düşüncesi geliştikçe tanrıların, arkalarında özgür ve mutlu insanlar bırakarak ortadan yok olacağı söyleniyordu" diyor. Bilimin sınırlarının artık bilindiğini ileri süren Marty, "dolayısıyla, teknolojik tıbbı, yaptıkları için her zaman şükran borçluyuz ama ona tapamayız çünkü birçok konuda yetersiz kalıyor" diye ekliyor (M. Marty'den aktaran, Naisbitt & Aburdene, 2000, s. 247).

Tinsel alanın teknolojikleşmesiyle birlikte bilişim çağının sunduğu olanaklardan faydalanan kişi ve kurumlar bunları ister para kazanmak isterse tinsel anlamda insanları rahatlatmak amacıyla kendi alanlarına uygulamaya başlamıştır. J.Naisbitt, bu yeni dönemi "tutuculuk ve yüksek teknoloji ürünleriyle" çevrelenmiş olarak niteler. Tutuculuğun en çarpıcı gücü, kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanarak büyüleyici, alışılmadık ve kusursuz bir denge yaratması sonucu yüksek teknoloji, dinin yüksek iletişimine hizmet etmeye başlamıştır (Naisbitt & Aburdene, 2000, s. 253). Özellikle gelişen teknolojiler, din konusunda; tutucular ve teknoloji hareketleri yandaşları arasındaki tartışmaları hararetlendirmiştir. Tutucular, ileri teknolojilerin ürünleri olan bombalar, zehirleyici gazlar, patlayıcı silahlar vb. teknolojilerin insanlığın sonunu getireceğini ileri sürmektedir. Teknolojinin bu denli tehlikeli şekilde ilerleyişi nihai çöküşü de beraberinde getirecektir.

Bilimin, insanlığın tüm sorunlarını çözebilecek bir şey olduğu görüşünün yıkıldığını ifade eden din bilimci Harvey Cox'a göre, insanların inandığı akılcılığın sarsılmasıyla dine dönüşün gerçekleştiğini dolayısıyla bunun sürekli yenisiyle karşılaştığımız yeniliklerle (teknolojik ürünler) bağlantılı küresel bir durum olduğunu ifade etmiştir (Commentary Magazine, 2017). Toplum bilimci ve endüstrileşme üzerine yoğunlaşmış düşünür Daniel Bell'e göre, "Voltaire'den Karl Marx'a kadar bütün

aydınlanma düşünürleri din olgusunun fetişizmden ve mistik boş inanıştan ibaret olduğunu bu nedenle 20.yüzyılda ortadan kaybolacağına” inanıyordu (D.Bell'den aktaran Wiarda, 1992, s. 172). Ancak teknolojik ilerlemelerle değişime uğrayan tinsellikle bu düşünceler boşa çıkmış oldu. Bilimin tıkanıklık ve buhran yaşadığı sonraki dönemlerde insanlar akılcı olmayana, söylemlere ve inanışlara yönelmişlerdir.

Teknolojiye yönelik duyulan ölçsüz güvenden dinsel canlanmanın getirdiği tinselliğe yönelik teknolojiyle ortaya çıkabilecek büyük felaketleri önleyebilecek çözüm yollarından biri olarak görülüyor. Savaşın ve kitlesel imha silahlarının olumsuz sonuçlarının kavranmasıyla insanlık, çevresiyle yeniden uyum içinde yaşamaya başlayacaktır. Teknolojinin hâkim olduğu dönemde insanlığın dine yönelmesi, insan doğasının her iki yönünün de anlaşılmaya başlandığını gösteriyor. Dinsel tutuculuğun da Yeniçağ hareketinin de ara sıra aşırı bir coşkuya kapıldığı görülse bile bu iki eğilimin olumlu bir sonuç ortaya çıkaracağı görülüyor: “Yaşamın yalnızca bilim ve teknolojiyle tanımlanmasına karşı çıkılması...” (Naisbitt & Aburdene, 2000, s. 268).

Dijitalleşme beraberinde şunda ütöpic gibi gözüken bazı konuları da gündeme getirmiştir. Avrupa'da Hristiyan dinine mensup olanlar üzerinden yaygınlaşan ve sosyal medyanın da aracılık ettiği ibadet şekilleri gündeme gelmektedir. Başkalarıyla birlikte ibadet etmek için fiziksel olarak bir araya gelme durumu ortadan kalkmaya başlamıştır. Birçok kilise internet üzerinden ibadet hizmetlerini sunmakta ve bir kiliseye canlı, çevrimiçi olarak katılmak için hizmet sağlamakta, ibadet etmeye yönelik isteği arttırmayı amaçlamaktadır. Şunda ülkemizde tam olarak böyle bir durum olmasa da gelecekte muhtemelen çoğumuz aynı anda ve aynı yerde ibadet etmeyeceğiz. Çünkü teknoloji-din birlikteliği bazı farklılıklar oluşturmaya başladı. Tahmin edilemeyen değişimler çağındayız. Değişimler sadece yenilikçi elektronik cihazlar ya da yazılımları kapsamıyor aynı zamanda yeni düşünme süreçleri, farklı davranışları, inanış biçimleri gibi bilişim devriminin çeşitli etkilerini kapsıyor.

Teknolojiyi genellikle bir nesne olarak değerlendirdiğimiz de bu nesne ne kadar değişiklik gösterirse göstere sin en nihayetinde onu kavramayı, ona ayak uydurmayı başarırız. Ancak değişen kurallar, yeni sosyal talepler, hızlanan zaman asıl yüzleşilmesi gereken sorunlardır. Teknoloji ve din ilişkisi zihinsel süreçleri etkiliyor. Modern çağın

düşünme, ibadet biçimleri insan bedenini ve duyarlarını etkisi altına almayı amaçlayan yeni teknolojilerin hedefi olmuş durumda. Tüm inanç sistemlerini teknolojiye bağlayan ve teknolojiyi bir din olarak gören insanlar da var. Bunlar teknolojinin gelişmiş ve limitsiz hesaplama yeteneğinin ilerde çok daha olağanüstü şeyler yapacağı inancındalar. Evrenin temel yapısının, sınırlarının ortadan kaldırılacağı, takılı kalınan hesaplamaların teknolojiyle evrimleşeceğine yönelik bir inanış bu. Teknolojinin çokuluslu olduğuna yönelik düşünce geliyor. Tekno-din (TD) (*techno-religion*) kavramı (Harari, 2015, s. 209) altında toplananlara göre, teknoloji tanrıdır ve diğer herhangi bir dinde olduğu gibi inananlar buna bir sınır koyulamayacağı, sınırsız bir güce erişeceklerine inanıyorlar.

Yuval Harari'ye göre, Nietzsche'nin O'nun ölümünü ilan etmesinden yıllar sonra Tanrı bir geri dönüş yapıyor gibi görünüyor. Günümüzde modern teknolojilerin doğuşuna sahne olan Silikon Vadisinde teknoloji uzmanları, teknoloji ve din algısını değiştiriyor. Teknoloji üzerine yoğunlaşan araştırmacılar, mutluluk, barış, adalet, cennet gibi ebedi hayat için vaat edilen olguları ölümden sonra değil burada dünyada, teknoloji yardımıyla gerçekleştireceklerine inanıyorlar. Tekno-dinlerin bu vaatleri abartılı ve hepsinin yerine getirileceği anlamı taşıyor çünkü tekno-dinler çok fazla vaatte bulunarak kendilerini daha fazla yaygınlaştırmak istiyorlar. Bu nedenle dinler çoğu zaman modern teknolojiler ile hassas bir ilişki içerisindedir. Harari, sosyalistlerin cesur yeni bir dünya için cesur yeni bir din yarattıklarını ileri sürer. Ona göre bu kişiler teknoloji ve ekonomi aracılığıyla kurtuluş sözü verdiler, böylece tarihteki ilk tekno-din kuruldu ve insan söyleminin temellerini değiştirdiler. O zamana kadar büyük dini tartışmalar tanrılar, ruhlar ve öbür dünya etrafında dönüyordu ama artık işler değişti. Tıpkı sosyalizmin buharla kurtuluş vaat ederek dünyayı ele geçirdiği gibi önümüzdeki yıllarda yeni tekno dinlerin, algoritmalar ve genler aracılığıyla kurtuluş sözü vererek dünyayı ele geçirmesi muhtemeldir. 21. yüzyılda önceki dönemlerden daha güçlü efsaneler ve daha totaliter dinler yaratacağız. Biyoteknoloji ve bilgisayar algoritmalarının yardımıyla bu dinler yalnızca dakikalık varoluşumuzu kontrol etmekle kalmayıp aynı zamanda bedenlerimizi, beyinlerimizi ve zihinlerini şekillendirebilir, cehennemlerle ve göklerle tamamlanmış sanal dünyalar yaratabilir (Harari, 2016, s. 1).

Kutsal kitaplarda insanoğlunu diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerin başında akıl ve düşünce yetisi olduğuna yönelik çok sayıda gönderme bulunmaktadır.

Özellikle düşünme üzerine yapılan bu vurgulamaları teknoloji çerçevesinde değerlendirebiliriz. Günümüz teknoloji tartışmalarının temelinde modern teknolojilerin insanın zihinsel fonksiyonlarını zayıflattığı, bozduğu hatta düşünmeye vakit bırakmadığına yönelik serzenişler mevcut. Düşüncelerin önüne set çeken teknolojiler, kutsal kitaplarda bahsedilen; oku, düşün, araştır faaliyetlerini tehdit edici niteliktedir. Ayrıca kutsal kitapların yaşadığımız dünyayı bir oyun, bir imtihan alanı olarak değerlendirmesi çerçevesinde bakıldığında bu alanın içerisinde kendi yapay, sanal alanımızı üretmiş bulunuyoruz. İnsanların ahirete olan odaklanması geçici olan sanal alana kaymış bulunmakta. Bu bağlamda değişen algı boyutu açısından Doç. Dr. Huriye Martı, mevcut din- teknoloji ilişkisiyle ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Müslüman iffetli olmaya gayret gösterirken cinselliğe; helal kazanç için çabalarken kumara; lük ve israftan uzaklaşmaya çalışırken alışveriş çılgınlığına; merhameti şiar edinirken şiddet yüklü oyun bombardımanına maruz kalıyorsa, internet hangi noktaya kadar masumdur? Suça özendiren, ailedeki mahremiyet algısını bozan, insanları maddenin esiri durumuna getiren bir televizyon ne kadar güzeldir?” (Martı, 2016, s. 275)

Teknoloji ve din çoğu zaman birbirini iten iki olgu olsa da birbirlerinden fazla uzaklaşmıyorlar. Teknolojinin dine bağlılığı her yeni buluşun uygulanması konusunda bir seçim yapmak durumunda kalan üst akıllı ikilimde bırakıyor. İkilemin ortaya çıkışı teknoloji-din ilişkisi üzerine akıl yürüten ve yeni teknolojilerin eski tanrıları öldürdüğü ve yeni tanrıları doğurduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Avcılık, toplayıcılık dönemlerdeki tanrı inancı, tarımsal dönemin yükselişiyle yerini farklı bir inanca bırakmıştır. Zira sanayi dönemindeki gücün köylüler üzerindeki etkisi farklı din inançlarının gelişmesine neden olmuştur. Artık bilişim çağındayız bu nedenle tekno-din olgusu gitgide daha fazla gündeme gelecek gibi görünüyor.

1.6. TEKNOLOJİ VE ÇOKLU MEDYA

İlk çağların iletişim yöntemlerinden günümüze kadar uzanan uzun yolda iletişim araçları kendini sürekli yenilemiş ancak sürekli var olan iletişim ihtiyacı hiç değişmemiş ve önemini kaybetmemiştir. İletişimin düşünme, hissetme ve davranışlara olan etkisinin temelini karşılıklı etkileşim oluşturmaktadır. İletişim bir bakıma toplumun değerleri, normları ve inanışlarının bir bütünüyle de ilgilidir. Düşüncelerin,

isteklerin, seçimlerin topluma ulaştırılmasında da önemli rol oynayan iletişim, düşünceyi tomurcuklandıran bir olgudur. Güçlü toplumun ve sağlıklı demokrasinin de temellerini oluşturan iletişim her toplumda hayati bir roldedir. Bilginin yaygınlaşmasına ve bilişim devriminin dönüşümüne büyük katkı yapan iletişim, popüler kültürün de etkisiyle birlikte toplumdaki paylaşımları, deneyimleri, yararlı etkileri bünyesi altında topladı ve bu alanlar iletişim araçlarıyla anlam bulur hale geldi. Radyo, televizyon, sinemanın başı çektiği ve daha sonraları sanal mecra ile buluşan iletişim, etkisini, önemini, genişleme alanını arttırdı, sıra dışı bir büyüme gösterdi. Yeni teknolojilerin gücü eski iletişim araçlarını bir kenara itti ve yeni iletişim araçlarını kendine doğru çekti.

Elektronikleşen iletişim biçimleri sayesinde insanlar geniş kitlelere kolayca ulaşabilir hale geldi ve bu durum toplum üzerinde hâkimiyeti hedefleyen kişi ya da grupların dikkatini çekti. Dijitalleşme ve medya birlikteliğinin sosyal değerleri, kuralları ve inanışları doğrudan hedef alması sonucu gündelik yaşam keskin bir dönüşüm yaşadı. Tüketimi özendirici bir eğilim içinde olan büyük firmalar sebebiyle yaygınlaşan mobil araçlar bahsi geçen dönüşümün tetikleyicilerindendir. Yapay değerlerin üretimi, toplumun bireylerini daha küçük yaşlarda etkisi altına almaktadır. Bu nedenle sanal etkileşim çağında gerçek ve sahte arasındaki belirginlik düzeyinin yok olduğu yeni düzende bireyler kendini güvende hissetme ihtiyacı duymakta ve doğru bilgiye ulaşmayı amaçlamaktadır. Yapay değerlerin üretildiği sanal ortamda yeni bir dünya yaratıldı ve burada bireyler kendini oldukça yabancı, büyüdüğü değerlerden uzaklaşmış hissediyor. Dolayısıyla iletişimde teknolojinin sağladığı içeriğe öyle odaklandık ki teknolojiyi kullanırken bizi nasıl şekillendirdiği konusunda düşünmeye vakit ayıramadık.

Modern iletişim teknolojilerinin gelişimi belirli aşamalardan geçti. Son 20 sene içerisinde görülen internetin yükselişi, akıllı telefonlar, sosyal medya ve diğer mecraların toplum ve kültüre yaptığı etki kaçınılmaz bir şekilde direkt aynı zamanda da oldukça güçlü oldu. Teknolojinin çok hızlı gelişmesi ve çok sayıda alanı içine almasının bir uzantısı olarak farklı iletişim özellikleri ortaya çıktı. Bunlardan biri medyanın sahip olduğu “çoklu medya” (*media multitasking*) özelliğidir. Bu özellik, TV, internet, radyo, telefon veya başka bir medya aracının, bir diğer medya aracıyla birlikte kullanılmasını

ifade eder. "Eşzamanlı medya kullanımı" veya " çoklu iletişim" olarak da adlandırılan bu kavram özellikle genç medya kullanıcıları arasında gittikçe daha yaygın olarak görülmektedir. Çoklu medya (ÇM) gündelik yaşamda çoğu insan tarafından (her ne kadar onlar çoğu zaman farkında olmasalar da) kullanılmaktadır. Örneğin; çoklu medya teknolojisi sayesinde bir kullanıcı Web'de geziniyor, müzik aleti çalarken aynı zamanda müzik dinliyor, e-posta kullanıyor veya TV izlerken telefonda konuşuyor olabilir. Ancak bağımlılık üzerine araştırmalar yürüten Laura Perdeu'e göre, çoklu medya, çoklu görevleri beraberinde getirmesinin dışında çoklu sonuçlara da yol açmaktadır. Çoklu medyayı sık kullanan bireylerin gerçek yaşamda ciddi sonuçlarla karşılaşması olasıdır. Cep telefonunda mesaj atıp aynı zamanda araba kullanan bir birey ciddi risk altındadır. Ya da ders çalışırken aynı zamanda müzik dinleyen, telefonla oynayan bir bireyin performansı düşer. Bireylerin sürekli aletlerle meşgul olması, kişisel ve aile ilişkilerini zayıflatabilir. Zira Michigan Üniversitesi araştırmacıları, çoklu medya ve depresyon-kaygı ilişkisi arasındaki ilişkileri ortaya koymuştur. Ancak çoklu medyanın belirli bozukluklara yol açtığı ya da davranışsal bozuklukların çoklu medya kullanımını arttırdığına yönelik kesin bir şey bulunmamasına rağmen aralarında korelasyon olduğuna yönelik incelemeler mevcuttur (Perdeu, 2015, s. 82).

İkincil ekranlar (*second screen*) kavramı da teknoloji-medya ilişkisinin farklı bir boyut kazandığının göstergesidir. İnsanlar artık yaygın olarak bir mobil cihaz aracılığıyla başka bir telefon, tablet, bilgisayar ya da oyun konsolu gibi cihazların içeriğini görüntüleyebilmektedir. Özellikle ikincil ekranlar kavramı yaygın olarak bir televizyon programı izlerken aynı zamanda elindeki diğer teknolojik aygıtla uğraşan bireylere atıfta bulunmak için kullanılır. Yeni teknolojiler kitleyi içinde buldukları her şeyle (özellikle elektronik) meşgul tutmak için tasarlanmıştır. İkinci bir ekranın kullanılması sosyal etkileşimi hızlandırır ancak aynı zamanda aletlere olan bağımlılığı da tetikler. Birçok araştırma, kullanıcıların televizyon izlerken bir aygıtı kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ayrıca televizyon izlerken tablet veya akıllı telefon kullanımının daha yüksek bir oranda olduğu araştırmalarla ortaya koyulmuştur. Çalışmalar, kullanıcıların ikincil ekranlar ve birden fazla cihaz aracılığıyla içerik tüketirken yeni davranışlar geliştirdiğini ortaya koymaktadır (Mukherjee, Syuan, & Jansen, 2014, s. 2-5).

İletişim teknolojilerinin yarattığı etkinin küresel düzeyde çeşitli yansımaları oldu. Bunlar temelde iki farklı teknoloji tabanlı karakteristiği ortaya çıkardı. İlki iletişimin sınırlarını genişletebilme yeteneği kazanması diğeri ise yerleşik yapısını kaybedip herhangi merkezden yöneltilmekten ziyade taşınabilir özellik kazanmasıdır. Bahsi geçen iki farklı karakteristiği kazanan iletişim teknolojileri, uydu yayın teknolojileri ve bilgisayar-medya destekli iletişim biçimleri çeşitli sosyal değişimleri ortaya çıkardı. İletişim teknolojilerinin etkinlik alanlarıyla birlikte gücünün artmasıyla, politik ve ekonomik güç odakları kârlı bir kanal olarak gördükleri bu teknolojiye faydalanma yoluna gittiler. Bu durum aslında “teknoloji özgürlüktür” görüşünün temelde boşa çıkarılmasına neden oldu. Her ne kadar sanal etkileşim çağındaki iletişim teknolojileri söylem açısından bir rahatlık sağlasa da politik güçler tarafından yakın zamanda yapılan bazı müdahaleler bu özelliğin sekteye uğradığının bir göstergesidir.

Bilişim teknolojilerine dayanan küresel bir yapılanmanın hâkim olduğu ve eski yaklaşımların geride kaldığı dijital etkileşim çağında teknoloji ve medya ilişkisini nasıl ele almak gerekir? Temel ihtiyaçların bile artık makinalarla üretildiği ve insan faktörünün ikinci plana düştüğü, sanal iletişim ağlarıyla dönüşüme uğramış bir insanlığın tüm yaşam biçimleri değişikliğe uğramakta ve de sürdürülen modern bioteknik, genetik gibi çalışmalarla gelecekte daha da tahmin edilmesi güç bir aşamaya geleceğimiz açık.

1.7. TEKNOLOJİ SORGULAMASI

Bilim ve teknik alanındaki en önemli gelişmelerden biri “bilimin teknolojiye indirgenmiş” olmasıdır. Bu yapıya göre yaşam, indirgenen koşullarca veri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu veri çoğu zaman sorgulanmaz. Yanılsama olgusu ve giderek teknolojiyle özdeş sayılan bilgiye yabancılaşma ise farkındalığı sekteye uğratır. Teknolojinin katkıları kuşkusuz açık ve net ifade edilirken olası zararları ve sakıncaları çok da gündeme gelmez. Örneğin bu duruma ilişkin bazı sorular gündeme gelebilir. Neden teknolojiye ihtiyaç duyarız? Teknolojiye başvururken uygun olan kullanım durumu hangisidir? Teknoloji kullanımının psikolojik yarar ve sakıncaları nelerdir? Hangi teknolojiler hangi koşullarda daha etkindir? Teknoloji kullanımında gelecekle ilgili hangi modeller geliştirilebilir? Bu ve buna benzer sorgulamalar aynı zamanda

süreklilik kazanan çalışmalar azınlıktadır. Yaygın olarak yayınlar ve propaganda ile gündeme getirilen teknoloji fetişizmi, teknolojinin sorgulanması durumunun önüne geçmektedir. “Teknoloji zaten iyi bir şeydir, doğrudur ve kullanmalıyız” anlayışından uzaklaşmak gereklidir. Eğer teknoloji bireyin yerine geçerse bireyin doğal yetilerine yabancılaşması kaçınılmaz bir durumdur. O halde J. Robert’in deyimiyle, teknoloji fetişizminin, yaratıcılığın yerine geçtiği haylaz bir arenada buluruz kendimizi (Robert, 2015, s. 35)...

Teknolojinin olumsuz yanlarının ortaya çıkmasındaki baş sorumlu kuşkusuz insandır. Makinaları yöneten insan, kullanım biçimi ve hedefleri ile onu ölümcül bir araç haline getirebilir. Ölümlere yol açan şey aslında teknoloji değil onu üreten ve kullanan insandır. Aklın egemenliğini sürdürdüğü bir yapının elinde teknolojinin çevreye ve insana dost olması güçtür. Dostluğun egemenliğinin hâkim olması için kültürel değerlerin ve ahlaki yapının ön plana çıkarılması gereklidir. Ancak bu yolla teknoloji insana değil, insan teknolojiye hükmedebilir. Fransız sosyolog ve teolog Jacques Ellul, 1964 yılında kaleme aldığı “*The Technological Society*” isimindeki çalışmasında, teknolojinin kökenine yönelik çözümlenelerde bulunmuştur. Ona göre, insan ve teknik arasındaki ilişkinin temeli bilimsellikten ziyade teolojik tabanlıdır ve buna göre çözümlenmeler yapılmalıdır.

“Teknoloji, bir başka yönüyle tüm canlı ve cansızların habitatında söylenen özgürlük şarkılarına dökülen asit bulutları da olabiliyor. İnsan tuhaf bir varlık. Kendi yarattığının şiirini yazıp, keyfini sürerken aynı zamanda kendisine dönen bir silah olarak yarattığı şey ile çatışabiliyor” (Robert, 2015, s. 37).

Yirminci yüzyılda umudunu yitiren insanoğlu aynı Faust gibi tutkularının peşine düşerek ruhunu teknolojiye sattı. Değerden soyutlanan teknoloji ruhu öldürdü. Ruh da Faustiyen kültürün teknolojisi yok etti. Kendini bitmek bilmez sınırsız isteklerin peşine kaptıran insan yeryüzünü cennetten daha çok cehenneme çevirdi. İnsanın bir uzantısı olan teknoloji gücün simgesi haline geldi. Belirleyicilik kültürden teknolojiye dönüştü. İnsan ekonomik değerlerin sıradan bir girdisi haline geldi. Bu değişim içerisinde insanın özü, benliği, sözü ve son olarak da yüzü unutuldu. Günümüzün en can alıcı sorunu; insanın elinden çıkan teknolojinin yeniden denetim

altına alınmasıdır. Nazif Gürdoğan, 21. yüzyılda teknolojiyi denetim altına alarak bütün insanlığın hizmetine sunacak olanlar kendini gücün üstündeki gücü görenler olacaktır ifadesiyle tinsel bir vurgulamada bulunmuştur (Gürdoğan, 2016, s. 10).

J.Naisbitt ise ilerleme düşüncesinin dayandığı varsayıma göndermede bulunmuştur. İnsanoğlunun teknoloji konusundaki ilk amacı teknolojiyi yaşama zarar değil yarar sağlamak uğruna kullanmaktı. 20.yüzyıl bu varsayımın da boşa çıkışına tanık oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndaki toplu kıyımlar, insanoğlunun kendi kendini yok etme yeteneğini gözler önüne serdi. Bir cennet kadar bir cehennem de yaratabileceği ortaya çıkınca ilerleme ideali parlaklığını yitiriverdi. 20.yüzyıl insanlık tarihine karanlık sayfalar ekledi. I. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllar kötümserliği azaltmadı. Despotizm ve baskı, nazizmi ve komünizmi körükledi. II. Dünya Savaşı ve nükleer silahların yapımı korkuların boşuna olmadığını ortaya koydu. Kendi kendini yok etmesi için gereken araçlar insanoğlunun elindeydi artık. Geçmişe dönüp bakıldığında bu araçları kullanacağından kuşku duymanın yersizliği ortaya çıkıyordu. Nükleer kazalar mı? Sera etkisi mi? Kimyasal savaşlar mı? Ozon tabakasındaki delik mi? Yoksa biyo-teknoloji çağının gündeme getireceği yanlış kullanılmış bir gen mi? Uygarlığın sonunu getirecek olan bunlardan hangisi acaba? Teknolojiler bize iki seçenek sunuyor: Bunlardan birinde de insan yapımı bir felaketin, insanoğlunun elindeki güçlü teknolojiyle çevreyi yıkıma uğratarak nükleer zehirlenme yaratmasının olabilirliğini yansıtıyor (Naisbitt & Aburdene, 2000, s. 267-268).

Martin Heidegger, "*Varlık ve Zaman*" isimli eserinde, teknolojik araçlara yönelik göndermede bulunmuştur: "El altındaki varlık" olarak nitelendirdiği ve günümüzde birçok yazar tarafından öznenin elinin altında şekil bulan teknolojinin, içerisinde bilinç yapısı taşıyan "*dasein*"in bir varoluş amacı taşıdığını öne sürdü. Klasik varoluş yapısından farklı olarak Heidegger kendi var oluşunu üreten varlığın diğer bilinçlerle olan ilişkisiyle şekil bulduğunu ifade etti. Ancak böyle bir varoluş içerisindeki yegâne tehlike; kişinin varlık yapısını terk edip dönüşüme uğraması başka bir ifadeyle nesneleşmesidir. Nesneleşen varlık, özne-eşya etkileşiminde konumu kaybetmiştir bu durumda araç ve amaç yapılanmasında da çatışma yaşanır (Heidegger, 2008, s. 104-108). Böylesi bir çatışmanın sonucu olarak teknoloji öznenin elinin

altından kaymaya hatta onu kontrol etmeye başlar. Dolayısıyla olumsuz sonuçlar kaçınılmaz hale gelir.

Teknolojik yenilikler her toplumda aynı süreçte ve aynı anlayışta kabul görmezler. Değişimler kimi toplumlarca büyük bir nimet olarak görülürken kimi toplumlarca sorgulanmadan ret edilirler. Walter J. Ong, Platon'u örnek göstererek onun yazıya olan bakışını (birçok benzer insanın şuanda günümüzde bilişim araçlarını gördüğü gibi) farklı bir şey, yabancı bir teknoloji olarak nitelendirmiştir. Çünkü konuşma ve diğer süreçlere yabancı bir araç karışmıştır (Ong, 1995, s. 101). Ve gitgide bu araç kendini bir zorunluluk çerçevesine sığdırmaktadır.

“Teknolojik ilerleme bize geriye dönmek için daha etkili araçlar sağlamıştır.” *Aldous Huxley*⁴

Robert Pepperell, 2005 yılında kaleme aldığı “*Posthuman Manifesto*” eserinde teknolojiyi derinlemesine sorgulamaktadır. “*Bilim, Doğa ve Evren Üzerine Hükümler*” başlığı altında yaptığı değerlendirmesinde, “kaos” teorisine eleştiride bulunur: “Tüm başlangıçlar sondur ve tüm sonlar başlangıçları içerir. Kaos teorisi her zaman bir kelebeğin kanat çırpışının dünyanın diğer yarısında fırtınaya sebep olmasıyla örneklendirilmiştir. Sistemlerin ilk durumlara karşı olan hassaslığını gösterebilirken kelebeğin kanat çırpmasına neyin sebep olduğu hesaba katılmamıştır. Belki de bir rüzgâr esintisi?” R.Pepperell, bilim ve teknolojinin yarattığı noksanlığın yanın da belirsizlik yarattığını ileri sürer. “*Belirsizlikler Üzerine Hükümler*” başlığı altında bilim ve tekniğe yönelik şu eleştirilerde bulunur: “Tarihsel olarak bakıldığında, belirsizlik döneminin I. Dünya savaşına yol açan bir dönemde ortaya çıktığını ifade edebiliriz. Çünkü kübizm ve kuantum fiziğinin keşfi bu dönemlere denk gelmektedir. İki önemli buluşun ortaya çıkışı Heisenberg’ün sözleriyle, ‘Şeyler yoktur yalnızca ihtimaller vardır’ görüşünü ortaya çıkardı. Giderek belirsizlikler tanıdık olmaya başladı (Pepperell, 2003, s. 69). Bilimsel ilerlemenin her daim yararlı olup olmadığına yönelik sorgulamalar ve teknolojinin yarattığı belirsizlikler mevcuttur. Bu durumda neyin kesin olduğunu ifade edebiliriz? Sadece diğer sebepler nedeniyle öyle olduğunu kabul etmek zorunda kaldığımız şeylerin... Ancak Posthuman açısından, belirsizlik durumu

⁴ **Bkz:** Aldous Huxley, “*Tomorrow and tomorrow and tomorrow*” (1956) dipnotlar.

ürkülecek bir şey değildir. Çünkü dünya her zaman şimdi olduğu kadar belirsizlik içerisinde olmuştur.

M.Mcluhan'ın teknolojinin dünyayı küresel bir köy haline getirdiğini ifade ettiği düşünce yapısının altında aslında bir sorgulama yatar. Teknolojinin artan kullanımı giderek daha fazla yaygınlık kazanmaktadır. Ancak bu durum toplumdaki insanlar arasındaki aidiyet duygusunu ortadan kaldırmaktadır. Bu olumsuzluğun aşılması için yine enformasyon teknolojilerinin yarattığı karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden yararlanılması gereklidir. Teknolojinin yarattıklarını sorgularken bazı sorular kafamıza takılır: Bilginin hızlı dolaşımından söz ettiğimiz bir yapıda 'yenilikten' veya 'özgünlükten' gerçek anlamda söz edilebilir mi? Sanal ortamın sunduğu olanaklar sayesinde yaşantılarımız birer 'kopya' ya da 'alıntılar' haline gelmemiş midir?

Ivan Illich, teknolojik araçların toplumlar açısından vazgeçilmez bir konuma gelmesinden öte sınırları zorlayabilecek bir konuma geleceğine işaret etmiştir. Bu anlayışa göre, bir teknoloji onu kullanan toplumlar tarafından vazgeçilmez bir konuma geldiğinde o toplumun siyasi yapısını, kültürünü, toplumsal dengesini tersine işleyen bir sürece sokup etkileyecektir. Bu durumda araçlar insana hükmetmektedir ve insanlar bu araçların birer süsü haline gelecektir (Illich, 2011, s. 43). Modernizm ve teknoloji çerçevesinde de bütünlük karışıktır. Özellikle modernlik penceresinden hakikatin ele alınışı büyük bir kriz yaşamaktadır. Baudrillard'da "*toplumsalın sonu*" eserinde özne ve hakikatin kaybolan durumuna yönelik değerlendirmelerde bulunur. Özne ve hakikat dediğimiz olgular hâkimiyet gücünü yitirmişlerdir. Öznenin toplum ve dil yapısındaki gücü kaybetmesiyle büyü bozulmuştur. Çünkü toplumsal yapıda birliktelik oluşturma görevi üstlenen özne, görevini yapamaz hale getirilmiştir.

Teknolojik araçlar ilk üretildikleri amaçları aşır farklı bir boyuta ulaşmışlardır. "Kendisinden ve tabiiğindeki durumdan gafil olduğu için temizlenme, barınma, insanlarla ünsiyet kurma vb. gibi temel ihtiyaçlar giderilmiştir lakin bu sefer araçlar amacın yerine geçmiştir." Özellikle son dönemin popüler teknolojik araçlarıyla oluşturulan ilişkiler buna örnek verilebilir. "Modern toplumun insanı bütün bu rahatlığın verdiği konformizme tapıyor; geçmişteki gibi elleriyle yaptığı vehimlere, vehim sembollerine ya da sembollerin cisimlerine değil. Hakikatin hatırını konformizm bataklığına çalarak neclis hâle getiriyor. Aletlerimiz arttıkça daha iyi şeyler yapmamız, araçlarımızı kifayetini arttırdıkça hakikate daha kolay ulaşmamız, muhitimizdeki

insanlar çoğaldıkça daha çok insanla ünsiyet kurmamız gerekirken; keyfiyetlerimiz kemiyetlere, amaçlarımız araçlara, inşalar ise yalnızlığa kurban oluyor. Çünkü insan yarattığını tanımıyor. Tanımadığı için sebebini bilemediği sonuçlardan ürküyor. Ürktüğü için sürekli olarak kendisinin kontrolü altına girecek yapay kullar yaratıyor...” (Kırtoron, 2016, s. 616-620).

Teknolojinin insani özelliklerimizle olan ilişkisini anlamlandırırken neden teknolojiden daha çok birbirimizden ise daha az beklentimiz olduğuna yönelik sorgulamalar oldukça önemli. Ancak teknolojinin geleceğimizi ne şekilde şekillendireceğine bir başka deyişle teknolojinin “insanın ötesine” geçebileceğine yönelik tartışmalar belirli noktalarda tıkanmaktadır. Doğanın kontrol altına alınması şeklinde elektriklelenen teknolojik gelişmelerde insan güdümü her zaman ön plandadır. Ancak son dönemde başta kültür olmak üzere toplum, din, aile yapısı gibi birçok farklı alandaki etkileşimler insan-teknoloji ilişkisini yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. Araştırmacıların daha çok üzerinde durduğu mesele makinaların taklit-öğrenme becerilerinin insan zihni ve yapısını aşıp aşamayacağı üzerine yoğunlaşmaktadır.

1.7.1 Teknolojik Bunalım ve Yozlaşma

Her gün yüzlerce yeni ürün piyasaya sürülüyor. Bu sayede bütün dikkatler bu yeni ürünlerin etrafında toplanıyor. Amaç tüketimin artırılması ve ilgiyi üzerine çekmek. Tüm bu bahsi geçen süreçler bir kirlenme ve yozlaşmaya yol açıyor. Dolayısıyla üretim teknolojilerinin olumsuz etkileriyle kirlenen bir dünyaya doğru yol almaktayız. Kirlenme beraberinde teknolojik bunalımı da getiriyor. Son yıllarda teknoloji kaynaklı ortaya çıkmaya başlayan fiziksel ve ruhsal problemler bir tesadüf değil. Artan teknolojik yoğunluğun izdüşümü bu. Gelecekte ne olacağımıza yönelik sorgulamaların da çıkış noktasını çoğu zaman teknolojik sorunlar oluşturuyor. Gelecekte tam olarak nereye doğru yol alacağımız kesin değil ancak teknolojik birlikteliğin sürekliliğini arttıracığından eminiz.

Batılı korkuyor. Bu korku Malraux ve Faulkner’in sözünü ettiği Batı’nın insanlığı toptan yok edecek silahlarından gelmemektedir. Batılı kendi dışındaki ülkelerde ulaştığı bolluğu tehlikeye düşürecek her kıpırdanıştan korkuyor. Elbette zenginlikleri, başkalarının kaynaklarına bağlı ve kaybedecekleri olanlar en çok

korkacaklardır. Bu nedenle çılgınlık daha çok Batı'dan gelmektedir. Nereye gidiyoruz? Böylesine güvenilen bilim ve teknoloji insanlığı nereye götürmektedir? Son on yılın üzerinde en çok konularından birisi bu. Dünyanın olduğu kadar insanın zihinsel gücünün de sınırlı olduğu düşüncesi son iki yüzyıl içinde bütünüyle göz ardı edilmiştir. İnsanın dolayısıyla teknolojinin gücünün sonsuzluğuna ve aklın yanılmazlığına böylesine sarılmak; ekonomiden çekirdek fiziğine kadar her alanda ölümcül bunalımlara yol açmaktadır (Robert, 2015, s. 140-141).

Teknolojinin değiştirdiği çevre, algı ve gerçeğe bakış üzerine çözümlenelerde bulunan Baudrillard artık sanal bir gerçekliğin, yapaylığın ve kendisini “görme” edimi üzerinden sunulan teknolojinin imkânlarıyla iç içe geçtiğimizi öne sürer. Bir köken ya da gerçeklikten yoksun, gerçeğin teknoloji modelleriyle türetildiği “hipergerçek” yani simülasyon evreninde anlam ve algılar önemini yitirmiştir (Baudrillard, 2014, s. 13). Günümüzde üretim ve tüketimin en şiddetli yaşandığı alanların başında gelen teknolojiyle ilgili J.Baudrillard eserlerinde genellikle Batı'nın tekno-kültüre teslim oluşuna göndermede bulunur. Batının ilerleyişi artık kendini yerinde saymaya bırakmış, gerçeklik ise hipergerçekliğe teslim olmuştur. Eskiden Batı'nın model ve örnek alınan yapısının da kaybolduğu açıktır. Örnek alınan yapısından uzaklaşan Batı toplumları, dijital teknoloji nedeniyle gitgide özdeğerlerini yitirmekte bir bakıma bilgi toplumu yapısını kaybetmektedir. Bu kayboluş Batı'nın büyük bir tüketim toplumuna dönüşmesiyle sonuçlanır. Özellikle Doğu'nun Batı'dan ithal ettiği teknolojik ürünler, programlar değer yargılarını yozlaştırmaktadır. Ülkemizdeki son dönemde yapılan yayıncılığın ve çeşitli televizyon programlarının değer yargıları nasıl ikinci plana attığı ve bizleri öz kimliğimizden nasıl uzaklaştırdığına şahit olduk.

Larry Rosen, Nancy Cheever ve Mark Carrier, teknolojinin yol açtığı problemleri “*iDisorder*” kavramı çatısı altında toplamıştır. Teknolojinin özellikle de sosyal medya ve akıllı telefonların insan psikolojisi üzerine yarattığı etkileri inceleyen araştırmacılar, sosyal medyaya adanmışlığın yarattığı narsisizmi, çoklu teknoloji kullanımında beyinde yaşanan olumsuzluklar, beden üzerindeki dismorfik bozukluk, bilgisayar aracılığıyla yaşanan sosyal izolasyon gibi birçok problemi analiz etmişlerdir (Rosen, Cheever, & Carrier, 2012, s. 61-169). Günümüzde çok sık karşılaşılan bir problem de sanal ortamda sahte (*fake*) kimliğinin arkasına gizlenerek çeşitli

platformlarda yer alan bireyin durumudur. Kimi araştırmaların ortaya koyduğu üzere bu durum bir süre sonra geri dönüşü olmayan, şizofrenik bir hal olarak kişinin bu kimlikle iç içe geçmesine yol açar. Sosyal medyada (Facebook, Instagram vd.) paylaştığı içeriğe (görüntüye, videoya, mesaja...) "like" olarak mutlu olan ve her daim paylaştığı içeriğin beğeni oranını görüntüleyen kişilerde patolojik bağımlılığa yönelik belirtiler gösterir.

Birçoğumuz teknolojinin yarattığı problemlerden haberdar değiliz. Modern toplumun bunalımı teknolojiyle bağlantılıdır. Daha önce hiç ismini bile duymadığımız ve teknoloji kaynaklı rahatsızlıkların günümüzde ortaya çıkıyor olması tesadüf değildir bilakis teknolojik bunalımın bir dışı vurumudur. Araçların arkasına sığınarak ötelenen sorunların birikimi, değerlerin yozlaşması gibi süreçlerin kaçınılmaz bir sonucudur teknolojik problemler. Ve her yeni çıkan teknoloji öyle hızlı yayılıyor, kabul alanını genişletiyor ki biz daha onun hakkında düşünmeden aklımızın, ruhumuzun birer parçası oluveriyor. Artık aynalar yerine ekranlara bakarak yeni teknolojilerin düşünce şeklimizi, bağlantılarımızı ve en nihayetinde kim olduğumuzu nasıl değiştirdiğinin farkına varabiliriz. Sadece o zaman bunların bizlere yararlı mı ya yoksa zararlı mı olduğunu gerçek anlamda anlamlandırabiliriz.

1.7.2. Teknofobi ve Teknolojik Kaygı

Teknofobi (*Technophobe*) kavramı, Yunan literatüründe, "sanat, beceri, el işleri" (*techno*) ve "korcu" (*phobos*) kelime köklerinin birleşiminden oluşmuştur. Temel olarak, modern teknolojinin yarattığı korku ya da teknolojiye yönelik hoşnutsuzluk anlamına gelir. Teknoloji özellikle de yüksek teknoloji (*high tech*)'e yönelik korkuların bütününe ifade eden teknofobi (TF) bilişim çağında sıkça karşılaştığımız bir kavram olmaya başladı.⁵ Teknolojilerin bizi nereye götürdüğünü sorgulayan kişiler başkaları tarafından kimi zaman teknofobik olmakla itham edilir. Dijital dünyayı değerlendirirken arka planda ne olup bittiğini bilmek gerekir. Kimi zaman dijital teknolojiler hakkında hiçbir şey bilmeyen ya da teknolojiden anlamayan biri teknolojinin sunduğu her şeyden korkuyor ve bunu eleştiriyor. Teknolojiye korku beslemek ya da ondan kaçınmak yerine onun hakkında bilgi edinmek, onu anlamak gerekir.

⁵ Bkz: <http://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/technophobe>

Teknolojiyi ve teknofobiyi anlamlandırmaya çalışan araştırmacılardan biri olan Kaliforniya Eyalet Üniversitesi'nden Prof. Dr. Larry Rosen'e göre, üç farklı teknofobik grup bulunmaktadır. Bunlar; teknolojiye yönelik olumsuz düşünceleri olan ve onu "rahatsız edici bulan (*uncomfortable users*)" kullanıcılar, teknolojinin "bilişsel süreçleri etkilediğini düşünen (*cognitive computer-phobes*)" kullanıcılar ve "teknoloji kullanımından sürekli endişe duyan (*anxious computer-phobes*)" kullanıcılarıdır. (L. Rosen'den aktaran Gilbert, Kelley, & Barton, 2003, s. 254). Özellikle 2. Dünya savaşı sırasında Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları dünyada teknolojiye karşı büyük bir panik ve korku yaratmıştır. Sonraki dönemlerde ortaya çıkan savaşlar, kullanılan ölümcül bombalar da teknofobiklerin teknolojinin ne denli tehlikeli olduğuna yönelik ileri sürdüğü argümanlara katkı sağlamıştır.

Ortaya çıkan modern teknolojiler genellikle kurulu inanç, düşünce sistemleri ile çatışır. Basit ve mütevazı yaşam biçimleri olan bireyleri hedef alan yenilikler, eski düşünce ve değerlere sahip olanları değiştirmeyi teknolojinin hâkim olduğu biçimleri kabul ettirmeyi amaçlıyor. Teknofobi'ye yönelik dışa vurumun birçok örneği mevcut. Özellikle sanatsal ve kültürel açıdan bakıldığında ele alınan bazı eserlerde teknofobik konular mevcuttur. *Frankenstein, Metropolis, Ben I Robot, Terminatör, Resident Evil, Blade Runner, Edge Of Tomorrow* vb. daha birçok film ve eserde çoğunlukla teknolojinin kötü tarafları teknofobik şekilde tasvir ediliyor. Teknolojilerin giderek daha da karmaşıklaşması nedeniyle insanlar ileri teknolojilerin kullanımı ile ilgili kaygılar taşıyor.

Modern çağın yarattığı teknolojik bunalımdan hareketle görülen bir başka sorun ise "Tekno-stres" (TS). TS, modern teknolojinin olumsuz etkilerinden birisidir. Ofis ve ev ortamlarında bu teknolojilerin kullanılması ile ortaya çıkan, değişen çalışma alışkanlıklarını, ruh hallerini içerir. İnsanların TS'den deneyim aldıkları bir dizi belirtiler vardır. Bunların bazıları baş ağrısı, zihinsel tükenme, panik, çaresizlik, uykusuzluk, öfke kaybı, sinirlilik ve hayal kırıklığıdır. Bilgisayarın önünde saatlerce oturmak, sırt ağrısı, boyun sertliği, omuz gibi fiziksel belirtilere ve iş doyumunun ve üretkenliğin azalmasına neden olabilir (Ranjan, Malay, Kaustav, & Kumar, 2016, s. 7).

1.8. TEKNOLOJİLER VE SAHTE İHTİYAÇLAR

Dünyanın hızlı gelişimi toplumları birbirine yakınlaştırdı, mesafeleri küçülttü ve kültürel asimilasyonun egemen olduğu homojenleşmiş bir yapı yarattı. Geleneklerin, göreneklerin, aidiyetlerin değiştiği ve önemini yitirdiği tüketim toplumunda birbirinin aynısı hale gelen bireyler tüketim ürünleri etrafında ortak payede buluşmakta, aynı mekân ve zevkleri paylaşmaktadır. Ancak tek tipleşen bu yapılanmada eski yerel, kültürel değerler önemini yitirmektedir. Mutluluğun artması tüketimin artmasıyla eş değer hale gelmiştir. Teknoloji üreticileri ele aldıkları reklamlarla sürekli mutluluğa vurgu yaparlar. Her yeni teknoloji sizi mutluluğa götürecektir yegâne araç olarak vurgulanır. Bu nedenle bilim ve tekniğin getirdiği her türlü yeniliğe açık olmanın gerekliliği ön plana çıkarılır. Bunu ret eden kültürler Batı'nın gözünde hor görülür ve yoksulluk kültürü olarak nitelendirilir. Çünkü onara göre Batı'yı örnek almayan onun teknolojisini ret eden yaklaşım kabul edilemez. Doğu sürekli tüketmelidir ki Batı'da sürekli üretebilsin. Batı ekonomisinin benimsediği sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçları karşılama felsefesi bizim toplumumuzda da kendini hissettirmektedir. İnsan ve onun mutluluğundan ziyade tüketimin arttırılmasının amaç edinildiği bu felsefede teknoloji bağımlılığı giderek artmaktadır.

Modern zaman anlayışıyla insan önceki dönemlerden farklı olarak daha sık hedef almıyor. Kısıtlı kaynakların acımasızca tüketim amaçlı kullanılmasıyla çeşitli sorunları yapay şekilde oluşturan Batı dünyası, bunları diğer bölgelere de bir veba gibi yaymaktadır. Batı dünyasının iç dinamiğinde yaşanan çıkmaz tüm dünyayı etkilemektedir. Ürünlerin ana üreticisi olan Batı dünyası, yaşadığı yozlaşmayı sorumsuzca ürettiği ürünlerde görmek istememektedir. Çünkü batı insanın değerlerinin üretim düzeni üzerindeki yapısını temsil etmektedir. Bu yapı İslam dünyasıyla karşılaştırıldığında farklılıklar göze çarpar. Çünkü İslam devletlerinde Batı'ya nazaran çevreyle bir uyum vardır. İnsan eşyadan öte bir yücelik unsuru taşır. Oysa günümüz teknolojisi ile araç ön plana çıkmıştır. Bu Batı uygarlığının bir ürünüdür. Onların sayesinde değerler ve insani olgular yok olma yolundadır. Bilginin gözlem ve deney sonucu evrilmesi ile üretim teknolojisindeki gelişmeler yeni ürünlerin, yeni üretim teknolojilerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu ürünlerin yeni pazarlarda sunulması amansız bir yarışa ortaya çıkarmaktadır. Bu yarışta kritik rol oynayan zaman

olgusunun bir Batılı üretici için maddi ilerleme ve üretim dışında harcanması oldukça mantık dışıdır. Zamanın maddi alanda yoğun kullanımını insanın ruhunu etkilemiş ve manevi değerlerinin sömürülmesine neden olmuştur. Sömürülme, zaman ritminin yakalanamaması sonucu görülür.

Batı'da tüketimin teknoloji ile bütünleşmesi sonu gelmeyen bir maddi ilerleme ve sosyal değişim ile sonuçlandı. Batının tüm dünyaya propagandasını yaptığı uygar yaşam teknolojiden ve tüketimden geçmektedir. Daha çok üretmek ve bunun sonucu olarak daha çok tüketmek açgözlülük olgusunun ortaya çıkmasına yol açtı. Üretimde zihnin ikinci plana atıldığı ve düşünmemek üzerine bir teknoloji kullanımının olduğu ifade edilebilir. Büyüme üzerine odaklanan üretim sürecinde batının ilerleyişi doğunun geri kalışını tetiklemektedir. Çünkü birinin gelişmesi diğerinin gerilemesine yol açmaktadır. Bilgi, bilim, bilişim alanında yaşanan gelişmeler devasa şekilde büyüdü ancak sorunlar bir türlü aşılamadı. Zihinle birlikte zamanın da tutsak edildiği yeni düzende hiç kimse ileriye göremez sonraki aşamaları tahmin edemez duruma geldi. Çıkar amaçlı acımasız ilerleme ve teknoloji tüketimi zamanı da ele geçirdi ve dondurdu. İnsani değerlere yönelik geleneksel anlayış teknoloji aracılığıyla ele geçirildi ve insanın tutkuları yapay/dijital bir yapı haline geldi.

Herbert Marcuse, insan davranışlarının sahip olduğu doğal güdüleyicilerin zaman içinde teknoloji ve tüketimde yaşanan gelişmelerle birlikte bir erozyona uğradığını öne sürer. Ona göre, kapitalizm burada temel unsurdur ve onun yarattığı yıkıcı yapıyla şekillenen insan ilişkileri en nihayetinde tüketim kültürüne teslim olmuştur (Marcuse, 2008). Nazif Gürdoğan' ise günümüz tüketim ideolojisini şöyle değerlendirir: "Günün gerektirdiği bir ihtiyacı karşılamak adına değil, başkalarıyla gösterişte yarışmak için ya tüketilir ya da gelecekteki tüketim için biriktirilir. Söz konusu biriktirme özveride bulunmak ve muhtaçlara yardım etmekten daha çok harcamak ve gösteriş yapmak içindir. Açgözlülükten kaynaklanan biriktirme öyle bir sarhoşluk verir ki zorunlu ihtiyaçların karşılanması sorun olmaktan çıkar ve nice gereksiz şeylerin peşinden koşulduğunun farkına bile varılmaz. Öyle ki insanlar bin yıl bile yaşasalar tüketmeyecekleri malları durmadan biriktirirler. Oturamayacakları evler yapar, gerçekleşmeyecek hayaller peşinde koşarlar. Çevredeki her şey ele geçirilen zenginlik çoğaldıkça mutluluğun da artacağını söyler sanki. Gösteriş mutluluk gibi

sunulur.” Amerikalı iktisatçı Thorsten Veblen, “*Aylak Sınıfın Kuramı*” adlı kitabında, zenginlerin harcama kalıplarını açıklamak için ilk defa “*gösteriş kuramı*” kavramını kullanmıştır. (T.Veblen’den aktaran Gürdoğan, 2016, s. 131). Bu kuramda özellikle son dönemin popüler ürünlerine yönelik olan “*kullan-at*” kavramı ön plana çıkmaktadır. Günümüz teknolojileri çok hızlı tüketildiklerinden dolayı sürekli kullanıp atılan ve yenisinin tüketilmesi zorunlu kılınan ihtiyaçlar silsilesi olarak görülürler.

Tüketimin egemen olduğu yeni düzende sürekli üretilen yapay ihtiyaçlar farklı bir ekonomik yapılanma ve teknolojik üretim/tüketim dengesi doğurdu. Farklı tüketim malları ile körüklenen rekabetle insanlar bu ürünlerin kölesi haline geldi. Sürekli yeni çıkan teknolojilere özendirilen birey bir süre sonra kendini bu ürünleri satın almaktan alıkoyamadı. Toplum hemen hemen her kesimin taksitli yöntemler ile istediğini alabildiği bir döneme girdi. Satın almayı teşvik amacıyla sürekli farklı günler ortaya atıldı. Yapay bayramlar, anneler, babalar günü ya da doğum günü gibi çeşitli başlıklarla ürünlerin satışı arttırıldı. Modern insana tüketimin mutluluk getirdiği ve daha çok tüketmenin birer amaç olduğu anlayışı iyice aşılandı. En nihayetinde teknolojinin sürekli artan kullanımı ile birleşen tüketim, ürünlere bağımlılığını doğurdu.

Bilim ve teknolojinin azizleştirilmesinin ardından geçmişte pek de benzeri olmayan çok büyük bir üretim patlaması ortaya çıkmıştır. Kitle üretimine geçişin bir sonucu olarak tüketim ve tüketiciler bütün dikkatlerin üstünde yoğunlaştığı yeni bir ilgi konusu oldular. Bu ilginin sonucu olarak üretimin diğer bir yüzü olan tüketimin kamçılanması olayı sosyolojiden psikolojiye kadar bütün bilimsel çalışmaların araştırma alanı haline geldi. Böyle bir ortamda büyük üretim imparatorlukları kendilerine baş eğmeyenleri kolaylıkla devre dışı bırakabilmektedirler. Şirketler uyarılarına açık, hiçbir ülkü ve otoriteye bağlanmayan, güdümlü insanlar üretmektedir. Onların bağımsızlıkları dünyanın her bölgesinde sayılarını gittikçe arttıran tüketim çağrılarına ve uyarılarına başkaldırmayan insanlara dayanmaktadır. Tüketim yarışında insanlar ya Ionesco’nun gergedanları gibi kitlelere ya da Kafka’nın hamamböceği gibi bireyler halinde değişime, yabancılaşmaya uğratılmaktadır. Yenilik yapmak bahanesiyle araçlar sık sık değiştirilerek durmadan kamçılanan eşya açlığıyla insanın kalıcı ve değişmez olanı algılaması ortadan kaldırılmaktadır. (Gürdoğan, 2016, s. 25-160).

Yeni toplumsal düzende birey önceden yeterli gördüğü şeylerle sınırlı kalmayıp daha fazlasına sahip olma arzusu içine girerek tüketim anlayışının ateşini yakmıştır. Adanır'a göre, teknolojinin kullanım amacı değişikliğe uğramıştır. Tamamıyla tüketimin egemenliğine verilen teknoloji yararlılıktan daha çok işlevselliğe evrildiği yeni bir sürece girmiştir. Tüm bu süreçlerin sonucunda nesnelere insanoğlunun yaşamındaki anlamı değişmiştir. İhtiyaçların yerini artık prestij ve gösteriş olgusu almıştır. Nesnelere fiziksel işlevlerinden daha fazla psikolojik işlevleri kendini göstermektedir. Beyaz eşyalardan arabalara oradan da mobilyaya kadar hemen hemen her türden nesnenin yararlılığı değil bireye getireceği itibar ön plana çıkmış, her yıl farklı renk ve biçimlerde yeni modellerin üretimi sağlanmıştır. Tüm bu süreçlerin sonunda teknoloji her gün daha da artan tüketimin egemen olduğu bir tasarım evrenine dönüşmüştür. Kapitalizm olgusu bir taraftan ürettiği yeni nesnelere teknoloji aracılığıyla tüketiciye empoze ederken diğer taraftan sadece maddi nesnelere değil aynı zamanda manevi, zihinsel ve kültürel olarak değerlendirilebilecek evreni de maddi üretimin bir parçası haline getirmeye başlamıştır (Adanır, 2011, s. 12-13).

Teknolojik ürünler reklamlar aracılığıyla sürekli topluma empoze edilerek insanlara daha iyi daha keyifli ve daha mutlu bir yaşam vaat etmektedir. Bu vaat temelinde birey, daha fazla tükettikçe mutlu olabileceği, kendini farklı ve kimi zaman ayrıcalıklı hissedeceği dijital unsurlarla çevrelenmiştir. Günümüzde sürekli yenilenen bilişim araçları özellikle de cep telefonları bu vaatlerin en bariz örnekleridir. Her yıl yenilenen tasarım, sistem özellikleri ve çipleriyle cep telefonları tüketiciyi kendisine hapsedmekte ve her yeni modeli bir zorunlulukmuş gibi satın alınmayı gerekli kılmaktadır. Tüketicilerde yarattığı satın alma arzusuyla birleşen teknoloji fetişizmi gün geçtikçe şiddetini arttırmaktadır. Tüketimin bilinç dışı ve ölçsüz kullanılması ve buna yönelik arttırılma çabaları sonucu toplumun ihtiyaçlarının belirlenmeden yola çıkılması bir tıkanıklığa yol açmaktadır. Tıkanıklığın artması, tüketim artışıyla birleştiğinde toplumun içine girdiği çıkmaz iyice belirginleşecektir. Yenilik adı altında tüketimi körükleyen anlayış yaşam şartlarını zorlaştırmasının yanında bireysel yaratıcılığında önüne geçmekte, kendine güvensiz ve insan ilişkilerinde zayıf düşmüş bir insan modeli yaratmaktadır.

Yeni tüketici zihniyeti, “teknoloji ve tüketim toplumu” tarafından güçlendirildi ve bu topluluk tarafından yönlendirildi. Teknoloji bağımlılığı, tüketim olgusuyla öylesine birleşti ki insanlar artık yaşamlarını hiçe sayarcasına onu satın almak, ona ulaşmak için hayatlarını feda etmeye hazırlar. Örneğin, 2012 yılında Çin’de yaşanan bir olayda 17 yaşındaki genç, yeni bir Ipad ve Iphone almak için böbreğini yaklaşık 20,000 pound’a sattı.⁶ Para eline geçtikten sonra yaptığı ilk iş bu ürünleri satın almak oldu. Teknolojiyle birlikte tüketicilere ulaşmak oldukça basit bir haline geldi. Medyanın da dijitalleşmesi tüketimi ayrıştırdı. Bunun sonucunda mobil cihazlar ve sosyal medyanın hayatın her alanına ve her anına getirdiği içerik, izleyici ve yaratıcı arasındaki ayrımı ortadan kaldırdı. Bu nedenle tüketim toplumunun yeni tüketici grubu için teknoloji ve sanallık yeni bir yaşam biçimi haline geldi ve tüm hayat ekranlarda istedikleri zaman ve istedikleri yerde ulaşabilecekleri sanal ortamlarda akmaya başladı.

⁶ **Bkz:** www.dailymail.co.uk/news/article-2126172/Chinese-boy-sells-kidney-buy-iPad-iPhone.html

İKİNCİ BÖLÜM

2. SANAL DÜNYA

Teknoloji bağımlılığının her ne kadar resmi bir tanımı olmasa da aslında içinde çok sayıda alt alanı barındırır. Kapsam alanının genişliği nedeniyle farklı disiplinleri içerisinde barındıran teknoloji bağımlılığının itici güçlerinden birisi olan sanal dünya, fiziksel dünyadan farklı olarak sanal ağlarla çevrelenmiştir. Fiziksel kabloların yerini üstlenen sanal ağlar, gerçeğine tıpatıp benzer öğeleri barındırmasının dışında hayal gücünün sınırlarını da aşan özelliklere sahiptir. Vaatlerin genişliği, cazibeli bir dünya oluşu ondan uzak durmak isteyen insanların önündeki en büyük engellerdir. Sanal dünyayla bağlantılı ve teknoloji bağımlılığını ortaya çıkarabilecek durumlara uzanan yolun çözümlenmesi gereklidir.

2.1. SANAL AĞLAR VE TEKNOLOJİLER

1960'lardan itibaren bilgisayar sistemlerinde ciddi gelişmeler oldu. Bu gelişmeleri 1980'lerde kişisel bilgisayarlar izledi. İlk dönemlerde devasa boyutlarda olan aletlerin giderek küçülmesiyle gelişim süreci duraklama dönemine girdi. Ancak gerçek dönüşüm, bilişim devriminin en önemli boyutunu oluşturan ve milyonlarca teknolojik aygıtın birbirine bağlanmasına olanak sağlayan internet olgusunun 1990'larda kendisini göstermesiyle başladı. Sanal ağa bağlanan ilk cihazlar bilgisayarlar olmasına karşın yıldan yıla cep telefonları, tabletler, akıllı saatler, akıllı evler, akıllı araçlar, eğlence sistemleri vb. daha birçok teknolojik araç sanal dünyaya eklendi ve "Nesnelerin İnterneti" (*Internet of Things*) olgusu ortaya çıktı.

Teknolojiyle donatılmış araçların, objelerin, sistem ve binaların çoğalmasıyla birlikte sanal ağların önemi giderek arttı. Verilerin sanal ağ üzerinden toplanılması, dağıtılması ve saklanmasıyla birlikte bilişim sistemleri etkinliklerini arttırdı ve bu sayede elektronik araçlar daha kolay kontrol edilip, gözlemlenebilir hale geldi. Örneğin, akıllı buzdolabı gibi ev araçlarının internete bağlanabilir hale gelmesi belirli özelliklerin ortaya çıkmasına olanak sağladı. Dolabın içerisinde yer alan ürünlerin cihazlar tarafından hatırlanması, son kullanma tarihleri yaklaşmış ürünlerin tüketiciye hatırlatılması kazanılan çeşitli özelliklerden. Ayrıca akıllı saatler aracılığıyla kalp ritminin ölçülmesi, akıllı araç içi sensörler sayesinde kazaların önüne geçilmesi, akıllı

ev sistemleriyle güvenlik düzeylerinin arttırılması vb. birçok teknolojik yenilik nesnelerin interneti sayesinde mümkün kılındı.

Nesnelerin interneti teknolojisi üzerine çözümlenelerde bulunan Prof. Dr. Şirin Karadeniz'e göre bu teknolojiyle; üretim sürecinde sürekli veri üretimi, analizi ve işlemeye dayalı zeki bilişim araçları ve sistemleriyle "Akıllı Üretime" geçildiği bir döneme ayak basmış durumdayız. Bu dönemde gömülü sistemlerden siber-fiziksel olarak adlandırabileceğimiz sistemlere geçiş yaşanmaktadır. Bu sistemlerde gerçek zamanlı bilgi alışverişinde bulunan ve birbirlerini bağlantılı bir şekilde kontrol ederek çeşitli eylemler başlatabilen zeki nesneler ile insanların etkileşimi yer almaktadır. Böylece üretim süresince insana bağımlı kalmayan, kendi kendine iletişim kurabilen, kontrol eden ve karar veren nesneler sayesinde zaman ve maliyette azalma olurken kalite ve verimde artış yaşanacağı öngörülmektedir. Kısacası tüm bu süreçler 4. Endüstri devrimine yol açmıştır (Karadeniz, 2016, s. 166).

2.1.1 Dünyada ve Türkiye'de İnternet Kullanım Durumu

Ülkemizin sanal ağ ile tanışması yakın bir döneme aittir. İlk defa 12 Nisan 1993'te ODTÜ'de başlayan internet kullanımı sonraki senelerde etki ve yaygınlık alanını giderek arttırdı ve toplumun olmazsa olmaz bir aracı haline geldi. Sanal ortamda yaratılan yeni gerçeklikle birlikte insanlar iletişim, arkadaşlık kurma, film izleme, müzik dinleme, bilgi edinme vb. birçok etkinliği bu ortam üzerinden sağlar hale geldi. Zira bu denli yoğun kullanım ekonomi-iş süreçlerinin de sanal ortamda hâkimiyet kazanmasına yol açtı. IDC'nin raporuna göre⁷, 2016 yılında tüm dünya genelinde bir milyardan fazla bilgisayar, iki milyardan daha fazla cep telefonu kullanılmaktadır. IDC, tahminlerine göre sanal ağla çevrelenmiş ve sürekli bağlantı içerisinde olan yani nesnelerin internetiyle bütünleşik teknolojik aygıtların (cep telefonları, buzdolapları, akıllı saatler, güvenlik sistemleri vb.) 2020 yılına gelindiğinde 50 milyarı aşması tahmin edilmektedir. Burada diğer önemli bir nokta ise dünya nüfusu ve internet kullanıcıları oranlarıdır (Tablo-1):

Tablo-1: Dünyadaki İnternet Kullanım Oranları

⁷ **Bkz:** https://www.business.att.com/content/article/IoT-worldwide_regional_2014-2020-forecast.pdf

Bölgeler	Nüfus (2018 Tah.)	Dünya Nüfus Oranı	İnternet Kullanıcıları	Nüfus-Kullanıcı Oranı
Afrika	1,287,914,329	16.9 %	464,923,169	36.1 %
Asya	4,207,588,157	55.1 %	2,062,197,366	49.0 %
Avrupa	827,650,849	10.8 %	705,064,923	85.2 %
Latin Amerika	652,047,996	8.5 %	438,248,446	67.2 %
Orta Doğu	254,438,981	3.3 %	164,037,259	64.5 %
Kuzey Amerika	363,844,662	4.8 %	345,660,847	95.0 %
Avustralya	41,273,454	0.6 %	28,439,277	68.9 %
Dünya Toplamı	7,634,758,428	100.0 %	4,208,571,287	55.1 %

Kaynak: Geniş kullanım oranları: <https://www.internetworldstats.com/>

Haziran 2018 itibariyle dünyada internet kullanıcılarının sayısı 4.2 milyara ulaşmıştır. Tablodan görülebileceği üzere bu sayı dünya nüfusunun %55.1'ine denk gelmektedir. Dünyadaki bölgeler içerisinde nüfus ve internet kullanıcıları oranı en yüksek bölge Kuzey Amerika'dır. Dünyadaki nüfus oranı %4.8 olmasına karşın nüfus, internet kullanıcı oranında %95 ile ilk sıradadır. Bunda ABD'nin katkısı büyüktür. Nüfus ve internet kullanıcı oranı birbirine en yakın olduğu diğer bölge ise Avrupa'dır. %85.2 oran ile ikinci sırada gelmektedir. Avustralya, Latin Amerika ve Orta Doğu'da ise nüfus ve internet kullanıcıları oranı oldukça yakındır. İlerleyen yıllarda nüfus ve internet kullanıcı oranlarının doğru orantılı bir biçimde artması olasıdır.

İnternetin önemli derece popüler olması araştırmacıların ilgisini bu alana çevirmiştir. Bu araştırmalar son dönemde kullanım ve bağımlılık üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin, Larry D. Rosen ve L. Mark Carrier "*iDisorder: The relationship between media use and signs and symptoms of psychiatric disorders*" isimli eserinde, 500 kişiye yakın ve farklı kuşakları kapsayan bir araştırma gerçekleştirmiştir.

Teknolojinin sık kullanılma durumu ve teknolojiyi istediği zaman kullanamayan bireylerin orta ya da yüksek derecede duyduğu endişe durumunun ölçülmeye çalışıldığı çalışmada kuşaklar arasında farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır (Rosen, Cheever, & Carrier, 2012, s. 13), (Tablo 2-3):

Tablo-2: Teknolojik araç kontrol araştırması

Kuşak	SMS	Telefon Aramaları	Facebook	Kişisel E-Posta	İş E-Posta	Sesli Mail
i-Kuşağı	62%	34%	32%	17%	-	10%
Net Kuşağı	64%	42%	36%	28%	22%	17%
Kuşak X	42%	36%	17%	21%	21%	16%
Baby Boomers	18%	20%	8%	12%	16%	18%

4 kuşağa ilişkin verilerin yer aldığı araştırmadaki ilk tablodan görülebileceği üzere kuşak ya da yaş gruplarına yönelik teknolojinin yoğun kullanımını konusunda bazı göstergeler mevcuttur. Özellikle yakın bir zamanda yetişen ve yakın yaş aralığını kapsayan kuşakların teknolojik aygıtları yoğun şekilde kullandığı görülmektedir. Buna karşın eski dönem kuşakta (*babby boomers*) ise teknoloji kullanım durumu neredeyse her aşamada yarı yarıya düşüş göstermektedir. İ-Kuşağının genç bireyleri kendilerinden daha büyük olan Net kuşağına göre daha az teknolojiyle ilgilidir. Ve bu oldukça dikkat çekicidir. Bunun temel sebebi Net kuşağının son kuşağa göre daha fazla teknolojiyle uzun yıllar iç içe olmasıdır.

Tablo-3: Teknoloji kullanım ve endişe araştırması

Kuşak	SMS	Telefon Aramaları	Facebook	Kişisel E-Posta	İş E-Posta	Sesli Mail
i-Kuşağı	51%	33%	27%	10%	-	13%
Net	51%	41%	28%	20%	19%	19%

Kuşağı						
X Kuşağı	27%	31%	10%	20%	17%	34%
Baby Boomers	15%	18%	6%	15%	19%	54%

İkinci tabloda ise teknolojiyi istediği zaman kullanamayan bireylerin yaşadığı orta ya da yüksek derecedeki endişe durumunun araştırılması yapılmıştır. En genç kuşağın (*i-kuşağı*) bir üstü olan net kuşağı burada da ilk sıradadır. Oranlar en geç kuşaklar arasında ise birbirine oldukça yakındır. Ancak X kuşağı ve 1946-64 arasında doğan kuşaklar genç kuşaklara oranla teknolojiyi kullanamadıklarında daha az endişe yaşamaktadır. Araştırmacılara göre, teknolojiye olan bağlılık ve teknolojiye 15 dakikadan fazla uzak duramama konusundaki güçsüzlük insanların doğru yolda olmadığı konusunda önemli göstergelerdir. Kullanıcılar teknolojiyi kullanamadıklarında ona karşı yoğun bir özlem duyuyorsa bu durumda kişinin hayata odaklanabilmesi neredeyse imkânsız hale gelebilir.

2.2. SANAL DÜNYA GÖÇÜ

Bilgi çağında yaşanan teknoloji patlamasıyla birlikte gerçek yaşamdan sanal yaşama doğru uzanan hızlı ve büyük boyutlu bir göç dalgası başladı. Bir zamanların bilim kurgu filmlerinde görülen teknolojiler birer birer gerçekleşmekte ve sanalın büyümlü yapısı etki alanını genişletmektedir. Etki alanını genişleten teknolojiler ile birlikte sanal ortamdaki arkadaşlıklar, fikir alışverişleri, etkileşimler kısacası sosyalleşme süreçleri daha çok önem kazanmaya ve gerçek yaşamın önüne geçmeye başladı. Çoğunlukla farkında olunmadan ve çeşitli yollarla etkisini hissettiren sanal dünyaya göç sürecinden kullanıcılar olarak memnunuz ancak nereye doğru gittiğimizi ya da gelecekte nelerle karşılaşacağımızı tam olarak bilmiyoruz.

Bu bağlamda bilinmezlik ve etki alanını genişleten sanal dünya konusunda Salih Baydar dikkat çekici bir tespitte bulunmuştur: “Sanal dünyaya göç etkisi her geçen gün şiddetlenmektedir. Gerçek yaşamdan neredeyse bütünüyle uzaklaşıp sadece sosyal medyada yaşamını sürdürmeye başlayan insan yoğunluğu ciddi boyuttadır.

Örneğin, 2015 senesi içerisinde Türkiye nüfusunun yarısı Facebook kullanıcısı olmuştur. Göç dalgasının arttığı sanal topraklarda yeni bir dil ve yeni bir kurallar bütünü görülmektedir. Bu yeniliklerle ilk defa tanışan insanlığın kimi zaman eli ayağı birbirine dolamaktadır. Teknoloji üretimine çoğu zaman dışarıdan bir seyirci olarak katıldığımız için dijital sularda başıboş olarak dolanmaktayız” (Baydar, 2016, s. 129).

Teknolojiyle bütünleşen dijital nesil kimi zaman birkaç nesil öncesinin bireyleriyle anlaşamamaktadır. Bunda teknolojiyle büyüyen neslin küresel kültürle harmanlanması buna karşın daha önceki nesillerin ise yerel-kültürel değerlerle yetişmesi etkili olmuştur. Küresel kültürün yeni yapısı eski dönemlere oranla ayrışmayı arttırırken farklı araç ve ürünlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kullanım yapısındaki değişimler nedeniyle kimi zaman bocalayan dijital göçmenlerin yardımına dijital yerliler koşmaktadır. Bahsi geçen araç ve ürünlerle doğdukları andan itibaren iç içe olan bireyler bu aşinalığı nedeniyle yeni ürünleri kullanmakta hiç zorluk çekmemektedir.

Dijital teknolojilerin ortaya çıkışından sonra doğan dijital yerlilerin sahip olduğu DNA, dijitalleşme ile harmanlandı. Dijital göçmenlerin, dijital teknolojilerden önce doğmuş olmaları nedeniyle sayısal bir DNA’ya sahip olmadan büyümeleri daha sonraları dijital ürünlerle etkileşimlerinde zorlanmalarına neden oldu. Sanal dünyanın nasıl işlediğini öğrenmek isteyen göçmenler sanal dünyanın kapılarından geçerek göç etmişlerdir. Dijital DNA’ya sahip olamayan göçmenler yerliler gibi bilgisayar dilini tam olarak konuşamamaktadır. Bu nedenle teknolojilere adapte olmaya çalışsalar da kendilerine önderlik edecek bir yerliye ihtiyaçları vardır. Dijital yerliler günümüz teknolojisine daha hâkim bilgi ve birikimi daha yüksek olabilir bunu dijital göçmenlerde kabul ediyor ancak unutulmaması gereken bir şey var ki o da göçmenler gerçek hayat konusunda daha deneyimliler.

Uzmanlar; göçmenler ve yerliler arasındaki ayrımı bir adım daha ileri götürdü. Genel anlamda dijital göçmenler üç ana gruba ayrılmıştır (Hart & Hart, 2013, s. 8-9):

- 1- *Teknolojiden kaçınanlar*: Nispeten teknolojiden uzak kalıp, minimal bir yaşam tercih eden gruptur. Bunların telefon hatları, cep telefonları veya e-posta hesapları bulunmaz. Facebook ya da Twitterleri de yoktur. Teknolojiye ya da onunla bağlantılı şeylere değer vermezler.

- 2- *İsteksiz teknoloji kullanıcıları:* Bu grup, teknolojinin günümüz dünyasının ayrılmaz bir olgusu olduğunu kabul etmekle birlikte bu teknolojinin bir parçası olmaya gayret göstermektedir. Ancak, hala teknolojiye karşı bir yabancılık ve isteksizlik hissetmektedir. Bu grupta olanlar çok çeşitli olmakla birlikte her yaş grubunda olabilir. Bu grup teknolojileri kullanma isteğinden ziyade, dijital teknolojilere karşı temkinli ve geçici tutumuyla daha fazla öne çıkmaktadır.
- 3- *Hırslı ve inançlı şekilde teknolojiyi sahiplenenler:* Bu grupta yer alan dijital göçmenlerin, yerlilerle yetişme ve onları yakalama potansiyelleri mevcuttur. Dijital durumlar konusunda rahatlar ve teknolojiyi kullanmaya yönelik kapasiteleri mevcuttur. Teknolojiyi hevesle benimsemiş bilim insanları, programcılar, yöneticiler, iş adamları ve diğerler kişiler bu grupta olabilirler. Kendilerini sonsuz bir internet kültürüne sokarlar. Bu grup, teknolojiyi yalnızca iyi (belki de körü körüne) görme eğilimindedir ve onu azami ölçüde kullanmak için ellerinden gelenin en iyisini yapar.

Sanal dünyaya göç ile “start” alan dijital çatışma devam etmektedir. Dijital yerlilerle göçmenler arasında yaşanan çatışmalar bir gün son bulacak. Çatışmanın sonlanması bütün insanların yerli olmasıyla mümkün gözüküyor. Ancak çocuk, gençler ve ebeveynlerin, birbirleriyle dijital anlamdaki sürtüşmesinin önünde daha uzun zaman var çünkü göçmenlerin yaş aralığı oldukça düşük. Dijital göçmenler gerçek dünyadan göç ettiğiinde mevcut olan çatışmalar da yerini dijitalleşmenin hâkim olduğu sessizlik dönemine bırakacak.

2.2.1 Dijital Aylak Kavramı

Teknolojinin yaşam kalitesini yükselttiğine yönelik çok sayıda söylem bulunmaktadır. Bilişim teknolojileri hayatları daha kolay, daha basit ve gündelik yaşama uygun hale getirmek için vaatler içeriyor. Ancak durum bu kadar basit değil. Yeni teknolojilerin parçası olarak başlarda heyecan verici olan teknoloji etkileşimi bir süre sonra yerini istismar, bağımlılık ve benzeri birçok olumsuzluğa bırakmaktadır. İnsanlar yüzyıllar boyunca kimi zaman fiziksel kimi zaman psikolojik olarak çeşitli maddelere bağımlı hale geldi. Bağımlılığın sonucu olarak evlilikler, toplumsal ilişkiler, sağlık, mali durum gibi birçok alan olumsuz yönde etkilendi.

Teknolojiye bağıllık farklı durumları ve grupları ortaya çıkardı. Örneğin, Dr. David N. Greenfield, internette yer alan, en ilginç ve incelenmeye değer grubun dijital aylak (*electronic vagabond*) olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bunlar belirli bir amacı olmadan sanal ortamda saatlerce sörf yapan ve sürekli bu yönde istek duyan kişilerden oluşmaktadır. Çevrimiçi olma durumu bir süre sonra kendine hayranlıkla sonuçlanır. Bu kişiler sanal ortama diğer kişileri teşvik etmekten hoşlanırlar, yeni mekânları olan sanal ortamı ziyaret etmek burada yeni bilgiler öğrenmek en büyük hobileridir. İnternetin büyüleyici dünyası, sürekli çevrimiçi olma özelliğinden kaynaklanır. Hayatın eksik bölgelerini dolduran, sürekli çevrimiçi özelliğiyle insanlara boş zaman bırakmayan sanal ortamdaki sanal gerçeklik, dijital aylaklar için gerçek yaşama oranla çok daha fazla tatmin edicidir. Bu nedenle buradaki statü gerçek toplumda elde edilebilecek sosyal statüden çok daha önemlidir (N. Greenfield, 1999a, s. 17).

İnternet, insan hayatında açık değişiklikler yapmakta, yeni davranışlar üretmektedir. Yapılan bir araştırmada 17,251 internet kullanıcısının neredeyse yüzde 30'u interneti, olumsuz bir duygu durumun hafifletilmesi ya da ruh halini değiştirmek için kullandığını itiraf etmektedir. Diğer bir deyişle, interneti bir ilaç gibi kullanmaktadırlar (N. Greenfield, 1999b, s. 403-412). R.Kraut, M.Patterson, M.Lundmark ve arkadaşları, 1998 yılında, 73 farklı hanede yaşayan 173 kişinin İnternet kullanımını incelemiş ve elde edilen sonuçları geliştirdikleri çeşitli yöntemlerle doğrulamaya çalışmıştır. Bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olan bu araştırmanın önemli bulguları olmuştur. Sosyal izolasyon ve depresyon durumlarının internet yüzünden arttığını ve yoğun internet kullanımından doğan bazı zararlı etkilerin olabileceği ortaya koyulmuştur (Kraut, ve diğerleri, 1999, s. 1017-1031).

İnsanlar özellikle stresli zamanlarda başkalarıyla etkileşim kurma yoluna gider ve bu çoğu zaman teknolojiyle “kablolanmış” bir haldedir. Çoğunlukla yalnız olduğu dönemlerde duygusal yönden bir destek arayan bireyler aynı zamanda bir dosta da ihtiyaç duyar. Bu durumda artan kaygıları gidermek ve bunlarla başa çıkmak için teknolojiye sığınır, bu nedenle teknolojik araçlardan ayrılmak kolay değildir. Özellikle çoğumuz okul, iş ya da başka nedenlerden dolayı çok fazla zamanımızı sanal ortama “takılı” halde geçiriyoruz. Ve birçoğumuz teknoloji bağımlılığı belirtileri gösterdiğimizi itiraf etmekten çekiniyoruz. Aslına bakılırsa, sanal ortamda, sosyal medyada ya da

dijital içeriklerde ne kadar zaman geçirdiğimizi inkâr etmek bu konuda bir uyarı işaretidir. Kimi zamanda teknoloji nedeniyle öfke, depresyon, ruh hali değişikliği, kaygı, korku huzursuzluk, yalnızlık gibi birçok sorunla karşılaşmaktayız. Dolayısıyla teknoloji bağımlılığı ve onun alt alanlarına yönelik semptomları, kavramları ve risk faktörlerini anlamak, yorumlamak oldukça önemlidir.

Sonuç olarak, teknolojinin en popüler ürünleri olan bilgisayar ve internet, kolay bir şekilde kullanılması nedeniyle aşırılığa neden olmakta ve çoğu zaman kullanımı istismar edilmekte, en kötü ihtimalle bağımlılığa yol açmaktadır. Sanal ortamın belirli problemler ürettiği açık. Her yerden ulaşılabilme, düşük maliyet farklı bir dünya gibi özellikleri içerisinde barındıran, yaşamın çok sayıda yönünü etkileyen ve ruh halini değiştiren bir olgu bu. Ancak her zaman olumlu özellikleri barındırmıyor dolayısıyla yeni teknolojileri hemen kabul etmeden önce baştaki göz kamaştırıcı büyülü ışığın ötesine bakmak, gerçeği görmemize yardımcı olacaktır.

2.3. TEKNOLOJİ VE KUŞAKLAR TEORİSİ

Hümanist nesiller teorisi, William Strauss ve Neil Howe tarafından özellikle Amerikan tarihindeki nesilleri açıklamak için tasvir edilmiştir. Strauss ve Howe, 1991 yılında kaleme aldıkları “*Generations*” isimli eserinde Amerikan tarihine yönelik değerlendirmelerde bulundu ve insanlığı çeşitli nesillere ayırdı (Strauss & Howe, 1991). 1997 yılında yayınladıkları “*The Fourth Turning*” isimli kitaplarında kuşak teorisini daha ileri götürerek geliştirdiler ve kuşakları temelde 4 kategoriye ayırdılar. Geliştirdikleri teorinin temeli, belirli zaman dönemlerinde dünyaya gelmiş olan insanların içerisinde doğdukları sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel, teknolojik yapıdan etkilendikleri ve aynı dönemde doğanların benzer tutum-davranışlar geliştirdikleri üzerine odaklanmaktadır. Her farklı nesil kendine özgü inanç, tutum, değer ve davranış grupları geliştirdiği için çoğu zaman kuşaklar arasında çatışmalar olması kaçınılmazdır.

Yakın döneme ait beş farklı kuşaktan söz edilebilir. Bunlar temel olarak:⁸

- 1- **Sessiz kuşak:** 1925-1942 yıllarını kapsayan “*Büyük Bunalım – II.Dünya Savaşı kuşağı*”

⁸ **Bkz:** https://en.wikipedia.org/wiki/Strauss-Howe_generational_theory

- 2- **Bebek kuşağı:** 1943-1960 yıllarını kapsayan “*Süper güç Amerikan kuşağı*”
- 3- **13.Nesil (Kuşak X):** 1961-1981 yıllarını kapsayan “*Bilinç devrimi kuşağı*”
- 4- **Binyıl üretimi (Kuşak Y):** 1982-2004 yıllarını kapsayan “*Postmodernizm kuşağı*”
- 5- **Vatan kuşağı (Kuşak Z):** 2005 yılı ve günümüze uzanan “*Büyük durgunluk kuşağı*”

Son döneme ait olan Z kuşağı, bilişim teknolojilerinin en güçlü olduğu dönemler içerisinde doğup yetişen ve bu nedenle “dijital yerli” olarak da nitelendirilen çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Bu kuşağın en belirgin özellikleri dijital teknolojiyle olan kullanım ilişkileridir. Bu nedenle bu kuşağa “*Kuşak P*”, “*İnternet Kuşağı*”, “*Next Generation*”, “*Dijital Yerliler*”, “*iGen*” kuşağı gibi farklı isimler verilmiştir (Aydın & Başol, 2014, s. 4). 2005 yılı itibariyle bilişim teknolojileri içerisinde doğan Z kuşağı, teknolojiyle daha ilk doğduğu andan itibaren tanışmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren sahip olduğu ve kullandıkları bilgisayarlar, akıllı telefonlar, tabletler, iPad gibi elektronik cihazlar onlar için hayatlarının ayrılmaz birer parçası haline geldi. Z kuşağında görülen bu keskin dönüşüm ve ayırım onları bir önceki kuşaklardan özellikle günlük yaşam, iş süreçleri, hayata bakış vd. açısından ayırmaktadır.

Doğdukları kültürel yapının etkisiyle bu kuşak tüketim ve teknoloji bağımlılığı semptomlarının etkisi altındadır. Bu nedenle Z kuşağı, sanal ağ ve mobil cihazlarla sürekli etkileşim halindedir. Çocukluk ve gençlik yaşamlarının bir önceki nesillerden farklı olarak gelişmesi, sosyal ilişkilerinin daha zayıf olduğu yönünde bir algı oluşturmuştur. Teknolojiyle olan ilişkinin giderek fazlalaşması kuşağın en belirgin özellikleri arasındadır. Son dönemde yapılan bağımlılık araştırmaların deneklerinin çoğunluğunu Z kuşağı oluşturmaktadır. Özellikle Z kuşağının teknolojiyle olan bağımlılığın kesilmesine yönelik çalışmalar (örneğin, ailelerin elektronik cihazlara şifre koyması vb.)’da önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Sanal ortamın bir bilgi paylaşım platformu olması yeni neslin kendi yoluna taş koyanları ortadan kaldırabilecek arayışlar içerisine girmesini sağlamış ve bu bariyerleri aşmanın yolu olarak kuşağın diğer üyeleriyle fikir alışverişinde bulunulması amaçlanmıştır.

Michael Thomas’a göre, “*Dijital Yerliler*” olarak tanımlanan nesil son dönemlerde gelişme göstererek bir adım ilerisi olan “*Neo-Dijital Yerliler*” geçiş yapmıştır. Dijital yerliler öncelikle metin veya ses yoluyla iletişim kurarken, neo-dijital

yerliler video veya film yolunu tercih etmektedir. Bu neo-dijital nüfus içinde bilgisayardan mobile, metinden videolara geçiş önem kazanmıştır (Thomas, 2011, s. 232). Z kuşağı, çok genç yaşta internet teknolojisine sahip olan kişilerdir. 1990'lı yıllarda meydana gelen web devrimiyle eşi benzeri görülmemiş miktarda teknolojiye maruz kalmışlardır. Teknolojinin daha kompakt ve uygun fiyatlı hale gelmesiyle özellikle Amerika'daki akıllı telefonların popülerliği katlanarak artmıştır. Örneğin, Pew Araştırma Merkezi'ndeki bir çalışmada, gençlerin neredeyse dörtte üçünün akıllı telefonlara sahip olduğu, bunların sadece yüzde 30'unun basit bir cep telefonuna sahip olduğu ayrıca gençlerin sadece yüzde 12'sinin 17 yaşına kadar herhangi bir cep telefonuna sahip olmadığı ortaya koyulmuştur (Lenhart, 2015). Bu rakamlar giderek yükselmekte ve Z kuşağını tanımlayan temel aracın mobil telefonlar olduğu söylenebilir.

Psikologlar tarafından yapılan bir araştırmada ise Z kuşağına yönelik sosyal medyanın kullanımı, mobil teknolojiye erişim gibi durumlar incelenmiştir. Araştırmada çoğu bireyin günlük yaşamlarına entegre olan sosyal medya için dikkat çekici bulgulara ulaşılmıştır. Z kuşağı arkadaşlarıyla, aile bireyleriyle ve de özellikle her gün görüştüğü kişilerle iletişim kurmak için sosyal medyayı tercih etmektedir. Sonuç olarak, mobil teknolojinin artan kullanımı Z kuşağının akıllı telefonlarda ve sosyal medyada daha fazla zaman harcamasına ve çevrimiçi ilişkilerde yeni nesil normların geliştirilmesine neden oldu (Borca, Bina, Keller, Gilbert, & Begotti, 2015, s. 49-58). Kuşaklar üzerine çalışmalarını sürdüren araştırmacı Mark McCrindle'e göre, Z kuşağının yerini yakın zamanda yeni bir kuşak alacaktır. Gelecek kuşağın "*Generation Alpha*" veya "*Generation Class*" ismini taşıyabileceğini ifade eden McCrindle'e göre, "Geleceğin temelini oluşturan Generation Alpha, şimdiye kadarki en iyi eğitim görmüş, şimdiye kadarki en ileri teknolojilere sahip ve şimdiye kadarki en zengin nesil" olacak (McCrindle, 2015).

2.3.1 Dijital Dönüşüm ve C Kuşağı

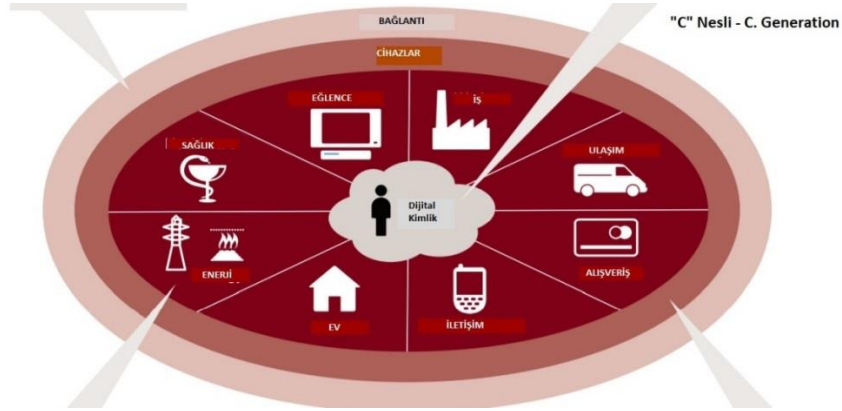
Her dönemin kendine ait özellikleri ve o özelliklere ait teknolojik araçları mevcuttur. Ancak bilişim devrimiyle birlikte X, Y, Z kuşaklarının yaşadığı dönüşüm ve kimi zaman da teknolojik araçları kullanma çatışmasının son bulmaya başladığı ifade

edilebilir. Artık dijitalleşmenin tamamıyla hâkim olduğu bir kuşak kendini hissettirmeye başladı ve bu kuşak; “C” kuşağı (*C-generation*). Bu kuşağın en belirgin özelliği üyelerinin birer dijital yerli olması ve teknolojiye hükmetmedeki yeteneğidir. Kuşağın üyeleri, teknolojik eşyalara geçmişte hiç hayal edilmedik şekilde bağlıdırlar. 1990’lardan sonra doğan dijital yerliler artık yerini yeni bir nesil olan C kuşağına bırakmaktadır. Yıllar içerisinde gelişimini tamamlayan bireyler bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte, yüksek oranda çevrimiçi bağlılık gösterirler ve uyanık saatlerinin çoğunluğunu çevrimiçi olarak sosyal paylaşım ağlarında geçirmektedir. Büyüdükçe teknolojiye olan bağlılık artmaktadır. Bu nedenle birçok araştırmacı tarafından 2020 yılına gelindiğinde tüm nesillerin C kuşağına katılacağı tahmin edilmektedir.

C kuşağı, 1990'dan sonra doğmuş ve 2000'den sonra ergenlik çağını yaşayanları kapsamaktadır. Küresel dünyada C kuşağı bu yaş grubundaki herkesi kapsıyor. Gelecekte C kuşağı, ABD, Avrupa ve BRIC (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ülkelerindeki nüfusun yüzde 40'ını, dünyanın geri kalanında yüzde 10'unu oluşturacak ve dünya çapında en büyük tüketici kitlesinin yerini alacaktır. C kuşağı tüm yaşamlarını dijital cihazlara odakladığından dolayı teknolojiyle yakından alakalıdırlar ve bu cihazları günde altı saate kadar kullanıyorlar. Hepsinin cep telefonu var ve sürekli metin mesajları gönderiyorlar. Yüzde 95'inden fazlası bilgisayarlara sahipken iletişim kurmak, Facebook sayfaları oluşturmak ve YouTube'da videoları izlemek için yarısından fazlası anlık iletileri tercih ediyor (Koster, 2010, s. 6).

“C” harfi, bu nesildeki bağlanmak (*connect*), iletişim kurmak (*communicate*), değişim (*change*) kavramlarını ifade etmektedir. Ve bir C kuşağı bireyinin sahip olduğu dijital kimlik genellikle belirli alanlarla bağlantılıdır (Koster, 2010, s. 16), (Şekil-2):

Şekil 2: Çevrimiçi bağlantıdaki C kuşağı bireyi

Bu yeni neslin bireyleri artık sağlık hizmetlerini teknoloji üzerinden alabilmekte, sağlıkla ilgili araştırmalarını çevrimiçi bir şekilde yürütebilmektedir. Eğlence ortamında ise olanaklar neredeyse sınırsızdır. Kimi bireyler çevrimiçi olarak içerikleri izlerken kimi bireyler dijital oyunlar oynayıp vakit geçirmektedir. İş süreçleri de farklılaşmıştır. C kuşağının üyeleri dijital iş olanakları süreçlerinden faydalanmakta ve birçoğu işlerini sanal ortam üzerinden yürütmektedir. İletişim olanaklarının gelişmesi ve genişlemesinin yanı sıra alışveriş süreçlerinin de dijitalleşmesi bu nesil bireylerinin tutum ve davranışlarının farklılaşmasına yol açmıştır. Artık ev ortamındaki davranışlardan, toplum ve ulaşımdaki davranışlara kadar farklı bir yönelim söz konusudur. Her geçen gün bilgi ve iletişim teknolojileri insanların günlük hayatlarına daha sıkı bir şekilde entegre olmaktadır. 7/24 kendini hissettirmeye başlayan teknolojiler büyük bir ağ içerisinde iletişim kurma, bilgi toplama ve farklılaşmayı taahhüt eden bir yapı da bulunuyor ve hızla büyüyen C kuşağını etkiliyor. Artık çevrimiçi dünyada bilgi en önemli para birimidir. Bilginin yoğun oluşu kuşak için büyük bir avantajdır bu nedenle bireyler bilgi tabanlı bir iletişim akışı üzerine iletişimlerini sürdürmektedirler.

Bazı araştırmacılar, C kuşağını "*psikografik*" bir grup veya belirli kişilik özellikleri, değerleri, tutumları, çıkarları, yaşam tarzları bakımından benzer bir zihni paylaşan kişiler olarak tanımlamayı tercih eder. Avustralya'da araştırmalarını sürdüren Dan Pankraz ise C kuşağına ait belirli özellikleri ortaya koymuştur (Pankraz, 2017):

- a) *İçerik oluşturma ve yönlendirmede etkinlik*: Kuşağın bireyleri yaratıcılıkta son derece ileridirler ve teknolojik araçları kullanarak pazarlama olanaklarından etkili bir şekilde faydalanabilirler.
- b) *Aktif bir topluluk oluşturma eğilimi*: Bireyler belirli bir çevrimiçi topluluğa ait olma eğilimindedir. Onlar için sanal çağın ötesinde bir gerçeklik bulunmaz. Arkadaş, aile, iş bağlantılarını sanal ortamdan yürütür ve onlarla sürekli bağlantıda kalmak isterler.
- c) *Sosyal medyaya yönelik çekimin etkisi*: Farklı fikirler üzerine yoğunlaşan tartışmalara katılabilirler, kültürel sohbetlerle ilgilenebilirler.
- d) *Kontrol altında olma arzusu*: Bilgiye erişim, kendi hayatlarını kontrol altında tutmalarına yardımcı olur.

Eski neslin sıkça kullandığı ve sürekli karşılaştığımız bir söz olan “bizim zamanımızda cep telefonları yoktu” diyen dijital göçmenlere karşılık, yeni neslin kafa karışıklığı ve bunun karşısında kullandığı “o zaman nasıl birbirinizi arıyor ya da internete bağlanıyordunuz?” sorusunu yönelten dijital yerliler arasında bir dijital uçurum söz konusudur. Özellikle dijital yerliler tarafından dijital göçmenlere yöneltilen teknolojik sorulara cevap alınamaması, dijital yerlilerin karşı tarafı “*dijital cahiller*” olarak nitelendirmesine yol açmaktadır. Bu nedenle modern çağın bireyleri teknolojiyle çok küçük yaşlardan tanışmaları sebebiyle kendine ait problemlerin çözüm yollarını da aynı teknoloji üzerinden araştırmakta ve yanıt aramaktadır.

Her çağın kendine has yenilikleri bu yeniliklerin oluşturduğu değişiklikler mevcuttur. Düşünme şeklimiz, davranışlarımız ve bireylerle ilişkilerimiz hepsi bir şekilde iletişim, kültür ve teknolojiyle bağlantılıdır. C kuşağı bireyleri teknolojiyle bütünleşmiş bir başka deyiş ile onun esiri olmuş durumdadır. Bugün birçok teknoloji kullanıcısı en kolay ifadeyle telefonu olmadan hiçbir yere gidememekte, gittiğinde ise kendini yalnız ve eksik hissetmektedir. Yaşamlarının ve bedenlerinin birer uzantısı haline gelen teknolojik aygıtlar nefes alıp vermek gibi oldukça önemli bir konuma yükseldi dolayısıyla onun eksikliğinin olduğu bir ortam bireylere sanki farklı bir gezegenmiş gibi gelmektedir. Bağlı olma gereksiniminin yerine getirilmesi gereklidir. Aksi halde –kaçırma korkusu- (FOMO) gibi teknolojinin yarattığı problemlerin C kuşağı için sürekli karşılaşılan bir konu olabileceği açıktır. Bunun gibi benzer problemlerin ilerleyen dönemlerde daha da artacağı ve farklılaşacağı muhtemeldir.

2.4. SANAL İLETİŞİM AĞLARI VE BİREY

Teknoloji ve araçlarının sağladığı iletişim ağları, sanal ortamlar ve diğer iletişim olanakları sayesinde gerçek yaşamdan farklı sanal ilişkiler, kimlik gelişimleri ve sosyal oluşumlar ortaya çıktı. Özellikle Kimberly Young, 1990'ların başlarından itibaren kendini hissettirmeye başlayan sanal ağlara yönelik çeşitli çalışmalar ortaya koymuş ve kumar bağımlılığını andıran, yeni aynı zamanda farklı bir teknolojik bağımlılıktan bahsetmiştir.

Bireylerin genelde medya araçları, özelde ise interneti neden kullandıklarına yönelik iki kuram geliştirilmiştir (Young'dan aktaran Kalkan & Kaygusuz, 2013, s. 76-77):

- 1- *Kullanma ve Haz Alma Kuramı*: Bireylerin interneti kullanma amaçları haz almaya yöneliktir bu sayede bireyler yeni arkadaşlıklar kurma, günlük sorunlardan uzaklaşma, boş zamanı değerlendirme ve rahatlama amaçlarını hedeflemektedir. Özellikle sanal ortam üzerinden geliştirilen ilişkiler “*parasosyal*” ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu durumda bireyler sanal karakterlere yönelik duygular geliştirmekte ve hayali arkadaşlar elde edebilmektedirler.
- 2- *Kendini Belirleme Kuramı*: İletişim ihtiyaçlarının ön plana çıkarılması sonucu bireyler sanal ağlar üzerinden iletişimlerini karşılama gereksinimi duymaktadırlar. Bu kuram bireylerde yer alan motive durumları inceler. Kurama göre, sanal ortam bireyin ait olma ihtiyacını karşılamak üzere tartışma ortamları, yeni iletişim ağları vb. avantajlar yaratmaktadır. Dolayısıyla yapılan birçok araştırma da kullanılan interneti sıklıkla ait olma ihtiyacını giderme öncülü bu kuramı destekler niteliktedir. Ancak kimi araştırmacılara göre, “*parasosyal*” ilişkilerde olduğu gibi sanal ortamda ait olma duygusunun tek taraflı ortaya çıktığı durumlarda bireyin tutum ve davranışları olumsuz etkilenmektedir.

Stephanie M. Reich, 2010 yılında Facebook ve diğer bir sosyal medya platformu olan Myspace üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, sosyal ağlar bireylere “bireyselleştirilmiş” bir yapı sunmaktadır. Reich'in araştırmada vurguladığı en önemli nokta bireylerin sosyal ağlar üzerinden kurdukları ilişkilerin bilgi paylaşımının ötesinde bir etkileşim içermediği dolayısıyla sosyal ağların, gerçek sanal topluluklar oluşturmada yetersiz kalmasıdır (Reich, 2010, s. 690-704). Sanal ağlar üzerinde yer alan bireyler yaptıkları kimlik denemeleriyle ortamın büyümesine kapılabilmektedirler. Bireylerin insanlar karşısında beğenilmeme, dışlanma

gibi sosyal risklerin sanal ortamda olmamasından dolayı buranın ilgi çekici olabileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle bireyler bu avantajlarından dolayı bir süre sonra kimliklerini gerçek hayata değil, sanal hayata göre uyarlamaya başlamaktadır bu durum ise sosyal yeterliliği olumsuz etkilemektedir (Harman, Hansen, Cochran, & Lindsey, 2005, s. 3-6).

Sanal ağda yeni ilişkiler kuran ve kimlik oluşturan bireylerin geribildirimler almaya başladıkları noktadan sonra sanal kimlik denemelerini azaltmaları ve bir süre sonra da bu deneyimleri sonlandırarak sanal ağ üzerinden edindiklerini gerçek yaşama aktarmaları beklenmektedir. Bunun gerçekleşmediği durumlarda bireyin olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Sağlıklı ilişkilerin gerçek yaşamda test edilmesi için sanal ortamın terk edilmesi ve gerçek yaşamdaki gerçek zorluklarla yüz yüze gelmesi kaçınılmazdır (Kalkan & Kaygusuz, 2013, s. 82-83). Böylelikle hayali seyirci (*imaginative audience*) gerçek yaşama taşınacaktır. Teknoloji ve araçlarıyla büyüyen yeni neslin bu uzantılarla tanışık olması beklenen bir durumdur. Ancak avantajlar ve dezavantajların olduğu bu riskli dönemde olgulara yönelik sorgulamaların yapılması önem arz etmektedir.

Teknolojik araçlar getirdiği yeni olanaklar sayesinde, iletişime ve sosyal gelişime olumlu katkılar sağlamanın yanında ilişkilerin yapısının değişmesine de yol açtı. Dolayısıyla yapılan araştırmalar incelendiğinde çalışmaların ortak bir noktaya işaret ettiği görülmektedir: Sanal ilişkiler hiçbir zaman yüz yüze yapılan ilişkilerin yerini tutmaz. Sanal ağların sosyal ilişkiler kurmak ve bunu devam ettirmek için önemli bir araç olarak görülmesi ortak bir kanı olmakla birlikte bu sanal ilişkilerin gerçek yaşama aktarılması araştırmacıların temel vurguladığı koşuldur. Sanal ilişkilerin niteliği yüz yüze ilişkilere dönüşmediği sürece bireyler için düşük yapıda kalacaktır. İşte bu bağlamda teknoloji bağımlılığı riskinin ortaya çıktığı söylenebilir. Gerçek hayata taşınmayan ilişki yapısı bireyin araçlara sürekli bağlı kalmasına ve hayatını bir uzantıya takılı kalmış şekilde sürdürmesine yol açmaktadır.

Artık teknoloji konusunda farklı düşünce yapısındaki bireylerin yer aldığı bir dünya söz konusu. Tapscott (1998)'a göre, net kuşağı içerisinde büyüyen bireyler için teknolojiyi kullanmak, nefes alıp vermek gibi doğal bir şeydir. Çünkü bu yeni kuşakta

yetişen nesil doğdukları andan itibaren teknolojiyle etkileşim halindedir ve onu benimsemiştir (Tapscott, 1998). Yüz yüze yapılan görüşmeler bireylerin ihtiyaç duyduğu ve kafalarından geçen şeyleri tanıma fırsatı sağlar. Ayrıca düşüncelerini genişletme fırsatına sahip olan bireyler farklı görüşler üzerinden problemleri çözme yeteneği kazanır. Ancak teknoloji üzerinden alınan bilgiler yapısal olarak farklıdır çünkü karşınızda bir kişi değil bir ekran vardır. Yüz yüze ilişkilerde gözlemlene şansına sahipsinizdir. Bu sayede empati ve dinleme yeteneğini geliştirme fırsatı olan bireyler eğer teknolojiler içerisine hapsolursa sadece bilgisayar ekranlarının izolasyonuna maruz kalacaktır. Çünkü sanal ile ilişkilerde etkileşim kısıtlanmaktadır ve bahsi geçen becerilerin tetiklenmesi daha da zorlaşmaktadır.

Araştırmacı ve Kaliforniya Üniversitesi Hafıza ve Yaşlanma Araştırma Merkezi Direktörü Dr. Gary Small, teknolojinin getirdiği değişiklikler hakkında dikkat çekici tespitlerde bulunmuştur (G.Small'den aktaran Hart & Hart, 2013, s. 7):

“Dijital teknolojinin bugünkü patlaması yalnızca yaşadığımız ve iletişim kurduğumuz şekli değiştirmekle kalmıyor aynı zamanda beynimizi hızla ve derinden değiştiriyor. Beynin günlük olarak bilgisayar, akıllı telefonlar, video oyunları, Google ve Yahoo gibi yüksek teknolojilere maruz kalması beyin hücresi değişimini uyarır... Beynimizin evrimi daha önce hiç olmadığı kadar hızlı ilerliyor.”

Teknolojinin etkileri üzerine araştırmalarını sürdüren Dr. Nicole M. Radziwill, “*Disconnected*” eserinde kendinden yola çıkarak bazı saptamalarda bulunmuştur: “Bir sorunun kabul edilmesine yönelik ilk adım onu gerçek anlamda kabul etmekten geçer. Bu benim itirafım. Ben bir sosyal medya bağımlısıyım. Geçen gün bazı veri toplamları yaptım ve sorunun ne kadar kötü olduğunu keşfettim. Uyanırken Twitter'ı (ortalama olarak) her 8 dakikada bir kontrol ediyordum. Uyumurken bile uyanıp neredeyse her 48 dakikada bir Twitter'ı kontrol ediyordum. Uyanırken 2,5 dakikada bir kez [akıllı telefonumu] kontrol ediyordum... Gecenin bir yarısında uyandığım zamanları araştırmaya dâhil etmek beni oldukça zorladı çünkü bu durum oldukça fazlaydı.” (Radziwill, 2010). Kısacası toplumun bağ dokusu içerisinde parçalanmış bireyler olarak teknoloji yüzünden birbirimize daha az bağlı olduğumuzu, kullandığımız araçlar yüzünden insani özelliklerimizden uzaklaştığımızı hissedebiliyoruz.

2.5. SİBER PSİKOLOJİ

Siber psikoloji (SP), (*cyberpsychology*), teknolojiyle ilişkili olarak ortaya çıkan, gelişim gösteren, bundan etkilenen tüm psikolojik alanları kapsayan bir olgudur. Siber psikoloji, sibernetik, siber-uzay, kontrol ve iletişim alanlarının psikoloji, zihin ve davranışlarla olan bağlantılarını ortaya koymaya çalışan bir disiplindir (Norman, 2017, s. 3). Bir zamanların bilimkurgu filmlerinde görülen ütopyik konular biyoloji, matematik, mühendislik gibi bilim ve teknik alanları sayesinde gerçeğe dönüştü. Özellikle yapay zekâ, sanal-gerçeklik, siborg gibi kavramlar gündelik hayata girdi. Bu durum, teknolojiyle bağlantılı yeni kavramlar, yeni araştırma alanları ortaya çıkardı. Tüm bu gelişmelerin ışığında teknolojiye bağlı olarak zihnin yapısı ve bu yapının gelecekteki eğilimlerinin araştırılması siber psikoloji alanını oluşturmaktadır.

Siber psikolojinin insan zihninin uzantılarını ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerini anlamlandırmaya çalışması bu kavramı ön plana çıkarmaktadır. Özellikle makine ve iletişim arasındaki etkileşimin sanal ağlar, sanal gerçeklik ve sanal kültürle sınırlarını genişletmesi siber psikolojinin önemini arttırdı. Siber psikoloji özellikle son dönemde gelişen teknolojilerle birlikte temel araştırmalarını siber ortam üzerindeki birey ve grupların psikolojisi üzerine yoğunlaştırdı. Yapılan çalışmalar incelendiğinde teknoloji ve sanal ortama bağımlılık, sanal ortamdaki kimlik ve ilişkiler, çevrimiçi toplumsal davranışlar vb. konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Dünyada artan teknoloji kullanımıyla birlikte teknolojinin “insan ruhu ve yapısı” üzerindeki etkileri farklılaşmakta ve sonuç olarak dünya hakkındaki algıları önemli ölçüde değişmektedir. *Cyberpsychology, Behavior ve Social Networking* (2014) dergisinde yayınlanan siber-psikolojiye yönelik bir araştırmada, internet bağımlılığına yönelik yaygınlığın ülkeler arasında önemli derecede farklılık gösterdiği ve bu farklılığın yaşam kalitesiyle ters orantılı olduğu ifade edilmektedir. Bu durumun siber-psikolojiyle bağlantılı olduğu ileri sürülmektedir.

Yeni bir araştırma alanı olan ve gelişimini sürdüren siber psikoloji alanı, gelişim psikolojisiyle birlikte teknolojinin uzantısı sanal ortamın oluşturduğu yeni bir bağımlılığı araştırmaktadır. Sanal ağlar üzerinde ortaya çıkan farklı platformlar siber-psikoloji alanına girmektedir. Bu platformlar her gün ve sıkça kullanılmalarından dolayı

kullanıcı psikolojisi üzerinde sayısız etkiye sahiptir. Bireyler sanal ortam üzerindeki faaliyetleri olan; beğeniler, fotoğraf ve video paylaşımlar olmak üzere çeşitli konular hakkında çok sayıda iz bırakmakta, bilgi paylaşmaktadır. Ancak yapılan çeşitli araştırmalar gösteriyor ki tüm bu etkinliklerin özellikle psikoloji üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır:

- a) Depresyon (*Depression*): Sanal ağ uygulamalarının siber psikolojide ele alınan en önemli kısımlarından biri kullanıcılar üzerinde oluşturduğu depresyon olgusudur. Özellikle son dönemde üniversiteler bunun üzerine yoğunlaşmaktadır. Michigan Üniversitesi tarafından yürütülen bir araştırmada, sıklıkla sosyal ağ kullanımının depresyon hissi uyandırdığı ortaya koyulmuştur. Araştırmayı yürüten psikolog Ethan Kross, araştırmanın sonuçlarına ulaşmak için değişik yöntemler uyguladıklarını, kullanıcıları günlük izlemeye aldıklarını ve ölçülebilir sonuçlara ulaştıklarını ifade etmiştir.⁹
- b) Düşük benlik saygısı (*Low self-esteem*): Psikolojide sıkça ele alınıp tartışılan konulardan birisi de özgüven eksikliğidir. Düşük benlik saygısına (DBS) sahip olan bireyler teknoloji araçlarını bir kaçış yolu olarak görmektedir. Sanal ortamda gerek yüz yüze ilişkilerin olmaması, gerekse kimliğin gizliliği gibi avantajlar vardır. Bu sayede özgüven eksikliğini bastıran bireyler gerçek hayatta düşük benlik saygısına sahip olsa bile bunu belli etmemektedir.
- c) Sosyal izolasyon (*Social isolation*): İnsanlar çoğu zaman günlük yaşamda arkadaş edinme ve ilişkilerini sürdürme konusunda oldukça zorlanırlar. Ancak sanal ortamda durum biraz farklıdır. Arkadaş bulmanın ve iletişim kurmanın göreceli olarak kolay olduğu bu ortamda yapılan araştırmalar sosyal izolasyonun daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü çevrimiçi ortamda tamamen yabancı biriyle sohbet etmek, arkadaşlık kurmak, gerçek yaşamdan daha kolaydır. Fakat tüm bu kolaylıklarına rağmen birey kendini gerçek yaşamdan izole ettiği için daha yalnız hissetmektedir.
- d) Anı Kaçırma Korkusu (*Fear of missing out-FOMO*): FOMO kavramı, bireyin teknoloji aracılığıyla kişisel durumu, günlük yaşamı, hareketleri, seyahatleri hakkında sürekli durum güncellemeleri yapma ihtiyacı duyması, saplantılı bir ihtiyaç içine girme durumunu tanımlar. Birey sürekli çevrimiçi kalma ihtiyacı duymasından dolayı kendinin sanal fişini “*un-plug*” çekemez.
- e) Uyku yoksunluğu (*Sleep deprivation*): Teknoloji bağımlılığının yol açtığı ve siber psikolojinin de inceleme alanlarından biri olan uyku yoksunluğu durumu

⁹ **Bkz:** <http://guardianlv.com/2013/08/facebook-causes-depression-new-study-says/>

araştırmalarla ortaya konulmuş bir sorundur. Yapılan bir arařtırmada¹⁰ teknoloji kullanan bireylerin geceleri yatmadan önce yaptıkları en son şeyin cep telefonuna gelen mesajları kontrol etmek olduğu ortaya konulmuştur. İngiliz denekler üzerinde yapılan bu araştırmada bireyler her gece uykuya dalmadan önce cep telefonlarında en az dokuz dakika harcamaktadır.

- f) Bağımlı davranışlar (*Addictive behavior*): Teknoloji ve sosyal ağların yarattığı olumsuz etkilerin başında bağımlılık gelir. Sonraki bđlümelerde de ele alınacağı üzere teknoloji kullanımından kaynaklanan bir bağımlılık belirtileri söz konusudur bu da siber psikolojinin inceleme alanlarından biridir.
- g) Kaygı bozuklukları (*Anxiety disorders*): Dijital teknolojiler beynin bazı davranışlarını etkilemektedir. Dolayısıyla hiperaktivite, dikkatsizlik, depresyon gibi olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır. Teknolojik ürünlere çok sayıda ve yoğun olarak maruz kalmanın bir sonucu olarak beynin bazı fonksiyonlarında farklılaşma görölmektedir. Farklılaşma sonucu beyin yeni yollar arar ve bazı kısımlarını güçlendirir. Örneğin, teknoloji kullanımı konusunda daha fazla endişeli olan bireyler, sabır konusunda da sıkıntı yaşamakta ve beyin fonksiyonları değişim göstermektedir. Dolayısıyla araştırmalara göre yoğun kullanım sonucu bireylerin sabrında azalma görölmektedir.
- h) Siber uzayda sürgün (*Ostracism*): Bireyin temel ihtiyaçları olan; aidiyet, kontrol, öz saygı ve varlığının anlam kazanması durumları kimi zaman sanal ortamda olumsuz etkilenmektedir. Gerçek yaşamda sosyal ret yiyen birey ihtiyaçlarını sanal ortamdan karşılama ihtiyacı duyar ki bu da siber psikolojinin inceleme alanına girmektedir.

Siber psikolojinin henüz yeni bir alan olması toplumda yeteri kadar bilinmemesi durumunu da beraberinde getirmektedir. Özellikle siber psikolojinin inceleme ve tedavi alanları genişletilmeye çalışılmaktadır. ABD başta olmak üzere birçok Batılı ülkede siber terapi veya e-terapi olarak adlandırılan ve siber alandaki psikoterapi tekniklerini içeren tedavi yöntemleri geliştirilmeye başlandı. Ancak alanın yeni olması nedeniyle siber tedavi şuan için tartışmalı bir konudur. Başlangıç olarak çevrimiçi danışmanlık şeklinde yürütölen tedavi, video konferans yoluyla yürütölmeye başlanmıştır. Özellikle “*sanal hasta*” konusu üzerinde ortaya çıkan güncel tartışmalar; uygulama, etik ve düşünce üzerine yoğunlaşmaktadır.

¹⁰ **Bkz:** <http://www.news-medical.net/news/20120218/Addiction-to-social-networking-leads-to-sleep-deprivation.aspx>

Ayrıca “*Obsesif*” ve “*Kompulsif*” belirtilerin de davranışsal bağımlılıkla ilişkili olduğuna yönelik çalışmalar ortaya konulmuştur. Obsesif bozuklukta birey sürekli düşünme üzerine yoğunlaşmaktadır. Kompulsif’de ise düşünce yerini davranışsal bozukluğa bırakmaktadır. Ancak bağımlılık, obsesiflik durumu ve kompulsif durumlar arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Bağımlılıkta ihtiyacın giderilmesi sonucu olumlu bir geri dönüş ya da ödülleme durumu mevcuttur. Obsesiflik ve kompulsiflik durumunda ise çoğunlukla ikna olmama, memnuniyetsizlik durumları mevcuttur (Alter, 2017, s. 22). Teknoloji bağımlılığı ve obsesif-kompulsif durumlar arasındaki bağlantıların ortaya koyulmaya çalışıldığı araştırmalarda genel olarak şu sonuca varılmaktadır; teknolojik ürünlerin oluşturduğu bağımlılık hali diğer bozuklukların mevcudiyetini tetikleyici bir rol üstlenmektedir yani başka bir deyişle var olan bozuklukları ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır.

2.6. SANAL ORTAMIN DİJİTAL HASTALIK BELİRTİLERİ

Bilişim devriminin ayrılmaz parçası olan sanal ortamın dönüşümü sonucu modern hayatın her yerine nüfuz eden siber ağlar insanlığın ayrılmaz birer parçası haline geldi. İnsanlar artık doğrudan teknoloji kullanımına bağlı olarak görülen farklı zihinsel rahatsızlıkların sayısının artışına tanık olmaktadır. Çok yakın zamana kadar farklı bilimsel alanlarda yok sayılan bu hastalıklar artık çeşitli olgular altında açıklanmakta, sayıları hızla artmakta ve bilimsel araştırmaların konusu haline gelmektedirler. Teknoloji günlük hayata nüfuz eden kritik bir zorunluluk gibi görünüyor. İnsanlar akıllı telefonları veya internetleri olmadan bir yere gitmek nasıl bir şey olur diye düşünememektedir. Bununla birlikte dijital hastalık belirtileri özellikle çocuklar ve gençler arasında keskin bir artış göstermektedir. Teknolojiden uzak durmak oldukça zor olmasına rağmen ondan ihtiyaç dışında uzak durmak ve aynı zamanda özgürlük alanı bulmak mümkündür. Bu özgürlük alanı, üretilen teknolojik cihazların bileklere geçirilmiş birer kelepçe olmadığını fark ettiğimiz zaman gerçekleşecek. Fark etmek, olayların bilincine varmak için dijital hastalık belirtileri hakkında fikir sahibi olmak oldukça önemlidir (Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 119).

2.6.1. Ego Sörfü

Sanal ortam üzerindeki arama motorlarının giderek popüler hale gelmesiyle birlikte “ego sörfü” (*egosurfing*) veya diğer adıyla “*self-googling*” kavramı ortaya çıkmıştır. Kullanıcıların sıklıkla kendi isimlerini arama motorları üzerinden arattığı hastalıklı durum olarak tanımlanabilir. Kimi bireyler kendisiyle ilgili olup bitenler hakkında oldukça meraklıdır. Dolayısıyla kendisiyle ilgili bilgilerin internet üzerinde yer alması bireyi bu mecrada arama yapmaya itmektedir. Ancak araştırmacılar bu durumun bir süre sonra hastalıklı boyuta ulaştığını öne sürmektedir. Kavram ilk defa araştırmacı Sean Carton tarafından 1995’de ortaya atılmıştır (Gabay, 2015, s. 238). Sonraki yıllar kavramın önem kazandığı ifade edilebilir. Hatta Google 2009 yılı içerisinde getirdiği bir özellik ile ego sörfüne katkı sağlamıştır. Bu özellik ile Google, kullanıcıların çeşitli adları arama motorunda arandığında verilen sonuçların ilk sırasında eşleşen kişilerin ad, meslek, konum gibi bilgilerini küçük bir kutucukta ayrı olarak vermektedir. Bilgilerin yayılması temelde iki ayrı şeyi hedefleyen grubun ilgisini çekmiştir. Bunlardan ilki kendi tanıtımını kolayca yapmak isteyen bireylerin ikincisi ise kişisel bilgilere kolayca ulaşmak isteyen kimlik hırsızlarının...

2.6.2. Kaçırma Korkusu

Teknolojinin yarattığı hızlı bilgi akışı ve olayların ışık hızında iletişim kanallarıyla yayılması, bireylerde olup bitenleri sürekli takip etme isteği uyandırmaktadır. Özellikle yaşananları takip edemeyen bireylerde “Olap bitenlerden yoksunluk” (*Fear of missing out- FOMO*) olarak tanımlanan çeşitli olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır. Teknoloji bağımlılığının belirtilerini taşıyan birey sosyal alanın içeriğine ulaşamaz ya da ona sanal anlamda dokunamaz ise FOMO durumu tetiklenebilir. Teknolojinin gelişimiyle birlikte insanların sosyal ilişkileri sanal alanlara doğru kaydı. Bu nedenle cep telefonları, akıllı tabletler gibi modern teknolojilerin sosyal ağlarla ilişkisi bir süre sonra boyut değiştirmekte ve artan bir bağımlılığa dönüşmektedir. Yapılan araştırmalar, bağımlılığın yani çevrimiçi iletişim ya da teknolojiyle olan hattın kesilmesi durumunda bireyde eksik kalma korkusu, anksiyete bozuklukları hatta patolojik durumlar görülebileceğini ortaya koymaktadır. Teknoloji bağımlılığının semptomlarından biri olan gergin ve kaygılı olma durumu, FOMO’da kendini gösterir. Her gün içerisinde olduğu ve sürekli takip ettiği gündemden uzak kalan

birey için endişe durumu ortaya çıkabilir. Bu durumda kişi bunu ortadan kaldıracak girişimlerde bulunur ve eskiye dönüş yolu arar (Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 119-120).

2.6.3. Nomofobi

Teknolojinin dönüşümü ve popülaritesine katkı sağlayan en önemli araçların başında kuşkusuz cep telefonları gelmektedir. Akıllı telefonların yarattığı dönüşüm ve kullanım yoğunluğu bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Telefonlarını kaybetme, onları kullanamama korkusu olarak adlandırılan “Nomofobi” (*Nomophobia*), kavramı teknoloji ve sanal ilişkisinin yarattığı problemlerdendir. İngilizce “*no mobile phobia*” kelimesinden türetilmiştir. Genellikle düşük benlik saygısı ve kendine güven eksikliği gibi psikolojik faktörler bu davranışın temelini oluşturmaktadır. Araştırmalara göre, ilgili kişilerin sosyal fobi, sosyal kaygı bozukluğu ve / veya panik bozukluğundan muzdarip olma olasılığı yüksektir.

Anna King, Alexandre Valença ve arkadaşlarının 2014’de nomofobi üzerine yaptığı bir araştırmada, cep telefonunun aşırı kullanımının çeşitli psikolojik faktörleri etkilediği ortaya konulmuştur. Bunlar özellikle de cep telefonunu uygun olmayan yollarla kullandıklarında ortaya çıkan; düşük öz saygı ve bağımlılık semptomlarıdır. Ayrıca nomofobik semptomların altında yatan nedenler ve önceden var olan zihinsel rahatsızlıklar, sosyal fobi ya da sosyal anksiyete bozukluğu dâhil muhtemel psikolojik bozukluklar ile panik bozukluklar arasındaki konulara yönelik ilişkiler ortaya konulmuştur (King, Valença’dan aktaran Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 120). James Roberts, Chris Manolis ve arkadaşlarının 2014 yılında “*Görünmez bağımlılık: Cep telefonu bağımlılığı*” ismiyle kaleme aldıkları bir başka nomofobi araştırmasında konuyla ilgili dikkat çekici sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmaya göre gençlerin ve ergenlerin nomofobi davranışlar sergilemeye daha yatkın oldukları, cep telefonu ve teknolojiye ulaşamadıklarında kaygılı davranışlar sergiledikleri ve negatif bakış, içe kapanma, teknolojiyi arama hissi gibi davranışlar ortaya koydukları ifade edilmiştir (Roberts, Manolis’dan aktaran Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 120). Diğer nomofobi araştırmalardan hareketle teknoloji kullanımının 21.yüzyılın en büyük uyuşturucu içermeyen bağımlılık belirtilerinden biri olduğu ifade edilebilir.

2.6.4. Tekno-Stres

Tekno-stres (*Techno-stress*), insan-teknoloji ilişkisi sonucu ortaya çıkan olumsuz psikolojik durumları içeren bir kavramdır. İnsanlar ve makinelerin fiziksel birlikteliği ev ve ofislerdeki modern bilişim teknolojilerin varlığı gibi durumlar hem gündelik ilişki hem de iş süreçlerindeki alışkanlıkları değiştirmiştir. Gündelik yaşam ve iş süreçlerindeki bu değişikliklere tam olarak adapte olamayan ve bununla başa çıkamayan bireylerde tekno-stres görülebilir. Bilişim teknolojilerinin yarattığı hız olgusu nedeniyle sürekli bir tempo içerisinde olan günümüz bireyi iş ve ilişkilerinde belirli zorlayıcılarla karşılaşır ve bunlara zamanında hızlı bir şekilde yanıt verme zorunluluğu hissetmektedir (Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 120).

TS kavramını ilk ortaya atan ve bu kavramla ismi bütünleşen araştırmacı Craig Brod'a göre, yeni bilişim teknolojileriyle sağlıklı bir şekilde mücadele edilememesi sonucu ortaya çıkan bu durum modern adaptasyon hastalığını işaret etmektedir. C.Brod tekno-stresin bilgisayar, tablet, akıllı telefonlar başta olmak üzere iletişim temelli cihazlar kullanılarak üretilen ve aynı zamanda istenmeyen bir olgu olduğunu ileri sürer. Ayrıca cinsiyet, yaş, bilişim araçları kullanım durumu gibi değişkenlere göre tekno-stres farklılık gösterebilir. C.Brod'a göre, kadınlar erkeklerden daha düşük tekno-stres yaşarlar, yaşlı insanlar ise genç insanlara göre daha az. Daha çok bilgisayar okuryazarlığı olanlar ise daha düşük tekno-stres deneyimi yaşarlar (Brod'dan aktaran Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 120-121).

TS durumunun oluşması genellikle belirli durumların karşılanmadığı ya da bilgi eksikliğinin yarattığı çeşitli koşullarda ortaya çıkar (Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 121):

- 1) Teknolojik değişimin hızlı olması nedeniyle zamanın da hızlanması,
- 2) Değişen düzen ve hızlı koşullara uygun yeterli eğitimin olmaması,
- 3) Yoğun iş yükü,
- 4) Teknolojiler konusunda tutarlı bir düzenin olmaması, anlam karışıklıkları,
- 5) Donanım ve yazılım konusunda eksiklik, güvenilirliğin tam olarak sağlanamaması.

Bu ve bunun gibi çeşitli teknoloji tabanlı sıkıntılar TS'nin oluşumuna katkı sağlar. 21. yüzyılda insanlar kendilerine daha iyi bir yaşam sunulması için teknolojiyle

donatılmıştır. Ancak gerek gündelik yaşamda gerekse iş süreçlerinde bireyler ekranlara, bilgisayar monitörlerine daha uzun süre bakmak zorunda kalıyor ve bunun sonucunda hem fiziksel hem de ruhsal sorunlarla karşılaşılıyor. Bilişim alanında çalışan ve en az sekiz saatini bilişim araçlarıyla harcamak zorunda kalan bir birey düşünüldüğünde TS'in ne denli fiziksel olarak ortaya çıkabileceği az çok kestirebilir. Fiziksel olarak boyun, sırt, bel ağrısı, gözlerde yorulma gibi fiziksel etkilerin ortaya çıkabileceği TS'de ayrıca duygusal olarak da bunalım, çöküntü, isteksizlik gibi durumların da görülebileceği söylenebilir (Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 121).

2.6.5. Siberhondrik

Siberhondrik (*Cyberchondria*), insanların başta hastalık olmak üzere ortak semptomlarla ilgili çevrimiçi olarak arama yapma eğilimi bu kavramın ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Son dönemlerde bireyler herhangi bir hastalık ya da rahatsız durumunda kişi ya da kurumlardan yardım istemek yerine çevrimiçi olarak arama motorlarında problemin çözümüne yönelik arayışlar içerisine girmektedir (Batıgun, Gör, Kömürcü, & Ertürk, 2018, s. 148-162). Çevrimiçi olarak elde edilen tıbbi bilgiler insanların küçük problemlerinin giderilmesine yardımcı olsa da bazı huzursuzluklara yol açabilir. Örneğin, mide ağrısına yönelik çözüm arayışında bağırsak sendromu, safra taşı, kronik rahatsızlıklar vd. gibi belki de konuyla hiç alakası olmayan sonuçlarla karşılaşabilir ya da bunun bir kanser belirtisi olduğuna yönelik bilgilerle moraller bozulabilir. Oysaki hiçbir şeyin olmadığı durumlarda öğrenilen ve kafaya yer edilen bu bilgiler bireylerin zihninde kuşku uyandırır ve paranoyaklaşmaya yol açabilir.

2.6.6. Enforografi

Kelime kökü olarak bilgi (*information*) ve pornografi (*pornography*) sözcüklerinin birleşiminden oluşan “Enforografi” (*Infornography*), bilgiye olan istekliliğini sanal ortam üzerinden gidermeye çalışan bireyi ifade eder. Bu kavrama göre, bilgi edinme, bilgiyi kullanma ve paylaşmayla ilgili saplantılı durumlar ön plandadır (Gündüz, 2007, s. 3). Bu semptomları gösteren bireyler bilgiyi almak, göndermek, değiştirmek sayısallaştırmak gibi işlemlerden büyük zevk duyarlar. Ve çoğu şeyi arama motorlarına soran bireylerin bazıları burada yer alan bilgilere körü

körüne ve bütünüyle inanırken bazılarıysa hiçbir şeye inanmayan insanlardan oluşmaktadır.

2.6.7. Siber-stalk

Siber-stalk (*Cyber-stalking*), elektronik araçlar ve genelde internet aracılığıyla birey, grup ya da organizasyonlara yönelik izleme, kimlik hırsızlığı, tehdit, Vandalizm, cinsel taciz, iftira, hakaret vb. davranışları içeren sanal eylemlerdir.¹¹ Kavram, siber zorbalıkla benzerlik gösterdiği için kimi zaman birbirinin yerine kullanılabilir. Bilişim ve iletişim teknolojileri, ekonomiyi, kültürü, siyaseti, boş zamanları ve özel hayatı hızla etkileyip değiştirdi. Bu değişim ve etkilenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan siber-stalk genellikle çevrimiçi olarak faaliyette bulunmayı kapsar ancak kimi zaman çevrimiçi olarak başlayan takip etme, izleme davranışı gerçek hayata uzanır. Burada ön plana çıkan nokta şudur: Çevrimiçi olarak çok fazla vakit harcıyorsanız, başkalarının ne yaptığını göz atmış olma ihtimaliniz daha yüksektir. Teknoloji ve sanal ortam bağımlılığı olan bireyler gerçek dünyayla teması kaybettikleri ve ilişkiler kurmakta zorlandıklarından dolayı çevrimiçi ilişkilere daha fazla yatırım yapıp onlara tutunma eğilimi gösterirler.

2.6.8. Dijital Amnezi

“Dijital Amnezi” (*Digital Amnesia*), zihindeki çeşitli sorulara cevap bulmak için sürekli olarak çevrimiçi olmaya çalışma ve bunu alışkanlık hale getirilme durumudur. Ayrıca “Google etkisi” (*Google effect*) olarak da adlandırılır. Dijital amnezi ilgili ilk yapılan araştırmalara göre, insanlar çevrimiçi olarak erişilebileceğine inandıkları bazı ayrıntıları hatırlama yoluna gitmezler. Bununla birlikte çalışmalar ayrıca kişilerin çevrimdışı olarak bilgi öğrenme kabiliyetinin aynı kaldığını göstermektedir (Krieger, 2011). Dijital amnezi semptomları uzun vadeli anıların oluşmasını önler çünkü çevrimiçi olarak aranılan bilgiler genellikle geçicidir.

¹¹ **Bkz:** <https://en.oxforddictionaries.com/definition/cyberstalking>

2.6.9. Selfitis

Selfitis (*Selfie, özçekim*) kavramı benlik saygısı eksikliğini gidermek, hayattaki bir boşluğu doldurmak için çekim yapmak ve onları sosyal medyada yayınlamak üzere obsesif bir zorlayıcı arzu olarak tanımlanır. Bozukluk, günde en az üç kez kendine ait bir fotoğraf çekilmesi ve her birinin sosyal medyaya gönderilmesi olarak tanımlanır. Ayrıca kronik selfitis durumu da mevcuttur. Bu durum; çevrenin fotoğraflarını 24 saat boyunca çekip günde altı defadan fazla yayınlamanın kontrol edilemez bir dürtüsüdür. İnsanlar kendilerini sergilemenin bir yolunu bulmaya çalıştıkça özçekim saplantısı, düşük benlik saygısı gibi çeşitli durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum düşük benlik saygısına sahip kişilerin toplumun dikkatini çekmek için başvurdukları bir yoldur (Ranjan, Malay, Kaustav, & Kumar, 2016, s. 8).

2.6.10. Phubbing

Teknolojinin yoğun kullanılması ortaya birçok dijital hastalık belirtisi çıkarmaktadır. Bunlardan bir tanesi de teknolojiye olan etkileşimden kaynaklanan "Phubbing"dir. Kelime, iki farklı kelimenin birleşiminden meydana gelmiştir. Bunlardan ilki telefon (*phone*), diğeri ise ciddiye almama, ilgilenmeme, anlamlarında kullanılan (*snubbing*)'dir (Roberts & David, 2016, s. 134). Kavram temel olarak bireyin çoğunlukla bir ortamda diğeriyle sohbet ederken teknolojik araçlarıyla (telefon vb.) ilgilenmesi veya karşısındakıyla sohbet etmek yerine cihazlarla haşır neşir olmasına yönelik üretilmiş bir kavramdır.

Aynı ortamda birbirleriyle konuşmak yerine cihazlarını kullanmayı tercih eden bireyler arasındaki etkileşim azalmaktadır. Ayrıca kalabalık ortamda teknoloji kullanmayan bireyin karşısındakinin sürekli teknolojiyle meşgul olması sonucu bu durumu kendisine yapılmış bir saygısızlık olarak algılayacağı açıktır. Kendilerinin aşağılandığını düşünen bu bireylerin karşı tarafa olumsuz duygular barındırması ya da onu sert bir şekilde uyarması olasıdır. İnsanların birbirlerine yabancılaşmasına yol açan çeşitli teknolojiler sadece arkadaş ortamında değil aynı zamanda aile ortamında da kendini gösterebilir. Bu durumda sofrada sohbet ederek yemek yeme geleneğinin yerini teknolojik araçların alması kaçınılmazdır.

2.7. SOSYAL DEĞİŞİM VE E-KÜLTÜR KAVRAMI

Teknolojinin 18.yüzyıl itibariyle ortaya çıkardığı akıllı araç-gereçler insanoğlunun düşünce yapısını, kültürel değerlerini ve eylemlerini derinden etkiledi ve bu değerleri taklit edebilecek benzeri materyallerin üretilmesine yol açtı. Günlük yaşamda hemen her alana giren teknoloji ve teknolojik araçlar insan hayatını farklı yönellere doğru ilerletti. Yönelimlerin bir ayağını da tekno-kültür oluşturmaktadır. Teknoloji toplumsal değişim süreçleriyle birlikte farklı toplumsal ilişki formasyonları yarattı. Özellikle modernleşmeye özgü teknolojik araçlar, iletişim yapısıyla birleşen günümüz toplumu, teknolojiyi en iyi anlayan ve çeşitlilik gösteren bazı grupların ortaya çıkmasına yardımcı oldu. Bu kişiler teknoloji dünyasının bireyleridir. Teknolojik ilerleme ve gelişmelerle bağlantılı olarak ortaya çıkan teknolojik araçların (bilgisayarlar, tabletler, cep telefonları vb.) giderek daha fazla kullanılmasıyla ve gündelik yaşamla daha çok iç içe geçmesiyle kültürel değişim kaçınılmaz oldu ve “tekno-kültür” olarak ifade edilebilen farklı, dijital araçlarla donatılmış bir yapı ortaya çıktı. Bu yapı teknolojiyi en kolay şekilde kullanabilen ve bu araçları güler yüzle karşılayan kesimi oluşturmaktadır. Sosyalleşmeyi, iletişim kurmayı ve hayatını ikame ettirmeyi teknolojiyle bütünleşik gören bu kesimlerin sahip olduğu kültür de tekno-kültürdür.

Modern teknolojilerle bütünleşen dijital gençler zaman ve mekânın önemli olmadığı, fotoğraflarını dijital ortama aktarmadıkları sürece nasıl gözüktüklerinin anlam ifade etmediği farklı aynı zamanda yeni olan bir kültürün oluşumuna katkı sağlamışlardır. Geleneksel yöntemlerle yetişen bireyler ise bu yeni kültüre kimi zaman gönülsüzce ayak uydurmaya çalışmakta ve dijital mesajlaşma anlayışıyla iletişimlerini sürdürmektedir. Ancak modern, dijital beyinler dünün teknolojiden yoksun yaşam şeklini bir kenara itip, ele geçiren yeni teknoloji kültürüne hızla ayak uydurmaktadır. Bu nedenle aile değerlerinin ikinci plana atıldığı yeni bir dijital sosyal ağ kurulmaktadır. Burada kültürün sanallaştığı, sanal ahlak kuralları, sanal diller ve diğer kültürel öğeler yer almaktadır. Small ve Vorgan (2002) özellikle tekno-kültürün sahip olduğu ve bireyleri içine alan değerleri eleştirmektedir. Genç bireyler bilgisayarın olmadığı, haberlerin iletişim araçlarıyla sürekli verilmediği, çoklu medya özelliklerine sahip

kameralı ve internet özelliğine sahip cep telefonlarının var olmadığı bir dünyada hayatlarını sürdürmelidir. Teknolojiyle yoğrulmuş bir dünyada doğan bireylerin beyinlerindeki sinirsel ağlar daha önceki nesillerden farklıdır. Bir önceki nesiller bilişim çağına olgunluk dönemlerinde ulaşmıştır. Dolayısıyla beyin sistemleri, gerçek sosyal etkileşimin var olduğu bir döneme şahitlik etmiştir (Small & Vorgan, 2009, s. 106-112).

Bilgisayar, iletişim ve internet teknolojileri ortaya çıktıkları ilk andan itibaren kültürleri önemli ölçüde etkiledi. Bu teknolojiler bireylerin yeni ortamlarda hareket edebilmesi, toplumların söylem alanlarının genişletilmesi, ekonomik süreçlerin elektronik ortama (e-ticaret) dökülmesi, bilginin yaygınlık kazanması gibi çeşitli olumlu değişikliklerin yanı sıra bireyler arasındaki dijital uçurumun ve izolasyonun artması gibi olumsuzlukları da tetiklemiştir. Tekno-kültürün sahip olduğu sınır tanımaz, evrensel ve dolaşımly yapısı yerelliğin geleneksel yapısının yok olmasına yol açtı. Fiziksel varlığın sanal ortamda yansması olan sanal-varlık anlayışının da etkilendiği bu yapılanma içerisinde sahte bir etkileşim ve sosyalleşme ağı mevcuttur. Yüz yüze etkileşimin yerini 0 ve 1'lere bıraktığı bir başka ifadeyle analog yapıdan dijital yapıya geçilen tekno-kültür beraberinde yeni korku ve paranoyalar getirdi. Tekno-kültürün müstehcenlik, dijital fişleme, güvenliğe yönelik paranoya yaratan yapısı çoğu insan tarafından kabul edilmesine rağmen yine de ondan ne vazgeçilebilmekte ne de dışlanabilmektedir. Bunun temelinde teknolojik araç ve uzantılarına olan bağıllık yatmaktadır.

Tekno-kültürün günümüzde hayatı yeniden tanımlayacak konuma geldiğini ve çalışmayı, seyahat etmeyi, okumayı, yazmayı, iletişim bulunmayı, eğlenmeyi, dostluğu, muhabbeti gibi insani etkinlikleri etkilediğini belirten Prof. Dr. Vefa Taşdelen, dijital kültürün yapısına yönelik şu değerlendirmede bulunmuştur (Taşdelen, 2016, s. 38):

“Dijital teknoloji, öyle bir kültürdür ki neredeyse insanoğlunun yazıdan sonra bulduğu en etkili araçlardan biridir. Onun insan dünyası açısından anlamı sadece bir araç gereç olması değil aynı zamanda kültür etkileyen, yoğuran, dönüştüren bir kültür de olmasıdır.”

Teknolojinin kültürle bütünleşmesi sonucu teknolojik araçlar bir yandan mevcut kültürü değiştirirken diğer bir yandan sosyo-kültürel yapının farklı değerler

kazanmasına yol açmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerin başı çektiği tekno-kültürel değişiklikler gelişmekte olan ülkelerde bir teknoloji-kültür çatışmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle kültürel yapılanma dönemleri temelde 3 kısma ayrılmıştır. Sözlü kültürle başlayan ve daha sonra yazının önem kazanmasıyla gelişen yazılı kültür elektronik süreçlerin ön plana çıkmasıyla nihai şeklini almıştır. Özellikle Ong, elektronik kültürü oluşturan ve içerisinde radyo, televizyon ve iletişim araçlarını da içeren bu kültüre temel olarak “ikincil sözlü kültür çağı” ismini vermiştir (Ong, 1995, s. 161). Ancak şunu ifade etmek gereklidir ki şuanda içerisinde bulunduğumuz tekno-kültür yapısı sözlü, yazılı ve elektroniğin birleşiminden oluşan sanal karma kültür yapısıdır. Tekno-kültürde söz ve yazının alanı teknik araçlar aracılığıyla genişletilmiştir. Bu sayede önceki dönemlere ait söz, yazı, dijital ayrımı iç içe girip bütünleşmiştir. Bütünleşme sonucu şu söylenebilir: Yazılı kültürün ortaya çıkışı sözlü kültürü nasıl etkileyip değiştirdiyse, dijital teknolojilerin de benzer sonuçlar doğurduğu açıktır. Teknoloji ve kültürün iç içe geçmesiyle teknolojinin sonuçları kültür içerisinde kendini hissettirmektedir.

M. Foucault’a göre modern diye adlandırılan kültür yapısının en temel bileşenleri rasyonalite ve kaçınılmazlık yapısıdır. Foucault, modernitenin sadece kültürel araçlar yoluyla değil aynı zamanda “mikro-teknikler” olarak ifade edebileceğimiz günlük hayatın her dakikasını denetim altına alan kontrol mekanizmaları aracılığıyla ortaya çıktığını öne sürmüştür (Foucault, 1994). Kimi metinlerde ise “Dijital kültür” olarak geçen ve modernizm ile bağlantılı bir kavramda mevcuttur. Ve bu temelde tekno-kültürle benzer yapıdadır. Türkoğlu’na göre bu kavram: “Herhangi bir dijital platformdaki tüm kültürel öğelerin ve onların taşıdığı anlamların toplamını” ifade eder. Bu dijital kültür öğeleri iki şekildedir; ya doğrudan dijital olarak oluşturulur ya da sonradan dijital forma dönüştürülür” (Türkoğlu, 2013, s. 33). Dolayısıyla dijital kültür de geleneksel kültür ürün ve özelliklerinin teknolojik araçlarla dönüştürülmesi söz konusudur. Verinin (*data*) üzerinden kültürel değerlerin işlenmesi ve elektronik sistemlere aktarılması gibi süreçleri içerir.

Kültürel değerlerin değişimiyle birlikte gündelik hayata giren ve dijitalleşen yaşam biçimlerine yönelik yapılan değerlendirmeler dikkat çekicidir (Türkoğlu, 2010, s. 1-2):

“21. yüzyılın başlarında dijital kültüre yön veren çeşitli olgular bulunmaktadır. Sosyal ağlar bunların başında geliyor. Dijitalleşme kavramı da bir başkası. Bugün yirmili yaşlarda olanlar ile daha eski kuşaklar arasında fazlaca dramatik bir uçurum oluşuyor. ‘Dijital yerli’ olan yirmili yaş gençliği, bilgisayarsız, cep telefonsuz, internetsiz bir dünyayı düşünmemekte. ‘Dijital göçmen’ olarak adlandırılan daha eski kuşaklar ise bu imkânları icat edenler ama paradoksal bir şekilde onu kullanmayı pek beceremiyorlar... Dijital kültürden medya kanalları da eğlence ve hobi sektörleri de nasiplenmekte. Blogosfer, iletişimcileri kabuk değiştirmeye zorlarken Youtube gibi imkânlar görsel medyayı tehdit ediyor.”

Elektronik kültür farklı davranış, görgü, ahlak kurallarını da beraberinde getirdi. E-kültürün dijital vatandaşları, dijital teknolojiyi kullanırken çeşitli çevrimiçi topluluklarda farklı davranma becerileri kazandı. Yeni iletişim uygulamalarının daha yaygın hale gelmesi, iletişim kurallarının teknolojiye hızlı ve etkili şekilde uyum sağlamasını zorunlu kıldı. Dolayısıyla sanal dünyanın üyeleri “*netiquette*” olarak adlandırdıkları sanal ağlar üzerinden etkileşimi etkili kılacak belirli kuralları ortaya koydular. Sanal görgü kuralları bir süre sonra geleneksel kültürün de içine yerleşti. Aslında oldukça yeni bir konsept olan sanal ağ kuralları klasik iletişim biçimlerinden farklı bir şekilde çevrimiçi ağ iletişiminin sosyal kodunu oluşturmaktadır. Burada farklı bir dil, farklı işaretlemeler ve konuşma biçimleri hâkimdir. Bu nedenle günümüzün popüler uygulamaları olan “Instagram, Snapchat, Vine, Pinterest” vb. her farklı programda farklı iletişim biçimleri kullanılmaktadır.

Cep telefonları, bilgisayarlar ve internet gibi teknolojik ürünler artık tamamıyla küresel kültürün ürünleridir. Bu bağlamda Dr. Mari K. Swingle, “*iMinds*” isimli eserinde günümüz dünyasını “*i-Culture*” olarak tanımlar. Bu yeni kültür kimileri tarafından memnuniyetle kimileri tarafından da direnişle karşılaşmıştır. Dr. M.K. Swingle’in eserinde vurguladığı üzere mevcut gidişat gösteriyor ki teknolojiyi kabul ya da ret etseniz bile dijital çağın farklı, karanlık bir yüzü ortaya çıktı. Dijital medyanın genişlettiği ve birçok aile, eğitimci, iş adamı tarafından gözü kapalı bir şekilde kabul edilen teknoloji ve tekno-kültür hakkında düşünme vakti geldi (Swingle, 2016, s. 11). Özellikle teknoloji aracılığıyla kaygı, depresyon, cinsel etki, uykusuzluk, sosyal izolasyon, evlilik çatışmaları, iş performansında düşüş vb. birçok olumsuzluklar tekno-

kültür çağında yeni sosyal değişimin getirdiği durumlardır. Tekno-kültürün yeni bir kültür yapısı olması nedeniyle insan doğasına ne şekilde etki ettiğine yönelik düşünceler karmaşık ve belirsiz. Karmaşıklık ve belirsizliğin giderilmesini teknoloji ve kültüre yönelik gözlemler, deneyimler ışığında çözümlenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL İSTİLA

Dünyada duyu ve algılarımıza yönelik çok fazla değişken ile karşı karşıyayız. Sesler, görüntüler, kokular vb. farklı duyu organlarımızı hedef alan araçlar, kimyasallar, yapay ortamlar bu değişkenleri oluşturuyor. Her gün çok farklı durumlarla karşılaşmamız hayatı zorlaştırıyor. Çevremizde karşılaştığımız birçok şeyin farkında olmasak bile beynimize etki ettiği artık bilimsel bir gerçek. Ancak şunu mutlaka belirtmeliyiz ki beynimize yönelik her türlü uyarının bilincinde olsaydık düşünemez hale gelebilirdik. Algılarımızın son derece açık olduğunu hissettiğimiz anlarda bile aslında etrafımızdakilerin sadece ufak bir bölümünün farkındayız. Beynimizin çeşitli bölümleri aslında dünyadaki değişkenlere karşı bir süzgeç görevini yerine getiriyor. Ancak artık bağımlılıklar kimyasal maddeleri aşarak teknolojik araçlar aracılığıyla hayatlarımıza girmeye başladı. Algılarımıza yönelik süzme işlemi artık teknolojik araçları da kapsıyor. Hayatımızı idare ettirmek, çevreyi, olguları, bağımlılıklarımızı daha iyi anlamak ve onlar hakkında düşünmek için önce bunların bilincinde olmamız gerekli.

3.1. BAĞIMLILIK

Yabancı sözlüklerde çok sayıda tanımlamalar mevcuttur. Özellikle Oxford sözlüğünde takıntı (*obsession*), bağımlı (*addict*), bağımlılık (*addiction*) kavramlarına yönelik detaylı açıklamalar mevcuttur. Sözlükte takıntı, “birine ya da bir şeylere takıntılı olma durumu, kişinin zihninde sürekli olarak meşgul olan veya rahatsız eden bir fikir veya düşünce” olarak tanımlanmıştır. Bağımlı kavramı ise “belirli bir maddeye bağımlı olan, yasadışı bir uyuşturucu alan kişi” ve dilsel bakımdan, “belirli bir şeye veya etkinliğe kendini adayan” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı sözlükte bağımlılık ise “belli bir madde veya etkinliğe bağımlı olma durumu” olarak tanımlanmıştır.¹²

Bağımlılık kavramı bazı kaynaklarda “*dependency*” ve “*addiction*” olarak tanımlanmasına rağmen bu kavramların aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

¹² **Bkz:** <https://en.oxforddictionaries.com/definition/addiction>

Teknoloji kullanımı açısından değerlendirildiğinde bağımlılık; var olan, teknolojiye ayrılan zamanın kademeli olarak artışıyla birlikte görülür. Bu artan kullanıma karşı tolerans geliştiren birey için başlangıçta belirli bir amaç uğruna kullanılan teknoloji giderek hayatın kendisi olmaya başlar. Tutsaklık olarak da ifade edilen “*addiction*” kavramında ise daha farklı bir durum söz konusudur. Yine teknoloji açısından değerlendirildiğinde aşırı, yoğun ve şiddetli bir bağımlılık olarak kendini gösteren teknoloji kullanımı sonucunda birey bunun kölesi haline gelmektedir. Uzunca bir süre teknolojik araç, ortam ya da benzeri bir durumla vakit geçiremediği zaman sinirlilik, depresyon vb. durumlar ortaya çıkabilir. Ya da aşırı kullanım sonucu oluşan fiziksel yorgunluğun sağlığı olumsuz yönde etkilemesi söz konusu olabilir.

Bağımlılık için kullanılan maddeler kimyasal uyarıcılar içermektedir. Ancak teknoloji bağımlılığına yol açabilecek teknoloji kullanımı ve sanal ortama ilişkin uygulamalar da madde bağımlılığına benzer şekilde beyinde iç kimyevi madde salgılatması nedeniyle benzer bir etki oluşturur. Zihnin iletişimsel süreçlerine etki eden bağımlılıkta bilgi elde etme, aktarma ve anlamlandırma süreçleri de olumsuz etkilenir. Teknoloji bağımlılığı temel olarak davranışlardaki bozuklukları içerir ancak çok yoğun ve uzun süre kullanım ile maddesel bağımlılıktaki semptomların ortaya çıkması söz konusu olabilir.

Bağımlı ya da bağımlılık dendiğinde sokaklarda karşılaşılan “tinerciler” ya da zenginlerin de dâhil olduğu “uyuşturucular” akla gelmektedir. Bağımlılık artık sadece bir madde veya alkol bağımlılığıyla sınırlı değildir. Çünkü bağımlılık sınırları, sokakları, satıcıları aşarak evlere kadar girmiştir. Ancak insanlar tam olarak bunların farkında değil ya da onları masum birer etkinlik olarak değerlendirip görmezden gelmektedir. Sanal ağlar, bunlar üzerinden yapılan alışverişler, sürekli yanımızdan ayırmadığımız iletişim aletleri, televizyonlar, tabletler... Birçok elektronik aygıtın hayatlara çok sayıda etkisi var. Artık tüketim ve modernite olgularının etkisiyle daha da kamçılanan teknolojik etkiler bağımlılığa yönelik güçlü emareler veriyor. Bu nedenle bağımlılığa dönüşme aşamasında olan ve henüz dijital dünyanın vaatleriyle zehirlenmemiş birey ve toplumlar uyarılmalı, durumun bilincine varılması için yol gösterilmelidir.

Bağımlılığa yönelik çalışmalar, araştırmalar incelendiğinde genellikle büyük çoğunluğunun benzer kategorilere ayrıldığı görülmektedir. Bağımlılık durumu, maddeye, araca ve diğer bağımlılığa yol açan nesnelere göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır:

- I. *Psikolojik anlamda bağımlılık*: Bireyin ruhsal anlamda madde veya teknolojik araca yönelik bağımlılığıdır. Örneğin, teknolojik araçları kullandığında mutlu olma hali psikolojik anlamda ortaya çıkabilir.
- II. *Fiziksel anlamda bağımlılık*: Bireyin fiziksel anlamda madde veya teknolojik araca yönelik bağımlılığını içerir. Örneğin, bağımlılığa yol açan ilgili araç kullanımının kesilmesi bireyi zora sokabilir veya sanal ortamda bulunma durumunu ve teknoloji kullanımını giderek arttırır dolayısıyla birey daha önceleri 1-2 saat durduğu bu ortamda çok daha fazla zaman harcayabilir.
- III. *Yoksunluk*: Bağımlılık oluşturan madde/araçtan mahrum kalma durumu olarak tanımlanabilir. Sürekli teknolojiyle iç içe olan bir kişi için bu durum artık bir yaşam biçimini temsil eder. Günlük alışkanlıkların sekteye uğraması, elinden oyuncağı alınan birey için yoksunluk durumu baş gösterebilir. Örneğin, sürekli cep telefonu kullanan bir bireyin elinden telefonunun alındığını düşünün...
- IV. *Yoğun şekilde bağımlılık (addiction)*: Genellikle madde kullanımı üzerinden ortaya çıkan bu bağımlılık türünde bağımlı birey için tek amaç bağımlılık durumunu yatıştırmaktır. Dolayısıyla maddenin ya da nesnenin “kölesi” olma durumu ortaya çıkabilir.

Bağımlılık durumunun ortaya çıkması, artması ya da farklı şekillerle devinim göstermesi teknoloji ve sanal dünyanın olanaklarının gerçek dünyanın önüne geçmesi oranında değişmektedir. Birey için motivasyon durumu ve zekâ gibi faktörlerin de etkisiyle gerçek dünyada bulunamayan şeylerin sanal ortamda aranması söz konusudur.

Bağımlılık üzerine yapılan araştırmaların birçoğu bağımlılık-dopamin ilişkisi üzerinde durmaktadır. Dopamin, beynin çeşitli etkinlikleri yerine getirirken salgıladığı mutluluk hormonudur. Yapılan aktivitenin sürekli tekrarlanması yani bir başka deyişle bireyin keyif aldığı teknolojik aracı sıklıkla kullanması sonucu dopamin artar. Ancak her yeni kullanımda ilgili madde ya da araca karşı bağımlılık durumu oluşur ve salgılanan dopamine karşı birey belirli bir süre sonra tolerans geliştirir. Bunun anlamı aslında şudur: Birey başta sınırlı bir şekilde kullandığı teknolojik aracın kullanım yoğunluğunu git gide arttırır çünkü ona karşı geliştirilen toleransı aşmanın yolu kullanım yoğunluğunu arttırmaktır. Bu döngü devam ederek bağımlılık oranını arttırır

ve beyin artık yeteri kadar dopamin salgılayamadığı bir başka deyişle ilgili aracın kullanımı bireye mutluluk vermediği durumda artık kaygı ve geri çekilme semptomları görülmeye başlar (Perdew, 2015, s. 28). İşte sanal dünya kullanıcılarının da karşılaştığı sorunlar yüksek çevrimiçi aktivitelerden kaynaklanır. Tüketilen düşünceler ve çeşitli duyguların çatışması sonucu bireylerin sanal dünyası gerçek yaşamın önüne geçerek hayatlarının birer parçası olur.

Bağımlılık konusu üzerine bazı tartışmalar ve kafa karışıklıkları mevcuttur. Belirli bir madde, ürün, vb. şeyin ortaya olmadığı durumlarda insanlar kendi kendine şu soruyu sorabilir: Herhangi bir madde ortada yok o zaman nasıl oluyor da bir bağımlıyım? Örneğin, her gün yürüyüşe çıkan ya da her gün çiçek koklayan biri bağımlıdır diyebilir miyiz? İşte burada ince bir çizgi mevcuttur. Eğer ki yaptığımız bir eylemi ya da kullandığımız bir aracı, kullanmadan ya da ilgili eylemi yapmadan duramıyorsanız yani ona karşı derin bir yerine getirme ihtiyacı duyuyorsanız, hayatınızın içerisine yerleştirme konusunda kendi kendinizi ikna ediyorsanız o zaman davranışsal bir bağımlılık sahibisinizdir. Özellikle günümüzdeki akıllı telefonlar hemen hemen herkesin kullandığı ve onsuz duramadığı bir bağımlılık aracıdır.

Uzmanlar sanal bağımlılık konusu üzerinde ciddi tartışmalar yaşamaktadır. Kimyasal ya da davranışsal bağımlılık konuları üzerinden yürütülen tartışmalarda, sağlık alanında yer alan doktorlar bağımlılığı kimyasal bozukluk olarak nitelendirmektedir. Yani ilaç kullanımının beynin kimyasal yapısını etkilemesi gibi. Buradaki çıkarımdan hareketle sanal bağımlılığın bir dürtü-kontrol problemi olduğu ifade edilebilir çünkü sadece davranışlarını etkileyen bir bağımlılıktır. Zihinsel sağlık kuruluşlarında çalışan araştırmacılar çeşitli davranışların bir süre sonra bağımlılığa yol açabileceğine yönelik görüş belirtmektedirler. Sanal bağımlılık davranışı da dopamin ile bağlantılı ve kullanımına karşı toleransın sürekli arttığı bir davranış bozukluğudur (Perdew, 2015, s. 35).

3.2. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI

Teknoloji baş döndürücü bir tempoda gelişimini sürdürmektedir. Üç boyutlu ince televizyonlar, akıllı tahtalar, elektrikli ulaşım araçları, sanal gözlükler, dijital lensler, eller serbest ve ses kontrollü olarak yönetilebilen teknolojik yenilikler mevcut çağımızın en ön plana çıkan ürünleridir. Yaklaşık 10 sene önceye kadar yalnızca bir bilgisayara sahip olmak lüks olarak görülürken bugün bir cep telefonuna, bir masaüstü bilgisayarına, bir dizüstü bilgisayarına, tabletlere, e-okuyuculara, oyun konsollarına vb. birçok ürüne aynı anda sahip bir nesil ile karşı karşıyayız. Teknolojiyle olan ilişkimizin bir sonucu olarak açıklayabileceğimiz “Teknoloji bağımlılığı” (*Technology addiction*) kavramı modern çağın problemi olarak nitelendirilmektedir. Araçlarla olan birlikteliğin bütünleşik ve karmaşık bir yapı içermesi teknoloji bağımlılığı olgusunun etki alanının genişlemesine yol açmaktadır.

Dünyada ve özellikle de Türkiye’de teknolojinin gündelik hayata daha derinden nüfuz etmesi, çevrimiçi ve çevrimdışı olarak ifade edilen yaşam dengesinin ortadan kalkmasına yol açtı. Özellikle bireylerin cep telefonları vb. araçları daha fazla kullanması, sanal ortama girişine olanak sağlayan sanal uygulamaların, dijital oyunların yaygınlık kazanması bağımlılık semptomlarının daha sık görülmesine yol açtı ve bu durum yaşamın doğal bir parçası haline geldi. Özellikle teknoloji bağımlılığının çok boyutlu olması bir başka ifadeyle sadece genç ve orta yaş grubunun değil aynı zamanda yaşlı kuşağının da teknoloji pratiklerinden yararlanması şeklinde kendini göstermesiyle gerek araştırmaların gerekse tartışma konularının çeşitlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Her yaş grubundaki popülerliğiyle teknolojiyi öylesine kabullendik ki o artık bizden biri gibi oldu. M. Gürocak bu durumla ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur (Gürocak, 2016, s. 425):

“İmgelerin, kelimelerin ve nesnelerin üzerimize yığın halinde çullandığı bir tünelden geçiyoruz. Sanayi devriminin insan ruhuna ve ilişkilerine etkisini henüz tamamlamamışken dijital devrimi hayatlarımıza buyur ettik. Yahut dijital devrim kendini pek tanıtmadığı için ne olduğunu anlayamadığımız teklifsiz bir misafir gibi evimize ansızın, elinde birkaç kese altın, pek çok hediye ve konfor olanaklarıyla çıkageldi. Niyetini ve

masumiyetini yeterince sorgulamaya lüzum görmedik, o da kendine bir yer açtı ve iyiden iyiye evimize yerleşti.”

Her ne kadar teknolojiye sıkıca sarılıp onu kabullensek de teknolojinin bir takım sorunlara yol açtığı görmezden gelinemez. Özellikle Amerikan Psikiyatri Birliği'nin psikolojik bozuklukları sınıflandırdığı DSM-5'in (*Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders*) üçüncü bölümü içerisinde teknolojinin etkilerinden bahsedilse de diğer tüm alt alanları da (internet, bilgisayar, video oyunları vb.) kapsayan bir bütünlükte kesin ve geniş bir tanım bulunmamaktadır. Ancak “Internet Oyun Bozuklukları” (*Internet Gaming Disorder- IGD*) başlığı altında konuya önemli bir vurgu yapılmıştır. Bu vurguya göre, son bir sene içerisinde sürekli ve aşırı şekilde günlük hayatı olumsuz etkileyecek düzeyde oyun oynanmasına yönelik incelemelerde bulunulması ve gelecek araştırmalarda kanıtlanması durumunda IGD'nin bir bozukluk olarak listeye ekleneceği yönünde tavsiye kararı verilmiştir. IGD'nin özellikle vurgulanan 9 kriteri konuyla ilgili verilen tavsiye kararıyla ilişkilidir (American Psychiatric Association, 2013):

- 1- İnternet oyunları nedeniyle zihnin meşguliyeti.
- 2- İnternet oyunlarının ortadan kaldırıldığı durumda görülen geri çekilme semptomları.
- 3- İnternet oyunlarına harcanan zamanın giderek arttırılması.
- 4- Oyun oynamadaki kontrolün yitilmesi ve başarısız denemeler.
- 5- Psikolojik olumsuz durumların oluştuğunun bilinmesine rağmen aşırı kullanıma devam edilmesi.
- 6- Daha önceki hobiler, aktivitelere yönelik ilginin azalması.
- 7- Ruhsal yaşanan sıkıntıları internet oyunları ile giderme yönünde kaçınma durumları.
- 8- Aile üyeleri, terapistler ve diğer ilgi kişilerin, bireyi oyun oynama yönündeki uyardığı durumlar.
- 9- Oyun oynama uğruna önemli ilişkilerin, aile bağlarının, iş süreçlerinin ikinci plana itilmesi durumları.

DSM-5'in internet oyun bağımlılığına yönelik tavsiye kararını takiben Haziran 2018'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Uluslararası Hastalıkların Sınıflandırılmasını (ICD-11)¹³ yaptığı tanı kılavuzunun 11'nci sürümünde “Bilgisayar Oyun Bağımlılığı” konusunun “Ruhsal Sağlık Problemleri” başlığı altına alındığını açıklamıştır. Buna göre,

¹³ **Bkz:** WHO, International Classification of Diseases (ICD-11) Gaming Disorder

dünya genelinde sağlık sorunlarının teşhis edildiği bu kılavuzda oyun bağımlılığı resmen bir problem olarak tanınmıştır. Kılavuzdaki açıklamaya göre, bireyin ilgi alanları ve günlük etkinliklerini belirlerken sorunlarla karşılaşması, bu sorunların sürekli tekrar etmesi ve davranışlarını etki alması bakımından oyun bağımlılığının ciddi bir problem oluşturduğu ifade edilmiştir. Belirtiler ise şu şekilde açıklanmıştır:

- Bireyin oyun oynama sıklığı,
- Oyun oynama yoğunluğu, süresi,
- Aktiviteler arasındaki öncelik sıralaması,
- Olumsuz durumlara rağmen oyun oynamaya devam edilmesi.

WHO'nun araştırmalarına göre, oyun bağımlılığı şuan için dünya nüfusunun %2 ila %3 arasındaki kesimini etkisi altına almış durumdadır. Ayrıca bir kişinin oyun bağımlısı olarak değerlendirilebilmesi için minimum 12 aylık bir sürede hayatındaki çeşitli alanlarda (aile, okul, iş vd.) yaşadığı problemlerin ele alınması gereklidir. Amerikan Psikiyatri Birliğinin internet bağımlılığı için verdiği ve WHO'nun ilk defa tanıdığı oyun bağımlılığı semptomlarının karşılaştırması konunun daha iyi çözümlenmesine yardımcı olacaktır (Küçükvardar & Tıngöy, 2018, s. 118), (Tablo-4):

Tablo-4: DSM ve WHO semptomlarının karşılaştırılması

DSM-5 İnternet Bağımlılığı Semptomları	WHO, Oyun Bağımlılığı Semptomlar
Zihinsel Meşguliyet	Oyun Oynama Sıklığı
Geri Çekilme Belirtileri	Oyun Oynama Yoğunluğu
Giderek Artan Zaman	Oyun Oynama Süresi
Kontrol Yitimi ve Başarısız Denemeler	Aktiviteler Arasındaki Öncelik Sıralaması
Olumsuz Durumlara Rağmen Devam Edl.	Olumsuz Durumlara Rağmen Devam Edl.
Aktivitelerden Feragat	
Kaçınma Durumları	
Uyarı Durumları	

Önemli Süreçlerin İkinci Plana Atılması	
---	--

Tablo incelendiğinde tavsiye kararları ve WHO'nun oyun bağımlılığına yönelik semptomların birbiriyle benzeştiği görülmektedir. Teknoloji bağımlılığına yönelik bu semptomları içeren çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Araştırmacı Danah Boyd, 2014 yılında ABD'deki gençler üzerine yaptığı teknoloji araştırmasında ilginç sonuçlar elde etmiştir. Buna göre, her çocuğun evindeki teknolojik araçlar (bilgisayar, tablet, cep telefonu vb.) giderek yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla gençler aynı odada bulunmalarına rağmen çoğu zaman sanal ortam üzerinden (Facebook Messenger, Whatshap vb.) iletişim kurmaktadır. D. Boyd, bu durumu “*networked public*” kavramı ile açıklar ve teknolojinin gençlerin rutinleri arasına yerleştiğini bunun sonucu olarak iletişim süreçlerinde kişilerin belirli ağlar üzerinde mesajlaşmayı tercih ettiği ve kamulaşmanın değiştiğini öne sürer (Boyd, 2014, s. 6-10).

Teknoloji ve teknolojik araçlarla olan ilişkiler rutine bağlanmıştır. Günlük yaşantımızda sabahleyin ilk uyandığımız andan itibaren gecedan şarja bıraktığımız ve çoğu zamanda başucumuzda duran cep telefonumuzu kontrol etme ihtiyacı hissediyor ve bunun fiziksel bir ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz. Bu döngünün mutlaka giderilmesi gerekli olduğuna yönelik düşüncelere kapılıyoruz. Sonraki süreçler ise aşına olduğumuz biçimde geliyor. İşe veya okula gidiyorsak yol boyunca teknolojik araçlarla haşır neşir oluyor, sanal uygulamalarla başkalarına mesajlar atıyor ve sanal dünyanın kısaltılmış dilini (slm, nbr, nslsn, ok, tm vb.) kullanıyoruz. Yol boyunca gözümüzü ayırmadığımız iletişim araçlarının ekranları, iş veya okul ortamına ulaştığımız andan itibaren yerini farklı cihazlara devrediyor. Okulda ders anlatmak amacıyla kullanılan akıllı tahtalar, bilgisayar laboratuvarları veya çalışma ortamımızdaki bilgisayar ekranlarıyla çevrelenmekteyiz. Tüm bu süreçlere ek olarak ister okul ister iş isterse başka bir ortamda olalım sanal ağ ile sürekli bağlantıda olduğumuzdan dolayı içerik üretmekten de geri kalmıyoruz. Akşam eve geldiğimizde de süreç değişmiyor, televizyonlar, bunlarla bağlantılı oyun konsolları ve daha birçok teknolojik araçla birlikteliğimiz devam ediyor. Birçoğumuzun sürekli teknolojiyle iç içe olduğu halde hiç karşılaşmadığı bir soru mevcut. O da günlük rutinimizdeki bu teknoloji

birlikteliğinin ne zaman sonlanacağı yani bir başka deyişle sınırların nerede başlayıp nerede biteceği...

Teknolojinin çok boyutlu bir yapıda olması nedeniyle Evren Kuçlu, “aşısı” henüz bulunmamış, tanısı üzerinde henüz uzlaşılmamış birçok “teknolojik” rahatsızlığın olduğunu ileri sürüyor. Ona göre, bu hastalıkların adının birçoğunu doktorlar değil, sosyal medyanın kendisi vermiştir. Denetimimizde ve dolaylı olarak eğlence amacıyla başlayan teknoloji kullanımı yapılan araştırmalara göre artık bir bağımlılık türüne dönüşmekte ve bünyesinde birçok farklı psikişik problemleri barındırdığı görülmektedir (Kuçlu, 2016, s. 389-390). Teknoloji bağımlılığı belirtileri gösterdiğimiz konulardan birisi de video oyun bağımlılığıdır. Aynı bir zamanlar etkisini yoğun şekilde hissettiren televizyonlar gibi video oyunlarının etkileri de bilimsel araştırmalarla ortaya koyulmaktadır. Örneğin, NASA’ tarafından yürütülen bir araştırmada, araştırmacılar bilgisayar oyunları oynayan bireylerin oyun sırasında dikkat ve konsantrasyon yönlerini geliştirip arttırabileceğini keşfetmişlerdir. Araştırmaların geliştirilmesi sonucu bireyin oyun sırasındaki beyin dalgaları ölçülmüş ve oyun oynarken beyindeki dikkatle ilgili bölümdeki frekans dalgalarının yoğunlaştığı görülmüştür.¹⁴ Ancak uzunca bir süre oyun oynayan bireylerin belirli süre sonra geliştirdiği tolerans nedeniyle belirli problemler ortaya çıkmaktadır.

Bilişim teknolojilerinde 1980’lerden itibaren görülen ve hayatın her alanını etkileyen değişimlerle ilgili çıkarımlar önceden yapılmıştır. Özellikle gelecekle ilgili tahminlerde bulunan yazarlardan biri olan Alvin Toffler, insanların ilerleyen dönemlerde teknoloji nedeniyle kaçınılmaz olarak ciddi değişimler yaşayacağı tahmininde bulunmuştur (Toffler, 1974, s. 20). Etki ve değişim alanının çeşitli olması nedeniyle bireylerin karşılaştığı problemlerin başında teknolojik araçlara bağımlılık konusu gelir. İlk ortaya çıktıklarında daha fazla rahatlık ve özgürlük alanı vaat eden bu teknolojiler bireyin bağımsızlığını, mahremiyetini etkisi altına alan bir gelişim gösterdi. Modernizm olgusuyla birlikte artış gösteren “ben” duygusu toplum ve birey açısından önemli etkilere yol açtı. Bu etkilerin en ciddi göstergesi bağımlılığın salgın boyutunda yayılması oldu. Ayrıca bakıldığında ortaya koyulan araştırmaların bir sonucu olarak

¹⁴ **Bkz:** <https://www.youtube.com/watch?v=ebd86jSG2Dc>

bağımlılık beyni ve davranışları etkileyen bir hastalık olarak nitelendirilmektedir. Her geçen gün artan araştırmalar bağımlılığın birden çok faktörle olan bağlantılarını ortaya koymaktadır. Bunların başında biyolojik, çevresel etkiler gelmektedir. Bağımlılığın çok geniş bir etki ve bağlantı alanı olması nedeniyle günümüzdeki araştırmalar bile onu tam olarak açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle teknoloji/sanal bağımlılık zihni ne şekilde değiştirip etkilediğine yönelik kesin bir anlamlandırma mevcut değildir.

3.2.1 Dijital İstila

İçine düştüğümüz bu yeni teknoloji çağında hemen hemen hiçbir şeyin sonuçlarını kestiremiyoruz. Artık her yanımız elektronik cihazlar ve ekranlarla çevrili. Evde, sokakta, işte, seyahat ederken kısacası tüm mekânlarda teknolojiyle karşı karşıyayız. Dijitallikle kuşatıldığımız şu günlerde eski dönemlere ait alışkanlıkların (yüz yüze sohbetler, eski aile bağları...) kaybolmasından şikâyetçiyiz ama hala teknolojiden ve sanallıktan kopamıyoruz ve bundan ayrılmaya pek de niyetimiz yok gözüküyor. Şöyle bir bakıldığında geri dönülmez bir sürece girdik gibi. Bir zamanların aile söminesi olarak nitelendirilen ve bizi kuşatan TV'lerin yerini bile artık bizle her dakika var olan taşınabilir cihazlar aldı dolayısıyla farklı bir dünyada yaşıyoruz. Ancak sorulması gereken asıl soru şu: “Bizleri parmakla ekran arasına sıkıştıran asıl suçlu kim?”

Gençlik, aile ve kültürel değerler üzerine çalışmalar yürüten Profesör Chap Clark, günümüz dünyasının bir dijital tsunami (*digital tsunami*) tarafından vurulduğunu ve buna tepki gösterebilecek mekanizmalar üretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (C.Clark'dan aktaran, A.Hart ve S. Hart, 2013, s. 4). Araştırmacı gazeteci Daniel Sieberg ise 2011 yılında yayınladığı “*The Digital Diet*” isimli eserinde günümüzün dijital istilaya uğramasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır (Sieberg, 2011, s. 5):

“Bu teknoloji istilasını bir nükleer patlama gibi değil, yavaş yavaş bir karınca kolonisi istilasını gibi gerçekleştiriyor. Eğer bu istila bir nükleer patlama gibi olsaydı ne kadar yıkıcı olabileceğini görebilirdik. Ancak yavaş ve sessiz bir saldırı derinden ilerliyor...”

2018 yılı itibarıyla sanal dünyanın ürünleriyle bütünleşen ve dijital istilaya maruz kalan bireyler için bu durum bir olumsuzluk gibi görünmemektedir. Örneğin,

günümüzün popüler uygulamalarından olan Swarm'da insanlar sürekli yer bildirimini yapıyor ve nerede olduğunu başkalarına duyurma ihtiyacı hissediyor ya da buradan bir arkadaşlık kurma amacı güdüyor. Instagram'da ise çektiği fotoğrafları başkalarına sergileme, yeni yerler görme, ürün satma veya satın alma amacıyla. Snapchat'te günlük öykülerini fotoğraflar eşliğinde paylaşıyor, Vine'de videolarla haşır neşir oluyor. Twitter mecrasıyla bağlantılı canlı yayın programı olan Periscope'te ise yayınları takip ediyor, yayın paylaşıyor kimi zamanda açık-seçik yayınlara tanık oluyor. İnsanlar tüm bunları yaparken zamanın nasıl geçtiğini anlamamakta, sanal dünyanın büyülu yapısıyla iç içe geçmek konusunda bir sakınca görmemekte ve dijital ürünlerle çevrelenmiş "istila" edilmiş yaşantısını mutlu biçimde sürdürmektedir.

Sanal ortamdaki uzantılar aslında hayatın bir klonunu oluşturuyor. Sanal'da bedensel olarak var olmasak bile zihinsel olarak oradayız. Gerçekliğin fiziksel yapıdan çıkıp elektronik iletim ağlarıyla aktarıldığı ve zihnin egemenliğini sürdürdüğü sanal ağlarda her geçen gün gerçeklik algısı kayboluyor, hayatın yerini alıyor, ona benzemeye çalışıyor bir nevi yaşamı dijital olarak istila ediyor. Dijital istila artık her yerdedir. Gelecekte dijital istilaya aşırı maruz kalacak olan çocukların karşılaşacağı fiziksel, duygusal etkilerin ne olacağı konusunda bilinçli az sayıda insan var. Dijital istila giderek şiddetini ve genişleme alanını arttırıyor. Değişikler insan beyninin kısa zamanda adapte olamayacağı kadar hızlı ve kararlı ilerliyor. Aslına bakarsanız dijital istila bir kültürel uyanış çağrısı; dijitalleşmeyle hasar görmüş yaşamların tamiri, hayatımıza her anlamda yerleşen teknolojinin yerini alacak alternatif stratejiler üretmeye yönelik bir uyarı. Etrafı çevreleyen fiziksel kabloların sadece burayla yetinmeyip zihne yerleşmesini ifade eden bir olgu bu aynı zamanda. Dijital teknolojiyle çevrelenmiş rüya âleminden uyanış ve masallarla yüzleşmek istilayı durdurmanın önemli adımını oluşturuyor.

3.3. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞININ BELİRTİLERİ

Teknoloji bağımlılığı açısından çeşitli göstergeler mevcuttur. Teknolojiyle bütünleştikçe hayatı kontrol etmeye başladığı görülmektedir. İnsanlar çoğu zaman kendilerini kontrol eden şeyleri kontrol etmeye çalışarak bir tepki verir. Bu tepki genellikle tekrarlanan davranışlara yöneliktir. Çünkü tekrarlanan davranışlar alışkanlık

kazanma eğilimi gösterir. Nasıl ki ne kadar çok çalışırsanız bir iş üzerindeki ustalığınız artıyorsa ne kadar çok teknoloji kullanırsanız git gide ona karşı toleransınız da artış gösterir. Dikkati üzerine yoğunlaştırılan davranışlar beyne daha kolay yerleşir. Dolayısıyla teknoloji ekranlarına karşı ilk başlarda olan hassasiyet yıllar geçtikçe azaldı. Bu durum yalnızca fiziksel meseleleri değil manevi ilişkiler, kişisel gelişim gibi konuları da etkiledi.

Teknolojinin kötüye kullanılması olarak başlayan ve sonraları boyut değiştiren teknoloji bağımlılığının ortaya çıkışına yönelik bazı belirtiler mevcuttur:

- 1) *Ana sorumlulukların yerine getirilmesindeki problem:* Teknolojinin oluşturduğu olumsuzlukların başında ana sorumlulukların yerine getirilememesi yatar. Kişisel sorumluluklara sahip olan kimi bireyler bunları yerine getiremez. Örneğin, telefonda sürekli mesajlaşan birey bir konu hakkında önemli bir detayı atlayabilir ya da aşırı bilgisayar kullanımı nedeniyle yapması gereken bir işi unutabilir.
- 2) *Kullanımdan kaynaklanan tehlikeli durumlar:* Kimi zaman teknoloji kullanımı sırasında birey kendisi ve / veya başkaları için tehlikeli olabilecek durumlara yol açabilir. Örneğin, araba kullanırken mesajlaşan ve bunu alışkanlık haline getiren bireyler ya da kulaklıkla müzik dinleyip yürüyen ve çevresinde olup bitenden habersiz olan bireyler bu gibi durumlara örnek verilebilir. Amerikan Ulusal Karayolu Trafik Güvenliği İdaresi (NHTSA)'nin 2015 yılında yayınladığı rapora göre, Amerikalı genç sürücülerin yüzde 40'ı, tehlikeli durumların oluştuğu sırada arabada cep telefonuyla uğraştıklarını söylemektedir.¹⁵
- 3) *Sosyal ya da kişisel problemlerin ortaya çıkışı:* Teknoloji kullanımı nedeniyle hafiften şiddetliye ve işlevsel kullanımdan bağımlılığa uzanan bir süreklilik aralığı olduğu yapılan araştırmalarla ortaya koyulmuştur. Çevrimdışı sosyal ilişkilerin azalması, teknolojiyle daha fazla vakit geçirmek için insanlardan kaçınma, sosyal ortam ilişkilerinin zayıflaması ve konuya dâhil olma çekingenceği gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. John K. Kriger (2014) ise konuyla ilgili olarak, “Kişilerarası ilişkiler ve sosyal etkileşimler, genellikle teknolojinin kullanımı ve aşırılığı nedeniyle zarar görür. Bu, fonksiyonel teknolojik kullanımdan teknoloji kötüye kullanımına doğru yola çıktığımızı gösteren iyi bir göstergedir” söyleminde bulunmuştur (Kriger, 2014, s. 29).
- 4) *Teknolojiye karşı artan tolerans:* Genellikle birçok insan bilgisayarını ilk defa kullandığı anı hatırlar. İlk zamanlar bilgisayarlarla olan emekleme dönemi giderek gelişme gösterdi ve ilk zamanlarda sabit kalmaktan yorulan bedenler git

¹⁵ **Bkz:** <http://www.distraction.gov/content/get-the-facts/facts-and-statistics.html>

gide bu duruma alıştı. İnsanlar zaman içerisinde daha uzun süre bilgisayar karşısında oturup ona daha fazla süre odaklanabilme yeteneği kazandı. Kanada Ulusal Kanser Enstitüsü tarafından finanse edilen ve 2008 yılında yapılan bir araştırmada bu konuyla ilgili ciddi bulgular elde edildi (Sciencedaily, 2008):

- a) Gençlerin çoğu (yüzde 60) televizyon ve / veya bilgisayar ekranlarının önünde haftada ortalama yirmi saat harcıyor.
- b) Gençlerin üçte biri teknoloji ekranlarının önünde haftada kırk saate yakın zaman harcıyor.
- c) Gençlerin yaklaşık yüzde 7'sinin ekranlar önünde kalma süresi haftada elli saatten fazladır.

5) *Teknolojik yoksunluk durumundaki semptomlar:* Teknolojiyle saplantılı ilişki içerisine girmiş bireylerin ona yönelik geliştirdiği toleransın bir sonucu olarak bazı belirtiler görülmektedir. Cep telefonları vb. teknolojik araçlarına uzun süreli ulaşamayan bireylerde sinirlilik hali ortaya çıkabilir. Ya da şunu düşünelim, evden çıkarken cep telefonumuzu şarjda unuttuk ve evden de epeyce uzaklaştık ama kendimizi sürekli huzursuz ve güvensiz hissederiz. Bir anca önce geri dönüp onu alma ihtiyacı duyarız.

6) *İlk amaçlanı aşan kullanım:* Genellikle teknolojik araçları kullanırken bireyler kendilerine belirli süre kotası koyar. Ancak genel eğilime bakıldığında bu çoğu zaman yerine getirilmez. Çoğumuzun en az bir defa da olsa “Bir dakika içerisinde geliyorum!” diye cümle kurduğu ve araçların başında takılı kaldığı olmuştur. Araçların kışkırtıcı doğası sürekli insanları içerisine çekme eğilimindedir.

7) *Araçlara yönelik köleşme eğilimi:* Yeni bir cep telefonu ya da bilgisayar oyununun en yeni sürümünü almak için soğuk havada, geceden sıraya dizilmiş yüzlerce kişi görmek aşına bir durum haline geldi. Bir ürünün herkesten önce alınması hazzı üzerinden yürüyen popüler kültür yapılanması bu durumun en belirgin örneğidir.

8) *Devamlı kullanımdan kaynaklanan saplantı eğilimi:* Birçok insan teknolojik araçlarla günün her saatinde haşır neşirdir. Yoğun kullanımın başkaları tarafından dile getirilmesi karşısında kullanıcılar bu durumu normal olarak mantıklı hale getirmek, haklı çıkarmak için uğraşmaktadır.

Dr. Gary Small (2008), modern beynin teknoloji yoluyla değişimini konu aldığı “*iBrain*” eserinde yüksek teknoloji devrimiyle, aşırı teknolojiye maruz kalmış kişilerin karşılaşılabileceği tehlikelere gönderme yapar: “Yüksek teknoloji devrimi, kronik genelleşmiş kaygı bozukluğundan panik ataklara kadar çeşitli endişelere katkıda bulunmuştur. Orta kuşak ve yaşlılar, bilgisayar kaygısı ve internetin tehlikelerinden

yalnızca kendileri için değil aynı zamanda çocukları ve torunları için de korkuyorlar. Obsesif kompulsif bozukluğu olan ebeveynler e-posta, alışveriş veya video oyunları gibi dijital teknolojiyle aşırı uğraştıklarında dürtülerini kontrol edemedikleri için bağımlı olmanın önüne geçemezler” (Small, 2008, s. 78).

Modern teknolojilerin vaatleri insanlara düşünme fırsatı vermeyen çeldiriciler ile doludur. Günümüz bireylerinin giderek daha fazla bağımlı olduğu ve sonuçları hakkında düşünmeye zaman ayırmadığı bir teknoloji çağında yaşamaktayız. Bilgisayarlar, mobil telefonlar, modern televizyonlar eskiye nazaran hızlı bir şekilde daha fazla uyarılma ve tatmin olma ihtiyacını karşılıyor. Çoğu insan, içeriklerin hızlı değiştiğinin farkına vardı. 10 sene öncesinin teknolojisi ve televizyon içeriklerine göz atıldığında günümüze oranla temponun biraz daha yavaş olduğu açıktır. Ancak modern zamanların kısır döngüsünü aşmak ve moderniteye katkı sağlamak adına değişim ve hızlanma ön plana çıkmaya başladı.

Teknoloji ve beyin ilişkisinin incelendiği çalışmalar aslında uyanış çağrısının en önemli belirtileridir. Yapılan araştırmalar temelde teknoloji kullanımının biyolojik sonuçlarını beyinde görülen yapısal gelişmeler ve beyin kimyasına yönelik gelişmeler olarak ikiye ayırmıştır. İlk bölümle ilgili olarak Avrupa Radyoloji dergisinin bulgularına göre, aşırı derecede teknolojiyle bağlantılı uygulamaları kullanmanın beynin belirli bölgelerini etkilediğinin ve bunun sonucu olarak duygusal durum, işlem, dikkat durumu, karar verme ve bilişsel süreçlerin değiştiği ortaya koyulmuştur. Diğer bir ifadeyle, teknolojiyle yoğun şekilde ilgili olan bireyler diğerlerinden beyin yapısı olarak ayrılmaktadır. İkinci bölüme bakıldığında kimyasal gelişmeler etkisi göze çarpmaktadır. Vücutta doğal olarak üretilen dopamin, beyin kimyası ile bağlantılıdır. Beyin kimyası, vücudun durum ve düşüncelerini etkiler. Dolayısıyla teknolojiye aşırı maruz kalan bireylerin duygu-durum boyutu, düşünceleri farklılık gösterir. Teknoloji sayesinde mutluluk duyan bireyler daha fazla dopamin salgılar. Ancak belirli bir süre sonra doğal yoldan üretilme aşamasına olumsuz etki eden bu durum beraberinde mutsuzluk, çöküş, stres gibi süreçleri beraberinde getirir.

Modern bireyin sağlığı, duygusal sağlamlığı gerçek ve sanal dünya arasındaki dengeyi ne kadar çözümlenebildiğine bağlıdır. Bazı insanlar sanal ortamdaki

aktivitelerden etkilenmeden kendini kurtarabiliyor. Ancak gerçek ve sanal arasındaki bağlantıyı çözmekte güçlük çeken insanlar da mevcut. Bilişsel eksiklere sahip “beynin olgunlaşması tamamlanmamış” olan kişiler (genellikle çocuklar), deneme yanılma ihtiyacı duyduklarından ya da olayları yeterince anlamlandıramadığından dolayı hassas bir yapı göstermektedir. Gerçek yaşamda neyin yararlı ya da zararlı olduğu veya bir şeyi yapıp yapmama konusunda sıkça geribildirim (*feedback*) alınmaktadır. Ancak sanal ortamda durum biraz farklıdır.

Teknoloji bağımlılığının günlük yaşam pratiği üzerindeki etkilerini aslında ondan uzak kalarak ortaya çıkarabiliriz. Belirli haftalık periyodlar belirleyerek teknoloji kullanımını gözlemleyebiliriz. Örneğin, 2 hafta boyunca teknoloji kullanımımıza getireceğimiz kısıtlamalar (elektronik postaların kontrolünün azaltılması, sosyal medya hesaplarında daha az vakit geçirme vb.) sonucu günlük yaşam pratiğimizde nelerin değişip değişmediğine yönelik gözlemlerle aslında bir uyanış çağrısına ilk adımı atmış oluruz. Bağımlılıktan uzak, teknolojik ürünlerden kaçınarak “temiz” kalma ve gözlem ilk adımdan sonraki aşamaları oluşturmaktadır.

3.4. TEKNOLOJİNİN SANAL AĞI: İNTERNET VE BAĞIMLILIK İLİŞKİSİ

Beyaz Saraya ilk adımımı attığımda sadece yüksek enerji fizikçisi World Wide Web'in ne olduğunu duymuştum oysaki şimdi kedimin bile bir web sayfası var...

-Bill Clinton

Son yirmi yıl içerisinde insanların beslenme, para harcama, alışveriş yapma, teknolojik araçları kullanma konusundaki davranışları ve bunlarla ilişkilerinde ciddi değişiklikler meydana geldi. Bunun temelinde internet olgusu yatmaktadır. Dünyanın hemen her yerine egemen olan teknoloji ve uzantıları yeni sanal ortamların oluşmasına, yeni ilişkilerin gelişmesine olanak sağladı. Bireyler teknolojiyle olan ilişkilerinde genellikle benzer tutumlar, alışkanlık gösterir dolayısıyla bireylerin ortaya koyduğu düşünce ve eylemler teknolojiyle bütünleşik bir yapıdadır. Mesleğini, alışverişini, eğlence, aşk gibi ihtiyaçlarını sanal ortamdan karşılayan bireyler artık herhangi bir yere fiziksel olarak gitmeye gerek kalmadan oturdukları yerden sanal dünyada yer alabilmekte ve böylelikle hayatlarını farklı bir şekilde sürdürebilmektedir. Böylesi farklı ortam geleneksel değer ve davranışları değiştirdi. Bu değişiklik bireylerin teknolojik

araçlar ve internet başında saatlerce hatta günlerce aralıksız zaman geçirmelerine ve çok ciddi olumsuz sonuçlarla karşılaşmalarına yol açmaktadır. İnternetin sağladığı bilgiye hızlı ve kolay bir biçimde erişme, bu bilgiyi yayma özelliği teknoloji çağının en temel özelliğidir. İnternetin avantajlarının gölgesinde ilerleyen yaşam koşulları beraberinde yeni bağımlılıkları ortaya çıkardı. Bilişim, bilgisayar ve uzantılarını oluşturan çeşitli alanlarda yaşanan ilerlemeler insanoğlunu bu aletlerin vazgeçilmezliği konusunda kalıplaşmış bir düşünceye itti ve yapay dünyaya hapsolmasına neden oldu. Yakın zamana ait bir bağımlılık olan “teknoloji bağımlılığı” ve onun uzantısı olan “internet bağımlılığı” piyasadaki teknolojik oyuncaklar sayesinde olağan bir şekilde insanlığı etkisi altına aldı.

İnternetin küresel bir ağ olması, iletişim araçlarıyla birleşmesi sonucu ortaya çıkan internet bağımlılığı kavramı Ivan Goldberg tarafından ortaya konulmuştur. Goldberg, Amerikan Psikiyatri Birliğinin yayınladığı “*Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*” isimli eserde yer alan ölçütleri temel almış ve “İnternet bağımlılığı” (*Internet addiction*)¹⁶ kavramını ortaya atmıştır. Daha önce ortaya koyulan madde bağımlılığı kriterlerini geliştiren Goldberg bunu internet mecrasına uygulamış ve yeni bağımlılığa yönelik maddeleri internet sitesinde yayınlamıştır. Goldberg’in attığı bu ilk adım daha sonra gelecek olan bilimsel çalışmalara ışık tutmuştur.

Teknolojilerin yıllar içerisindeki gelişimi nedeniyle farklılaşan internet mecrasına yönelik, ilk ortaya çıkışından günümüze kadar birçok çalışma yapılmış ve internet bağımlılığının belirlenmesi amacıyla araçlar geliştirilmiştir. İnternet bağımlılığını konu alan ve çeşitli ölçekler içeren araştırmalardan bazıları şunlardır (Tablo 5), (Gençer, 2011, s. 14-15):

Tablo:5 İnternet bağımlılığına yönelik araştırmalar

	Araştırma Sahipleri ve Yılları	Ölçme Araçlarının İsimleri	Ölçek Madde Sayısı	Ölçek Tipi
Krit erle	(Goldberg, 1996, s.	İnternet Bağımlılığına Yönelik Tanı	7	-

¹⁶ **Bkz:** Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-IV ve V).

	359-362)	Kriterleri		
	(Griffiths, 1998, s. 61-75)	Bağımlılık Kriterleri	6	-
Kontrol Listeleri	(Young K. , 1996)	Bağımlılık Tanı Kriterleri	8	Evet/Hayır
	(Scherer, 1997, s. 655)	İnternet Bağımlılığına Yönelik Klinik Semptomlar	10	Evet/Hayır
Bağımlılığın Ölçülmesine Yönelik Testler	(Martin & Schumacher, 2000, s. 13-29)	Patolojik İnternet Kullanım Ölçeği	13	Evet/Hayır
	(Brenner, 1997, s. 879-82)	İnternetle Alakalı Bağımlı Davranış Envanteri	32	Evet/Hayır
	(Young, 1998)	İnternet Bağımlılığı Testi	20	5’li likert tipi ölçek
	(Chou & Hsiao, 2000, s. 65-80)	Çin Halkına Yönelik Geliştirilen İnternet Bağımlılık Ölçeği	28	4’lü likert tipi ölçek
	(Lin & Tsai, 2002, s. 411-426)	İnternet Bağımlılık Ölçeği	20	4’lü likert tipi ölçek
	(Caplan, 2002, s. 553-575).	Güncellenmiş Problemlı İnternet Kullanım Ölçeği	29	5’li likert tipi ölçek
	(Davis, Flett, & Besser, 2002, s. 331-345)	Bilişsel Durumun Ölçülmesine Yönelik Ölçek	36	7’li likert tipi ölçek
	(Nichols & Nicki, 2004, s. 381-384)	İnternet Bağımlılık Ölçeği	31	5’li likert tipi ölçek
	(Ceyhan, Gürcan, & Aydoğan, 2007, s. 411-416)	Problemlı İnternet Kullanım Ölçeği	33	5’li likert tipi ölçek

(Demetrovics, Rozsa, & Szeredi, 2008, s. 563-574)	Problemlili İnternet Kullanım Ölçeği	30	5'li likert tipi ölçek
(Günüç, 2009)	İnternet Bağımlılığı Ölçeği	35	5'li likert tipi ölçek
(Horzum, Ayas, & Balta, 2008, s. 76-88)	Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği	21	5'li likert tipi ölçek
(Çakır & Horzum, 2008)	İnternet Bağımlılık Testi	19	5'li likert tipi ölçek
(Aras, Çakır, & Horzum, 2011)	Ergenlere Yönelik İnternet Bağımlılık Ölçeği	28	5'li likert tipi ölçek
(Ayas & Horzum, 2013)	İlkokul Öğrencileri Yönelik İnternet Bağımlılık Ölçeği	28	5'li likert tipi ölçek

İnternet kullanan bireyler için sanal ortamda gezmek, elektronik postlara bakmak, alışveriş yapmak, sosyal medyada paylaşımda bulunmak vb. gibi çok sayıda farklı etkinlik bulunmaktadır. Sanal ortamda gösterilen davranışların farklılığı konuya ilişkin yapılan çalışmaların da farklılaşmasına ve değişik ölçeklerin ortaya koyulmasına yol açtı. Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme ve değişim insanların teknolojilere olan adaptasyon süreçlerini etkiledi. Gazete, radyo, televizyon, sinema ile başlayan araştırma süreçlerinin son halkası internettir. İnternetin sunduğu etkileşimli olanaklar sayesinde araştırmacılar değişik kuram ve yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu kuram ve yaklaşımların temel amaçları bilişimde yaşanan ve insanoğlunun yaşam biçimini yeniden düzenlemesine neden olan gelişmelerle yetişmiş internet kuşağının analizidir. Televizyonun hâkim olduğu dönemlerdeki tek taraflı bilgi ve mesaj alışverişinin değişikliğe uğradığı internet yapısında çocuk ve gençler kendilerine yeni yaşam biçimleri oluşturdu. Ancak olumlu gibi gözükken bu gelişmelerin perde arkasında çeşitli olumsuzluklar barınmaktadır. Bunların başında teknoloji ve internet bağımlılığı gelmektedir.

Konuya ilişkin önemli araştırmalar yapılmıştır. Young'a göre, internet bağımlılığı kavramı farklı davranışları ve dürtü kontrol problemlerini içeren geniş bir terimdir ve 5 belirli tipi bulunmaktadır (Young K. , 1999, s. 351-352):

- 1- Siberseks bağımlılığı (*Cybersexual addiction*): Müstehcen içerikli internet sitelerine saplantılı kişileri kapsayan dürtü kontrol problemi.
- 2- Siber-ilişki bağımlılığı (*Cyber-relationship addiction*): Çevrimiçi ilişkileri kapsayan bağımlılık problemi.
- 3- Ağ dürtü bozukluğu (*Net compulsions*): Çevrimiçi aşırı kumar bağımlılığı, alışveriş ya da benzeri bağımlılık problemleri.
- 4- Bilgi bombardımanı (*Information overload*): Zorlayıcı evrimii srf ya da veri tabanı aramalarını kapsayan problem.
- 5- Bilgisayar bağımlılığı (*Computer addiction*): Takıntılı bilgisayar kullanımı, aşırı oyun oynama gibi problemler.

DSM-5'in üçüncü bölümünde yer alan ve üzerine araştırmalar yapılması tavsiyesinde bulunulan "internet oyun bozuklukları" (*internet gaming disorder*) kriterlerine eklemelerde bulunan Prof. Dr. Mark D. Griffiths, 6 daha kriter geliştirmiştir (Griffiths M. , 2016, s. 16-17):

- 1- Dikkat ekme (*Saliency*): İnternet ya da video oyunlarının bireyin hayatını işgal etmesi ve büyük çoğunluğunu oluşturmasına göndermede bulunan bir kriterdir.
- 2- Ruhsal değişiklikler (*Mood modification*): Teknolojik aygıtları gerçek dünya sorunlarından uzaklaşmak ve ruh hallerinde değişiklik yapmayı amaçlayan bireylere yönelik bir kriterdir.
- 3- Tolerans (*Tolerance*): Teknoloji kullanımının günden güne artması ve buna karşı geliştirilen davranışsal durum değişikliklerine yönelik bir kriterdir.
- 4- Geri ekilme semptomları (*Withdrawal symptoms*): Teknoloji kullanımına ara verilmesi ya da aniden kesilmesi durumunda ortaya çıkabilecek sinirlilik, gerginlik ve benzeri ruhsal durumlara yönelik bir kriterdir.
- 5- Çatışma (*Conflict*): Teknoloji kullanımından kaynaklanan diğer alanların etkilenmesi durumuna (iş, aile, arkadaşlıklar vb.) yönelik bir kriterdir.
- 6- Nüksetme (*Relapse*): Teknolojinin aşırı kullanım ve davranışlara yönelik etkileri kontrol altına alınsa bile yine de nüksedebilir. Bağımlılığın tekrar ortaya çıkma durumlarına yönelik bir kriterdir.

İnternet oyun bozuklukları ya da bağımlılıklara yönelik oluşturulan kriterlerin aslında teknoloji boyutunda yakın bir tarihi vardır. Erik Qualman, "*Socialnomic*" isimli kitabında insanların hayatında önemli yer tutan teknolojilerle ilgili oldukça dikkat çekici bilgilere yer vermiştir. Hayatı derinden etkileyen teknolojilerin gelişiminden bahseden Qualman, radyonun 50 milyon kullanıcı sınırına ulaşmasının 38 yıl sürdüğünü bu

sürenin televizyon için 13 yıl, internet mecrası için 4 yıl, Apple iPod içinse 3 yıl geçtiğini belirtmiştir. Özellikle Facebook mecrasının 50 milyon kullanıcı sınırına ulaşması ise bir yılın altında bir süre zarfında gerçekleşmiştir (Qualman, 2010, s. 262). Takıntılı biçimde teknolojiyi düşünmek, teknolojiye düşkünlük, teknolojiyi kullanma isteğinde artış, teknoloji kullanımının önüne geçememek ve yoksunluk gibi belirtiler sağlıksız teknoloji kullanımının belirgin özellikleridir.

Shapira ve ark. (2000)'e göre, problemlili teknoloji/internet kullanımı, sürekli tekrar eden davranışların dışında saplantılı şekilde teknoloji hakkında düşünme, obsesif-kompulsif bozuklukla birleşen bir hastalık olması ve depresif bozukluklarla obsesif-kompulsif bozukluğun bir çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Problemlili teknoloji/internet kullanımının bazı belirtileri mevcuttur (Shapira, Goldsmith, Keck, & Mcelroy, 2000, s. 267-272):

- a) *Kontrol edilemez bir yapıdadır:* Teknoloji kullanımı ilerleyen dönemlerde kontrol dışına çıkmaktadır.
- b) *Endişe yaratıcıdır:* Zaman problemi çıkarıcı, sosyal, mesleki ya da finansal bakımdan sorun çıkarıcı bir duruma gelmektedir.
- c) Hipomanik ya da manik haricinde ortaya çıkabilecek ruhsal bozukluklar görülebilir.

İnternet bağımlılığına yönelik bireylerin gösterdiği çeşitli semptomlar araştırmacılar tarafından ortaya koyulmuştur. Shapira ve ark. (2000)'e göre, bu durum bağımsız bir biçimde dürtülere hâkim olamamaktan kaynaklanmaktadır. Moratan-Martin ve ark. (2000)'a göre ise yalnızlık durumu teknolojik bağımlılığının tetikleyicisidir (Martin & Schumacher, 2000, s. 13-29). Armstrong, Phillips vd. (2002)'e göre ise düşük öz-saygıya sahip olma, bireyleri bu bağımlılığa iten temel nedendir (Armstrong, Phillips, & Saling, 2000, s. 537-550). Young (1998), depresyon durumunun bireyi bağımlılığa ittiğini yaptığı çalışmalarda ortaya koymuştur (Young, 1998). King ve Poulos (1998) ise sosyal kaygı konusunda çalışmalar yapmış, sanal ağlar üzerindeki bireyin gösterdiği rahatlık ve çekingenlikten kurtulma durumuna göndermede bulunmuştur. Ayrıca yaptıkları araştırmalarla teknoloji bağımlılığı ve çevrimiçi bireylerin ilişkisini ortaya koymuştur (Poulos & King, 1998, s. 43-52).

Araştırmalarda kendini yalnız olarak hisseden bireyler için internet bir kaçış noktası olarak görlmekte ve bireyler sanal ortamı yalnızlıkla bağlantılı olumsuz hisleri ve stresi azaltmak için kullanmaktadırlar. Morahan-Martin ve Schumacher 2000 yılında kaleme aldığı araştırmada yalnızlık çeken bireylerin sanal ağları kullanmasına ilişkin önemli bağlantılar saptamıştır. Yalnız olmayan ve yalnızlık çeken kişilerin karşılaştırıldığı bu çalışmada özellikle yalnız kişilerin sanal ağlarda daha fazla vakit geçirdiği, sanal ağları duygusal açıdan kullanmaya çalıştiklarını saptamışlardır. Ayrıca araştırmadaki diğer önemli noktalar şunlardır: Yalnız bireyler sanal ağları, sanal ilişkilerin yüz yüze iletişim gerektirmemesi nedeniyle tercih etmektedir ayrıca gizliliğin ön plana çıkması diğer bir tercih nedenidir (Martin & Schumacher, 2000, s. 13-29). Caplan (2002)'a göre, teknoloji bağımlılığının en belirgin olarak ortaya çıktığı internet mecrasındaki bağımlılık; kumar gibi dürtü kontrol bozukluklarına benzer bir yapıdadır. Dolayısıyla internet bağımlılığı, davranışsal bağımlılık olarak ifade edilebilir (Caplan, 2002, s. 553-575).

Sağlıklı bir şekilde sanal ağların kullanılması ile patolojik sanal ağ kullanımı arasındaki çizgiyi belirleyecek olan temel unsur insanın kendisidir. Birey sanal ağları gösterdiği tutum ve alışkanlıklarla ya olumlu bir şekilde ya da patolojik olarak sıkıntı yaratabilecek bir biçimde kullanmaktadır. Örneğin, Young gibi araştırmacılar sağlıklı bir şekilde sanal ağları kullanan bireylerin genellikle bilgi paylaşımı, bilgi arayışı ya da e-mail göndermek gibi bazı kalıplaşmış davranışları sürdürdüğünü öne sürmüştür. Ayrıca patolojik bozukluk gösteren kesimin ise genellikle sanal oyun ve alışveriş ile çevrimiçi sohbet konularına daha yakınlık gösterdiğini tespit etmiştir (Young, 1998).

8 faktörün irdelenerek sağlıklı ve problemlili teknoloji kullanımına yönelik ayırımın yapılabileceği ortaya koyulmuştur. Bireyin teknolojiye yönelik olan tutkusunu sağlıklı veya problemlili ya da ikisinin arasında bir yerde bulunabilir. Araştırmaya göre bireyin teknoloji ve araçlarla olan ilişkisinin ortaya koyulması için gerekli 8 faktör şöyledir (DiNicola, 2004, s. 39-40):

- a) *Çevrimiçi aktiviteler tarafından yönlendirilen ihtiyaçların sayısı ve türü:* Teknoloji kullanıcılarını sanal ağlar ile psikolojik, içsel, dışsal ya da ruhsal ihtiyaçlarını karşılamaya ihtiyaç duyabilir.

- b) *Karşılanamamış ihtiyaçlar sonunda oluşan yoksunluk hissinin derecesi:* Kimi bireyler sanal ortamda gerçek dünyada karşılayamadığı ihtiyaçları giderme yoluna gitmektedir.
- c) *Çevrimiçi aktivitenin türü:* Teknolojik araçların çeşitli olması, bireylerin ihtiyaç ve beklentilerini de farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla farklı teknolojilerle kurulan her bağlantı yeni ihtiyaçlar ortaya çıkarabilir.
- d) *Sanal ağın gerçek yaşamdaki işleyişe etkisi:* Sanal ağ, bireyin gerçek yaşamdaki ruhsal yapısı, iş performansı, sağlığı ve ilişkilerini etkileyebilir. Bu alanların sanal ortam tarafından tahribi ciddi patolojik sonuçlar ortaya çıkaracaktır.
- e) *Öznel duygu bozuklukları:* Patolojik teknoloji kullanımının uyarıcıları olan depresyon, sinirlilik, suçluluk ve yabancılaşma sıklıkla sanal ortam aktiviteleri ile ilintilidir.
- f) *İhtiyaçların bilinçsel farkındalığı:* Teknolojik araçların kullanımı sırasında bilinçsel farkındalığa sahip bireyler gerekli olan ihtiyaçların karşılanmasına yardımcı olacaktır.
- g) *Teknolojiye ilişkin ilgi ve deneyim aşaması:* Sanal kullanıcılar teknolojiyle geçirdikleri zaman zarfında deneyim kazanırlar ancak bu kazandıkları deneyimi ihtiyacı olmadıkları aktivitelerden kaçınmak için kullanmalıdırlar.
- h) *Gerçek yaşam ve sanal yaşam arasındaki bağlantı ve denge:* Sanal kullanıcılar gerçek yaşamdaki deneyimlerini sanal ortama aktarabilir ve burada bir denge arayabilir. Ancak patolojik olumsuz yaklaşımlar gösteren bireyler genellikle gerçek yaşamdan tamamıyla izoledir ve bütün ağırlığını sanal ortama vermektedir.

Sanal ağların henüz yeni yeni yaygınlık kazandığı yıllarda, Austin Teksas Üniversitesinde psikolog olan Kathy Scherer, 531 üniversite öğrencisini temel aldığı araştırmasında belirli bağımlılık kriterleri oluşturmuştur. Bu kriterlere göre, üniversitedeki internet kullanıcılarının %13'ü bu kriterlere uymaktadır. İnternet bağımlılığına yönelik uygunluk gösteren bireylerin ise %72'si erkeklerden oluşmuştur. Henüz teknolojinin toplumda etkisini göstermediği 90'lı yılların son çeyreğinde yapılan bu araştırmada; kriterlerle uyuşan bireylerin %13'ü bulması dikkat çekicidir (Scherer, 1997). Teknolojik araç kullanıcıları üzerinde sağlık incelemelerini yürüten ve "Motion Institute" için çalışan araştırma görevlisi Derek Vandenbrink, ekran önünde çok fazla zaman geçirmenin zihinsel sağlık ve üretkenlik üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini

ayrıca kişiyi daha dikkatsiz ve hata yapabilir hale getirebileceğini ifade etmiştir. Araştırmada ayrıca teknolojik araçların günde üç saatten fazla kullanılmasının genç erişkinlerin hayatlarına ve zihinsel performanslarına etki ettiği aynı zamanda bu kişilerin bilişsel süreçlerinin daha düşük olabileceği tespit edildi. Ayrıca Vandenbrink, internet uygulamaları hakkında da şu değerlendirmede bulunur: "Facebook ve Twitter gibi sosyal medya uygulamaları insanları oyalamanın en büyük formudur. Sosyal medya için harcanan zaman yalnızca artan kaygı ve düşük benlik saygısına yol açmaz, aynı zamanda zorlama ve çekilme belirtileri gibi bağımlılık davranışlarına neden olur." (Vandenbrink, 2017).

Teknoloji bağımlılığına ve sanal ortama yönelik araştırmalarda bulunan Sam Hinton ve Larissa Hjorth ise özellikle gündelik yaşamla bütünleşen teknolojilere giderek daha fazla entegre olan kullanıcılar nedeniyle bazı duyguların tetiklendiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle insanların çeşitli teknolojilere yönelik sürekli bağlantıda olma gereksinimi duyduğunu dolayısıyla bunun bir teknoloji saplantısı durumuyla açıklanabileceğini öne sürmüşlerdir (Hinton & Hjorth, 2013). Araştırmalar genel olarak sosyal medyayı anlamlandırmaya çalışmakta ve günlük yaşam pratiğine olan etkisini sorgulamaktadır. Teknoloji yaşamımızın oldukça önemli bir parçasıdır; televizyon, bilgisayar ve akıllı cihazlar gibi teknolojik ekranlardan kaçınmak oldukça güçtür. Artık işten, eğlence aktivitelerine kadar çoğumuz ayakta kaldığımız saatlerin büyük bir bölümünü ekranlara ayırdık ve bundan bireysel olarak oldukça etkileniyoruz.

3.5. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE BİREY

Dijital Dünyadan Kopmak Neden Bu Kadar Zor?

Çok farklı çalışma alanlarından birçok araştırmacı teknoloji ve uzantılarına yönelik çözümleme çalışmaları yürütmektedir. En çok yanıt aradıkları sorular günümüzde milyonlarca kişinin kullandığı teknolojiler ve bunların uzantıları olan araçlara yöneliktir. Neden bazıları bağımlılık belirtileri gösterirken bazıları ise teknolojiyle ilgili problemler yaşamamaktadır? Özellikle 1990'lardan itibaren kendisini hissettirmeye başlayan araştırmalar genellikle sanal ağlar üzerinden yürütüldü. Ortaya koyulan araştırmalarda kullanılan ölçekler kimi zaman bireysel kimi zaman da toplumsal çerçeveden konuya açıklık getirmeye çalıştı. Oysaki probleme yanıt aranırken

özellikle bireysel faktörlerin açıklanması ve bunun teknolojiyle anlam ilişkisi ortaya koyulmalıdır. Çünkü bireyler teknolojiyle olan ilişkilerinde zamanının çoğunu iletişim kurma üzerine harcamaktadır.

Bireysel çerçevedeki değerlendirmelerde ele alınan değişkenler belirli olgular üzerinden sürdürülmektedir. Griffiths ve Widyanto, 2006'da kaleme aldıkları internet bağımlılığına yönelik makalelerinde bireylerin sanal ortamda ve gerçek yaşamda yer aldığı ruh hallerini karşılaştırmıştır. Araştırmanın denekleri temel olarak sanal ortamda daha rahat hareket edebildiklerini, düşüncelerini kolayca aktarabildiklerini, gerçek yaşama geri döndüklerinde ise bu avantajların ortadan kalktığını ifade etmiştir. Araştırmada ayrıca "*benlik saygısı*" üzerinde durulmuştur. Buna göre, sanal ortamı kullanan bağımlıların benlik saygıları daha düşüktür çünkü araştırma da belirtildiği üzere gerçek yaşamdan kopuk ve sanal ortamda daha rahat hareket eden bireyler sonuçlarla yüzleşmeden kaçınmaktadır. Gerçek yaşamda düşük benlik saygısına sahip olan bireyler sanal ortama daha bağımlı hale gelmektedir (Widyanto & Griffiths, 2006, s. 31-51).

Teknoloji kullanımında bireysel açıdan ortaya çıkan diğer bir gelişme ise "*sosyal kaygı ve yalnızlık*" çerçevesinde görülmektedir. High ve Caplan 2009'da ortaya koydukları araştırmalarında teknoloji kullanan bireylerin gerçek yaşamdaki olumsuz eleştirilerden uzaklaşmak ve kaygıyı bastırmak için teknolojileri, sanal iletişim ağlarını daha çok kullandığını ortaya koymuştur. Bireylerin gerçek toplumsal yaşamda yaşadığı baskı ve kaygının çevrimiçi etkileşimde azaldığı denekler tarafından ifade edilmiştir. Bu nedenle internet kullanımıyla sosyal kaygı oranı arasında olumlu bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmuştur (High & Caplan, 2009, s. 475-482). Yapılan araştırmalarda teknoloji bağımlılığına yol açan bir diğer problem olarak "utangaçlık" ön plana çıkarılmıştır. Caplan (2002) yaptığı çalışmada sanal ağı kullanan bireylerle utangaçlık durumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Buna göre, utangaçlık düzeyi yüksek olan bireyler sanal ağı genellikle yüz yüze ilişkilerde gerçekleştirmediği iletişimi gerçekleştirmek için kullanmaktadırlar. Dolayısıyla başkaları tarafından ret edilme düzeyleri de aşağı çekilmektedir (Caplan, 2002). Teknoloji bağımlılığında ortaya çıkan bir diğer kriter "*yaşam doyumu*" üzerinden değerlendirilmektedir. Kişinin bütün hayatını faydalı bir şekilde geçirmesi olarak değerlendirilen yaşam doyumu üzerine

çeşitli araştırmalar mevcuttur. Yapılan araştırmalardan hareketle, bireyin boş zamanını teknolojik araçlarla değerlendirmesi (oyun oynama, film izleme vb.) yaşam doyumuna olumsuz etki etmektedir. Çünkü belirli bir süre sonra boş zamanı değerlendirme aracı kimliğinden sıyrılan bu davranışlar bağımlılık belirtilerine dönüşmektedir.

Saplantılı bağlanma biçimine sahip olan bireyler kimi zaman değersiz olduğu duygusunun eşlik ettiği, kendini sevmeye layık görmeme, diğer bireylerle ilgili olumlu algıya sahip olmamaya yönelik takıntılı düşünce ve davranışlar göstermektedir. Sanal ağlarda bireyler kendisini günlük hayatta olduğundan çok farklı gösterme yeteneğine sahiptir. Dolayısıyla bu ağlar insana olmak istediği kişi olabilir şansı vermektedir. Saplantılı bağlanan insanlar sosyal ağları kullanmaya başladıklarında benlik algılarında sahte de olsa bir artış görölmekte ve bu durum kişilerin sanal sosyalliğe bağımlılık geliştirmesine sebep olabilmektedir. Çünkü birey orada ihtiyaçı olan değeri görebilmekte ve aynı zamanda kendisini gizleyebilmektedir. Son yıllarda sanal ağlarda fazlaca ünlü olan hatta kendilerine “internet fenomeni” denilen bazı insanların günlük yaşantıları incelendiğinde son derece içine kapanık, sakin ve hatta asosyal olduğu görölebilmektedir. Kısacası teknoloji bazı insanlar için bulunmaz bir şans olmakla beraber sanallığın hızlı tüketimi nedeniyle insanları alaşağı etme riskini de taşımaktadır. İnsanların yarattıkları kimliklerle sahip oldukları etki gücü, gerçekçi olmayan beklentiler geliştirmelerine sebep olabilir ve bu da kişinin gerçek dünyayla senkronize olamayıp ruhsal ya da fiziksel sorunlar yaşamasına yol açabilir (Kalkan & Kaygusuz, 2013, s. 160).

Sanal teknolojiler ve ağlar sayesinde ortaya çıkan yeni iletişim kanallarındaki bireyselleşme eğilimi, bireylerin bu ortamlarda dâhil olabileceği ve daha fazla teknolojiyle vakit harcayabilecekleri kamusal alanları olanaklı kıldı. Bu yeni olanaklar sayesinde birey bir yandan sanal alanlarda gezinirken diğer yandan da gündelik yaşantısından kaçış yolunu sahip olmaktadır. Zygmunt Bauman’a göre, teknolojiyle bütünleşmiş bireyler değişim göstermektedir. Ve bu değişim “omurgasız” zevk konsepti üzerine yoğunlaşmıştır. Yeni düzenin bireyleri yeni üretilen teknolojik araçlara sahip olabilmeyi, tüketebilmeyi ve bu araçlardan kolayca vazgeçebilmeyi davranış haline getirmiştir. Bu birey aynı zamanda tüketim toplumunun dönüşümüne katkıda bulunan en önemli unsurdur. Bauman’a göre, “Üretimin ağır bastığı ve bireylere meslekleriyle

alakalı kimliklerin atfedildiği toplumdan, tüketimin ağır bastığı ve tüketime bağlı kimliklerin önem kazandığı bir topluma geçildi” (Bauman, 1991, s. 32). Baudrillard ise dünyanın aslında var olan “gerçeklik” yapısını nesneleşmeyle açıklar. Bireyler “simülasyon” çağında kendine yabancılaşmakta ve yapay benliklerinin son hallerini almaktadır. Kapitalizm ile birleşen ve iletişim aygıtlarıyla bütünleşen kültürel değerler bireyleri atomize ederek sahte bir “bireyselliğe” ve özgürlük yanılsamasına neden olmaktadır. Yanılsamanın arttığı ve özneyi ortadan kaldırdığı simülasyon evreniyle karşı karşıyayız. İnsani, insana ait olan bağlantıların teker teker çözülmesiyle özne konumunu kaybetmeye başladık (Baudrillard, 2012, s. 35-36).

Birey teknolojiyle dijitalize edilmiş bir dünya ile sarmalandı. Özellikle teknolojiyle bütünleşmesi onu toplumdan yabancılaşmaya itti ve marjinalleşme olgusu altında yalnızlığa yöneltti. Bilişim ve bio- teknolojilerin gelişimiyle birlikte görülen “yapaylık” ve “gerçek-sanal” ilişkileriyle insan olmanın anlamı ve insan vücuduyla teknoloji arasındaki bağlantılar sorgulanır hale geldi. Yakın döneme ait araştırma ve söylemlerin günümüzdeki teknolojik gelişmeler çerçevesinde tekrardan alevlendiğini söylemek mümkündür. Modern çerçevede üzerinde en çok durulan nokta bireyin iletişim teknolojileriyle ve kültürle aktarılan her yeni araçla farklılaşma göstermesidir. Teknolojiler düşünülmeden derinlemesine birey tarafından hızlıca kabul görmektedir. Özellikle bireyler bu durumun geç de olsa farkına vardıkları zamanlarda bile kurulu düzenini bozmamak adına bir eylemde bulunmazlar. Bir bakıma simülasyon evreni yapısıyla benzerlik gösteren bu düzen de birey sanal ortamdan ayrıldığı anda o gerçeklik onun için son bulmuştur. Bunun en bariz örneği teknolojik araçlar üzerinden takip edilen savaş ve çatışma benzeri durumlardır.

Günümüz genç bireyleri kolayca ve hızlı bir şekilde bağlanabildikleri sanal ağlarda yine kolay ve hızlı şekilde şöhret olabilme olanağına sahiptir. Kısa süreli şöhret şeklinde ortaya çıkan bu durum bireyi kültürel olarak sömürüye açık hale getirmektedir. Sanal ağın yarattığı yüz yüze, aile içi ve çevreyle olan iletişim sınırlılığı şöhret kisvesi altında özgürlük vaatleriyle donatıldı ve birey hakiki dünyadan uzaklaştırılarak yabancılaştırıldı. Geleneksel değerleri sömürülen ve elinden çalınan modern bireyler sanal ağın “tek tuşla” hallet büyümesine kapılmamak hususunda bir sakınca görmemektedir. Dolayısıyla hiç düşünmeden zahmetsizce kullandığı teknoloji ve

teknolojik araçların beden, bilinç ve ruh üçlüsü üzerindeki tahribatı bireyin en bilinçsiz olduğu zamanda ortaya çıkmaktadır. Beden, bilinç ve ruh üçlüsünün birbirine tezahür şeklinde sanal ortamdaki çatışması aslında huzur ve mutluluğu sanal ortamda arayan birey için gerçek bir çelişkidir.

Teknolojinin ve onunla bağlantılı sanal ağların yarattığı olanaklar bireyi daha özgür ya da daha akıllı kılmamaktadır. Tüm bunların en önemli göstergesi bireye sunulan bu vaatlerin ortak noktasında yine teknoloji ve teknolojik araçlar bulunmasıdır. Evet, teknoloji bireye daha özgür ve iletişim açısından daha avantajlı bir durum sunabilir ancak burada dikkat çekilmesi gereken şey tüm bunları yine o teknoloji üzerinden sağlamasıdır yani bir bakıma ona bağımlı hale getirmesidir. Dolayısıyla sıcak iletişimden kopan birey yabancılaşmakta ve dünyadan izole olmaktadır. Sürekli içine çekildiği sanal ortamda gerçeklik algısı zedelenen birey, hayat ve algı eşliğinde kırılmalar yaşayabilir. Bu nedenle psikolojik bozulmalar ve ortaya çıkan suç vakalarının sanal yaşamla olan bağlantısı dikkatle irdelenmelidir.

3.6. TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞINA YÖNELİK TARTIŞMALAR

Teknoloji ilk çıktığı günden bu yana insan hayatını tüm yönleriyle etkiledi ve değiştirdi. Günlük yaşamdan, iletişime, iş süreçlerinden, sosyal hayata kadar bütün alanlarda kendini hissettiren teknolojiler insanların çeşitli amaçlara yönelik kullandığı pratikler bütünü oluşturmuştur. Özellikle bireylerin hayatlarına giderek daha fazla entegre olan teknolojik araçlar ilk varoluş amaçlarını aşarak öngörülemez şekilde hayatlara nüfuz etmeye başladı ve aşırı kullanıma bağlı olarak ciddi problemleri ortaya çıkarttı.

Ancak teknoloji ve araçlarına yönelik yapılan bağımlılık araştırmaları konusunda ciddi tartışmalar yaşanmaktadır. Patolojik teknoloji ve internet kullanımına yönelik yapılan araştırmalar bir takım olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilmektedir fakat araştırmaların birçoğu aradaki ilişkiyi nedensellik boyutunda açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Başka bir ifadeyle örneklendirmek gerekirse kişiler teknolojiyi ya da interneti kullandıkları için mi yalnızlaşmaktadır yoksa yalnızlıklarından dolayı mı teknolojiyi aşırı kullanmaktadır gibi sorular tam olarak açıklanamamaktadır. Ayrıca teknoloji ve internet bağımlılığını açıklamaya yönelik yaklaşımların ilk yıllarda

kullanım süresine yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmalarda kısa süreli teknoloji kullanımıyla uzun süreli teknoloji kullanımı karşılaştırılarak etkileri ortaya koymaya çalışıldı. Fakat hem kullanım süresini ölçmenin zorluğu hem de olumsuz durumları tek başına açıklamakta problem olduğu için bu çalışmalar eksik kalmıştır. Burada odaklanılması gereken kişilerin teknolojik araçları ne kadar süreyle kullandıklarından daha çok zamanı ne şekilde ve ne amaçla değerlendirdikleridir. Zira ortaya konulan bazı araştırmalarda özellikle internet kullanımının doğrudan olumsuz sonuçlara açmadığı, aracı bir rol oynadığı ifade edilmiştir (Kalkan & Kaygusuz, 2013, s. 133).

Zheng, Burrow-Sanchez ve Drew 2010'da kaleme aldıkları ve çevrimiçi sosyal iletişimle davranışlar arasındaki bağlantıları araştırdıkları çalışmalarında kullanıcıların sanal ortamda farklı kimliklere sahip olmalarından dolayı bir benlik karışıklığı yaşadıklarını özellikle bu durumun sanal ve gerçek arasındaki farkı azaltmasından dolayı bir zihin karmaşasına yol açtığını belirtmişlerdir. Sanal ortamdaki kimliklerin belirsizliği nedeniyle “şartlı refleksin yitimi” (*disinhibition*) durumunun ortaya çıktığını belirten araştırmacılar, toplumdaki uzaklaşan bireylerin olaylara karşı ilgisiz olduğunu dolayısıyla diğer insanlar hakkındaki görüşlerde de bir azalma olduğunu ifade etmişlerdir. Tüm bu durumları ortaya çıkaran asıl neden bireylerin sanal ortamda kontrolsüz bir şekilde fazla zaman geçirmeleridir. Sanal ortam bu kullanıcılara bir şeye hizmet eden bir araçtan ziyade yaşamın ana kaynağı gibi hissettirmektedir. Bu gibi kullanıcıların bağımlılıkları ölçülebilir (Zheng, B. Sanchez, & Drew, 2010).

Nie ve Hillygus 2002'de internete ayrılan zamanın nereden geldiğine yönelik bir keşif araştırması yaptı. Buna göre, zamanın limitli bir kaynak olduğuna yönelik bir düşünceden yola çıkan araştırmacılar teknolojik araçların ve özellikle de sanal ortamın bireylerin günlük işleri, çeşitli aktiviteleri, diğer alışkanlıkları gibi alanlardaki zamanlarını yok ettiğini ileri sürmüşlerdir. Başka araştırmalarla da desteklenen bu durum bireyin aile ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Sanal ortamın zaman kaybına yol açtığını ileri süren araştırmacılar bireyin rutin işlerini etkilemekte olduğunu belirtmişlerdir (Nie & Hillygus, 2002). Teknoloji bağımlılığına yönelik araştırmaların sonuçlarının tartışmalı bulunduğu ifade edilebilir. Ancak araştırmacıların büyük bir bölümü teknolojik araçların amaçsızca kullanıldıklarında zaman kaybına yol açtığı konusunda hem fikirdir.

Sanal ortamın sunduğu çekicilik ve sağladığı çeşitli olanaklar sayesinde bireyler çok kısa bir zaman diliminde bu dünyanın büyümesine kapılabilmektedirler. İlaç, alkol vb. maddelere benzer şekilde bağımlılık yaratan teknolojik araçlar 1990'lı yıllardan itibaren değişikliğe uğradı. Bağımlılık belirtileri bilgisayar gibi öncü araçlarda başlayıp daha sonraları internet ortamına geçti. Ancak insanların sanal ortama mı yoksa sanal ortam aracılığıyla yaptığı eylemlere mi bağımlı olduğuna yönelik tartışmalar devam etmektedir. Özellikle bireylerin sanal ortam aracılığıyla daha kolay sohbet, alışveriş, kumar oynama vb. aktivitelerde bulunmasının kolaylaşmasıyla bağlantılı olarak bağımlılık belirtilerinin körüklendiği söylenebilir.

Canani Kaygusuz'a göre, "insanın temel psikolojik ihtiyaçlarının ne olduğu birçok yazar tarafından farklı şekillerde adlandırılrsa da insanın başkalarıyla birlikte olma ihtiyacı tüm yazarlar tarafından kabul edilmektedir. Bireylerin bir benlik geliştirme, özerkleşme, kendini gerçekleştirmek üzere hareket geçme en temel eğilimleri olarak değerlendirilmektedir. İnsanoğlunun farklı yaşlarda farklı gelişim özellikleri göstermesi, yaşamın farklı zamanlarında farklı ihtiyaçların daha önemli hale gelmesi biyolojik ve psikolojik bağlamda "kaderidir". Toplumsal çevrenin bazen bu ihtiyaçları anlayamaması, çoğu kez anlaşılabilecek kadar karşılamak için yeteri kadar iyi düzenlemelere yönelememesi de insanın bir anlamda "kötü kaderidir". İnsanın kendini düzenleme, özerkleşme, gerçekleştirme eğilimini yeteri kadar uygun olanaklar bulamadan yapmayı denemesi ve bu konudaki mücadelesi çok sert engellemelerle karşılaştığında insana yapacak tek bir şey kalmaktadır; ihtiyaçlarını karşılamak için "hastalıklı" yollara başvurmak. İnternet bağımlılığı bu başvuru yollarından biridir, hepsi o kadar" (Kalkan & Kaygusuz, 2013, s. 188).

Teknoloji bağımlılığının günümüzde tıbbi olmayan (*non-medical*) yapısı nedeniyle daha çok gözlemlenebilir davranışlar (*observable behaviors*) çatısı altında değerlendirildiği söylenebilir. Ancak bağımlılığın temelde iki ana bileşeni mevcuttur. İlki bir probleme yol açan davranış (örn, cep telefonu kullanmak). İkincisi ise bu davranıştaki süreklilik ve aşırılıktır. Kişinin davranışın negatif etkilerini bilip o davranışa devam etmesi durumunda bir bozukluktan söz edebiliriz. Ancak tartışmalar teknoloji bağımlılığının daha geniş ve farklı süreçleri kapsaması üzerine yoğunlaşıyor.

3.6.1. Teknoloji Bağımlılığı ve Kuramsal Çerçeve

Tarihin farklı dönemlerinde insan doğası, özgür irade, teknolojinin belirleyiciliği konularıyla ilgili tartışmalar teolojide, psikolojide ve felsefe alanlarında sıkça yaşandı. Yirminci yüzyılda makinelerle ilgili tartışmalarda odaklanılan insan-makine etkileşimi etkisini her geçen sene arttırdı. Dolayısıyla insanlar teknolojiyi düşünürken kendisini düşünür hale geldi. Günümüzün hesaplama nesnelere giderek artan karmaşıklığı insanları kendi benzersizliğine karşı güvensiz kıldı. Bu kaygı durumu insanları aynı zamanda savunmasız hale getirdi. Temeline bakıldığında teknoloji içerisinde birden farklı unsur barındırıyor. Karmaşık yapısından dolayı insanların en büyük korkusu onu kontrol edilemeyen bir şey olarak düşünmesidir. İnsanlar teknolojiyi kontrol edilemez olarak değerlendiriliyor çünkü makineler insan zihni ve ruhuna egemen olmaya başladı. Dolayısıyla zihin de mekanik olarak düşünmeye zorlanıyor. Zira gerçek ve simüle edilmiş arasındaki farkın ortadan kalkmasıyla insanların makinelerle ne tür bir ilişki içerisinde olduğunun çözümüne dair düşünce çabaları oldukça güçleşti.

Karl Marx için sanayi devriminin teknolojileri insanın ve makinenin bulanıklaşmasına neden oldu. Makine kendisinden etkilenen mekanik kanunlardan hareketle kendine has bir ruh "beceri ve güç sahibi" haline geldi. Materyal güçler hayatın içine katıldıkça insan hayatı "maddi bir güce dayandı" (Marx'dan aktaran Schaffer, 1994, s. 203-227). Marx'ın bahsettiği analiz, teknoloji hakkındaki mevcut endişelerin birçoğunun temelini oluşturuyor. Teknolojilerin insanları daha fazla robotlaştırdığı korkusu – makinelerin "ruhları" ele geçirdiğine yönelik düşünceler, modern zamanların problemleri... Bu sorular gelecekte teknolojilerin nasıl olacağı üzerine değil, ne olacağımız, ne tür insanlar haline geleceğimizin de bir arayışıdır.

Teknoloji ve özellikle de internet bağımlılığını açıklamaya yönelik bilimsel araştırmaların yanında bazı kuramlar da ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki Jonathan Kandell tarafından 1998 yılında ortaya konulan araştırma modelidir. Kandell'in araştırmasına göre bireyler internet mecrasını ve sanal ortamı, gerçek yaşamlarından uzaklaşmak, sorunlarını ötelemek, algılarını farklı alana çekmek için kullanmaktadırlar.

Kandell'in araştırmasında özellikle vurgulamak istediği nokta; bireylerin gerçek yaşamdan kaçış amacıyla kullandığı internet aracının aslında sorunları ötelediğidir. Dolayısıyla bireyler teknoloji kullanımını bıraktıkları anda gerçek hayata döneceği için ötelenmiş problemlerle yüzleşmek zorunda kalacaklardır. Bu da problemlerin tekrar tetiklenmesine yol açacaktır. Ayrıca Kandell'e göre, madde veya alkol kullanımına benzer bir şekilde bireyin teknolojiyi aşırı kullanması bunu çeşitli sorunlarla baş etme mekanizması olarak benimsemesine yol açmaktadır. Ancak Kandell, özellikle internet bağımlılığının tek başına problemlere yol açmak yerine var olan sorunları tetikleyici bir kullanım gösterdiğini vurgulamaktadır (Kandell, 1998, s. 11-17).

Teknoloji ve sanal bağımlılık konusunda ortaya koyulan diğer bir kuram ise Scott Caplan'ın diğer sanal bağımlılık modellerinden yararlanarak geliştirdiği sosyal etkileşim modelidir. Caplan, teknolojik araçların bireylerin psikolojik sorunlarını tetikleyici bir yapıda olduğunu özellikle sanal ağ araçlarıyla gerçekleşen iletişim etkinliğinin yüz yüze yapılan etkinliğe tercih edildiğini dolayısıyla bireylerin sanal ortamda kendilerini daha huzurlu hissettiğini öne sürmüştür. Ancak teknoloji aracılığıyla bireyin gerçek yaşamdan kopuşu yeni problemleri ortaya çıkaracağı gibi kişinin ev, iş ve sosyal yaşamını da olumsuz yönde etkileyebilecek tetikleyicileri içerisinde barındırmaktadır. Kompulsif kullanım olarak nitelendirdiği bu yaklaşımda Caplan, teknoloji kullanıcılarının teknolojik araçlarla ilgili saplantılı düşünceler içerisine girdiği ve bu araçları kullanmadan duramadıklarını ifade etmiştir (Caplan, 2002).

3.7. SİBER UZAY VE PROBLEMLER

21.yüzyılın başlarından itibaren hızla çoğalan dijital araç ve uygulamalar aracılığıyla çeşitlenen dijital kùltür, mevcut kùltür ve algı yapısını değiştirerek farklı bir alan oluşturmaya başladı. Bu alan teknolojinin hâkim olduğu ve sanal uzantıların egemenliğindeki bir alandır. Özellikle dijital oyunlar bireylere gerçek dünyadan farklı ve bağımsız bir dünya kurma şansı tanımaktadır. Teknolojik araçlar aracılığıyla dijital dünyanın kapılarının aralandığı dijital oyunlar aynı zamanda bağımlılığın bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Günümüzde insanlar bilgisayarlarında, cep telefonlarında ve tabletlerinde zaman geçirmek için bazı oyunlar barındırmaktadır. Ancak kimi bireyler

vakit geçirme boyutunu abartarak bağımlılığa yol açabilecek şekilde farklı bakış ve davranışlar içerisine girmektedirler. Dijital oyunlar riskli davranışları içerir çünkü indirilen/satın alınan oyun, kişinin pasif olarak tüketici biçiminde kalmasıyla sınırlı değildir. Bireyler genellikle oyunlarda aktif rol üstlenirler. Bu nedenle bazı araştırmalarda kişilik bölünmesinin üzerinde sıkça durulur. Jason Rutter ve Jo Bryce 2006'da kaleme aldığı "*Understanding Digital Games*" (Rutter & Bryce, 2006) eserinde özellikle dijital oyunların oyuncu üzerinde çeşitli etkilerinin olduğunu, oyunu oynayan kişinin oyunda oynadığı karakter ya da nesneyle kendini bütünleşirmesi bakımından bir kişilik parçalanmasına uğradığını öne sürer. Bunun ileri aşaması ise yabancılaşmadır. Çünkü birey örnek aldığı ve kendini bütünleştirdiği karakterden ayrılmak istediğinde bir kimlik çatışmasıyla karşılaşabilir.

Te Wildt ve arkadaşları 2006 yılında yaptıkları bir araştırmada, siber uzaya kendini oldukça fazla kaptırmış bir bayanın gösterdiği patolojik durumları incelemiştir. Sanal dünyada oynanan bir oyunu örneklem alan araştırmacılar 28 yaşındaki bir bayanın oyunda yer alan karakterlerle kendi kişiliğini karşılaştırdığını ve oyunda yer alan karakterlerden birinin kendi kişiliğiyle bütünleştiğini saptamışlardır. Yaklaşık 2 sene boyunca her gün 12 saatten fazla zamanını bu oyunda geçiren kişi bir süre sonra gerçek hayattan kopuş yaşamıştır. Araştırmacılar özellikle sanal ortam üzerinden yaptıkları bu araştırma sonucunda kendini gerçek yaşamdan soyutlayan bireylerde bir disosiyatif¹⁷ kimlik bozukluğunun tetiklendiğini ileri sürmüşlerdir (Bert, Kowalewski, Meibeyer, & Huber, 2006, s. 81-84). Frederick Aardema, Kieron O'Connor ve arkadaşları ise 2010'da nesnel gerçeklik ve sanal gerçeklik arasındaki ayrışmayı deneysel bir çalışmayla açıklamaya çalışmışlardır. Yapılan çalışmaya göre, üç boyutlu sanal bir ortamda 30 gönüllü birey 25 dakika boyunca gezintiye çıkmıştır. Deney öncesi ve sonrası olmak üzere bireyler tek tek çeşitli disosiyatif ölçeğiyle değerlendirilmişlerdir. Sanal ortamda yapılan gezinti sonrası bireylerde depersonalizasyon¹⁸ ve derelizasyon¹⁹ belirtilerinde artış tespit edilmiştir. Araştırmacılar

¹⁷ **Disosiyatif bozukluk:** Sistematik olarak ilk kez araştırmacı Pierre Janet tarafından ele alınan ve kişinin yaşadığı ruhsal sıkıntılara bağlı olarak ortaya çıkan kimlik bozukluğu, bilinçte ve bellekte görülen belirtiler.

¹⁸ **Depersonalizasyon bozukluğu:** Bireyin kendi beden ve düşüncesinden uzaklaşması ve bağlantılarının kopmuş şekilde hissedildiği ruhsal hastalık.

¹⁹ **Derelizasyon bozukluğu:** Kişinin bulunduğu ortama yabancılaşması ve soyutlanma.

özellikle sanal ortamda geçirilen her dakikanın nesnel gerçekliği azalttığını ve belirli bir süre içinde olsa gerçek yaşamdan bir uzaklaşmaya yol açtığını ifade etmişlerdir (Aardema, O'Connor, Cote, & Taillon, 2010, s. 429-435).

Pensilvanya Üniversitesinde Melissa Hunt, Rachel Marx ve arkadaşları tarafından yürütülen bir deneysel çalışmada sosyal medya, depresyon ve yalnızlık arasındaki nedensel bağlantı ilk defa ortaya kondu. Araştırmacılar üç hafta boyunca 143 üniversite öğrencisinin duygu durum, ruh hallerini ölçümlemeye yönelik yedi ayrı alan belirledi. Katılımcılar iki gruba ayrıldı. İlk grup sosyal medya araçlarını normal biçimde kullanırken ikinci grup bu araçları günde sadece 10 dakika süreyle kullandı. Çalışma sonunda sosyal medya araçlarıyla daha az vakit geçiren gruptaki katılımcıların depresyon ve yalnızlık hisleri düşüş gösterirken sosyal medya araçlarını normal şekilde kullanılmasına izin verilen ilk grupta herhangi bir değişiklik görülmedi (Hunt, Marx, Lipson, & Young, 2018, s. 751-768).

Birtakım psiko-sosyal araştırmalar özellikle yüz yüze ilişkilerde gerilim yaşayan kişiler için sosyal medyanın kurtarılmış bir alan olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Ancak bu durum söz konusu kişilerin kurtarıldığı anlamına gelmemektedir. Ne de olsa sanal alan üzerinden geliştirilen ilişkiler ikincildir ve tam anlamıyla yaşanmaz. Üzerlerindeki gölgeler kalıcıdır. Dahası otantik ilişkiler karşısında nevroitik tepkiler geliştirilenler için bir çeşit “gizlenme” ya da “deşifre olma” metodu şeklinde işletilen bir yöntemin toplamda harika sonuçlar vermesini beklemek ne sosyolojik ne de psikolojik açıdan olasıdır (Kuçlu, 2016, s. 391). Sanal ortamın bazı popüler araçları insanların kişilik yapısına etki edici ve narsistik olgusunu tetikleyici özellikler barındırmaktadır. Örneğin, Swarm isimli uygulamayla insanlar hangi mekânlara gittiklerini sergileme ihtiyacı duyarlar ve bunun karşılığında rozet kazanırlar. Instagram isimli fotoğraf uygulamasında fotoğraflarını paylaşma, beğenilme, takipçi kazanma, yorum alma ihtiyacı hissederler. Facebook’da arkadaşlar edinme, Twitter’da ise tivitlerinin retweet edilmesi gibi kendini gerçekleştirme, ön plana çıkarma, önemli hissetme ihtiyaçlarını karşılarlar.

Teknolojinin egemenliğiyle bütünleşen dijital çağda insanları sanal olarak “görünür” kılan uygulamaların yol açtığı bağımlılığa ve bunun bir “*Dikizleme*

kültürüne” benzediğine yönelik Merve Koçak Kurt şu tespitte bulunur (Koçak Kurt, 2016, s. 411):

“Dikizleme kültürü de aslında bundan ibaret; bu öyle bir kültür ki insanların bizi izlemesini istiyoruz. Bir yandan da başkalarını izleyen insanları takip ediyoruz. İzlemek ya da izlenmek hayatımızı ele geçirmiş durumda diyor Hal Niedzviecki, ‘Dikizleme Günlüğü’nde’ ve devam ediyor: ‘Dikizlemek, insanların başkaları hakkında her şeyi araştırma, bilme, öğrenme arzusudur. Bu arzuyu tatmin etme karşılığında başkalarının da sizin hakkınızda her şeyi bilmesine izin vermiş olursunuz. Diğer tüm özellikleri bir yana bıraksak bile, dikizlemenin bağımlılık yaptığı gerçeğini görmezden gelemeyiz.”

Dijital dünya artık iki yanlı bir bıçak ancak bir tarafı oldukça keskin. Teknoloji yüzünden özellikle çocukların hayat fişi çekilmiş durumdadır. Eskiden sokaklarda yetişen çocuklar top oynuyor, bisiklet sürüyordu. Ancak artık tüm bu eğlenceler içerde yani teknolojik aygıtlar başında. Ve bununla da sınırlı kalmıyor. Artık hareket halinde de dijital bir nesil ile karşı karşıyayız. İnsanlar evde televizyon ya da bilgisayar başına sabitleniyor dışarıda yani hareket halinde ise akıllı telefonla çevrelenmiş durumda. Teknolojiyle olan ilişki kültürü yeniden şekillendiriyor ve bilinmeyen bir yöne doğru sürüklüyor. Ancak biz bu değişiklikler ve nereye doğru sürüklendiğimiz konusunda düşünmeye vakit ayırmıyor, konuya önem vermiyoruz. Şuan itibariyle ilk adımı atabiliriz. Sürekli kullandığımız cep telefonlarını cebimize koyup bir gezintiye çıkabiliriz. Etrafımızdaki dış dünyada olup bitenlere gerçek anlamda baktığımızda karşılaşacağımız manzaralar çok büyük ihtimalle teknolojik aracılığıyla konuşan, mesajlaşan, internet mecralarında gezinen, müzik dinleyen ya da oyun oynayan kişiler olacak. Dışarıda olup da dış dünyaya göz gezdiren bir nesil yerine sadece mobil aygıtlarımıza bakan bir nesil haline geldik.

3.8. TEKNOLOJİK ZEHİRLENME

Teknolojik zehirlenme antik yunan düşünürü Platon’un görüşleri üzerinden açıklanabilir. Jacques Derrida’nın “*Plato’nun Eczanesi*” isimli kitabında da geçen

“*Pharmakon*”²⁰ kavramı günümüzdeki teknoloji-insan ilişkisini tanımlar niteliktedir. Platon bu kavramla iki farklı durumu tanımlar. Yunan dilinde hem ilaç hem de zehir anlamına gelen bu kavram günümüz toplumu çerçevesinde tahlil edilebilir. Günümüzde teknolojik araçların yarattığı olanaklar çok sayıdadır. Olumlu amaçlarla üretilen teknolojiler kimi zaman farklı amaçlarla kullanılarak insanlığı yok eden, zehirleyen bir oyuncak haline gelmektedir. Bu nedenle bir soruna teknoloji yoluyla çözüm yani başka bir deyişle ilaç arayan insanlık aynı zamanda yine kendini bu araçla/ilaçla zehirlemektedir. Başlangıçta iyi amaçlar uğruna bedene alınan (teknolojik araç kullanımı gibi...) ‘*pharmakon*’ zamanla insanı mücadeleden yoksun bırakan ve bünyeyi içten etkileyen zayıflatan (teknolojinin fiziksel/ruhsal etkileri) bir yapıya bürünmektedir. Teknolojik araçlarda benzer özellikler gösterir. İlk bakışta çok yararlı gibi görünen bazı teknolojilerin zarar ve riskleri gerçeğin içine girildiğinde görülmeye başlanır.

Dünya bugün teknolojik ürünlerle istilaya uğramakta ve insanlık teknolojinin büyümesi altında zehirlenme belirtileri göstermektedir. Günlük yaşamda karşılaşılan bazı belirgin durumlar örneğin; dijital istila ve teknolojik zehirlenme çeşitli belirtileri içerisinde barındırmaktadır:

- Bilgisayar, internet, cep telefonları gibi teknolojik alanlarda yaşanan gelişmelerin sonucu kurulmuş büyük şirketler oluşturdukları markalarla insanlığı çevrelemişlerdir.
- Popüler ürünlerin en yeni sürümlerini satın almayı sabırsızlıkla bekleyen müşteriler birer dijital istilanın kurbanlarıdır ve kendileriyle benzer kişilerle yakınlık hissetmektedirler.
- Yakınlık durumunun günlük yaşam pratiğinde verilebilecek en belirgin örneği, kullandıkları teknolojik cihazların onları ortak paydada buluşturması (birbirinden görüp aynı ürünü alma ya da teknolojik cihazına güncelleme bekleyenlerin oluşturduğu platformlar vb.).
- Teknolojilerle donatılmış elektronik cihazların insan yapısına benzer ortak yanları da vardır. Eski zamanlarda görülen ve dünyayı kasıp kavuran hastalıklar (verem, sıtma...) yerini elektronikleşmeyle ilintili virüslere, kötü amaçlı yazılımlara bırakmıştır.

²⁰ **Bkz:** [https://en.wikipedia.org/wiki/Pharmakon_\(philosophy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Pharmakon_(philosophy))

Hayatın her alanının dijitalleşmesi beraberinde dijital teknolojiye esareti getirdi. Gündelik yaşamda elektrik ve elektronik araçlara bağımlı olma durumunun en belirgin örneğini bir elektrik kesintisi ya da kullanılan aletin elimizden alınması sonrası fark edebiliriz. Televizyondan, bilgisayara, cep telefonlarına kadar kullanılan bütün elektronik araçlara erişimin kesildiği durumda oyuncacı elinden alınmış çocuklar gibi davranmamız olasıdır. Teknolojik olarak zehirlendiğimiz için ancak zehrin çıkarılmaya çalışıldığında olayın vehametini hâkim olabiliriz. Keza zehirlenme evlerimize kadar girdi. Televizyonunun ya da tabletin başında oturup gün aşırı uzaklıktaki ülkelerdeki bir olayı izleriz ancak bunu yaparken aynı çatı altında yaşadığımız ve bize seslenen kişiyi kimi zaman duymayız bile çünkü bir büyüğü yapı içerisine hapsolmüştür.

Teknolojik zehirlenmenin temeline bakıldığında bir anda olmayıp zamana yayılmış bir süreç olduğu görülmektedir. Teknoloji üreticileri planlarını ilerisini öngörerek yapmaktadırlar. Seneler içerisinde yeni ürünler ortaya çıkacak, güçlenecek, küçülecek, isimleri değişecek ancak sistem hep aynı kalacak gibi gözüküyor. İnsanlar sistem çerçevesinde piyasaya sürülecek olan zehirli oyuncakları sürekli yenileme ihtiyacı hissedecek. Teknolojik olarak zehirlenmiş kuşak için bugün neredeyse son aşama. Çünkü bir anlamda teknolojik araçlarla ilişki ve iletişim kurmaktan vazgeçerseniz var olmaktan da vazgeçersiniz düşüncesinin ağır bastığı bir çağ hâkim. Birçok insan için teknoloji, hayatlarının sıkıntılarından uzaklaşma belki de hiçbir zaman göremeyecekleri yerlere gidebilme hissini yaşama, istedikleri kimliklere bürünüp, istedikleri kişiler olabilme fırsatını sağlamaktadır. Teknolojinin artan kullanım ve genişleme alanı çoğu şeyi sağlama fırsatı yanında insanları dünyalarından ve daha da önemlisi kendilerinden kopuk bir hale getiriyor. Büyük bir portal olarak ifade edilebilen sanal dünyada, gerçek dünyanın kişisel mücadelelerinden, aile sorunlarından, potansiyellerini kullanamamanın verdiği sıkıntılardan uzaklaşan kişiler bu portala girebilir ve süreç içerisinde burada kendilerini kaybedebilirler. Bir zehirlenme süreci olarak değerlendirilen bu işleyiş öyle hızlı ve kendini hissettirmeden gerçekleşiyor ki insanlar genellikle bunun farkına varamıyor.

Günümüzde çoğu insan akıllı telefonlarını kendilerinin bir uzantısı olarak görüyor. Dolayısıyla ilk akıllarına gelen soru onsuz nasıl hayatta kalabilirim? Bu nedenle özellikle son dönemde “*nomophobia*” yani telefonda uzaklaşma korkusu sıkça

konusulan bir olgu. Bir başka deyişle teknolojik zehirlenmenin izdüşümü gibi. Dijital ürünlerin hayatların ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, onlar olmadan hayatta kalamayacağı duygusu oluşturmaktadır. Hayatları devralan dijitalleşme, bireyleri kendine bağlamakla kalmıyor aynı zamanda tüm yaşam akışını değiştirme gücünü elinde bulunduruyor. Başta akıllı telefonlar olmak üzere teknolojik araçlar bağımlılık yaratmak için tasarlanmamış olabilir ancak çoğu insan farkında olmasa bile birer bağımlı haline geldi ama bazıları için bunun ne kadar iyi ya da kötü olduğunun bir önemi yok.

90'lı yılların başında ve 2000'lerin ilk dönemlerinde görülen gelişmelerin ışığında ortaya çıkan teknolojiler günümüz teknolojileriyle karşılaştırıldığında şuan ki teknolojilerin karşı konulmaz, teşvik edici, etkili ve bağımlılık yaratıcı olduğu gözlemlenebilir (Naisbitt & Philips, 2001, s. 12-30). Milyonlarca insan hayatlarını gerçek zamanlı olarak çeşitli mesajlarla sanal alanda paylaşmaktadır ve bu hayatlar anında yüzlerce kişi tarafından görülmekte, beğenilmekte ve değerlendirilmektedir. Teknolojilerin vaat ettiği hız, ikna, otomasyon gibi değerler bunları sağlamaktadır. İnsanlar zahmet gerektirmeyen, vaktin su gibi akıp gittiği araçlara çok kolay bağlanıyor. Ancak bunlardan yeterli miktarda iyi bir şey elde edemiyor. Dolayısıyla ne zaman duracağını da bilmiyor. Belki de bir şeyin gerçekten farkına varmak ve yeni bir yol çizmek için o şeyden zehirlenmek, hastalanmak gerekli. Ancak o zaman teknolojinin sunduğu yönlendirmenin, algoritmanın ötesine geçerek gerçek zengin yaşam olanaklarının farkına varılabilir. Sanal gerçekliğin kaotik olasılıklarla tasarlanmış dünyasındaki büyü ve zehrin panzehiri olan “gerçek” yalnızca gözlerinizi ekranlardan kaldırıp etrafa bakmaya zaman ayırdığınızda ortaya çıkacak.

3.9. DİJİTAL DİYET

Teknoloji bağımlılığı ve dijital istila konusunda, aşırı kullanım, yanlış kullanım ve alt konularda dâhil olmak üzere bağımlılıkla ilgili sorunları daha iyi anlayabilecek bir bilgiye sahip olduk ancak sorun hala devam ediyor: Peki bu konuda ne yapacağız? Teknolojik bağımlılıktan kurtulmak için öncelikle zaman kavramını ve bunun değerini kavramak gereklidir. Bağımlılıktan kurtulmanın ilk adımı zamana saygıdan geçmektedir. Zaman kavramının bilincinde olmayan bireyler ona bahşedilen bu kısıtlı

yılları gelip geçici şeyler uğruna tüketirler. Erdemli ve anlamı olan işlere yönelmek teknoloji bağımlılığına ait kabuğu çatlatmanın bir yoludur. Zamana verilen değer gelecekteki yaşantıyı derinden etkiler. Örneğin, Malcolm X zamanın değerine ilişkin “Zaman para gibi bir güçtür” ifadesinde bulunmuştur. Aslına bakılırsa zamanın değil ömrün sınırlı olduğu gerçeğinin farkına varılması bir bakıma bağımlıktan kurtulmaya yardımcı olabilir. Her konuda seçme hakkının insana bırakıldığı bu evrende zamanla ne kadar çok şeyin değiştiğinin ancak kimi şeylerin neden değişmediğinin sorgulamasının yapılması önem arz etmektedir.

Konuyla bağlantılı şekilde değerlendirmelerde bulunan Canani Kaygusuz’a göre, bağımlı davranışlar da dâhil olmak üzere belki de tüm patolojilerin ardından bakarken sorulması gereken asıl soru şudur: Bu davranış bozulmuş olsa da hangi ihtiyacı karşılamak içindir? Örneğin, bir ergenin internette “elektronik arkadaşlarıyla” zaman geçirmesi onun ilişki kurmaya duyduğu yoğun özlemin bir göstergesi olabilir mi? Eğer böyleyse bu ihtiyacı “doğal arkadaşla” karşılamak için neler yapabiliriz? Bu ve benzeri soruların çözümünü ortaya koymak önemlidir. Yalnızlıktan kurtulmak için yeri geldiğinde şizofrenik bölünmelerle kendi içinde yarılarak kendi sesini dinleyip kurtulmaya çalışan insanın varlığının bilindiği durumda yalnızlıktan kurtulmak için “elektronik arkadaşla” sığınan ergeni ya da yetişkini anlamak ve ona çare olmak zor olmasa gerek. Toplumsal yaşamın bunaltıcı yanlarıyla başa çıkamayan, geleceğe ilişkin yoğun kaygı yaşayan, gündelik hayatını bile idame etme konusunda yeteri kadar destek bulamayan ve bu arada kimlik ya da ilişki sorunlarıyla mücadele eden bir gencin, tüm bunlardan kendini sıyrıp kendisine oldukça fazla hayal olanağı veren internette sörf yapmasını yaşamdan kaçışın bir yolu olarak görmek gerek (Kalkan & Kaygusuz, 2013, s. 189). Yine sanal dünyanın büyümlü yapısıyla ilgili S. Baydar ise bazı değerlendirmelerde bulunmuştur (Baydar, 2016, s. 130):

“Sanal dünyada, iletişim ve etkileşim etiğinin oluşturulması, kezâ dini vec-hesini bile ihmal etmemek de önemli bir husus. Belki de daha fazla gecikmeden bir “sanal ilmihali” üretmek gereklidir. Bireylerin ahlaki terbiyesi için sanal irfan merkezleri oluşturulması, ‘dijital seyr-i sülûklar’ tasarlanması gerekli. Sahih mevcut kaynaklara, ikincil veyahut üçüncül elden değil,

doğrudan erişim imkânı ile mücehhez, sanal toprakların dilinden ve usullerinden anlayan ‘sanal vaizleri’ yetiştirmemiz gerekli”

Teknolojiyle olan ilişkinin, birlikteliğin bir anda ortadan yok edilmesi mümkün değildir. Özellikle ailelerin teknolojik araçları yasakladığı, kullanımını kısıtladığı durumlarda teknolojinin hayat değerleri üzerindeki etkisi daha da yükselir çünkü yasak olan şeyleri isteme ve onları yapma isteği uyanır. Bu nedenle komple teknolojiyi yasaklamak yerine sınırlı miktarlarda, kısa süreli olarak kullanıma yönlendirme ve onu bir ödül olarak görme davranışları daha olumludur. Ebeveynler, teknoloji kullanımı konusunda kendilerine uygun davranış modelleri geliştirebilirler. Örneğin, kullanılan teknolojilerin değerlendirilmesinden başlanabilir. Televizyon, bilgisayar, cep telefonları gibi araçları kullanırken harcanılan zamanın inceleme altına alınmasının yanı sıra yemek masasında aile bireyleriyle geçirilen bir ortamda televizyon, cep telefonu gibi araçlardan uzak kalmak faydalı olacaktır. Bu sayede aileniz ya da çocuklarınızın hayatındaki yenilikleri tartışabilme ve başkalarının hikâyelerine de ilgi gösterebilme fırsatınız olacaktır. Teknoloji oldukça önemli yenilikleri içeren bir kavram. Ancak onu düzenli kullanabilmek ve gerektiğinde kullanımın önüne geçebilmek ise daha önemli bir olay. Aksi takdir de yaratıcı, kendine daha çok güvenen, meraklı bireyler nasıl ayakta kalabilirler? Zira yeni neslin çocukları o kadar çok teknolojiyle iç içe geçmiştir ki bir elektrik kesintisi anında boşa çıktıklarında ne yapacaklarına daire fikirleri bulunmamaktadır.

Bireylerin küçük yaşlarda teknolojiyle tanışması toplumdan daha çok izole olmasına yol açar. Dış dünyanın tehlikelerinden korkan ve orada bulunmasını istemeyen aileler, çocuklarının evde daha fazla vakit geçirmesi için genellikle ona bir bilgisayar ya da oyun konsolu alma eğilimi içine girerler. Bu durumda çocuk her geçen gün bunların başında daha fazla vakit harcamakta ve dış dünyadan uzaklaşmaktadır. Geleneksel ilişkiler ve arkadaşlıklar, sanal ilişki ve arkadaşlıklara doğru yol alırken yüz yüze iletişim biçimleri de sanal iletişime dönüşmektedir. Teknoloji kullanımıyla alakalı olarak sorumluluk sahibi olmak son derece önemlidir. Kabul etmek gerekir ki teknoloji başlı başına büyük bir güçtür. Büyük gücün büyük sorumlulukları da beraberinde getirdiği aşikârdır. Fakat asıl önemli olan bu gücün nasıl yönetildiği, aklın hangi melekelerinin kullanıldığıdır. Ne yazık ki bazılarımız bu araçları nasıl kullanacaklarını

bilmiyor ve daha da önemlisi teknoloji kullanımını konusunda kendilerine bir sınır çizemiyor. Bu durumda teknoloji ve imkânları birer kâbusa dönüşüyor. Zihinde tasarlanan ve dijital ekranlarda tanık olunan dünya, bazıları için günlük hayatı bir kenara bırakmanın ve bunun yerine sanal bir gerçekliğe geçişin ifadesidir. Alternatif bir dünya olan sanal ortamın özellikle başta çocuklar ve ergenler için baştan çıkarıcı özellikleri nedeniyle ailelerin son derece dikkatli olmaları gerekmektedir.

John K. Kriger (2014), teknolojik çözümlerinde bulunduğu "*Turned On and Tuned Out*" kitabında teknolojik farkındalık ve olumsuz etkilerle mücadele etmek için 10 adım ortaya koyar (Kriger, 2014, s. 127):

- 1- Kişilerarası iletişimin geliştirilmesi,
- 2- Sosyal diyalog sanatının devreye sokulması,
- 3- Sağlıklı ve gerçek ilişkiler kurulması,
- 4- Öz farkındalık (duygularınızı ifade etme şeklinize ilişkin farkındalık),
- 5- Yaşam becerilerinin geliştirilmesi,
- 6- Teknoloji kullanımına yönelik sınırların belirlenmesi,
- 7- Teknolojiyi 'rahatlama' sanatı olarak kullanmak,
- 8- Yaratıcı düşüncelerin tetiklenmesi,
- 9- Duyguların yönetimi,
- 10- Tüm bunların hayata uygulanması ve hayatı ele almak.

Ayrıca teknolojik araçlarla birlikte geliştirilen elektronik iletişimin, klasik sözel iletişim becerilerinin varlığını tehdit edip etmediğine yönelik tartışmalar mevcuttur. İleri düzey teknoloji bağımlılığı konusunu sorgularken şu soruları zihninizden geçirmemiz konunun çeşitlenmesi açısından önemlidir. Elektronik cihazlara bağımlı olmadığınız günleri düşünün. Bugün iletişim kurmak için kullandığımız elektronik cihazları kullanmaya başlamadan önceki durumumuz nasıldı? Dijitalleşme yeteneklerinizi geliştirdi mi yoksa azalttı mı? Eğer geliştirdiyse, bu gelişim her alanda mevcut mu? Eğer geliştirmediyse, onları geliştirmek için ne yapabiliriz?

Gerçek hayata daha fazla bağlanmak ve teknolojinin yarattığı gerçek yaşamdan kopukluk durumunun düzeltilmesi, bağlantıların yeniden tahsisi için bazı pratikler yerine getirilebilir:

- 1- TV, bilgisayar, cep telefonu vb. popüler teknolojik araçlara yatırılan zaman ile aile bireyleri, arkadaşlar vb. diğer insanlara karşı ne kadar zaman harcadığının,

onlarla ne kadar zaman geçirildiğinin dökümleri grafiksel olarak ortaya koyulabilir. Yani bir anlamda makineler ve insanları karşı karşıya getirilebilir.

- 2- Teknoloji aracılığıyla eğlence platformları ve sosyal medyada geçirilen zamanın, arkadaşlar ve aile bireyleriyle geçirilen süreye denk olacak şekilde bir ayarlaması yapılabilir.
- 3- Her gün kendinize sessizlik ve düşüncelerin hâkim olduğu teknolojiden uzak bir on beş dakika ayırabilirsiniz.
- 4- Bugün teknolojinin yarattığı görsel sihirle yapmaya çalışılan daha hızlı ve daha kolay şeylerin bazı olayları törpülediği ya da yeteneklerini köreltip köreltmediği sorgulanabilir.

Zihinsel beceriler teknolojik araçlarla birleştirildiklerinde iyi sonuçlar ortaya çıkabilir. Ancak ne yazık ki yaratıcılık bugün tartışmalı bir fenomen. Teknoloji ve araçlarının yarattığı rahatlık ve eğlence dünyası çoğu insan için düşünmeye zaman ve zahmet bırakmıyor. Bu da yaratıcılığı körelten ve düşüncelerin yerinde saymasına yol açan bir durum. Yaratıcılığın kısıtlandığı yerde yeteneğinde körelmesi olasıdır. Zihnin boşaltılması amacıyla başvurulanan teknolojiye bütünüyle tutunmak ve her şeyi ondan beklemekten vazgeçilmelidir. Günümüz teknoloji çağında düşünme ve seçenekler üretmek hazır deneyimler nedeniyle zorlaşmaktadır. Dolayısıyla teknoloji kullanımının başkalarıyla olan etkileşimi nasıl etkilediği, duygular, tepkiler vb. insani etkileşimlerde teknolojinin hangi aşamada olduğu eldeki seçenekleri keşfetmek için zaman ayrılıp ayrılmadığı sorunsallarının üzerinde durulmalıdır. Unutulmamalıdır ki hayat sadece bilgisayarlardaki gibi doğru ya da yanlış önermelerden oluşmamaktadır.

3.9.1 Dijital Ebeveyn

Dijital ebeveyn, özellikle anne ve babaların günlük faaliyetlerinde dijital medya uygulamalarını ve teknolojik cihazları bilinçli kullanmasına yönelik bir kavramdır. Dijital yerlilerin ortaya çıkması, dijital ebeveynlerin oluşmasına katkı sağladı. Bilişim teknolojileri ürünleri yetişkinlerin birer oyuncacı olmaktan çok daha öte bir dönüşüm gösterdi. Artık küçük yaştaki çocuklar bile teknolojik araçlarla iletişim kurar hale geldi. Bu nedenle gerek ebeveynlerin gerekse eğitimci ve uzmanların rolleri değişmektedir. Dijital ebeveynler çocuklarının dijital medyayı nasıl kullanması konusundaki öğreticiliğiyle kilit rol oynamaktadır; ebeveyn belki de çocukların sayısal kullanımının ilk ve en önemli arbulucusudur. Başta ailedeki yetişkinlerin teknoloji konusunda “akıl hocalığı” yapma vakti geldi. Yetişkinlerin sahip olduğu araçlarla haşır

neşir olması kimi zaman çocuklarını göz ardı etmesiyle sonuçlanır. Teknoloji kullanımı konusunda sorumluluk üstlenen ebeveynler çocuklarının teknoloji kullanımını olumlu yönde etkileyebilir, dil gelişimini arttırıcı bir rol üstlenmelerine yardımcı olabilir. Teknolojinin bilgi tabanına iyi derecede sahip ebeveynler genellikle rehberlik, kontrol ve destek üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tür ebeveynler daha genç, eğitilmiş ve ekonomik olarak rahattır.

Çoğu ebeveynin kendi çocuklarına öğrettiği ilk şeylerden biri kuşkusuz “Yabancılarla konuşma!” telkinidir. Bununla birlikte hızla değişen dünyanın hızına yetişmeye çalışan bireyler çocuklarını yetiştirirken artık daha dikkatli olmak zorundadır. Telkinlerin de dijitalleşmesiyle ebeveynler artık çocuklarının fiziksel arkadaşları yerine sanal arkadaşlarına odaklanmaya başladı. Çevrimiçi olarak yabancılarla konuşma konusunda çocuklara tavsiyeler vermek ve onları yüz yüze kalabileceği tehlikeler konusunda uyarmak, takip etmek önemlidir. Ailenin yetişkin bireyleri bir sorun fark ettikleri zaman çocuklarla iletişime geçerek onlarla konuşmak isterler. Ancak yeni nesil sanal gerçekler, çevrimiçi oyun ve aktiviteler söz konusu olduğunda çoğunlukla yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayan ebeveynler dijital çağı yorumlamakta yetersiz kalır. Dolayısıyla çocuklarının sahip olduğu telefonları, tabletleri, bilgisayarları tam olarak kontrol etmesini bilmeyen yetişkinler çocuklarının çevrimiçi olarak ne yaptığını kiminle konuştuğunu veya hangi içeriğe ulaştığını tam olarak bilemez.

Uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan “Çevrimiçi Aile Güvenliği Enstitüsü” (FOSI), çevrimiçi dünyayı çocuk ve aileler için daha güvenli bir ortam haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda iyi bir dijital ebeveyn olmak için bazı tavsiyelerde bulunmaktadır (Balkam, 2017):

- 1- *Çocuklarınızla konuşun:* Bu basit gibi bir adım gibi görünüyor ancak iyi dijital ebeveynliğin bir numaralı göstergesi; çocuklarınızla iletişim kurmaktır.
- 2- *Kendinizi eğitin:* Bir ebeveyn olarak teknolojiyi çocuğunuzdan öğrenmek yerine ona yol gösterici olun.
- 3- *Ebeveyn kontrollerini kullanın:* Tüm önemli işletim sistemleri, arama motorları, cep telefonu sağlayıcıları ve oyun platformları çocuklarınızın çevrimiçi deneyimini yönetmenize yardımcı olmak için ücretsiz ya da ucuz ebeveyn denetimleri sağlar. Bunlar mutlaka kullanılmalıdır.

- 4- *Teknoloji konusunda temel kuralları belirleyin:* Birçok ebeveyn çocuklarının dijital kullanımı için kurallar oluşturma konusunda nereden başlayacağını bilmiyor. Ancak akşam yemeğinde çocuğunuzun yanında cihaz bulunmaması ve geceleri telefonlarının teslim edilmesi gibi basit ev kuralları uygulanabilir. Çocuklarınız koyduğunuz kuralları ihlal etmeleri halinde çevrimiçi ayrıcalıklarını kaybedeceklerini ve yaptırımların ne olacağı konusunda açık ve tutarlı olduğunuzu bilmelerini sağlayın.
- 5- *Takip edin ancak saplantılı olmayın:* Çocuklarınızı Twitter ve YouTube'da takip edin. Ama çocukları gizli gözetlemek (*stalking*) yerine konuşup onlarla güven oluşturun.
- 6- *Keşfedin ve paylaşın:* Koyduğunuz kuralları uygulanan çocuklarınızı ödüllendirin. Onlarla beraber çevrimiçi oyunlar oynayabilir, film izleyebilir ya da başka bir aktivite de bulunabilirsiniz.
- 7- *İyi bir dijital rol model olun:* Kendi dijital alışkanlarınıza dikkat edin, koyduğunuz kuralları da kendinizin çiğnediği bir rol model olmak çocuklarınızın sizi hafife almasına neden olabilir. Çocuklarınız hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olarak söylediklerinizden çok ne yaptığınıza çok daha fazla dikkat edecekler.

Sosyal medya kullanımı konusundaki yaş sınırlarına saygı duymak, gizlilik ayarlarının nasıl yapıldığını anlamak ve çocukların oynadığı oyunlara ilgi duymak riskleri azaltmak için çok etkili mekanizmalardır. Bilgisayarlar, mobil cihazlar ve diğer teknolojik araçlar için ebeveyn denetimlerini ayarlamak ve kullanmak da küçük yaştaki çocukları korumanın pratikteki değerli yollarıdır. İnternet, içerisinde bir takım zararlı içerikleri barındırır da aslında ebeveynlik konusunda ebeveynlere muazzam bir yardımcıdır. İnternet aracılığıyla bilgi her zamankinden daha kolay erişilebilirken aynı zamanda zengin kaynaklara sahip olması açısından çeşitliliğe de katkı sağlamaktadır. Bu da ebeveynlikle ilgili tutum ve davranışlara yönelik aydınlatıcı, yol göstericidir. Dijital ebeveynliğe yönelik bilgi çevrimiçi olarak sağlanırken tutum ve davranışlara yönelik katkı ise terapistler veya profesyoneller tarafından yönlendirilen çevrimiçi yardımlar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Bilgi sayfaları, e-posta istişareleri ve sayısal eğitim modülleri sayesinde profesyoneller yeni ebeveynliğe yönelik pozitif bilgileri yayabilmekte ve tartışma platformları sayesinde aileler birbirleriyle kolaylıkla buluşup karşılıklı öneriler sunabilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİJİTAL ÇAĞDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE DİJİTAL İSTİLA ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Teknoloji kullanım alışkanlıkları ve bağımlılık durumlarının incelendiği bu bölümünde araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, metodolojisi, araştırmaya yönelik istatistik bulgular ve araştırmanın sonucu yer almaktadır.

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Teknoloji kullanım alışkanlıkları ve bağımlılık semptomları ilişkisinin doğru orantılı olduğu üzerindeki kavramsal çıkarımlar araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Teknolojik ürünlerin (fiziksel ve sanal anlamda) kullanım oranının artmasıyla bağımlılık belirtilerinin de buna bağlı olarak artış göstereceği hipotezi ile hareket edilmiştir. Bu bağlamda kullanıcıların fiziksel teknolojik araçlar ve sanal ortamlardaki kullanım durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın temel amacı çizilen kavramsal çerçeve de işaret edildiği üzere; teknoloji ve teknolojik araçların oluşturduğu, sanal ortamların sunduğu, başta etkileşim-iletişim olmak üzere çeşitli fonksiyonların, kullanım alışkanlıklarının, kullanıcı üzerindeki bağımlılık durumlarının ortaya çıkmasına yardımcı olup olmadığını ortaya koymaktır. Bilişim teknolojilerinin (BT) günlük yaşamdaki etkilerini ve toplumsal düzende yaratabileceği değişikliklerin bulunmasını amaçlayan araştırmada şu konular üzerinde durulacaktır:

1. İnsanların teknoloji kullanım şekilleri ve alışkanlıklarını ortaya koymak,
2. Genel olarak insanlarla etkileşimde ve bireyler arası ilişkilerde teknolojinin yol açtığı etkilerin neler olduğunu belirlemek,
3. Teknolojik araçları kullanırken gösterilen davranışsal farklılıkları ortaya koymak,
4. Teknoloji ve sanal ortam kullanımının bireyler için önem derecesini ortaya koymak,
5. Teknolojilerin günlük yaşamdaki pratiğindeki etkisi ve olumlu-olumsuz yönlerinin ortaya çıkarılması,
6. Kullanıcıların kullandıkları çeşitli uygulamalarla aralarındaki iletişimin boyutlarını açıklamak,

7. Gençlerin teknolojiyle olan bütünlüğü ve teknolojinin aile ilişkileri üzerindeki etkisiyle birlikte görülen davranışsal değişiklikler,
8. Teknolojinin oluşturduğu sanal ortam ile reel sosyal yaşam arasında bir ilinti olup olmadığının ortaya koyulması ve bağımlılık belirtileriyle ilişkilerin belirlenmesi,
9. Teknoloji bağımlılığı kavramı ve uzantılarının toplumsal değerlerin değişimine ne şekilde etki ettiğinin sanal uygulamalar bazında değerlendirilmesi,
10. Teknoloji ve tüketim bağımlılığının ne boyutta olduğunu kullanıcı yoluyla öğrenmek,
11. Teknolojinin aşırı kullanımının bireysel ve toplumsal yaşamı istila edip etmediğinin çözümlenmesi,
12. Teknolojik araçlar zaman ve kullanım durumu arasındaki ilişkilerinin tahlili,
13. Bireyin çevresiyle olan ilişkilerinde teknoloji etkisi ve ana sorumluluklarının teknoloji yoluyla ötelenip ötelenmediği,
14. Kısıtlamaların olduğu durumlarda kullanıcıların bunlara ne gibi tepkilerin verdiğinin ortaya koyulması,
15. Teknoloji ve fiziksel etki bağıntısının tahlili,
16. Teknolojik araçlar, ruh ve zihinsel süreçlerin arasındaki bağlantının açıklanması,
17. Teknoloji yoluyla oluşabilecek olan saplantı ve takıntı durumlarının açıklanması,
18. İnsanların bağımlılığı benimseyip benimsemediği ve bu konuda bilinç düzeyinin hangi boyutta olduğunun açıklanması.

Araştırmada günümüzde oldukça yaygın olarak kullanılan teknolojik araçlara yönelik çözümler yapılmış ve bağımlılık belirtilerinin olup olmadığına yönelik verilerin anlamlı şekilde açıklanmasına çalışılmıştır. Ayrıca çağın problemi olarak değerlendirilen teknoloji bağımlılığı birçok boyutuyla irdelenmiştir. Dünyada ve özellikle de ülkemizde sayıları hızla artan teknoloji bağımlılığına yönelik bilincin oluşturulması ve bununla mücadele yöntemlerinin ortaya koyulması son derece önemlidir. Önceki çalışmalar genellikle istatistiksel veriler üzerinde durmuştur. Bu çalışma ise istatistik verilerin yanında özellikle ülkemizde sıkça kullanılan çeşitli uygulamalara yönelik gözlemlerden yararlanmışır. Ayrıca teknolojiyle ilintili literatür çalışmalardan da hareketle çeşitli kullanım-bağımlılık durumlarının açıklanması, teknolojik araç ve uzantılarının etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de teknoloji bağımlılığına yönelik bilincin oturtulması ile birlikte sorgulayan, merak eden, araştıran, teknolojiye açık, yeni şeyler keşfetme hevesinde

gençler yetişeceği barizdir. Son dönemde ülkemizde dördüncüsü gerçekleştirilen 4. Uluslararası Teknoloji Bağımlılığına yönelik yoğun ilgi de bunun açık bir göstergesidir.

4.1.1. Araştırmanın Kapsamı

Son yıllarda sayıları hızla çoğalan teknolojiler ve teknolojik araçlar kullanım alanlarını arttırmaktadır. Dünyada ve özellikle ülkemizde teknoloji kullanımının her sene artacağı varsayımdan hareketle teknoloji bağımlılığı belirtileri gösteren genç sayısının da hızla artacağı ifade edilebilir. Bu bağımlılık belirtilerinin farkına varılamaması ve kontrol altına alınamaması durumunda ciddi problemlerle karşı karşıya kalacağımız açıktır. Bu nedenle teknoloji bağımlılığı konusunda özellikle genç nüfus temel alınıp konu araştırılmıştır. Bu kapsamda kullanılan teknolojik araçlar, teknolojik ortamlar ve çeşitli sanal uygulamalar üzerinden çeşitli incelemeler ve araştırmalar yapılmıştır.

4.1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Teknoloji bağımlılığı ile ilgili hem yerel hem de uluslararası literatürde çeşitli çalışmalar olmasına karşın konunun tam olarak açıklanamaması, nedensellik boyutundaki eksiklikler şuan için uluslararası platformlarda kesin bir teknoloji bağımlılığı tanımının olmaması, teknolojinin alt alanları olan oyun bağımlılığı, internet bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı gibi konuların teknoloji bağımlılığı çatısı altında birleştirilmemesi, üniversitelere yönelik bu konuda yapılan çalışma sayısının kısıtlı olması ve ele alınması gereken popüler sanal uygulamalara yönelik yeterince inceleme çalışmalarının olmaması, katılımcıların teknolojik bağımlılık durumunu önemsememiş ya da küçümsemiş olabileceği ihtimalleri bu çalışmanın sınırlılıkları arasındadır.

Teknolojinin yoğun kullanımıyla ilgili sorunların çözümünde çoğunlukla zaman kavramı üzerine odaklanılmaktadır. Ancak zaman üzerine odaklanması nedeniyle içerik gibi unsurlar göz ardı edilmektedir. Bilişim çağında kullanıcıların teknolojiyi hangi amaçla ve neden fazla kullandığının tespit edilmesiyle kullanıcıların sağlıklı kullanıma yöneltilmesi söz konusu olacaktır.

4.2 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmaya yönelik olarak model, çalışma grubu, veri toplama

araçları (demografik bilgi formları, teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği), veri analizi, ölçeğin puanlanması, verilerin toplanması başlıklarına yönelik açıklamalar yer almaktadır.

4.2.1 Araştırma Modeli

Ülkemizdeki teknoloji kullanıcılarının kullanım alışkanlıkları ve teknoloji bağımlılığına yönelik durumlarının belirlenmesinin hedeflendiği bu çalışmada kullanıcıların bilgisayar, akıllı telefon, televizyon, internet ve sosyal medya araçlarına yönelik durumları ölçülmektedir. Çalışmada tarama modellerinden olan *genel tarama* modeli ve *ilişkisel tarama* modelinden yararlanılmıştır. Prof. Dr. Niyazi Karasar'a göre, ilişkisel tarama modelinde iki ya da daha fazla değişkenler arasındaki değişimlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır (Karasar, 2016). Ayrıca genel tarama modeliyle evren hakkında genel bir yargıya ulaşmak hedeflenmiştir. Araştırmada izlenen yol kısaca şöyledir:

Bu araştırma modelinde ayrıca katılımcıların teknoloji bağımlılığı konusuna ilişkin görüş, ilgi ve tutumları da dikkate alınmıştır. Ayrıca daha önce yapılmış çalışmalar içerik analizi yöntemiyle derinlemesine incelenmiş ve doğrulanmış popüler araştırmalardan hareketle bazı ölçek kategorileri oluşturulmuştur. Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin geliştirilme sürecinde yer alan 11 farklı kategori katılımcıların çeşitli ilgi, görüş, alışkanlıklarını ölçmeye yöneliktir.

4.2.2 Veri Toplama Araçları

Teknoloji bağımlılığı araştırmasında, veri toplama araçları olarak; katılımcıların kişisel bilgilerinin ve teknolojik araçları kullanma tercihleriyle ilgili soruların yer aldığı birinci ekte "Demografik Formu ve Teknoloji, Zaman, Kontrol Formu" yer almaktadır.

İkinci ekte ise teknoloji kullanım alışkanlıkları ve bağımlılık düzeylerinin ortaya koyulmaya çalışıldığı "Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği" (TKA) yer almaktadır. Bu çalışmada yer alan ölçme araçlarıyla ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

4.2.3 Ölçek Geliştirme Süreci

Teknoloji kullanıcılarının teknolojik kullanım alışkanları çerçevesinde belirli düzeylerinin ortaya koyulması ve teknolojik bağımlılıkla bağlantıların irdelenmesi amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda ölçek geliştirme sürecinde izlenen adımlar aşağıdaki gibidir:

Şekil 3: Ölçek geliştirme süreci akış şeması

Bundan sonraki başlıklarda yukarıda akış şemasına uygun şekilde ilerlemektedir.

4.2.4 Madde Havuzunun Oluşturulması

İfade havuzunun elde edilmesi sürecinde teknoloji ve onun alt alanları olan bilgisayar, internet, oyun, akıllı telefon vd. alanlara yönelik yapılan çalışmalar incelenmiş ve geçerliliği olan çeşitli tanı ölçütlerinden yola çıkılarak incelemelerde bulunulmuştur. Özellikle bu tez çalışmasının üçüncü bölümü olan bağımlılık, teknoloji bağımlılığı başlıklarında bulunan çeşitli çalışmalar ve Tablo-5’de yer alan çeşitli çalışmaların da katkısıyla ifade havuzu genişletilmiştir. Tüm bunların ışığında, teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği, kullanıcıların kullandığı teknolojik araçlar (bilgisayar, tablet, telefon, televizyon vd.) ile dijital uygulamalara yönelik alışkanlıklarını, kullanım durumlarını ve fiziksel-ruhsal etkileri ölçmeyi amaçlamaktadır. Bilgisayar, iletişim, oyun, internet gibi birçok alt alanı da içine alacak şekilde hazırlanan ifadelere yönelik ön geliştirilme sürecinde 11 farklı alt kategori geliştirilmiştir. Nihai ölçek oluşturulurken daha önce yapılan ve alanyazına ait çalışmalar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve her ifadeye yönelik kavramsal tarama yapılarak madde havuzu oluşturulmuştur.

4.2.4.1 Uzman Görüşleri

Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğine yönelik madde havuzunun belirlenmesi aşamasından sonra ölçeğe ilişkin uzman görüşlerine başvurulmuştur. Ölçekte yer alan maddelerin anlaşılır olması, teknoloji bağımlılığına yönelik konuyu tam olarak kapsayıp kapsamadığı, hedef kitlenin bu ifadelere uygun olup olmadığı vd. sorulara ilişkin önsel bir çalışma yapılmıştır. Bu amaçla teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin ön uygulama öncesi nihai formunun oluşturulmasına yardımcı olabilecek alan yazı uzman grubunun seçilmesi, uzman görüşüne yönelik ölçek formlarının yeniden düzenlenmesi ve bu uzmanların görüşlerinin elde edilmesi süreçleri izlenmiştir.

Beşli likert tipi kullanılarak hazırlanan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin uzman görüşüne sunulan taslağı (Ek-I ve Ek-II) demografik, kullanım-zaman bilgilerinin dışında 63 ifadeyi içermektedir. Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği uzman formu, alan yazıya katkıları olan ve farklı disiplinlerden gelen sağlık bilimleri uzmanı, bilgisayar teknolojileri eğitmeni, iletişim bilimleri uzmanı, çocuk gelişimi uzmanı ve dil açısından değerlendirilmesi amacıyla da bir dil uzmanına sunulmuştur. Ek-II formunda

yer alan uzmanların değerlendirmesi çerçevesinde “uygun, içerik uygun değil, ifade uygun değil ve öneriler” seçenekleri dikkate alınarak ölçekte yer alan ifadeler yeniden düzenlenmiştir. Uzman görüşleri çerçevesinde ön uygulama için hazırlanan ölçegin birçok maddesi dil açısından sadeleşmiş ve değiştirilmiştir. Ön uygulamaya hazırlanan yeni ölçek Ek-IV’de yer alan 65 ifadeyi içermektedir. Ölçegin yeni formu geçerlilik, güvenilirlik, faktör analizleri yapılmak üzere ön uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Çalışmada 4 farklı alan ve 1 dil uzmanın 63 madde için bildirdikleri görüşlerin oranları Ek-III’de verilmiştir. Buna göre, maddelerin uyumluluk oranları incelendiğinde uzmanlar tarafından hiç değişiklik görmeden nihai ölçekte yer alması uygun görülenler tabloda 1 değerini almıştır. İçerik uygun görülmeyen ifadeler ise 0 olarak değerlendirilmiştir. İçeriğe uygun ancak ifade düzeltilmeli görüşünü alan maddeler ise değerler 0 ila 1 arasında değişmektedir. Ayrıca uzmanlarla yapılan istişareler sonucu ilk sunulan taslakta bulunan 63 ifadenin genişletilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda uzman görüşü sonrası ekte yer alan formdaki ifade sayısı 65’e yükselmiştir. Ayrıca, uzman görüşü formunda yer alan öneriler dikkate alınmış olup en düşük değer ile 0,50 arasında yer alan ifadeler tekrar gözden geçirilmiş nihai olarak faktör analizleri sonrasında genel kitleye uygulanacak ölçek ile uzman görüşleri karşılaştırılmış ve tavsiyeler üzerine birçok ifade çıkarılmıştır.

4.2.4.2 Ön Çalışma Grubu

Araştırmadaki ölçegin geliştirilmesi sürecinde ön örnekleme teknoloji kullanıcıları oluşturmaktadır. Araştırmaya yönelik veriler toplanırken 37 kullanıcıyı kapsayacak şekilde belirli aralıklarla çalışma tekrarlanmıştır. Ön örnekleme kullanıcılar rastgele şekilde her yaş ve her meslek grubundan olacak biçimde belirlenmiştir. Ön örnekleme kullanılan verilerin toplanmasında uzman görüşü sonrası oluşturulan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeginin yazılı formu ve çevrimiçi veri toplama araçları kullanılmıştır. Araştırmaya yönelik veriler değerlendirilmeden önce eksik veya hatalı olarak girilmiş veriler değerlendirmeden çıkarılmıştır.

4.2.5 Madde İç Tutarlılık ve Güvenilirlik Analizi

Bir ölçegin güvenilirliği aynı zamanda onun tutarlılığını göstermektedir. Bu çoğunlukla dış ve iç güvenilirlik olarak isimlendirilir. Her bir ölçek sorusunun aynı fikri

ölçüp ölçmediği ve böylece ölçekteki maddelerin içsel tutarlılığının olup olmadığı ele alınmaktadır. Başka bir anlatımla güvenilirlik analizi bir ölçekte yer alan maddeler arasındaki iç tutarlılığı ölçer ve bu maddeler arasındaki ilişkiler hakkında çeşitli bilgiler sunar. Güvenilirlik analizinin temel varsayımları, her madde toplam skorun bir doğrusal bileşeni olmalıdır ve ölçekte toplanabilir özelliğinin bulunması yani maddeler arasında negatif bir ilişkinin olmaması gereklidir (Bayram, 2015, s. 193).

Analiz edilecek olan veri grubunda ölçme hatası yoksa güvenilirlik katsayısı bire eşit olacak ve gözlenmiş skordaki değişkenliğin tamamı ölçüm hatasından kaynaklanıyorsa güvenilirlik katsayısı sıfıra eşit olmalıdır. Bu sebeple güvenilirlik katsayısı daima 0 ve 1 arasında konumlanır (Bayram, 2015, s. 194). Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinde araştırmalarda en çok tercih edilen içsel güvenilirlik yöntemi olan *Cronbach Alpha* tercih edilmiştir. Cronbach veriler arasındaki ortalama korelasyonu baz alarak bir ölçekteki değişkenlerin durumlarını ölçer. Genel kabule göre, Cronbach Alpha değeri 0,70'in üzerinde olan ölçeklerin tutarlı olduğu bir başka deyişle güvenilir olduğu ifade edilmektedir. Cronbach formülü ise şu şekildedir (Şekil-4):

Şekil 4: Cronbach Alpha formülasyonu

$$\alpha = \frac{K}{K - 1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^K \sigma_{Y_i}^2}{\sigma_X^2} \right)$$

Formüldeki K ifadesi değişkenlerin sayısını, $\sigma_{Y_i}^2$ ifadesi değişkenlerin varyansını ve σ_X^2 ifadesi ise toplam skor varyansını ifade etmektedir. Genel kabul gören güvenilirlik skorlarına ait tabloyu ise şu şekilde özetleyebiliriz (Tablo-6):

Tablo:6 Cronbach Alpha değerlerinin genel kabul tablosu

<i>Cronbach's Alpha</i>	<i>Güvenilirlik</i>
$\alpha \geq .9$	Mükemmel
$.9 > \alpha \geq .8$	İyi
$.8 > \alpha \geq .7$	Kabul edilebilir

$$.7 > \alpha \geq .6$$

$$.6 > \alpha \geq .5$$

$$.5 > \alpha$$

Şüpheli

Kötü

Güvenilmez

Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin ön çalışmasında uzman görüşü sonrası elde edilen 65 ifadeye yönelik Cronbach Alpha testleri uygulanmıştır. Testler sonrası standartize edilmiş güvenilirlik değerini “.906” olduğu görülmektedir (Tablo-7).

Tablo 7: 65 ifadeye yönelik Cronbach Alpha değerleri

Güvenilirlik İstatistikleri		
Cronbach's Alpha Skoru	Standartize Edilmiş Cronbach's Alpha Skoru	Toplam İfade
,905	,906	65

Ancak 65 ifadeye yönelik yapılan faktör analizinde faktörlerin yeteri kadar iyi dağılmaması ve benzer faktör boyutları içerisinde toplanması nedeniyle ölçekteki ifade sayıları tekrar değerlendirilmeye alınmış ve ölçek elden geçirildikten sonra uzman görüşüyle 65 olan ölçek ifadelerinin 32'ye indirilmesi uygun bulunmuş ve ön güvenilirlik testleri tekrarlanmıştır. 32 ifadeyi kapsayacak şekilde tekrarlanan güvenilirlik testinin yeni değeri ise şu şekildedir (Tablo-8):

Tablo 8: TKA ve Alt Boyutların Güvenilirlikleri

Boyutlar/TKA	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha Skoru
Kullanım ve zaman	9	,801
Teknolojik İstila	6	,748
T.B Benimseme	4	,621

Teknolojik Saplantı	4	,606
İletişim Sarmalı	4	,549
Ruhsal ve Zihinsel Değişkenler	5	,730
TKA	32	,921

Ölçeğin geliştirilmesi aşamasında uygulanan faktör analizi sonrası ifadelerin 32'ye indirilmesi güvenilirlik testlerinin tekrarlanması gerekli kılınmıştır. 32 ifadeyi içerecek şekilde yapılan yeni testlerin sonucunda TKA geneli Cronbach's Alpha değeri “,921” olarak bulunmuştur. Bu da Tablo-6'de görülebileceği üzere oldukça iyi bir değere denk gelmektedir.

4.2.6 Faktör Analizi ve Geçerlilik Çalışmaları

Faktör analizi kendi içerisinde açılımlayıcı (exploratory) faktör analizi ve doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu çalışmada açılımlayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. Bu aşamada, insanların teknoloji kullanım alışkanlıklarını belirlemek amacıyla geliştirilmeye çalışılan ölçeğin faktör yüklerinin belirlenmesi, faktör yapısının ortaya çıkarılması ve geçerliliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, teknoloji kullanıcısı olan 40 farklı katılımcıyla aralıklarla tekrarlanan bir ön faktör analizi yapılmıştır.

Faktör analizi, değişkenler arasındaki karşılıklı olan ilişkileri inceler, değişkenlerin daha anlamlı ve bağlantılı bir şekilde sunulmasını sağlar. Değişken grupları arasındaki ilişkilerin altında yatan birlikteliğin ortak örüntülerinin hangi faktörler içinde tanımlanacağı ilişkileri basit anlamda ortaya koyar. Diğer bir ifadeyle analiz veri grubunda yer alan değişkenler arasındaki ilişkilerin altında yatan ortak özellikleri kurmaya çalışır. Ayrıca faktör analizi analiz boyutlarını indirgeme ve bağımlılık yapısını yok etme yöntemi olarak da tanımlanır. Faktör analizinde ilk aşama gözlenen değişken değerleri arasında korelasyonların hesaplanarak orijinal değişkenlerin bir korelasyon matrisi haline getirilmesidir (Bayram, 2015, s. 200).

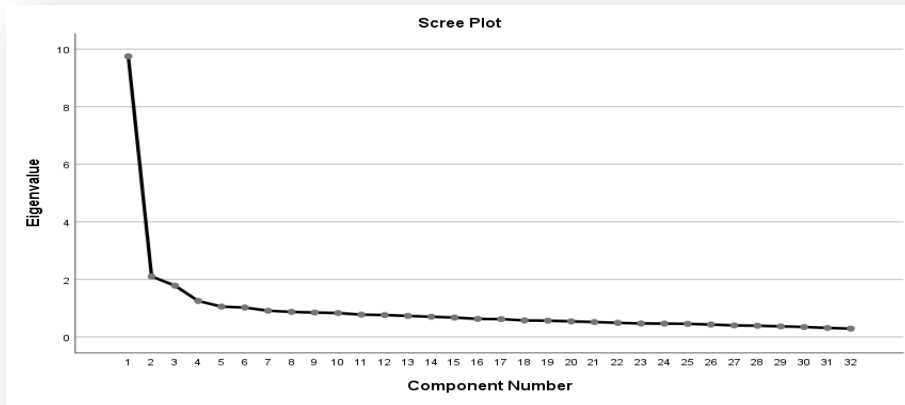
Teknoloji kullanım alışkanlıkları ölçeğinin geliştirilmesi aşamasında veriler

değerlendirilirken sosyal bilim uygulamalarında en yaygın olarak kullanılan ve dik döndürme yöntemleri arasında yer alan *Varimax* tekniği kullanmış ve döndürülmüş faktör matrisleriyle verilerin en sağlıklı şekilde dağılması amaçlanmıştır. *Varimax*'ın tercih edilmesiyle faktör yük değerleri ve ilgili ifadelerin yer aldığı faktörler ortaya çıkmıştır. Uzman görüşü sonrası 65 ifadeli teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin ilk belirlenenenden daha fazla faktöre yayılması ve bazı ifadelerin anlamsız faktör değerleri altına toplanması nedeniyle ön ölçek geliştirme çalışmaları sürekli tekrarlanmış ve nihai olarak ifadelerin 32'ye indirilmesi kararlaştırılmıştır (Şekil-5):

Şekil-5: Ölçek ön analizlerine ait Scree Plot grafiği

Şekil-6: Nihai Ölçek analizlerine ait Scree Plot grafiği

Dikey ekseninde öz değerlerin ve yatay ekseninde faktörlerin yer aldığı *Scree Plot*'da ivmeli düşüşlerin yaşandığı aralıklar optimal faktör sayısını göstermektedir. Bu bağlamda, grafikte yer alan yatay çizgiler faktörlerin sahip olduğu ek varyansların birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Bu sebeple grafikte eğimin kaybolmaya başladığı noktalardan birinde faktör sayısına karar verilmelidir. Ölçek ön geliştirme çalışmaları sırasında nihai olarak faktör sayısının 6'ya sabitlenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda teknoloji kullanım alışkanlıkları 6 faktörü içeren bir yapı halini almıştır.

Aşağıdaki tabloda yer alan açıklanan toplam varyans (total variance explained) tablosu incelendiğinde öz değeri 1,500'den büyük 6 faktörün ortaya çıktığı görülmektedir. Öz değeri 1'den yüksek olan faktörler anlamlı olarak kabul edildiğinden dolayı buna dikkat edilmiş ve ön geliştirme sürecinde bu değer 1,5 olarak alınmıştır. Tüm ön geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarından sonra, ortaya 32 ifadeden oluşan ve “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Biraz Katılıyorum”, “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçenekleriyle derecelendirilen 5’li likert tipindeki teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği, 6 faktörlü bir yapı sergilemiş olup, tüm faktörler toplam varyansın %64’ünü açıklamaktadır. Bu oran, sosyal bilimler araştırmalarında yüksek bir değer olarak kabul edilmektedir (Tablo-9):

Tablo:9 Ölçek geliştirme sürecindeki faktör yük değerleri

Faktör	Başlangıç Yük Değerleri			Döndürülmüş Yük Değerleri		
	Toplam	Varyans Yüzdesi %	Kümülatif Yüzde %	Toplam	Varyans Yüzdesi %	Kümülatif Yüzde %
1	8,605	26,890	26,890	4,743	14,822	14,822
2	3,543	11,072	37,962	3,822	11,945	26,767
3	2,388	7,461	45,423	3,228	10,089	36,856
4	2,149	6,715	52,138	2,949	9,217	46,072
5	2,076	6,488	58,626	2,893	9,040	55,112
6	1,749	5,467	64,092	2,874	8,980	64,092

Ölçek geliştirme sürecindeki faktör yük değerleri tablosu incelendiğinde özdeğeri 4,743 olan birinci faktörün açıkladığı varyans oranı %14,822, özdeğeri 3,822 olan ikinci faktörün açıkladığı varyans oranı %11,945, özdeğeri 3,228 olan üçüncü faktörün açıkladığı varyans oranı %10,089, özdeğeri 2,949 olan dördüncü faktörün açıkladığı varyans oranı %9,217, özdeğeri 2,893 olan beşinci faktörün açıkladığı varyans oranı %9,040, özdeğeri 2,874 olan altıncı faktörün açıkladığı varyans oranı ise %8,980'dir.

Nihai araştırmaya katılan 872 teknoloji kullanıcılarına yönelik yapılan faktör analizleri sonucu ortaya çıkan faktör yük değerleri aşağıdaki gibidir (Tablo-10):

Tablo:10 Nihai ölçege ait faktör yük değerleri

Faktör	Başlangıç Yük Değerleri			Döndürülmüş Yük Değerleri		
	Toplam	Varyans Yüzdesi %	Kümülatif Yüzde %	Toplam	Varyans Yüzdesi %	Kümülatif Yüzde %
1	9,753	27,477	27,477	4,698	14,680	14,680
2	2,105	8,577	36,054	3,935	13,296	27,976
3	1,785	6,578	42,632	3,276	11,238	39,214
4	1,252	5,912	48,544	2,242	8,007	47,221
5	1,056	5,300	53,844	1,614	6,043	53,264
6	1,024	5,199	59,043	1,209	5,779	59,043

Nihai ölçek üzerinden yapılan analizler sonucu faktör yük değerleri tablosu incelendiğinde özdeğeri 4,698 olan birinci faktörün açıkladığı varyans oranı %14,680, özdeğeri 3,935 olan ikinci faktörün açıkladığı varyans oranı %13,296, özdeğeri 3,276 olan üçüncü faktörün açıkladığı varyans oranı %11,238, özdeğeri 2,242 olan dördüncü faktörün açıkladığı varyans oranı %8,007, özdeğeri 1,614 olan beşinci faktörün açıkladığı varyans oranı %6,043, özdeğeri 1,209 olan altıncı faktörün açıkladığı varyans oranı ise %5,779'dir.

Açıklanan toplam varyans oranı ön ölçek geliştirme sürecinde %64,092 nihai ölçekte ise %59,043 olarak bulunmuştur. Faktör analizinde varyans oranı ne kadar yüksek olursa ölçeğin faktör yapısı bir o kadar güvenilirdir. Ancak sosyal bilimlere yönelik gerçekleştirilen araştırmalarda çok yüksek varyans oranlarının görülmesi pek olası değildir. Hangi ifadelerin hangi faktörler altında dağıldığını gösteren döndürülmüş matriks tabloları ise şu şekildedir (Tablo:-11-16):

Tablo-11: Faktör 1 ve Madde Dağılımları

Madde No	Madde	Faktör 1
M17	Sanal ortamda zamanın nasıl geçtiğini fark etmem.	,716
M9	Kısa bir süre için girdiğim internette daha uzun zaman harcarım.	,708
M59	Bildirim gelmediğinde bile cep telefonumu belli aralıklarla kontrol ederim.	,693
M35	Telefon ve tablet gibi mobil cihazlarımı evde unuttuğumda kendimde eksiklik duygusu yaşarım.	,675
M19	Ekran karşısında geçirdiğim zaman yüzünden bazı sorumluluklarımı ihmal etmiş olabilirim.	,633
M37	Çevrimiçi olamadığım veya olmadığımda bir şeyleri kaçırdığım hissiyle rahatsız olurum.	,630
M39	Elektronik cihazlarımla daha mutluyum.	,629
M1	Günlük yaşantımız ekranlar tarafından istila edilmektedir.	,487
M12	Uykuya dalmadan önce elektronik cihazlarımı son bir kez kontrol ederim.	,409

Tablo-12: Faktör 2 ve Madde Dağılımları

Madde No	Madde	Faktör 2
M20	Ekranlar karşısında aşırı zaman geçirdiğim gerekçesiyle yakın	,840

	çevrem tarafından uyarıldım.	
M16	Beslenme ve diğer ihtiyaçlarımı karşılarken akıllı telefonum yanımda olur.	,767
M38	Sanal ortama girdiğimde veya elektronik cihazları kullanmaya başladığımda gerçek kaygı ve problemlerimi unuturum.	,649
M4	Elektronik cihazlardan uzun süre uzak kalamam.	,531
M6	Elektronik cihazlardan biriyle meşgulken başka bir cihazı da kontrol ederim.	,524
M2	Eve geldiğimde hemen elektronik cihazlara yönelirim.	,515

Tablo-13: Faktör 3 ve Madde Dağılımları

Madde No	Madde	Faktör 3
M11	Geceleri, elektronik cihazlarla meşgulsem daha geç uyurum.	,669
M13	Gece telefonumu açık tutarım.	,626
M23	Elektronik cihazları kullanımın herhangi bir nedenle kısıtlanması veya engellenmem benim için ciddi bir sorundur.	,605
M3	Zihnim çoğunlukla elektronik cihazlarla meşgul olur.	,529

Tablo-14: Faktör 4 ve Madde Dağılımları

Madde No	Madde	Faktör 4
M10	Hastalık durumlarında hemen doktora gitmek veya bir uzmana danışmak yerine önce internet araştırması yapmayı tercih ederim.	,774
M56	Merak ettiğim her şey için internete bakarım.	,741
M58	Mobil cihazlarımın bataryasının azalması beni endişelendirir.	,715
M36	Her gün sosyal medyayı kullanırım.	,416

Tablo-15: Faktör 5 ve Madde Dağılımları

Madde No	Madde	Faktör 5
M15	Uyanır uyanmaz akıllı telefonumu kontrol ederim.	,801
M7	Günümüzde çevrimiçi olmak bir zorunluluktur.	,662
M14	Cep telefonum uyurken bile başucumdadır.	,586
M34	Yeni bir elektronik cihazı kullanmam gerektiğinde strese girerim.	,565

Tablo-16: Faktör 6 ve Madde Dağılımları

Madde No	Madde	Faktör 6
M44	Gerçek yaşamda karşılayamadığım ihtiyaçları, sanal ortamda karşılamayı tercih ederim.	,793
M40	Daha fazla mutlu olmak için teknolojiyle daha çok vakit geçiririm.	,658
M43	Teknolojik araçların olmadığı bir dünyayı hayal edemiyorum.	,582
M60	Yeni çıkan elektronik cihazları takip eder ve satın alırım.	,510
M24	Herhangi bir nedenle elektronik cihazlardan uzak kalmak veya kullanım kısıtlaması beni strese sokar.	,419

Yukarıdaki yer alan tablolarda ilgili faktörlere ait faktör yük değerleri büyükten küçüğe doğru olacak şekilde sıralanmıştır. Buradaki yük değerleri maddelerin alt boyutlarla olan ilişkisini ortaya koyan sayıları ifade eder ve faktör yapısının anlamlı bir şekilde ortaya çıkmasına olanak sağlar. Araştırmada alt kesme noktası “,40” olarak kabul edilmiştir. Faktörlerin dağıldığı tablo incelendiğinde, 9 maddeden oluşan birinci faktöre ait yük değerlerinin “,716” ile “,409” arasında, 5 maddeden oluşan ikinci faktöre ait yük değerlerinin “,840” ile “,513” arasında, 4 maddeden oluşan üçüncü faktöre ait

yük değerlerinin “,669” ile “,529” arasında 4 maddeden oluşan dördüncü faktöre ait yük değerlerinin “,774” ile “,416” arasında 4 maddeden oluşan beşinci faktöre ait yük değerlerinin “,801” ile “,565” arasında ve son olarak altıncı faktöre ait yük değerlerinin “, 793” ile “,419” arasında değiştiği görülmektedir.

Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde gerek alt kesme noktasının belirlenmesi gerekse bazı ifadelerin çok farklı boyutlar altında toplanması nedeniyle uzman görüşü sonrası ortaya çıkan ve 65 ifadeyi içeren (Ek-IV) ölçekte yer alan maddelerden bazıları elenmiştir. İlgili maddeler 5, 8, 18, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 61, 62, 63, 64, 65, numaraları ifadelerdir. Ön geliştirme sürecinde nihai ölçek öncesi 65 olan ifade sayısı 32’ye inmiş ve Ek-V’de yer alan nihai teknoloji kullanıcı alışkanları ölçeği elde edilmiştir.

Faktör analizleri sonrası elde edilen 6 faktörün ilişkilendirilmesi yapılmıştır. Buna göre, faktör-1 boyutunda yer alan 1, 9, 12, 17, 19, 35, 37, 39, 59 maddeler “**kullanım ve zaman**” faktör boyutunu oluşturmaktadır. Bu faktör altında dağılan maddeler incelendiğinde örneğin, “Kısa bir süre için girdiğim internette daha uzun zaman harcarım.”, “Sanal ortamda zamanın nasıl geçtiğini fark etmem.”, “Uykuya dalmadan önce elektronik cihazlarımı son bir kez kontrol ederim.” Vd. ifadelerin kullanım ve zamanı ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Ölçme aracında yer alan ve faktör-2 boyutuna denk gelen 2, 4, 6, 16, 20, 38 maddeler “**teknolojik istila**” faktör boyutunu oluşturmaktadır. Bu faktör altında dağılan maddeler incelendiğinde örneğin, “Elektronik cihazlardan uzun süre uzak kalamam.”, “Elektronik cihazlardan biriyle meşgulken başka bir cihazı da kontrol ederim.”, “Ekranlar karşısında aşırı zaman geçirdiğim gerekçesiyle yakın çevrem tarafından uyarıldım.” Vd. ifadelerin teknolojik istilayı ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Ölçme aracında yer alan ve faktör-3 boyutuna denk gelen 3, 11, 13, 23 maddeler “**teknolojiyi benimseme**” faktör boyutunu oluşturmaktadır. Bu faktör altında dağılan maddeler incelendiğinde örneğin, “Zihnim çoğunlukla elektronik cihazlarla meşgul olur.”, “Elektronik cihazları kullanımının herhangi bir nedenle kısıtlanması veya

engellenmem benim için ciddi bir sorundur.”, vd. ifadeler teknolojinin benimsenmesini ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Ölçme aracında yer alan ve faktör-4 boyutuna denk gelen 10, 36, 56, 58 maddeler **“teknolojik saplantı”** faktör boyutunu oluşturmaktadır. Bu faktör altında dağılan maddeler incelendiğinde örneğin, “Merak ettiğim her şey için internete bakarım.”, “Hastalık durumlarında hemen doktora gitmek veya bir uzmana danışmak yerine önce internet araştırması yapmayı tercih ederim.”, “Mobil cihazlarımın bataryasının azalması beni endişelendirir.”, vd. ifadelerin teknolojik saplantı boyutunu ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Ölçme aracında yer alan ve faktör-5 boyutuna denk gelen 7, 14, 15, 34 maddeler **“iletişim sarmalı”** faktör boyutunu oluşturmaktadır. Bu faktör altında dağılan maddeler incelendiğinde örneğin, “Günümüzde çevrimiçi olmak bir zorunluluktur.”, “Cep telefonum uyurken bile başucumdadır.”, “Uyanır uyanmaz akıllı telefonumu kontrol ederim.” Vd. ifadelerin iletişim sarmalı boyutunu bir başka ifadeyle aşırı iletişim kurma ihtiyacını ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Ölçme aracında yer alan ve faktör-6 boyutuna denk gelen 24, 40, 43, 44, 60 maddeler **“ruhsal ve zihinsel değişkenler”** faktör boyutunu oluşturmaktadır. Bu faktör altında dağılan maddeler incelendiğinde örneğin, “Gerçek yaşamda karşılayamadığım ihtiyaçları, sanal ortamda karşılamayı tercih ederim.”, “Teknolojik araçların olmadığı bir dünyayı hayal edemiyorum.”, “Daha fazla mutlu olmak için teknolojiyle daha çok vakit geçiririm.” Vd. ifadelerin ruhsal ve zihinsel değişkenleri ölçmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Faktör analizinin yapılacağı örneklemin yeterli olup olmadığının ölçülmesi, Kaiser-Meyer Olkin (KMO), ölçümü ile yapılmaktadır. Bu değer 1'e ne kadar yaklaşırsa eldeki veri gruplaması faktör analizine uygundur. KMO değerinin 0,50'den büyük olması gerekir bu değerden küçük durumlarda faktör analizi yapılamaz (Tablo-17):

Tablo-17: KMO, Barlett Testi Skorları

KMO ve Bartlett's Testi Skoru	
KMO, Örneklem Yeterlilik Ölçüm:	,941
Barlett's Yaklaşık Ki-Kare (Chi-Square):	10037,831
Df	496
Sig.	,000

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere KMO değeri “,941”tir. Bu KMO için oldukça iyi bir sonuçtur. Bu sebeple ilgili veri grubuna yönelik analizlerin yapılması açısından bir sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca Barlett’s testi, sonucu $p < 0,05$ olduğu için korelasyon matrisi birim matris özelliği göstermemektedir.

4.2.7 Ayırt Edicilik Geçerliliği Çalışmaları

Bu bölümde, Teknoloji Kullanım Alışkanlığı ölçme aracında yer alan maddelerin; ölçülmesi hedeflenen özellikleri ne derecede ölçebildiğini çözümlmek hedefiyle ayırt edicilik çalışmaları yapılmıştır. Ayırt edicilik çalışmaları ölçekte yer alan maddelerin geçerlilik ve güvenilirliği konusunda bilgi veren değerleri ifade eder. Güçlük ve ayırt edicilik çalışmalarındaki madde istatistiklerinin hesaplanması, teste yer alabilecek maddelerin seçilmesi, düzenlenmesi gereken maddelerin belirlenmesi ve nihai ölçüm için uygun olmayan maddelerin ayıklanması hedefleriyle yapılmaktadır (Baykul & Turgut, 2015). Madde ayırt ediciliği ayrıca ölçeğin ölçmeyi hedeflediği özelliklere yüksek düzeyde sahip olan kişilerle, düşük düzeyde sahip olan kişileri birbirinden ayırma gücünü temsil eder. Madde ayırt edicilik indeksi ‘-1’ ile ‘+1’ değerleri arasında değişebilir. Bahsi geçen değerlerin negatif yük taşıması, maddenin ölçülen özellikleri açısından bireyleri ters ayırt ettiğini ifade eder. Bu sebeple, bu tür maddeler testten çıkarılmalıdır (Büyüköztürk, 2019).

Madde analizinde temel olarak uç grupların maddelerden aldıkları puanların ortalamaları karşılaştırılır. Uç grupların belirlenmesi aşamasında denekler toplam puanlara göre büyükten küçüğe doğru sıralanmaktadır. Sıranın en üst %27’si üst grubu,

en alt %27'si ise alt grubu temsil eder. Üst grubun maddelerden aldıkları puanların alt gruplara göre daha yüksek olması gerekir. İki grubun ortalamaları arasındaki farkın ortaya koyulması amacıyla bağımsız t-testi yapılır. Gözlenen farkların anlamlı çıkması iç tutarlılığın bir göstergesidir ve bulunan t değeri ayırt edicilik indeksi olarak isimlendirilir (Tavşancıl, 2019).

Madde ayırt ediciliği analiz çalışmalarında ilk olarak katılımcıların ölçekten aldıkları toplam puanlar hesaplanarak büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır. Bahsi geçen %27'lik kesme değere göre, kesme işlemi üstten 235 –en yüksek puan- ve en alttan 235 –en düşük puan- alan kişiyi kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir. Böylece 2 grup olmak üzere toplam 470 kişi değerlendirilmeye alınmıştır (Tablo-18):

Tablo-18: Madde Ayırt Edicilik Değerlerine Yönelik t-Testi Sonuçları

Madde No	Gruplar	N	Ortalama	Std.Sapma	t	df	p
1	Üst grup	235	3,8979	,85622	15,684	455,292	,000
	Alt grup	235	2,5404	1,01351			
2	Üst grup	235	4,1915	,78005	18,994	452,362	,000
	Alt grup	235	2,6766	,94150			
3	Üst grup	235	4,3447	,78196	19,037	440,183	,000
	Alt grup	235	2,7574	1,01100			
4	Üst grup	235	4,5915	,66917	23,552	381,558	,000
	Alt grup	235	2,5830	1,12305			
5	Üst grup	235	3,9106	,97648	18,346	467,625	,000
	Alt grup	235	2,2340	1,00454			
6	Üst grup	235	3,4979	1,09924	23,056	392,334	,000
	Alt grup	235	1,5489	,68621			
7	Üst grup	235	3,7447	,96228	21,006	462,437	,000

	Alt grup	235	1,9745	,86194			
8	Üst grup	235	4,1234	,95502	5,327	433,928	,000
	Alt grup	235	3,5702	1,27365			
9	Üst grup	235	4,6766	,58988	18,025	349,255	,000
	Alt grup	235	3,1574	1,14946			
10	Üst grup	235	3,6128	1,18351	17,592	449,946	,000
	Alt grup	235	1,8596	,96602			
11	Üst grup	235	4,0553	,98770	20,206	467,615	,000
	Alt grup	235	2,1872	1,01645			
12	Üst grup	235	3,0596	1,08833	14,641	431,402	,000
	Alt grup	235	1,7660	,80630			
13	Üst grup	235	4,0681	,86457	24,933	467,903	,000
	Alt grup	235	2,0936	,85220			
14	Üst grup	235	3,0170	1,22288	12,116	436,127	,000
	Alt grup	235	1,8043	,92680			
15	Üst grup	235	3,6085	1,03359	20,537	449,919	,000
	Alt grup	235	1,8213	,84351			
16	Üst grup	235	4,2468	,85656	18,402	432,140	,000
	Alt grup	235	2,5234	1,15215			
17	Üst grup	235	4,2085	1,03110	8,378	437,929	,000
	Alt grup	235	3,2809	1,34841			
18	Üst grup	235	4,0043	,81386	26,642	467,058	,000
	Alt grup	235	1,9574	,85128			
19	Üst grup	235	3,3404	,98875	23,703	391,305	,000

	Alt grup	235	1,5404	,61452			
20	Üst grup	235	3,7106	1,20597	10,375	467,986	,000
	Alt grup	235	2,5532	1,21262			
21	Üst grup	235	4,3872	,78382	11,043	428,310	,000
	Alt grup	235	3,4298	1,07336			
22	Üst grup	235	4,1447	,93617	20,480	467,703	,000
	Alt grup	235	2,3532	,96007			
23	Üst grup	235	4,6468	,56872	16,347	351,849	,000
	Alt grup	235	3,3319	1,09410			
24	Üst grup	235	4,5064	,70025	18,968	391,071	,000
	Alt grup	235	2,8638	1,12782			
25	Üst grup	235	3,3021	1,12764	13,913	460,242	,000
	Alt grup	235	1,9404	,98962			
26	Üst grup	235	4,2809	,92788	16,897	424,672	,000
	Alt grup	235	2,5277	1,29194			
27	Üst grup	235	2,3915	1,17667	7,988	406,951	,000
	Alt grup	235	1,6553	,78196			
28	Üst grup	235	2,8553	1,18228	14,357	392,994	,000
	Alt grup	235	1,5489	,74014			
29	Üst grup	235	3,0809	1,11987	19,837	364,519	,000
	Alt grup	235	1,4255	,61826			
30	Üst grup	235	3,5830	1,19316	14,366	466,927	,000
	Alt grup	235	2,0383	1,13728			
31	Üst grup	235	2,3447	1,10763	9,990	418,737	,000

	Alt grup	235	1,4638	,77471			
32	Üst grup	235	3,6681	,99595	24,313	428,788	,000
	Alt grup	235	1,7106	,72890			

Üst ve alt grupların belirlenmesinden sonra bu gruplar arasındaki bağımsız t-testi uygulanmış ve farklar incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde madde ayırt edicilik kat sayılarını ifade eden t değerleri 5,327 ile 26,642 arasında değişmektedir. Buna göre, Teknoloji Kullanım Alışkanları Ölçeği'nde yer alan maddelerin ayırt edicilik indeksleri istatistiksel açıdan 0,01 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Madde ayırt edicilik değerleri incelendiğinde, ölçeğin toplamında yer alan sonuçlar anlamlı olarak görülmektedir ve maddelerin ölçmeyi hedeflediği özelliği ölçebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

4.2.8 Test- Tekrar Test ile Güvenilirlik Çalışmaları

Test-tekrar test, ölçme aracının güvenilirliğini tespit etmek amacıyla aracın, belirli bir süre sonra aynı gruba tekrar uygulanması işlemidir. Teknoloji kullanım alışkanlıkları ölçeği için kullanılan yöntem 4 hafta arayla 37 kişiden oluşan gruba uygulanmıştır. Test- tekrar test ölçekte 37 kişiden oluşan gruba iki kez uygulanmış ve birinci test uygulaması ile ikinci test uygulaması arasında alınan puanlar açısından karşılaştırılmıştır. Yapılan tekrarlı ölçümler arasındaki korelasyon değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo-19):

Tablo-19: Test-Tekrar Test Korelasyonu

Testler	r	p
Birinci Test Uy. & İkinci Test Uy.	0,786	0,000

37 kişiden oluşan gruba tekrarlı bir şekilde uygulanan birinci test uygulaması ve ikinci test uygulaması sonucunda pozitif yönde iyi düzeyde ve 0,01'lik bir seviyede anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir ($r=0,786$, $p<0,01$). Çevrimiçi ve aynı gruptan olacak şekilde elde edilen ön verilerin elde edilmesinde tekrarlama yoluna gidilmiştir.

Farklı zaman aralıklarında tekrarlanan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğinin elde edilen veriler çerçevesinde ön değerlendirilmesi yapılmış ve ölçek nihai araştırmada kullanılacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

4.2.9 Verilerin Toplanması ve Analizi

Güvenilirlik ve geçerlilik analizleri tamamlanan “Teknoloji Kullanım Alışkanlığı” (TKA) ölçeği teknoloji kullanıcılarının kullanım alışkanlıklarını ve bağımlılık durumlarını ölçmek amacıyla elektronik ortamda genel kitleye uygulanmıştır. Araştırma, çevrimiçi veri toplama araçları kullanılarak sürdürülmüş ve dijital olarak elde edilmiştir.²¹ Verilerin elde edilmesi amacıyla 1,5 aylık bir süre belirlenmiş ve bu süre zarfında 948 kişiye ulaşılmış, veriler titizlikle toplanmıştır. Elde edilen veriler tekrar gözden geçirilerek eksik, hatalı vb. veriler analizlerden çıkarılmıştır. Bununla birlikte verilerin düzenlenmesi sonucu 872 kişilik bir veri listesi elde edilmiş ölçeğe ilişkin istatistik bulgular ve analizler bu veri seti üzerinden yürütülmüştür.

Verilerin toplanması ve değerlendirilmesi sırasında özellikle TKA ölçeğinden elde edilen puanlar belirli aralıklara ayrılmıştır. Teknoloji kullanımlarından hareketle risk durumlarının tespit edilebilmesi için 5’li ölçeğe uygun olarak belirli puan aralık katsayıları belirlenmiştir. Buna göre, ölçeğin cevaplanmasıyla birlikte alınabilecek en düşük puan 32 en yüksek puan ise 160’tır. En yüksek puan ve en düşük puan arasındaki puan aralığının belirlenmesi ve bunun da 5’li likert tipindeki ölçeğe uyarlanması sonucu puan aralıkları elde edilmiştir. Bu bağlamda ölçeğin tamamı için elde edilen puan aralıkları ve ifadeler aşağıdaki gibi olup ayrıca detaylı açıklama Ek-VI’de yer almaktadır:

- ❖ 32-57 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- ❖ 58-83 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- ❖ 84-109 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- ❖ 110-135 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- ❖ 136-160 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Ayrıca verilerin analiz sürecinde “IBM SPSS Statistics 25” paket programı kullanılmıştır. Araştırma verilerinin değerlendirilme süreçlerinde çeşitli analiz teknikleri

²¹ **Araştırma verilerinin elde edildiği araç:** <https://tr.surveymonkey.com/r/teknolojikullanimolcegi>

kullanılarak pek çok dikkat çekici bulgu elde edilmiş ve bu bilgiler “Araştırmanın Bulguları” başlıklı bölümde ayrıntılı olarak işlenmiştir.

4.3 ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Teknoloji kullanım alışkanlığı araştırmasına katılan kullanıcıların demografik bilgileri ve teknoloji, kontrol-zaman ilişkisine yönelik çeşitli bilgileri toplanmıştır. Elde edilen bu bilgilere yönelik frekans çözümlenmeleri aşağıda verilmiştir.

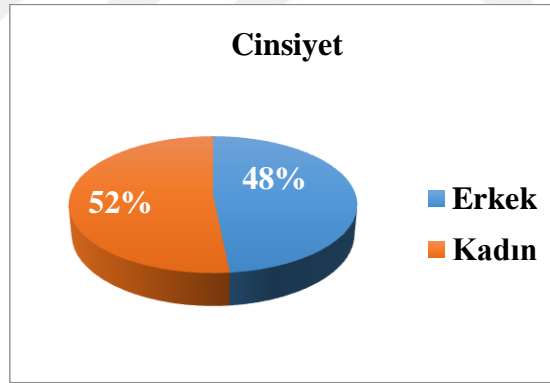
4.3.1 Demografik Bulgular

Araştırmada yer alan kullanıcıların demografik bulguları bu bölümde yer almaktadır.

4.3.1.1 Cinsiyet Grubuna Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların cinsiyete göre dağılımları birbirine yakın değerler göstermektedir. Erkek, %48 (422), Kadın, %52 (450), (Şekil-7):

Şekil 7: Cinsiyete göre dağılım

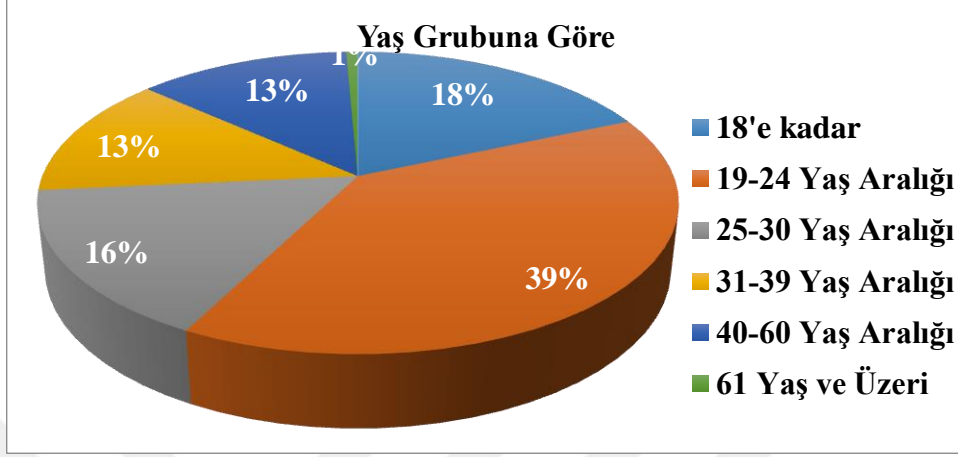
4.3.1.2 Yaş Grubuna Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların yaş gruplarına göre dağılımları farklı boyutlarda çeşitlilik göstermektedir (Şekil-8):

- 18'e kadar, %18 (161)
- 19-24 Yaş aralığı, %39 (341)
- 25-30 Yaş aralığı, %16 (139)
- 31-39 Yaş aralığı, %13 (114)
- 40-60 Yaş aralığı, %13 (111)

- 61 Yaş ve üzeri, %1 (6)

Şekil 8: Yaş gruplarına göre dağılım

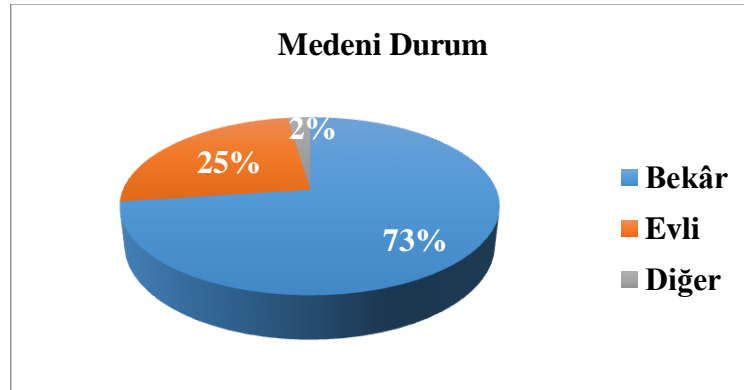

4.3.1.3 Medeni Duruma Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların medeni durumları aşağıda gösterilmektedir (Şekil-9):

- Bekâr, %73 (635)
- Evli, %25 (217)
- Diğer, %2 (20)

Şekil 9: Medeni duruma göre dağılım

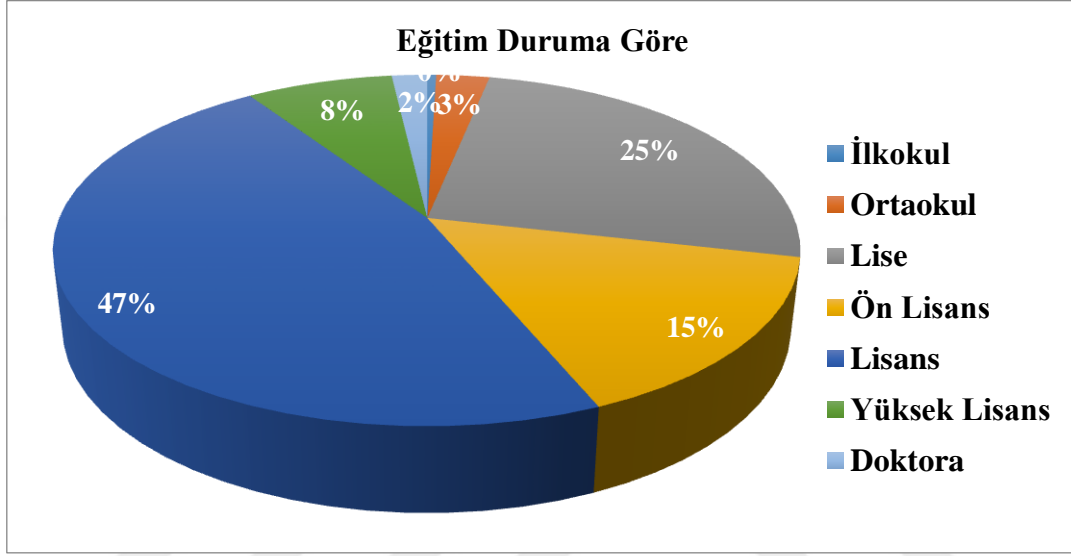
4.3.1.4 Eğitim Durumuna Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların eğitim durumlarına ait bilgiler aşağıdaki grafikte gösterilmektedir (Şekil-10):

- İlkokul, %0 (4)
- Ortaokul, %3 (24)

- Lise, %26 (221)
- Ön Lisans, %15 (132)
- Lisans, %48 (409)
- Yüksek Lisans, %8 (66)
- Doktora, %2 (16)

Şekil 10: Eğitim durumuna göre dağılım

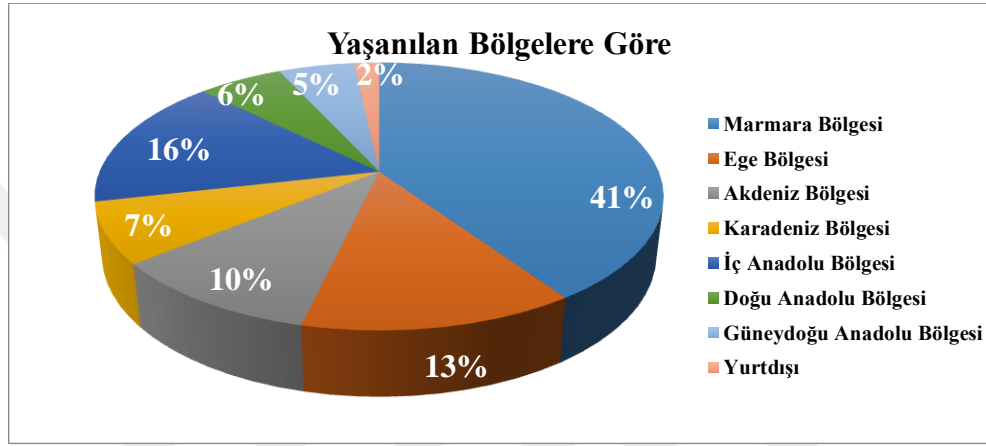
4.3.1.5 Meslek Durumuna Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların yaptıkları mesleklere ait bilgiler aşağıdaki grafikte gösterilmektedir (Şekil-11):

- Öğrenci, %47 (414)
- Bilişim Çalışanları, %1 (10)
- Kamu/Memur, %4 (36)
- Öğretmen, %9 (80)
- Akademisyen, %1 (13)
- Basın/Yayın/Medya, %1 (12)
- Finans Çalışanları, %2 (16)
- Hukuk Çalışanları, %0 (3)
- Mühendisler, %4 (33)
- Emniyet Çalışanları, %1 (5)
- Sağlık/Tıp Çalışanları, %5 (44)
- Teknisyen/Teknik Çalışanlar, %1 (11)
- Üst Düzey Yönetici/Yönetici, %1 (10)
- Esnaf, %1 (7)

- Akdeniz Bölgesi, %10 (91)
- Karadeniz Bölgesi, %7 (64)
- İç Anadolu Bölgesi, %16 (139)
- Doğu Anadolu Bölgesi, %6 (50)
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi, %5 (45)
- Yurtdışı, %2 (15)

Şekil 12: Coğrafi bölgelere göre dağılım

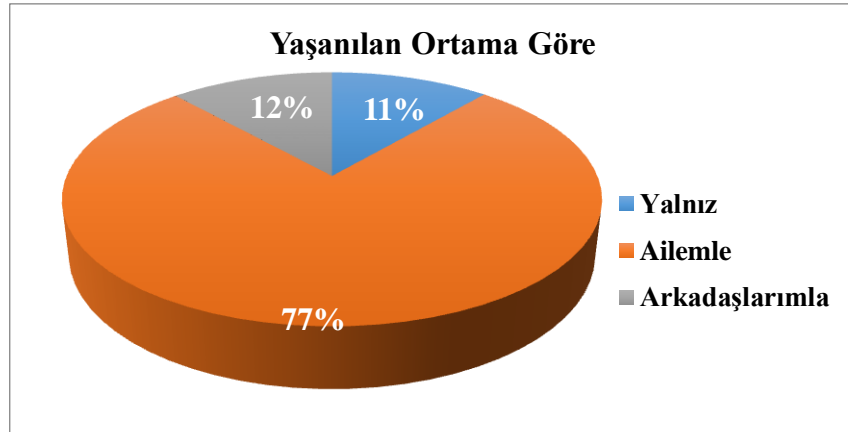

4.3.1.7 Yaşanılan Ortama Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların kiminle yaşadıklarına ait bilgiler aşağıdaki grafikte gösterilmektedir (Şekil-13):

- Yalnız, %11 (99)
- Ailemle, %77 (671)
- Arkadaşlarımla, %12 (102)

Şekil 13: Yaşanılan ortama göre dağılım

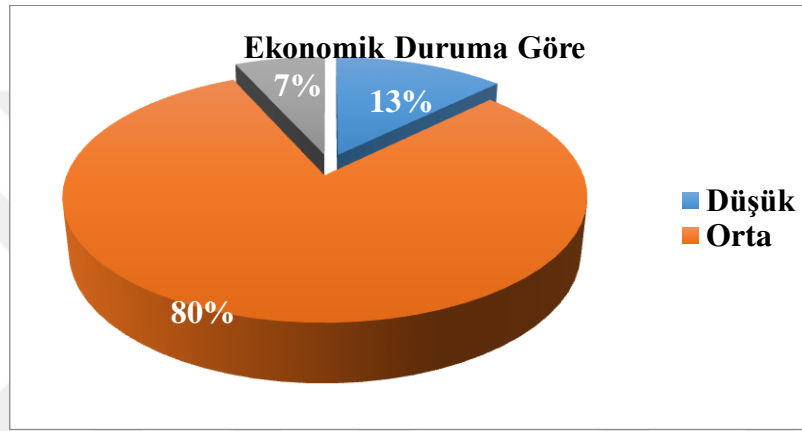

4.3.1.8 Ekonomik Duruma Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların ekonomik durumlarına ait bilgiler aşağıdaki grafikte gösterilmektedir (Şekil-14):

- Düşük, %13 (111)
- Orta, %80 (702)
- Yüksek, %7 (59)

Şekil 14: Ekonomik duruma göre dağılım

4.3.2 Demografik Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan kullanıcıların cinsiyet durumlarına bakıldığında birbirine yakın değerler olduğu görülmektedir. Özellikle kadın kullanıcıların biraz daha fazla olması, kadın kullanıcıların teknoloji platformlarına verdiği ilgiden kaynaklanmaktadır. Teknoloji kullanım ve teknoloji bağımlılık konularındaki çözüm arayışına katılım konusunda da kadınlar ön plandadır. Bu bağlamda ölçeğin geliştirilme sürecindeki tekrar çalışmalarında kadın katılımcıların oranı her daim erkeklerden fazla olmuştur.

Çalışmaya katılan kullanıcıların yaş gruplarına bakıldığında, 24 yaşına kadar olan katılımcı grubunun araştırmanın %57'sini oluşturduğu görülmektedir. Özellikle Z kuşağının teknolojinin içinde doğup, gelişmesi ve gündelik yaşamın teknolojilerle sarmalanmasıyla; teknolojiyi kullanma yaşı aşağılara doğru inmektedir. Diğer kuşaklara denk gelen yaş aralıkları da kullanım süreleriyle birlikte paralellik göstermektedir.

Medeni durum açısından bakıldığında kullanıcıların çok büyük bölümünün (%73) bekâr olduğu görülmektedir. Genel olarak teknolojiyle ilgili kullanım

araştırmaları incelendiğinde bekârlarda teknoloji kullanımının ve alışkanlıkların daha yaygın olduğu görölmektedir.

Eğitim durumları açısından bakıldığında kullanıcıların büyük bölümünün (%47) lisans derecesinde olduğu görölmektedir. Bunu lise derecesi takip etmektedir. Zira meslek grupları açısından değerlendirildiğinde araştırmaya katılan kullanıcıların büyük bölümü öğrenci (%47) olduğu görölmektedir. Bunu ise öğretmenler (%9) takip etmektedir. Araştırmaya katılan meslek grupları genel anlamda değerlendirildiğinde oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu da teknoloji kullanım/bağımlılık konusuna yönelik ilginin boyutunu ve konunun neredeyse her mesleğe uzanan yönünü sergilemektedir.

Araştırmaya katılan kullanıcıların yaşanılan bölgelere dağılımında Marmara bölgesi %41 ile ilk sırada gelmektedir. Bunu %13 ile Eğe bölgesi takip etmektedir. Teknoloji kullanımının yaşanılan bölgelere göre değişip değişmediğine yönelik analizler ilerleyen sayfalarda ele alınmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan kullanıcıların çok büyük bölümü (%77) ailesiyle birlikte yaşamaktadır.

Araştırmaya katılan kullanıcıların ekonomik durumlarına bakıldığında orta sınıf gelir dağılımının (%80) ağırlıkta olduğu görölmektedir. Ayrıca ölçekte yer alan ifadelerin bazıları ekonomik durum ile bağlantılıdır. Bunlardan biri olan son çıkan teknolojik cihazları hemen alır, kullanım gibi ifadelere yönelik verilen cevapların ekonomik durumla olan bağlantılarına yönelik analizler ilerleyen sayfalarda ele alınmıştır.

4.3.3 Teknoloji, Zaman, Kontrol Yönelik Bulgular

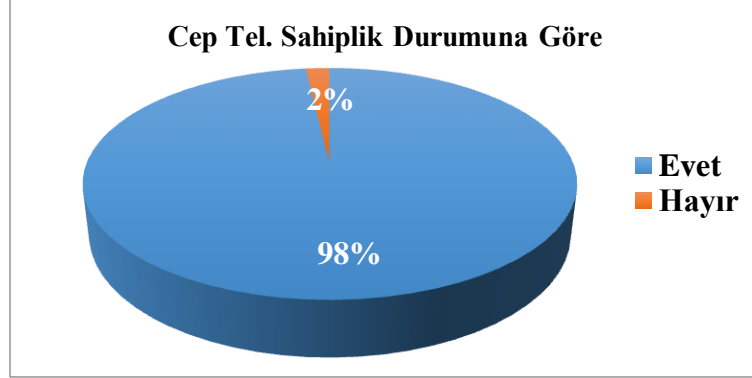
Bu bölümde araştırmanın birinci ekinde yer alan teknoloji, zaman, kontrol başlıklı sorulara verilen cevapların dağılımları gösterilmiştir.

4.3.3.1 Akıllı Cep Telefonu Sahiplik Durumuna Göre

Araştırmaya katılan kullanıcılara yöneltilen kendinize ait akıllı cep telefonunuz var mı sorusuna verilen cevapların dağılımını aşağıda gösterilmiştir (şekil-15):

- Evet, %98 (856)
- Hayır, %2 (16)

Şekil 15: Cep tel. sahiplik durumuna göre dağılım

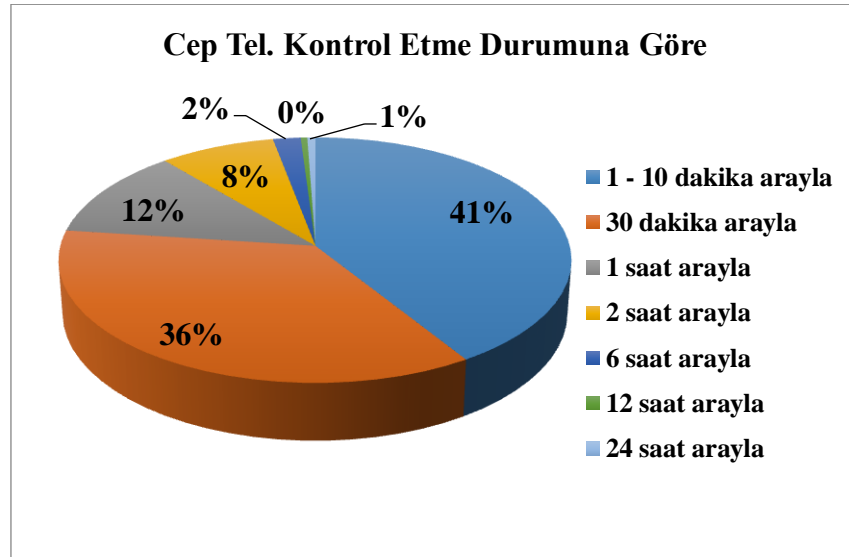

4.3.3.2 Cep Telefonu Kontrol Sıklığına Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların cep telefonlarını kontrol etme sıklığına yönelik bilgiler aşağıda gösterilmiştir (Şekil-1):

- 1 - 10 dakika arayla, %41 (358)
- 30 dakika arayla, %36 (314)
- 1 saat arayla, %12 (103)
- 2 saat arayla, %8 (71)
- 6 saat arayla, %2 (17)
- 12 saat arayla, %0 (4)
- 24 saat arayla, %1 (5)

Şekil 16: Cep tel. kontrol durumuna göre dağılım

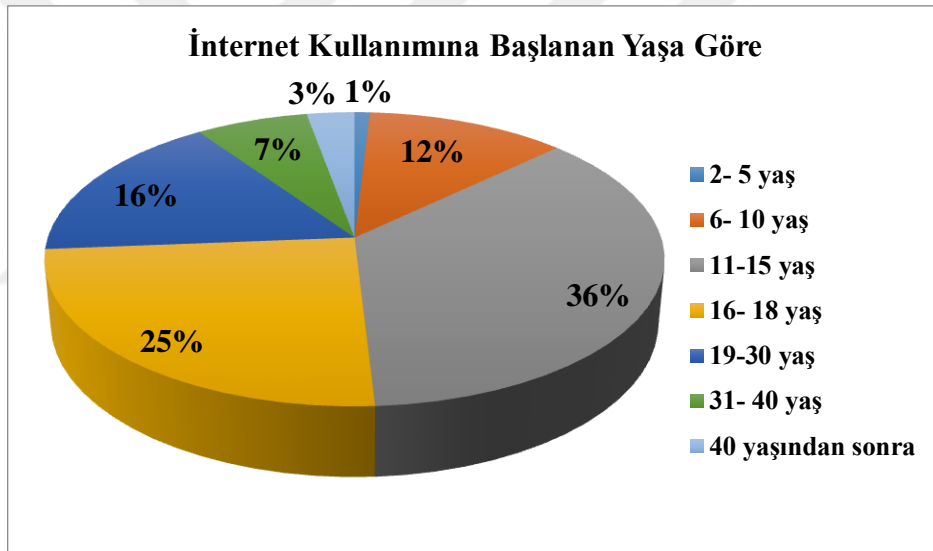

4.3.3.3 İnternet Kullanımına Başlanan Yaşa Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların interneti ilk kullanmaya başladıkları yaş aralıklarına ait bilgiler aşağıda gösterilmiştir (Şekil-17):

- 2- 5 yaş, %1 (8)
- 6- 10 yaş, %12 (105)
- 11-15 yaş, %36 (315)
- 16- 18 yaş, %25 (215)
- 19-30 yaş, %16 (145)
- 31- 40 yaş, %7 (59)
- 40 yaşından sonra, %3 (25)

Şekil 17: İnternet kullanımına başlanan yaşa göre dağılım

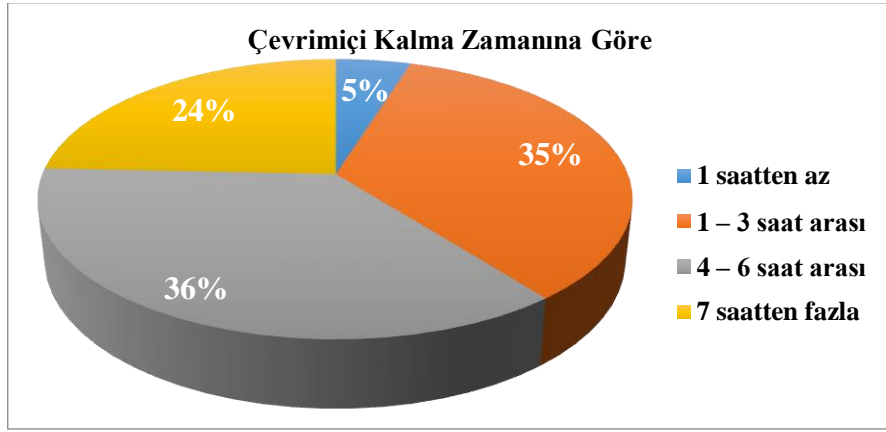

4.3.3.4 Çevrimiçi Kalma Zamanına Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların çevrimiçinde (internette) ne kadar süreyle zaman geçirdiklerine yönelik bilgiler aşağıda verilmiştir (Şekil-18):

- 1 saatten az, %5 (42)
- 1 – 3 saat arası, %35 (302)
- 4 – 6 saat arası, %36 (316)
- 7 saatten fazla, %24 (212)

Şekil 18: Çevrimiçi kalma zamanına göre dağılım

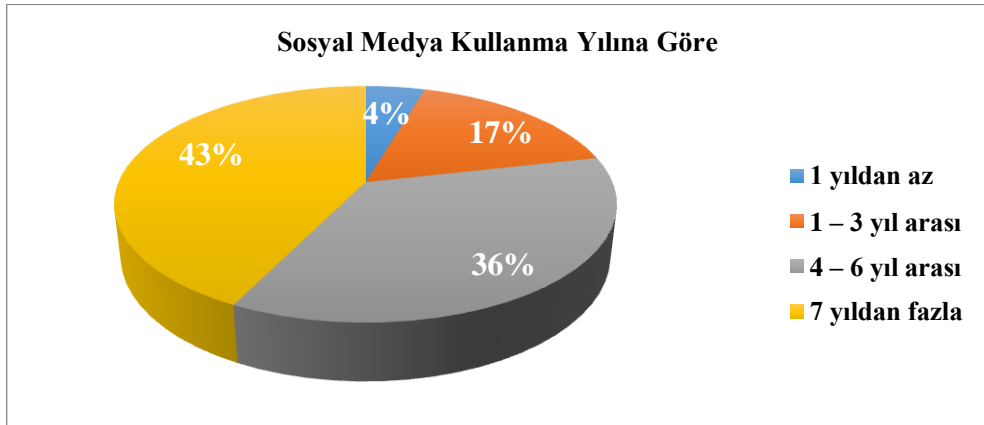

4.3.3.5 Sosyal Medya Kullanılan Yıla Göre

Araştırmaya katılan kullanıcıların kaç senedir sosyal medya hesaplarını kullandıklarına yönelik bilgiler aşağıda verilmiştir (Şekil-19):

- 1 yıldan az, %4 (40)
- 1 – 3 yıl arası, %17 (147)
- 4 – 6 yıl arası, %36 (313)
- 7 yıldan fazla, %43 (372)

Şekil 19: Sosyal medya kullanma yılına göre dağılım

4.3.4 Teknoloji, Zaman, Kontrol Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan kullanıcılara yöneltilen kendinize ait akıllı cep telefonunuz var mı sorusuna verilen cevapların dağılımına bakıldığında %98 oranında “evet” cevabının verildiği görülmektedir. Günümüzde teknolojiyle bütünleşmiş bir yapıda yaşamın sürdürüldüğü düşünüldüğünde özellikle akıllı telefonların insanların birer

uzantısı haline geldiğine yönelik varsayımları doğrulayan veriler bu çalışmada kendini göstermektedir.

Araştırmaya katılan kullanıcıların cep telefonlarını kontrol etme sıklığına yönelik bulgulara bakıldığında yine oranların oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Kullanıcılar cep telefonlarını, 1 - 10 dakika arayla, %41 (358) oranında ve 30 dakika arayla, %36 (314) oranında kontrol etmektedir. Bu rakamların insanların artık teknolojilerden uzak kalamadığı ve her daim onlara ulaşma isteğine yönelik varsayımları güçlendiren veriler olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan kullanıcıların interneti ilk kullanmaya başladıkları yaş aralıklarına bakıldığında ise özellikle teknoloji kullanımının oldukça alt yaş gruplarına indiği görülmektedir. Z kuşağını oluşturan 6- 10 yaş, %12 (105), 11-15 yaş, %36 (315), 16- 18 yaş, %25 (215) gibi yaş gruplarına ait veriler incelendiğinde araştırmaya katılan kullanıcıların oldukça alt yaş gruplarında interneti kullanmaya başladıkları görülmektedir. Her geçen gün teknolojiyle olan ilişkinin arttığı bir düzlemde ilk kullanım yaş oranlarının ilerleyen dönemlerde daha alt yaş gruplarına inmesi olasıdır.

Araştırmaya katılan kullanıcıların çevrimiçinde (internette) ne kadar süreyle zaman geçirdiklerine yönelik bilgilere bakıldığında yine yüksek kullanım oranları göze çarpmaktadır. Kullanıcıların işaretlediği seçenekler olan 4 – 6 saat arası, %36 (316), 7 saatten fazla, %24 (212) bu değerler araştırmaya katılan kullanıcıların %60 oranına denk gelmektedir. Özellikle kullanım zamanlarının her geçen gün artan sosyal medya içerikleri, videolar, dijital oyunlarla birlikte daha da artışa geçeceği söylenebilir.

Araştırmaya katılan kullanıcıların kaç senedir sosyal medya hesaplarını kullandıklarına yönelik verilere bakıldığında kullanım yıllarının yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kullanıcıların yoğun olarak işaretlediği seçenekler, 4 – 6 yıl arası, %36 (313), 7 yıldan fazla, %43 (372) toplandığında %79'luk bir değere denk gelmektedir. Araştırmaya katılan 0-18 yaş arası kullanıcıların toplamının, araştırmanın %73'üne denk geldiği düşünüldüğünde özellikle Z kuşağının sosyal medyaya başlama yaşının oldukça düşük olduğu çıkarımı yapılabilir. Genç ergenler sosyal medyada ufak yaşlarda başlamaktadır. Bu bağlamda ilerleyen yıllarda kullanım

oranlarının artacağı varsayımdan hareketle kullanım oranlarının yükseleceği ve yaş oranlarının daha da aşağı ineceği söylenebilir.

4.3.5 Araştırma Çerçevesinde Yapılan Hipotez Testleri

Bu bölümde teknoloji kullanım alışkanlığı araştırmasına yönelik yapılan hipotez testleri demografik bilgiler (cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, yaşanan il, eğitim durumu, kiminle yaşandığı, ekonomik durum) çerçevesinde ele alınmıştır. Daha sonra teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait (kendine ait cep telefonu durumu, akıllı telefon kontrol sıklığı, internette geçirilen yıl, ne kadar süreyle internet kullanıldığı, sosyal medyanın kaç yıldır kullanıldığı) bilgileriyle hipotezler kurulmuştur. Ve bahsi geçen bu bilgilerin araştırmada elde edilen ve isimlendirilen 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) hipotezleri kurulmuştur.

Araştırmada parametrik olmayan (*nonparametrik*) yöntemler kullanmıştır. İki bağımsız demografik değişkenler (örneğin, cinsiyet) ile faktörler arasında bir fark olup olmadığına yönelik Mann-Whitney testi uygulanmıştır. İki'den fazla bağımsız değişkene sahip demografik ve teknoloji, zaman, kontrol kategorisine ait bilgilerle faktörler arasında bir fark olup olmadığına yönelik ise Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Araştırmaya yer alan her bir değişken için hipotez oluşturulmuş ve faktörlerle ilintisi test edilmiştir.

Parametrik olmayan testlerden biri olan Mann-Whitney testi iki bağımsız örneğe uygulanmaktadır. Medyan testinin zayıf yönünü ortadan kaldıran bu test tekniğinin temel özelliği gözlem değerlerine atanan büyüklük sıra sayılarına dayalı olmasıdır (Gamgam & Altunkaynak, 2013, s. 154). İki'den fazla bağımsız örnekler için uygulanan test ise Kurskal-Wallis'tir. Bu testin uygulanmasındaki amaç kısaca her bir n_j hacimli k sayıda bağımsız örneğin aynı yığından gelip gelmediğine karar vermektir. Bu nedenle yokluk hipotezi, genel olarak, her biri n_j hacimli k sayıda örneğin aynı yığından geldiğini ifade eder (Gamgam & Altunkaynak, 2013, s. 277).

Araştırma çerçevesinde yapılan hipotez testleri sonucunda:

- $p > 0,05$ ise Hipotez 0 (H_0)

- $p \leq 0,05$ ise Hipotez 1 (H_1)

kabul edilmiştir.

4.3.5.1 Cinsiyet Bağlamında Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait (kendine ait cep telefonu durumu, akıllı telefon kontrol sıklığı, internette geçirilen yıl, ne kadar süreyle internet kullanıldığı, sosyal medyanın kaç yıldır kullanıldığı) değişkenlerin kadın ve erkek olma durumuna göre değişip değişmediğine yönelik Mann-Whitney Testi uygulanmıştır. Ayrıca cinsiyetin 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları da bu bölümde verilmiştir:

H_1 : Cinsiyet grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?

H_0 : Cinsiyet grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Cinsiyet grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-20: Sıralar/Akıllı telefon sahiplik durumu

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	Sıralar Toplamı
Akıllı telefon sahiplik durumu	kadın	450	432,38	194569,00
	erkek	422	440,90	186059,00
	Toplam	872		

Tablo-21: Mann-Whitney Testi Tablosu/Akıllı telefon sahiplik durumu

Mann-Whitney Testi	Akıllı telefon sahiplik durumu
Anlamlılık	,032

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda akıllı telefon sahiplik anlam değerinin 0,032 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması

nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır. Sahiplik durumu bakımından erkekler kadınlara oranla akıllı telefona daha yüksek oranda sahiptir.

H_2 : *Cinsiyet grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?*

H_0 : *Cinsiyet grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A : *Cinsiyet grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-22: Sıralar/Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	Sıralar Toplamı
Akıllı telefon kontrol sıklığı	kadın	450	423,87	190741,00
	erkek	422	449,97	189887,00
	Toplam	872		

Tablo-23: Mann-Whitney Testi Tablosu/ Akıllı telefon kontrol sıklığı

Mann-Whitney Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,103

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,103 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_3 : *Cinsiyet grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?*

H_0 : *Cinsiyet grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A : *Cinsiyet grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-24: Sıralar/İlk internet kullanma yaşı

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	Sıralar Toplamı
İlk internet kullanma yaşı	kadın	450	447,81	201515,50
	erkek	422	424,44	179112,50
	Toplam	872		

Tablo-25: Mann-Whitney Testi Tablosu/İlk internet kullanma yaşı

Mann-Whitney Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anamlılık	,156

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,156 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_4 : Cinsiyet grupları arasında internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H_0 : Cinsiyet grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Cinsiyet grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-26: Sıralar/İnternet kullanım süresi

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	Sıralar Toplamı
İnternet kullanım süresi	kadın	450	423,81	190716,00
	erkek	422	450,03	189912,00
	Toplam	872		

Tablo-27: Mann-Whitney Testi Tablosu/İnternet kullanım süresi

Mann-Whitney Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,105

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,105 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_5 : Cinsiyet grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı fark var mıdır?

H_0 : Cinsiyet grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Cinsiyet grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-28: Sıralar/Sosyal medya kullanım yılı

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	Sıralar Toplamı
Sosyal medya kullanım yılı	kadın	450	395,51	177981,50
	erkek	422	480,20	202646,50
	Toplam	872		

Tablo-29: Mann-Whitney Testi Tablosu/Sosyal medya kullanım yılı

Mann-Whitney Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,01

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,01 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında sosyal

medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır. Erkekler kadınlara oranla daha yüksek sosyal medya kullanım yılına sahiptir.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin cinsiyet grupları durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Mann-Whitney Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-30: Mann-Whitney Testi Tablosu/Cinsiyet gruplarına göre faktörler

	(f1) Kullanım ve zaman	(f2) Teknolojik istila	(f3) Bağımlılı ğı benimse me	(f4) Teknolo jik saplantı	(f5) İletişim sarmalı	(f6) Ruhsal ve zihinsel değişken ler
Mann-Whitney U	86773,500	92519,000	86229,50 0	84829,00 0	93687,00 0	83950,00 0
Wilcoxon W	176026,500	193994,000	187704,5 00	174082,0 00	195162,0 00	173203,0 00
Z	-2,202	-,655	-2,352	-2,733	-,344	-3,040
Anlamlılık (p)	,028	,513	,019	,006	,730	,002

Tablo-31: Sıralar/Cinsiyet gruplarına göre faktörler

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra
(f1) Kullanım ve zaman	Kadın	450	454,67
	Erkek	422	417,12
	Toplam	872	
(f2) Teknolojik istila	Kadın	450	431,10
	Erkek	422	442,26

	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	Kadın	450	417,12
	Erkek	422	457,16
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	Kadın	450	458,99
	Erkek	422	412,52
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	Kadın	450	433,69
	Erkek	422	439,49
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Kadın	450	460,94
	Erkek	422	410,43
	Toplam	872	

H6: *Cinsiyet grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Cinsiyet grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Cinsiyet grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda teknoloji kullanım ve zaman anlam değerinin 0,028 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında teknoloji kullanımı ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır. Kadınlar erkelere oranla genel teknolojiyi kullanma ve zaman harcama konusunda daha isteklidir.

H7: *Cinsiyet grupları arasında teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Cinsiyet grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Cinsiyet grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda teknolojik istila faktör anlam değerinin 0,513 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H8: *Cinsiyet grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Cinsiyet grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Cinsiyet grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda teknoloji bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,019 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır. Erkekler kadınlara oranla teknolojik bağımlılığı benimseme konusunda daha yatkındır.

H9: *Cinsiyet grupları arasında teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Cinsiyet grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Cinsiyet grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,006 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır. Kadınlar erkeklere oranla teknolojik araçlara saplantı yaşama açısından daha meyillidir.

H10: *Cinsiyet grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Cinsiyet grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Cinsiyet grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,730 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük

olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H11: Cinsiyet grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından fark var mıdır?

H_0 . *Cinsiyet grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Cinsiyet grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Mann-Whitney testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,002 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani cinsiyet grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır. Kadınlar erkeklere oranla teknolojilerden ruhsal ve zihinsel olarak etkilenebilme açısından daha yatkındır.

4.3.5.2 Yaş Bağlamında Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların yaş durumuna göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca cinsiyetin 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H12: Yaş grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?

H_0 . *Yaş grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Yaş grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-32: Sıralar/Yaş-Akıllı telefon sahiplik durumu

	Yaş Grubu	N	Ortalama Sıra
	18'e kadar	161	447,46
	19-24 Yaş aralığı	341	433,61
	25-30 Yaş aralığı	139	431,64

Akıllı telefon sahiplik durumu	31-39 Yaş aralığı	114	432,32
	40-60 Yaş aralığı	111	436,36
	61 Yaş ve üzeri	6	501,17
	Toplam	872	

Tablo-33: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-Akıllı telefon sahiplik durumu

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon sahiplik durumu
Anlamlılık	,009

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon sahiplik anlam değerinin 0,009 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır. 25-30 yaş aralığını oluşturan grup en yüksek sahiplik durumuna sahiptir.

H_{13} : Yaş grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?

H_0 : Yaş grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Yaş grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-34: Sıralar/Yaş-Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Yaş Grubu	N	Ortalama Sıra
	18’e kadar	161	411,84
	19-24 Yaş aralığı	341	397,92
	25-30 Yaş	139	473,16

Akıllı telefon kontrol sıklığı	aralığı		
	31-39 Yaş aralığı	114	456,42
	40-60 Yaş aralığı	111	517,46
	61 Yaş ve üzeri	6	565,33
	Toplam	872	

Tablo-35: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında akıllı telefon kontrol etme sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır. 19 – 24 yaş aralığı en yüksek akıllı telefon kontrol sıklığına sahiptir.

H_{14} : Yaş grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?

H_0 : Yaş grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Yaş grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-36: Sıralar/Yaş-İlk internet kullanma yaşı

	Yaş Grubu	N	Ortalama Sıra
	18’e kadar	161	238,61
	19-24 Yaş aralığı	341	365,55
	25-30 Yaş	139	418,69

İlk internet kullanma yaşı	aralığı		
	31-39 Yaş aralığı	114	600,14
	40-60 Yaş aralığı	111	773,23
	61 Yaş ve üzeri	6	853,00
	Toplam	872	

Tablo-37: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anlamlılık	,002

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,002 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır. 18’e kadar olan yaş grubu internetle çok erken yaşlarda tanışmıştır 61 yaş ve üzeri grupsa ilk defa interneti kullanmaya diğer gruplara oranla geç yaşta başlamıştır.

H_{15} : Yaş grupları arasında internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H_0 : Yaş grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Yaş grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-38: Sıralar/Yaş-İnternet kullanım süresi

	Yaş Grubu	N	Ortalama Sıra
	18’e kadar	161	397,89
	19-24 Yaş aralığı	341	479,60

İnternet kullanım süresi	25-30 Yaş aralığı	139	409,60
	31-39 Yaş aralığı	114	449,01
	40-60 Yaş aralığı	111	373,02
	61 Yaş ve üzeri	6	583,00
	Toplam	872	

Tablo-39: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır. 61 yaş ve üzeri kullanıcılar ilk defa interneti kullanmaya oldukça geç yaşta başlamalarına karşın günlük internette vakit harcama bakımından ilk sırada gelmektedir.

H16: *Yaş grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Yaş grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Yaş grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-40: Sıralar/Yaş-Sosyal medya kullanım yılı

	Yaş Grubu	N	Ortalama Sıra
	18'e kadar	161	306,85

Sosyal medya kullanım yılı	19-24 Yaş aralığı	341	407,57
	25-30 Yaş aralığı	139	524,01
	31-39 Yaş aralığı	114	542,87
	40-60 Yaş aralığı	111	492,40
	61 Yaş ve üzeri	6	476,92
	Toplam	872	

Tablo-41: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Yaş-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anamlılık	,004

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,004 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır. 31 – 39 yaş aralığı sosyal medyayı en uzun süredir kullanan yaş grubunu oluşturmaktadır.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-42: Kruskal-Wallis Testi/Yaş gruplarına göre faktörler

	(f1)	(f2)	(f3)	(f4)	(f5)	(f6)
	Kullanım ve	Teknolojik istila	Bağımlılık	Teknolojik saplant	İletişim sarmalı	Ruhsal ve zihinsel

	zaman		me	ı		değişke nler
Chi-kare	53,134	8,016	29,473	49,74 9	24,93 5	5,016
Serbestlik Derecesi (df)	5	5	5	5	5	5
Anlamlılık (p)	,001	,155	,001	,001	,003	,414

Tablo-43 Sıralar/Yaş gruplarına göre faktörler

	Yaş grupları	N	Ortalama Sıra
(f1) Kullanım ve zaman	18'e kadar	161	516,89
	19-24 Yaş aralığı	341	466,15
	25-30 Yaş aralığı	139	409,80
	31-39 Yaş aralığı	114	389,41
	40-60 Yaş aralığı	111	315,84
	61 Yaş ve üzeri	6	340,00
	Toplam	872	
	18'e kadar	161	445,84
	19-24 Yaş aralığı	341	445,69

(f2) Teknolojik istila	25-30 Yaş aralığı	139	431,02
	31-39 Yaş aralığı	114	457,65
	40-60 Yaş aralığı	111	377,00
	61 Yaş ve üzeri	6	489,08
	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	18'e kadar	161	491,70
	19-24 Yaş aralığı	341	456,56
	25-30 Yaş aralığı	139	406,38
	31-39 Yaş aralığı	114	430,16
	40-60 Yaş aralığı	111	337,18
	61 Yaş ve üzeri	6	470,83
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	18'e kadar	161	442,23
	19-24 Yaş aralığı	341	466,89
	25-30 Yaş aralığı	139	487,19
	31-39 Yaş aralığı	114	423,83

	40-60 Yaş aralığı	111	292,57
	61 Yaş ve üzeri	6	284,75
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	18'e kadar	161	388,32
	19-24 Yaş aralığı	341	456,25
	25-30 Yaş aralığı	139	461,50
	31-39 Yaş aralığı	114	488,56
	40-60 Yaş aralığı	111	368,84
	61 Yaş ve üzeri	6	290,17
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	18'e kadar	161	447,68
	19-24 Yaş aralığı	341	446,85
	25-30 Yaş aralığı	139	398,80
	31-39 Yaş aralığı	114	450,21
	40-60 Yaş aralığı	111	421,28
	61 Yaş ve üzeri	6	442,83

	Toplam	872	
--	---------------	-----	--

H17: *Yaş grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaş grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaş grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zamanı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır. 18'e kadar olan yaş grubu genel teknoloji kullanım ve zamanını en çok benimseyen ve kullanıma en yatkın grubu oluşturmaktadır.

H18: *Yaş grupları arasında teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaş grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaş grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,155 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H19: *Yaş grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaş grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaş grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında

teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır. 18'e kadar olan yaş grubu teknolojik bağımlılığı benimseye en yatkın grubu oluşturmaktadır.

H20: *Yaş grupları arasında teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaş grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaş grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır. 25 – 30 yaş aralığı teknolojik araçlarının kullanımına yönelik saplantı durumlarına en fazla yatkın olan grubu oluşturmaktadır.

H21: *Yaş grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaş grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaş grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,003 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır. 31 – 39 yaş aralığı iletişim/sarmalı döngüsüne en yatkın olan iletişim ihtiyacını karşılama konusunda istekli olan grubu oluşturmaktadır.

H22: *Yaş grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaş grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaş grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,414 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaş grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.3 Medeni Durum Bağlamında Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların medeni durumuna göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca medeni durumun 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H₂₃: Medeni duruma göre akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?

H₀: Medeni duruma göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A: Medeni duruma göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-44 Sıralar/Medeni Durum-Akıllı telefona sahip olma

	Medeni Durum	N	Ortalama Sıra
Akıllı telefona sahip olma	Bekâr	635	437,43
	Evli	217	432,52
	Diğer	20	450,30
	Toplam	872	

Tablo-45 Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Medeni D.-Akıllı telefona sahip olma

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefona sahip olma
Anlamlılık	,321

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefona sahip olma anlam değerinin 0,321 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük

olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni duruma göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H24: *Medeni duruma göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Medeni duruma göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Medeni duruma göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-46: Sıralar/Medeni D.-Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Medeni Durum	N	Ortalama Sıra
Akıllı telefon kontrol sıklığı	Bekâr	635	412,67
	Evli	217	505,45
	Diğer	20	444,88
	Toplam	872	

Tablo-47: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Medeni D.-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni duruma göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır. Bekârlar diğerlerine oranla daha sık düzeyde telefonlarını kontrol etme eğilimi içerisindedir.

H25: Medeni duruma göre ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?

H₀. Medeni duruma göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Medeni duruma göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-48: Sıralar/Medeni D.-İlk internet kullanma yaşı

	Medeni Durum	N	Ortalama Sıra
	Bekâr	635	365,68
	Evli	217	641,66
	Diğer	20	459,05
	Toplam	872	

Tablo-49: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Medeni D.-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,001 olması ve bununla kabul edilen 0,05’lik hata payından küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durum grupları ile ilk internet kullanma yaşı arasında anlamlı bir fark vardır. Bekârlar ilk defa interneti kullanma yaşı bakımından diğerlerine oranla daha düşük yaş aralığı içerisindedir. Evli çiftlerin ilk defa interneti kullandıkları yaş aralığı daha yüksektir.

H26: Medeni duruma göre internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H₀. Medeni duruma göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Medeni duruma göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-50: Sıralar/Medeni D.-İnternet kullanım süresi

	Medeni Durum	N	Ortalama Sıra
İnternet kullanım süresi	Bekâr	635	452,40
	Evli	217	391,99
	Diğer	20	414,50
	Toplam	872	

Tablo-51: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/ Medeni D.-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,005

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,005 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni duruma göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır. Bekârlar daha uzun süre internet kullanım süresine sahipken medeni durumu evli olanlar en az internet kullananlardır.

H_{27} : Medeni duruma göre sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?

H_0 : Medeni duruma göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Medeni duruma göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-52: Sıralar/Medeni D.-Sosyal medya kullanım yılı

	Medeni Durum	N	Ortalama Sıra
	Bekâr	635	408,93

Sosyal medya kullanım yılı	Evli	217	513,62
	Diğer	20	475,13
	Toplam	872	

Tablo-53: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/ Medeni D.-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni duruma göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır. Evliler daha uzun süredir sosyal medya kullanım yılına sahipken bekâr kullanıcılar diğerlerine oranla en az kullanım yılına sahiptir.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin medeni duruma göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-54: Kruskal-Wallis Testi/Medeni duruma göre faktörler

	(f1) Kullanım ve zaman	(f2) Teknolojik istila	(f3) Bağımlılığın benimsenmesi	(f4) Teknolojik saptantı	(f5) İletişim sarmalı	(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Chi-kare	38,654	6,761	22,305	24,949	3,641	2,545
Serbestlik	2	2	2	2	2	2

Derecesi (df)						
Anlamlılık (p)	,001	,034	,001	,001	,162	,280

Tablo-55: Sıralar/Medeni duruma göre faktörler

	Medeni durum	N	Ortalama Sıra
(f1) Kullanım ve zaman	Bekâr	635	467,93
	Evli	217	344,94
	Diğer	20	432,03
	Toplam	872	
(f2) Teknolojik istila	Bekâr	635	450,04
	Evli	217	400,12
	Diğer	20	401,48
	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	Bekâr	635	460,51
	Evli	217	367,29
	Diğer	20	425,18
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	Bekâr	635	458,52
	Evli	217	364,44
	Diğer	20	519,10
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	Bekâr	635	441,55
	Evli	217	430,99

	Diğer	20	336,00
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Bekâr	635	444,42
	Evli	217	413,70
	Diğer	20	432,25
	Toplam	872	

H28: *Medeni durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Medeni durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Medeni durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zamanı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır. Bekârlar genel teknolojiyi kullanma ve ona daha fazla zaman ayırma bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır en az teknoloji kullanımına meyilli olanlar ise evlilerdir.

H29: *Medeni durumlar arasında teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Medeni durumlar arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Medeni durumlar arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,034 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durumlar arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır. Bekâr teknoloji kullanıcıları teknolojik istilaya daha çok maruz kalmaktadır.

H30: *Medeni durumlar arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Medeni durumlar* arasında *teknolojik bağımlılığı benimseme* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . *Medeni durumlar* arasında *teknolojik bağımlılığı benimseme* bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durumlar arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır. Bekâr kullanıcılar teknolojik bağımlılığı benimsemeye en yatkın kullanıcı grubunu oluşturmaktadır.

H31: *Medeni durumlar* arasında *teknolojik saplantı* bakımından *fark var mıdır?*

H_0 . *Medeni durumlar* arasında *teknolojik saplantı* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . *Medeni durumlar* arasında *teknolojik saplantı* bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durumlar arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır. Bekâr ve evlilerin dışında kalan medeni durum grubu teknolojik saplantıya en çok meyilli olan kullanıcı grubunu oluşturmaktadır.

H32: *Medeni durumlar* arasında *iletişim sarmalı/döngüsü* bakımından *fark var mıdır?*

H_0 . *Medeni durumlar* arasında *iletişim sarmalı/döngüsü* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . *Medeni durumlar* arasında *iletişim sarmalı/döngüsü* bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,162 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durumlar arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H33: *Medeni durumlar* arasında *ruhsal ve zihinsel değişkenler* bakımından *fark var mıdır?*

H_0 . *Medeni durumlar* arasında *ruhsal ve zihinsel değişkenler* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Medeni durumlar arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,280 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani medeni durumlar arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.4 Eğitim Durumuna Göre Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların eğitim durumuna göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca eğitim durumunun 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H₃₄: Eğitim durumuna göre akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?

H₀. Eğitim durumuna göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Eğitim durumuna göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-56 Sıralar/Eğitim-Akıllı telefona sahip olma

	Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra
Akıllı telefona sahip olma	İlkokul	4	428,50
	Ortaokul	24	446,67
	Lise	221	450,20
	Ön Lisans	132	428,50
	Lisans	409	432,76
	Yüksek Lisans	66	428,50
	Doktora	16	428,50

	Toplam	872	
--	---------------	-----	--

Tablo-57 Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-Akıllı telefona sahip olma

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefona sahip olma
Anlamlılık	,005

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefona sahip olma anlam değeri 0,005 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değeri küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim duruma göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır. En yüksek sahiplik durumu lise mezunlarındadır.

H35: Eğitim durumuna göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Eğitim durumuna göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Eğitim durumuna göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-58 Sıralar/Eğitim-Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra
Akıllı telefon kontrol sıklığı	İlkokul	4	483,63
	Ortaokul	24	438,94
	Lise	221	440,89
	Ön Lisans	132	440,54
	Lisans	409	424,20
	Yüksek Lisans	66	479,85

	Doktora	16	462,63
	Toplam	872	

Tablo-59: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,705

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,705 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H36: Eğitim durumuna göre ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?

H_0 . *Eğitim durumuna göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Eğitim durumuna göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-60: Sıralar/Eğitim-İlk internet kullanma yaşı

	Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra
İlk internet kullanma yaşı	İlkokul	4	792,50
	Ortaokul	24	487,58
	Lise	221	379,45
	Ön Lisans	132	456,75
	Lisans	409	438,89
	Yüksek Lisans	66	525,73

	Doktora	16	462,81
	Toplam	872	

Tablo-61: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır. İlkokul mezunları ilk defa interneti oldukça geç yaşlarda kullanmış, lise mezunları ise en erken kullanım yaş aralığına mensuptur.

H_{37} : Eğitim durumuna göre internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H_0 : Eğitim durumuna göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Eğitim durumuna göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-62: Sıralar/Eğitim-İnternet kullanım süresi

	Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra
İnternet	İlkokul	4	336,75
	Ortaokul	24	476,50
	Lise	221	398,38
	Ön Lisans	132	460,39
	Lisans	409	448,51
	Yüksek	66	450,88

kullanım süresi	Lisans		
	Doktora	16	364,50
	Toplam	872	

Tablo-63: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,086

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,086 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H38: Eğitim durumuna göre sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Eğitim durumuna göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Eğitim durumuna göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-64: Sıralar/Eğitim-Sosyal medya kullanım yılı

	Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra
	İlkokul	4	372,13
	Ortaokul	24	369,02
	Lise	221	378,63
	Ön Lisans	132	406,13
	Lisans	409	469,80

Sosyal medya kullanım yılı	Yüksek Lisans	66	485,40
	Doktora	16	550,72
	Toplam	872	

Tablo-65: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Eğitim-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır. Doktora derecesinde olanlar en uzun süredir sosyal medyayı kullanan grubu oluştururken ilkökul mezunları sosyal medyada en düşük kullanım yılına sahiptir.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin eğitim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-66: Kruskal-Wallis Testi/Eğitim durumuna göre faktörler

	(f1)	(f2)	(f3)	(f4)	(f5)	(f6)
	Kullanım ve zaman	Teknolojik istila	Bağımlılığın benimsenme	Teknolojik saptantı	İletişim sarmalı	Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Chi-kare	10,242	7,762	6,621	6,563	8,487	7,872

Serbestlik Derecesi (df)	6	6	6	6	6	6
Anlamlılık (p)	,042	,256	,357	,363	,205	,248

Tablo-67: Sıralar/Eğitim durumuna göre faktörler

	Eğitim Durumu	N	Ortalama Sıra
(f1) Kullanım ve zaman	İlkokul	4	498,38
	Ortaokul	24	533,75
	Lise	221	458,29
	Ön Lisans	132	405,78
	Lisans	409	437,52
	Yüksek Lisans	66	393,93
	Doktora	16	377,03
	Toplam	872	
(f2) Teknolojik istila	İlkokul	4	388,38
	Ortaokul	24	461,71
	Lise	221	424,32
	Ön Lisans	132	390,28
	Lisans	409	454,29
	Yüksek Lisans	66	445,18
	Doktora	16	469,84

	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	İlkokul	4	442,00
	Ortaokul	24	486,96
	Lise	221	449,86
	Ön Lisans	132	399,33
	Lisans	409	444,48
	Yüksek Lisans	66	396,08
	Doktora	16	444,47
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	İlkokul	4	427,25
	Ortaokul	24	424,63
	Lise	221	407,16
	Ön Lisans	132	464,82
	Lisans	409	448,59
	Yüksek Lisans	66	419,26
	Doktora	16	390,34
	Toplam	872	
	İlkokul	4	428,00
	Ortaokul	24	379,56
	Lise	221	400,70
	Ön Lisans	132	451,59

(f5) İletişim sarmalı	Lisans	409	452,19
	Yüksek Lisans	66	439,45
	Doktora	16	480,69
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	İlkokul	4	446,88
	Ortaokul	24	516,33
	Lise	221	418,60
	Ön Lisans	132	440,66
	Lisans	409	441,31
	Yüksek Lisans	66	403,85
	Doktora	16	538,69
	Toplam	872	

H39: *Eğitim durumuna göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Eğitim durumuna göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Eğitim durumuna göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zamanı anlam değerinin 0,042 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır. Ortaokul mezunları genel teknoloji kullanımını ve ona zaman ayırma bakımından en yatkın grupken doktora mezunları en düşük grubu oluşturmaktadır.

H40: *Eğitim durumuna göre teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Eğitim durumuna göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Eğitim durumuna göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,256 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H41: *Eğitim durumuna göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Eğitim durumuna göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Eğitim durumuna göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimse anlam değerinin 0,357 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H42: *Eğitim durumuna göre teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Eğitim durumuna göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Eğitim durumuna göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,363 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H43: *Eğitim durumuna göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Eğitim durumuna göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Eğitim durumuna göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,205 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H44: *Eğitim durumuna göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Eğitim durumuna göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Eğitim durumuna göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,248 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani eğitim durumuna göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.5 Yaşanılan Ortama Göre Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların yaşadığı ortama göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca yaşanılan ortamın 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H45: *Yaşanılan ortama göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Yaşanılan ortama göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Yaşanılan ortama göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-68: Sıralar/Ortam-Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Yaşanılan Ortam	N	Ortalama Sıra
Akıllı telefon kontrol sıklığı	Yalnız	99	434,52
	Ailemle	671	444,56
	Arkadaşlarımla	102	385,40
	Toplam	872	

--	--	--	--

Tablo-69: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ortam-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,062

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,62 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H46: Yaşanılan ortama göre ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan ortama göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan ortama göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-70: Sıralar/Ortam-İlk internet kullanma yaşı

	Yaşanılan Ortam	N	Ortalama Sıra
İlk internet kullanma yaşı	Yalnız	99	441,57
	Ailemle	671	448,68
	Arkadaşlarımla	102	351,44
	Toplam	872	

Tablo-71: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ortam-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır. Arkadaşlarıyla yaşayan kullanıcılar ilk defa interneti kullanma yaşı bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır ve interneti diğerlerine göre daha küçük yaşta kullanmaya başlamışlardır.

H₄₇: Yaşanılan ortama göre internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H₀: Yaşanılan ortama göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A: Yaşanılan ortama göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-72: Sıralar/Ortam-İnternet kullanım süresi

	Yaşanılan Ortam	N	Ortalama Sıra
İnternet kullanım süresi	Yalnız	99	435,16
	Ailemle	671	424,13
	Arkadaşlarımla	102	519,16
	Toplam	872	

Tablo-73: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/ Ortam-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır. Arkadaşlarıyla yaşan kullanıcılar daha uzun süre internette kalmaktadır.

H48: Yaşanılan ortama göre sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan ortama göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan ortama göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-74 Sıralar/Ortam-Sosyal medya kullanım yılı

	Yaşanılan Ortam	N	Ortalama Sıra
Sosyal medya kullanım yılı	Yalnız	99	482,71
	Ailemle	671	429,13
	Arkadaşlarımla	102	440,17
	Toplam	872	

Tablo-75 Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ortam-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,105

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,105 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin yaşanılan ortama göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-76 Kruskal-Wallis Testi/Ortam-Yaşanılan ortama göre faktörler

	(f1) Kullanım ve zaman	(f2) Teknolojik istila	(f3) Bağımlılığı benimseme	(f4) Teknolojik saplantı	(f5) İletişim sarmalı	(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Chi-kare	2,621	2,298	2,977	9,119	4,157	,113
Serbestlik Derecesi (df)	2	2	2	2	2	2
Anlamlılık (p)	,270	,317	,226	,010	,125	,945

Tablo-77 Sıralar/Ortam-Yaşanılan ortama göre faktörler

	Yaşanılan Ortama Göre	N	Ortalama Sıra
(f1) Kullanım ve zaman	Yalnız	99	399,82
	Ailemle	671	439,44
	Arkadaşlar ımla	102	452,74
	Toplam	872	
(f2) Teknolojik istila	Yalnız	99	459,05
	Ailemle	671	429,43
	Arkadaşlar ımla	102	461,09

	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	Yalnız	99	461,06
	Ailemle	671	428,49
	Arkadaşlar ımla	102	465,38
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	Yalnız	99	464,23
	Ailemle	671	423,15
	Arkadaşlar ımla	102	497,42
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	Yalnız	99	473,74
	Ailemle	671	427,26
	Arkadaşlar ımla	102	461,16
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Yalnız	99	444,28
	Ailemle	671	435,49
	Arkadaşlar ımla	102	435,62
	Toplam	872	

H49: Yaşanılan ortama göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan ortama göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Yaşanılan ortama göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zaman anlam değerinin 0,270 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H50: *Yaşanılan ortama göre teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Yaşanılan ortama göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Yaşanılan ortama göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,317 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H51: *Yaşanılan ortama göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Yaşanılan ortama göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Yaşanılan ortama göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,226 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H52: *Yaşanılan ortama göre teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Yaşanılan ortama göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Yaşanılan ortama göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,010 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan ortama göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır. Arkadaşlarıyla yaşayan kullanıcılar teknoloji kullanımı konusunda saplantılı olmaya meyillidir.

H53: Yaşanılan ortama göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan ortama göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Yaşanılan ortama göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,125 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan ortama göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H54: Yaşanılan ortama göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan ortama göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Yaşanılan ortama göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,945 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan ortama göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.6 Ekonomik Duruma Göre Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların ekonomik durumuna göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca ekonomik durumun 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H55: Ekonomik durumlar arasında akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?

H₀. Ekonomik durumlar arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Ekonomik durumlar arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-78: Sıralar/Ekonomi-Akıllı telefona sahip olma

	Ekonomik Durum	N	Ortalama Sıra
Akıllı telefona sahip olma	Düşük	111	440,28
	Orta	702	435,33
	Yüksek	59	443,28
	Toplam	872	

Tablo-79: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-Akıllı telefona sahip olma

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefona sahip olma
Anlamlılık	,464

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefona sahip olma anlam değerinin 0,464 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H56: Ekonomik durumlar arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?

H_0 . *Ekonomik durumlar arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Ekonomik durumlar arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-80: Sıralar/Ekonomi-Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Ekonomik Durum	N	Ortalama Sıra
	Düşük	111	434,29

Akıllı telefon kontrol sıklığı	Orta	702	436,78
	Yüksek	59	437,28
	Toplam	872	

Tablo-81: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,944

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,994 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H57: Ekonomik durumlar arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?

H_0 . *Ekonomik durumlar arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Ekonomik durumlar arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-82: Sıralar/Ekonomi-İlk internet kullanma yaşı

	Ekonomik Durum	N	Ortalama Sıra
	Düşük	111	444,96
	Orta	702	430,80
	Yüksek	59	488,37

İlk internet kullanma yaşı	Toplam	872	
----------------------------	---------------	-----	--

Tablo-83: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anlamlılık	,201

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,201 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_{58} : *Ekonomik durumlar arasında internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?*

H_0 : *Ekonomik durumlar arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A : *Ekonomik durumlar arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-84: Sıralar/Ekonomi-İnternet kullanım süresi

	Ekonomik Durum	N	Ortalama Sıra
İnternet kullanım süresi	Düşük	111	490,04
	Orta	702	427,77
	Yüksek	59	439,62
	Toplam	872	

--	--	--	--

Tablo-85: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,038

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,038 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır. Ekonomik olarak düşük gelir grubuna giren kullanıcılar internet kullanımı bakımından en yüksek konuma sahiptir.

H_{59} : *Ekonomik durumlar arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?*

H_0 : *Ekonomik durumlar arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A : *Ekonomik durumlar arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-86: Sıralar/Ekonomi-Sosyal medya kullanım yılı

	Ekonomik Durum	N	Ortalama Sıra
Sosyal medya kullanım yılı	Düşük	111	441,94
	Orta	702	433,01
	Yüksek	59	467,80
	Toplam	872	

Tablo-87: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Ekonomi-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,533

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,533 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin ekonomik durumlar arasında farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-88: Kruskal-Wallis Testi/Ekonomik duruma göre faktörler

	(f1)	(f2)	(f3)	(f4)	(f5)	(f6)
	Kullanım ve zaman	Teknolojik istila	Bağımlılığın benimsenme	Teknolojik saplantı	İletişim sarmalı	Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Chi-kare	2,135	,018	4,199	1,870	,398	1,632
Serbestlik Derecesi (df)	2	2	2	2	2	2
Anlamlılık (p)	,344	,991	,122	,393	,820	,442

Tablo-89: Sıralar/Ekonomik duruma göre faktörler

	Ekonomik Duruma	N	Ortalama Sıra
--	------------------------	----------	----------------------

	Göre		
(f1) Kullanım ve zaman	Düşük	111	455,43
	Orta	702	436,88
	Yüksek	59	396,31
	Toplam	872	
(f2) Teknolojik istila	Düşük	111	439,21
	Orta	702	436,26
	Yüksek	59	434,22
	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	Düşük	111	474,45
	Orta	702	433,97
	Yüksek	59	395,19
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	Düşük	111	463,63
	Orta	702	430,91
	Yüksek	59	451,98
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	Düşük	111	446,77
	Orta	702	436,11
	Yüksek	59	421,80
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Düşük	111	462,98
	Orta	702	433,63
	Yüksek	59	420,81

	Toplam	872	
--	---------------	-----	--

H60: *Ekonomik durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Ekonomik durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Ekonomik durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zamanı anlam değerinin 0,344 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H61: *Ekonomik durumlar arasında teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Ekonomik durumlar arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Ekonomik durumlar arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,991 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H62: *Ekonomik durumlar arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Ekonomik durumlar arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Ekonomik durumlar arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,122 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H63: *Ekonomik durumlar arasında teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Ekonomik durumlar* arasında *teknolojik saplantı* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . *Ekonomik durumlar* arasında *teknolojik saplantı* bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,393 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H64: *Ekonomik durumlar* arasında *iletişim sarmalı/döngüsü* bakımından *fark var mıdır?*

H_0 . *Ekonomik durumlar* arasında *iletişim sarmalı/döngüsü* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . *Ekonomik durumlar* arasında *iletişim sarmalı/döngüsü* bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,820 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H65: *Ekonomik durumlar* arasında *ruhsal ve zihinsel değişkenler* bakımından *fark var mıdır?*

H_0 . *Ekonomik durumlar* arasında *ruhsal ve zihinsel değişkenler* bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . *Ekonomik durumlar* arasında *ruhsal ve zihinsel değişkenler* bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,442 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ekonomik durumlar arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.7 Meslek Grubuna Göre Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların meslek grubuna göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca meslek gruplarının 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı

benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H66: *Meslek grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Meslek grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Meslek grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-90 Sıralar/Meslek-Akıllı telefona sahip olma

Meslek Gruplarına Göre	N	Ortalama Sıra
Öğrenci	414	437,98
Bilişim Çalışanları	10	472,10
Kamu/Memur	36	428,50
Öğretmen	80	428,50
Akademisyen	13	428,50
Basın/Yayın/Medya	12	428,50
Finans Çalışanları	16	428,50
Hukuk Çalışanları	3	428,50
Mühendisler	33	428,50
Emniyet Çalışanları	5	428,50
Sağlık/Tıp Çalışanları	44	428,50
Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	428,50
Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	428,50
Esnaf	7	428,50

Ev hanımı	31	428,50
İşsiz	30	472,10
Ticaret	29	428,50
Diğer	71	434,64
Emekli	17	479,79
Toplam	872	

Tablo-91: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-Akıllı telefona sahip olma

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefona sahip olma
Anlamlılık	,032

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefona sahip olma anlam değerinin 0,032 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır. Emekli, bilişim çalışanları ve işsiz kullanıcılar en yüksek akıllı telefon sahiplik değerine sahiptir.

H_{67} : Meslek grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?

H_0 : Meslek grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Meslek grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-92 Sıralar/Meslek-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Meslek Gruplarına Göre	N	Ortalama Sıra
Öğrenci	414	407,67

Bilişim Çalışanları	10	629,05
Kamu/Memur	36	445,43
Öğretmen	80	476,21
Akademisyen	13	434,38
Basın/Yayın/Medya	12	470,13
Finans Çalışanları	16	460,47
Hukuk Çalışanları	3	712,50
Mühendisler	33	450,30
Emniyet Çalışanları	5	560,90
Sağlık/Tıp Çalışanları	44	473,58
Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	633,45
Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	477,85
Esnaf	7	365,71
Ev hanımı	31	532,06
İşsiz	30	357,27
Ticaret	29	431,40
Diğer	71	392,47
Emekli	17	602,47
Toplam	872	

Tablo-93 Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır. İşsiz kullanıcılar akıllı telefonlarını en sık kontrol eden grubu oluşturmaktadır.

H68: *Meslek grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?*

H_0 . *Meslek grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . *Meslek grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Tablo-94: Sıralar/Meslek-İlk internet kullanma yaşı

Meslek Gruplarına Göre	N	Ortalama Sıra
Öğrenci	414	313,67
Bilişim Çalışanları	10	427,00
Kamu/Memur	36	595,99
Öğretmen	80	559,63
Akademisyen	13	535,77
Basın/Yayın/Medya	12	403,42
Finans Çalışanları	16	631,44
Hukuk Çalışanları	3	447,67
Mühendisler	33	470,67
Emniyet Çalışanları	5	589,80
Sağlık/Tıp Çalışanları	44	483,20
Teknisyen/Teknik	11	426,45

Çalışanlar		
Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	560,90
Esnaf	7	569,00
Ev hanımı	31	690,58
İşsiz	30	407,98
Ticaret	29	596,95
Diğer	71	534,00
Emekli	17	830,71
Toplam	872	

Tablo-95: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır. Öğrenciler ilk defa internet kullanmaya en erken yaşta başlayan grubu oluştururken emekliler ise en geç başlayan grubu temsil etmektedir.

H_{69} : Meslek grupları arasında internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H_0 : Meslek grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Meslek grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-96: Sıralar/Meslek-İnternet kullanım süresi

Meslek Gruplarına Göre	N	Ortalama Sıra
Öğrenci	414	447,67
Bilişim Çalışanları	10	630,00
Kamu/Memur	36	428,94
Öğretmen	80	400,05
Akademisyen	13	424,27
Basın/Yayın/Medya	12	392,00
Finans Çalışanları	16	403,25
Hukuk Çalışanları	3	378,83
Mühendisler	33	429,14
Emniyet Çalışanları	5	397,30
Sağlık/Tıp Çalışanları	44	450,14
Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	386,05
Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	414,50
Esnaf	7	445,50
Ev hanımı	31	377,47
İşsiz	30	539,07
Ticaret	29	464,40
Diğer	71	424,82
Emekli	17	333,62
Toplam	872	

Tablo-97: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,049

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,049 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır. Bilişim çalışanları en yüksek internet kullanımı süresine sahip gruptur. Buna karşın emekliler en az internet kullanımı süresine sahiptir.

H_0 : Meslek grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?

H_0 : Meslek grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A : Meslek grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-98: Sıralar/Meslek-Sosyal medya kullanım yılı

Meslek Gruplarına Göre	N	Ortalama Sıra
Öğrenci	414	360,02
Bilişim Çalışanları	10	537,75
Kamu/Memur	36	569,60
Öğretmen	80	514,19
Akademisyen	13	556,23
Basın/Yayın/Medya	12	631,00
Finans Çalışanları	16	394,72
Hukuk Çalışanları	3	273,67

Mühendisler	33	538,79
Emniyet Çalışanları	5	481,00
Sağlık/Tıp Çalışanları	44	455,85
Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	399,05
Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	652,25
Esnaf	7	539,71
Ev hanımı	31	499,74
İşsiz	30	361,53
Ticaret	29	536,84
Diğer	71	538,40
Emekli	17	444,44
Toplam	872	

Tablo-99: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Meslek-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,001

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır. Yöneticiler ve medya çalışanları en yüksek sosyal medya kullanım yılına mensupken hukuk çalışanları en düşük sosyal medya kullanım yılına mensuptur.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin meslek grupları arasında farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-100: Kruskal-Wallis Testi/Meslek gruplarına göre faktörler

	(f1) Kullanım ve zaman	(f2) Teknolojik istila	(f3) Bağımlılığı benimseme	(f4) Teknolojik saplantı	(f5) İletişim sarmalı	(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Chi-kare	56,433	16,820	40,298	34,170	23,449	21,173
Serbestlik Derecesi (df)	18	18	18	18	18	18
Anlamlılık (p)	,001	,536	,002	,012	,174	,271

Tablo-101: Sıralar/ Meslek gruplarına göre faktörler

	Meslek Grubuna Göre	N	Ortalama Sıra
	Öğrenci	414	485,97
	Bilişim Çalışanları	10	377,55
	Kamu/Memur	36	385,83
	Öğretmen	80	438,16
	Akademisyen	13	391,38
	Basın/Yayın/Medya	12	379,71
	Finans Çalışanları	16	351,06
	Hukuk Çalışanları	3	171,50

(f1) Kullanım ve zaman	Mühendisler	33	374,14
	Emniyet Çalışanları	5	568,00
	Sağlık/Tıp Çalışanları	44	397,47
	Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	334,36
	Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	240,10
	Esnaf	7	448,50
	Ev hanımı	31	350,77
	İşsiz	30	468,63
	Ticaret	29	357,83
	Diğer	71	429,62
	Emekli	17	249,18
	Toplam	872	
	Öğrenci	414	439,95
Bilişim Çalışanları	10	448,65	
Kamu/Memur	36	465,08	
Öğretmen	80	453,51	
Akademisyen	13	421,23	
Basın/Yayın/Medya	12	515,17	
Finans Çalışanları	16	402,84	
Hukuk Çalışanları	3	285,17	
Mühendisler	33	495,74	

(f2) Teknolojik istila	Emniyet Çalışanları	5	591,20
	Sağlık/Tıp Çalışanları	44	428,13
	Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	329,82
	Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	304,25
	Esnaf	7	422,00
	Ev hanımı	31	367,73
	İşsiz	30	448,23
	Ticaret	29	397,90
	Diğer	71	447,01
	Emekli	17	359,82
	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	Öğrenci	414	464,63
	Bilişim Çalışanları	10	365,40
	Kamu/Memur	36	466,07
	Öğretmen	80	427,10
	Akademisyen	13	344,38
	Basın/Yayın/Medya	12	460,04
	Finans Çalışanları	16	360,47
	Hukuk Çalışanları	3	284,17
	Mühendisler	33	418,68
	Emniyet Çalışanları	5	496,00

	Sağlık/Tıp Çalışanları	44	417,38
	Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	354,64
	Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	129,40
	Esnaf	7	427,36
	Ev hanımı	31	333,97
	İşsiz	30	520,67
	Ticaret	29	399,24
	Diğer	71	438,23
	Emekli	17	325,97
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	Öğrenci	414	454,98
	Bilişim Çalışanları	10	266,50
	Kamu/Memur	36	360,07
	Öğretmen	80	427,29
	Akademisyen	13	378,92
	Basın/Yayın/Medya	12	487,67
	Finans Çalışanları	16	381,25
	Hukuk Çalışanları	3	263,83
	Mühendisler	33	493,86
	Emniyet Çalışanları	5	538,30
	Sağlık/Tıp Çalışanları	44	505,65

	Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	450,95
	Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	510,25
	Esnaf	7	421,43
	Ev hanımı	31	348,35
	İşsiz	30	409,35
	Ticaret	29	453,91
	Diğer	71	422,57
	Emekli	17	252,26
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	Öğrenci	414	424,13
	Bilişim Çalışanları	10	464,00
	Kamu/Memur	36	540,25
	Öğretmen	80	458,63
	Akademisyen	13	480,31
	Basın/Yayın/Medya	12	424,67
	Finans Çalışanları	16	496,50
	Hukuk Çalışanları	3	237,00
	Mühendisler	33	459,48
	Emniyet Çalışanları	5	330,20
	Sağlık/Tıp Çalışanları	44	388,11
	Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	462,91

	Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	529,10
	Esnaf	7	381,14
	Ev hanımı	31	394,13
	İşsiz	30	501,00
	Ticaret	29	379,29
	Diğer	71	465,79
	Emekli	17	353,12
	Toplam	872	
(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Öğrenci	414	438,84
	Bilişim Çalışanları	10	360,90
	Kamu/Memur	36	405,46
	Öğretmen	80	459,56
	Akademisyen	13	490,15
	Basın/Yayın/Medya	12	427,96
	Finans Çalışanları	16	475,19
	Hukuk Çalışanları	3	576,50
	Mühendisler	33	359,68
	Emniyet Çalışanları	5	518,20
	Sağlık/Tıp Çalışanları	44	506,45
	Teknisyen/Teknik Çalışanlar	11	489,95
	Üst Düzey Yönetici/Yönetici	10	270,70

	Esnaf	7	563,43
	Ev hanımı	31	444,65
	İşsiz	30	395,08
	Ticaret	29	450,84
	Diğer	71	409,15
	Emekli	17	387,76
	Toplam	872	

H71: *Meslek grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Meslek grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Meslek grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zamanı anlam değerinin 0,001 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır. Genel teknolojinin kullanımını en çok benimseyen ve zaman ayıran kesim emniyet mensubu kullanıcılarıdır.

H72: *Meslek grupları arasında teknolojik istila bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Meslek grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A. *Meslek grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.*

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,536 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H73: *Meslek grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?*

H₀. *Meslek grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.*

H_A . Meslek grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,002 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır. İşsiz kullanıcı grubu teknolojiyi en çok benimseyen ve bağımlılığı kabul etmeye meyilli kesimi temsil etmektedir.

H74: Meslek grupları arasında teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Meslek grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Meslek grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,012 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır. Emniyet çalışanları teknolojileri kullanırken saplantı durumlarına en yatkın kullanıcı grubudur.

H75: Meslek grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından fark var mıdır?

H_0 . Meslek grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Meslek grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,174 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H76: Meslek grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından fark var mıdır?

H_0 . Meslek grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Meslek grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlamlılık değerinin 0,271 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani meslek grupları arasında ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.8 Yaşanılan Coğrafi Bölgeye Göre Analizler

Teknoloji, zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin katılımcıların yaşadığı coğrafi bölgeye göre değişip değişmediğine yönelik Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Ayrıca yaşanılan coğrafi bölgelerin 6 faktörle (kullanım ve zaman, teknolojik istila, bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı, ruhsal ve zihinsel değişkenler) olan anlamlılık ve fark durum tabloları bu bölümde verilmiştir.

H77: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre akıllı telefona sahip olma bakımından fark var mıdır?

H₀: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-102: Sıralar/Bölge-Akıllı telefona sahip olma

	Yaşanılan Bölge	N	Ortalama Sıra
	Marmara Bölgesi	353	437,15
	Ege Bölgesi	115	443,67
	Akdeniz Bölgesi	91	433,29
	Karadeniz Bölgesi	64	435,31
	İç Anadolu Bölgesi	139	428,50
	Doğu Anadolu	50	445,94

Akıllı telefona sahip olma	Bölgesi		
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	438,19
	Toplam		872

Tablo-103: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-Akıllı telefona sahip olma

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefona sahip olma
Anlamlılık	,508

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefona sahip olma anlam değerinin 0,508 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan coğrafi bölgeye göre akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H78: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-104: Sıralar/Bölge-Akıllı telefon kontrol sıklığı

	Yaşanılan Bölge	N	Ortalama Sıra
	Marmara Bölgesi	353	459,18
	Ege Bölgesi	115	448,06
	Akdeniz Bölgesi	91	372,84

Akıllı telefon kontrol sıklığı	Karadeniz Bölgesi	64	379,91
	İç Anadolu Bölgesi	139	448,45
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	406,24
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	445,06
	Toplam		872

Tablo-105: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-Akıllı telefon kontrol sıklığı

Kruskal-Wallis Testi	Akıllı telefon kontrol sıklığı
Anamlılık	,033

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda akıllı telefon kontrol sıklığı anlam değerinin 0,033 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan coğrafi bölgeye göre akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır. Akdeniz bölgesinde yaşayan teknoloji kullanıcıları akıllı telefonlarını en sık kontrol eden kişilerdir.

H79: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre ilk internet kullanma yaşı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-106: Sıralar/Bölge-İlk internet kullanma yaşı

	Yaşanılan	N	Ortalama Sıra
--	-----------	---	---------------

	Bölge		
İlk internet kullanma yaşı	Marmara Bölgesi	353	433,84
	Ege Bölgesi	115	422,93
	Akdeniz Bölgesi	91	467,59
	Karadeniz Bölgesi	64	455,87
	İç Anadolu Bölgesi	139	396,60
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	445,56
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	494,98
	Toplam		872

Tablo-107: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-İlk internet kullanma yaşı

Kruskal-Wallis Testi	İlk internet kullanma yaşı
Anamlılık	,212

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ilk internet kullanma yaşı anlam değerinin 0,212 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan coğrafi bölgeye göre ilk internet kullanma yaşı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H80: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre internet kullanım süresi bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-108: Sıralar/Bölge-İnternet kullanım süresi

	Yaşanılan Bölge	N	Ortalama Sıra
İnternet kullanım süresi	Marmara Bölgesi	353	419,96
	Ege Bölgesi	115	467,18
	Akdeniz Bölgesi	91	442,82
	Karadeniz Bölgesi	64	432,92
	İç Anadolu Bölgesi	139	477,95
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	387,20
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	402,68
	Toplam		872

Tablo-109: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-İnternet kullanım süresi

Kruskal-Wallis Testi	İnternet kullanım süresi
Anlamlılık	,140

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda internet kullanım süresi anlam değerinin 0,140 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan coğrafi bölgeye göre internet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H₁: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre sosyal medya kullanım yılı bakımından fark var mıdır?

H₀: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Tablo-110: Sıralar/Bölge-Sosyal medya kullanım yılı

	Yaşanılan Bölge	N	Ortalama Sıra
Sosyal medya kullanım yılı	Marmara Bölgesi	353	454,91
	Ege Bölgesi	115	458,22
	Akdeniz Bölgesi	91	397,46
	Karadeniz Bölgesi	64	404,04
	İç Anadolu Bölgesi	139	442,96
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	382,00
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	379,96
	Toplam		872

Tablo-111: Kruskal-Wallis Testi Tablosu/Bölge-Sosyal medya kullanım yılı

Kruskal-Wallis Testi	Sosyal medya kullanım yılı
Anlamlılık	,061

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda sosyal medya kullanım yılı anlam değerinin 0,061 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan coğrafi bölgeye göre sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

Geliştirilen ölçekteki faktörlerin meslek grupları arasında farklılık gösterip göstermediğini test etmek için yapılan Kruskal-Wallis Testine göre oluşan sıralama ve anlamlılık tabloları aşağıdaki şekildedir:

Tablo-112: Kruskal-Wallis Testi/Yaşanılan coğrafi bölgelere göre faktörler

	(f1)	(f2)	(f3)	(f4)	(f5)	(f6)
	Kullanım ve zaman	Teknolojik istila	Bağımlılığın benimsenme	Teknolojik saplantı	İletişim sarmalı	Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Chi-kare	2,173	2,973	6,105	4,130	7,792	5,496
Serbestlik Derecesi (df)	7	7	7	7	7	7
Anlamlılık (p)	,950	,887	,528	,765	,351	,600

Tablo-113: Sıralar/ Yaşanılan coğrafi bölgeye göre faktörler

	Yaşanılan Coğrafi Bölgelere Göre	N	Ortalama Sıra
--	----------------------------------	---	---------------

(f1) Kullanım ve zaman	Marmara Bölgesi	353	428,23
	Ege Bölgesi	115	428,63
	Akdeniz Bölgesi	91	465,84
	Karadeniz Bölgesi	64	435,66
	İç Anadolu Bölgesi	139	433,68
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	447,33
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	450,60
	Yurtdışı	15	464,80
	Toplam	872	
(f2) Teknolojik istila	Marmara Bölgesi	353	437,50
	Ege Bölgesi	115	449,18
	Akdeniz Bölgesi	91	430,29
	Karadeniz Bölgesi	64	416,56
	İç Anadolu Bölgesi	139	440,66
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	429,98
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	405,41

	Yurtdışı	15	515,00
	Toplam	872	
(f3) Bağımlılığı benimseme	Marmara Bölgesi	353	429,09
	Ege Bölgesi	115	453,14
	Akdeniz Bölgesi	91	469,16
	Karadeniz Bölgesi	64	395,86
	İç Anadolu Bölgesi	139	429,07
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	434,58
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	438,73
	Yurtdışı	15	527,17
	Toplam	872	
(f4) Teknolojik saplantı	Marmara Bölgesi	353	444,23
	Ege Bölgesi	115	462,43
	Akdeniz Bölgesi	91	420,80
	Karadeniz Bölgesi	64	430,51
	İç Anadolu Bölgesi	139	433,67
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	400,07

	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	397,31
	Yurtdışı	15	441,93
	Toplam	872	
(f5) İletişim sarmalı	Marmara Bölgesi	353	460,48
	Ege Bölgesi	115	418,68
	Akdeniz Bölgesi	91	418,57
	Karadeniz Bölgesi	64	397,41
	İç Anadolu Bölgesi	139	432,32
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	411,44
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	408,30
	Yurtdışı	15	491,13
	Toplam	872	
	Marmara Bölgesi	353	418,19
	Ege Bölgesi	115	435,92
	Akdeniz Bölgesi	91	470,05
	Karadeniz Bölgesi	64	459,20
	İç Anadolu	139	439,16

(f6) Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Bölgesi		
	Doğu Anadolu Bölgesi	50	474,72
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	45	435,17
	Yurtdışı	15	423,37
	Toplam	872	

H82: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknoloji kullanım ve zamanı anlam değerinin 0,950 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H83: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik istila bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik istila anlam değerinin 0,887 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H84: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından fark var mıdır?

H₀. Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik bağımlılığı benimseme anlam değerinin 0,528 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H85: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik saplantı bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda teknolojik saplantı anlam değerinin 0,765 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan coğrafi bölgeye göre teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H86: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda iletişim sarmalı/döngüsü anlam değerinin 0,351 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanılan coğrafi bölgeye göre iletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H87: Yaşanılan coğrafi bölgeye göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından fark var mıdır?

H_0 . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

H_A . Yaşanılan coğrafi bölgeye göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır.

Yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ruhsal ve zihinsel değişkenler anlam değerinin 0,600 çıkması ve bunun da kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani yaşanan coğrafi bölgeye göre ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur.

4.3.5.9 TKA ve Zaman-Kontrol Arasındaki İlişki Analizleri

Bu bölümde zaman ve kontrol kategorisine ait değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerine yönelik oluşturulan hipotezler ve faktörlerle olan korelasyon sonuçları ortaya konulmuştur:

H_{88} : *İnternete ayrılan günlük süre ile akıllı telefonunuzu hangi sıklıkla kontrol ediyorsunuz* sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki var mıdır?

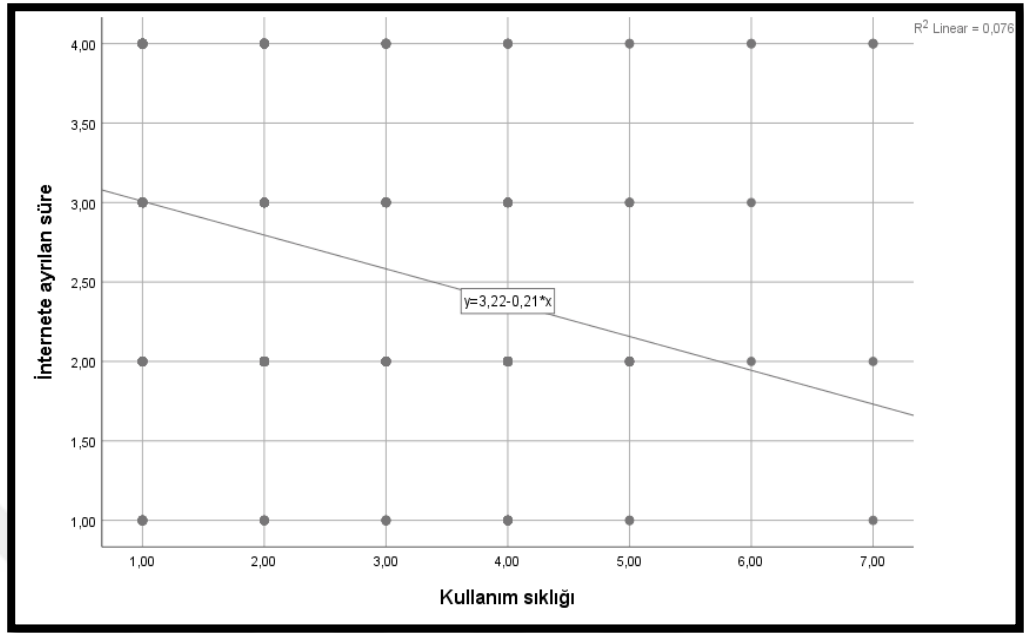
H_0 : *İnternete ayrılan günlük süre ile akıllı telefonunuzu hangi sıklıkla kontrol ediyorsunuz* sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki yoktur.

H_A : *İnternete ayrılan günlük süre ile akıllı telefonunuzu hangi sıklıkla kontrol ediyorsunuz* sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki vardır.

Tablo-114: Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – kontrol sıklığı

			İnternete ayrılan süre	Akıllı telefon kontrol
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,323**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Akıllı telefon kontrol	Korelasyon Katsayısı	-,323**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-20 Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – kontrol sıklığı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile akıllı telefonunuzu hangi sıklıkla kontrol ediyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça akıllı telefon kontrol sıklığı düşmektedir.

H89: *İnternete ayrılan günlük süre ile internet kullanmaya ne zaman başladınız* sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki var mıdır?

H_0 . *İnternete ayrılan günlük süre ile internet kullanmaya ne zaman başladınız* sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki yoktur.

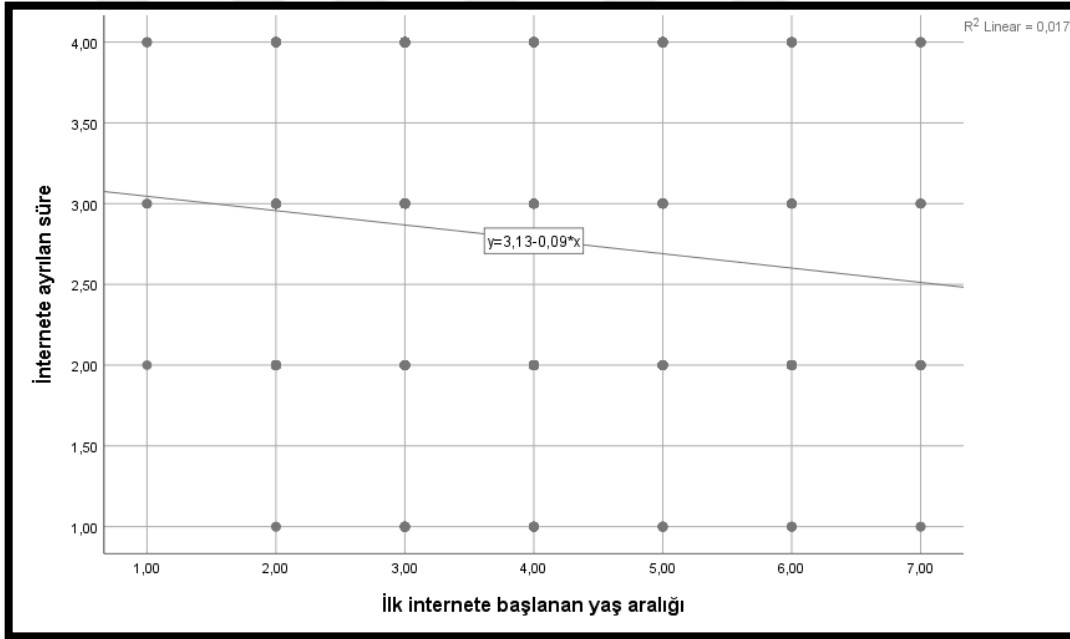
H_A . *İnternete ayrılan günlük süre ile internet kullanmaya ne zaman başladınız* sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki vardır.

Tablo-115: Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – başlanan yaş

	İnternet’e ayrılan süre	İlk internete başlanan yaş aralığı

Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,129**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	İlk internete başlanan yaş aralığı	Korelasyon Katsayısı	-,129**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-21: Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – başlanan yaş

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile internet kullanmaya ne zaman başladınız sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça ilk internete başlanan yaş aralığı düşmektedir.

H₀: İnternete ayrılan günlük süre ile ne zamandan beri sosyal medya kullanıyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki var mıdır?

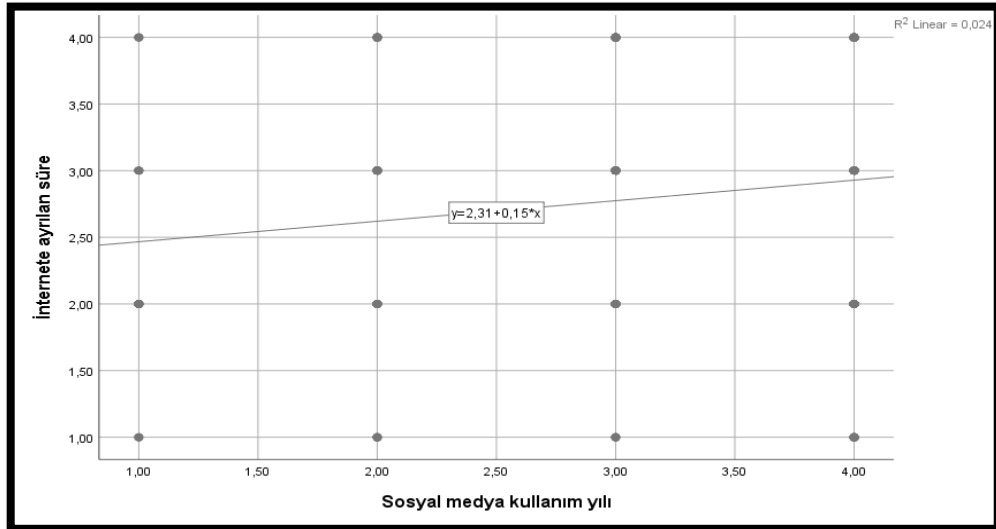
H₀: İnternete ayrılan günlük süre ile ne zamandan beri sosyal medya kullanıyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki yoktur.

H_A: İnternete ayrılan günlük süre ile ne zamandan beri sosyal medya kullanıyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar arasında ilişki vardır.

Tablo-116 Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – SM kullanım yılı

			İnternet'e ayrılan süre	SM kullanım yılı
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	,145**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Sosyal medya kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	,145**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-22: Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – SM kullanım yılı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile ne zamandan beri sosyal medya kullanıyorsunuz sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya kullanım yılı arttıkça internete ayrılan süre de artmaktadır.

H_{91} : *İnternete ayrılan günlük süre ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında ilişki var mıdır?*

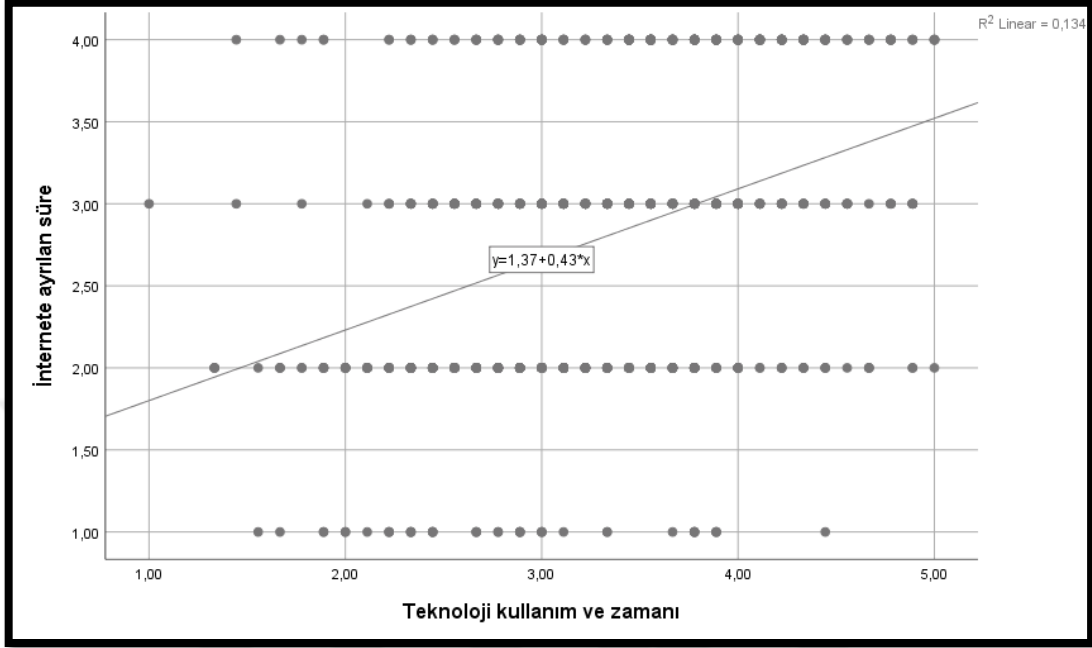
H_0 : *İnternete ayrılan günlük süre ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında ilişki yoktur.*

H_A : *İnternete ayrılan günlük süre ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında ilişki vardır.*

Tablo-117 Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – kullanım-zaman

		İnternet'e ayrılan süre	Kullanım ve zamanı	
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	
		Anlamlılık	.	
		N	872	
	Teknoloji kullanım ve zamanı	Korelasyon Katsayısı	,371**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-23 Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – kullanım-zaman

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça teknoloji kullanım ve zamanı da artmaktadır.

H₉₂: İnternete ayrılan günlük süre ile teknolojik istila arasında ilişki var mıdır?

H₀: İnternete ayrılan günlük süre ile teknolojik istila arasında ilişki yoktur.

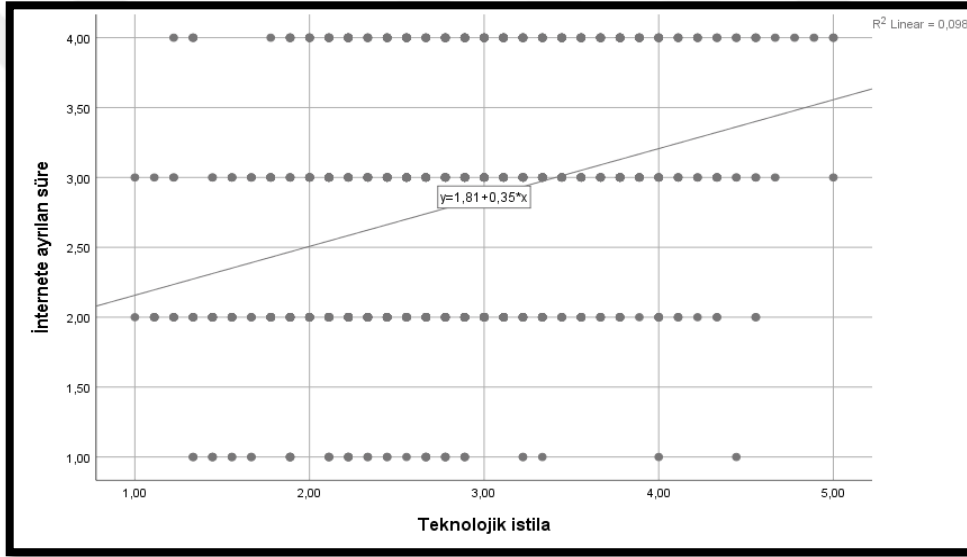
H_A: İnternete ayrılan günlük süre ile teknolojik istila arasında ilişki vardır.

Tablo-118: Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre – teknolojik istila

			İnternet’e ayrılan süre	Teknolojik istila
Spearman's rho	İnternet’e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	,310**

		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Teknolojik istila	Korelasyon Katsayısı	,310**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-24: Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre – teknolojik istila

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile teknolojik istila arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça teknolojik istila da artmaktadır.

H_{93} : İnternete ayrılan günlük süre ile bağımlılığı benimseme arasında ilişki var mıdır?

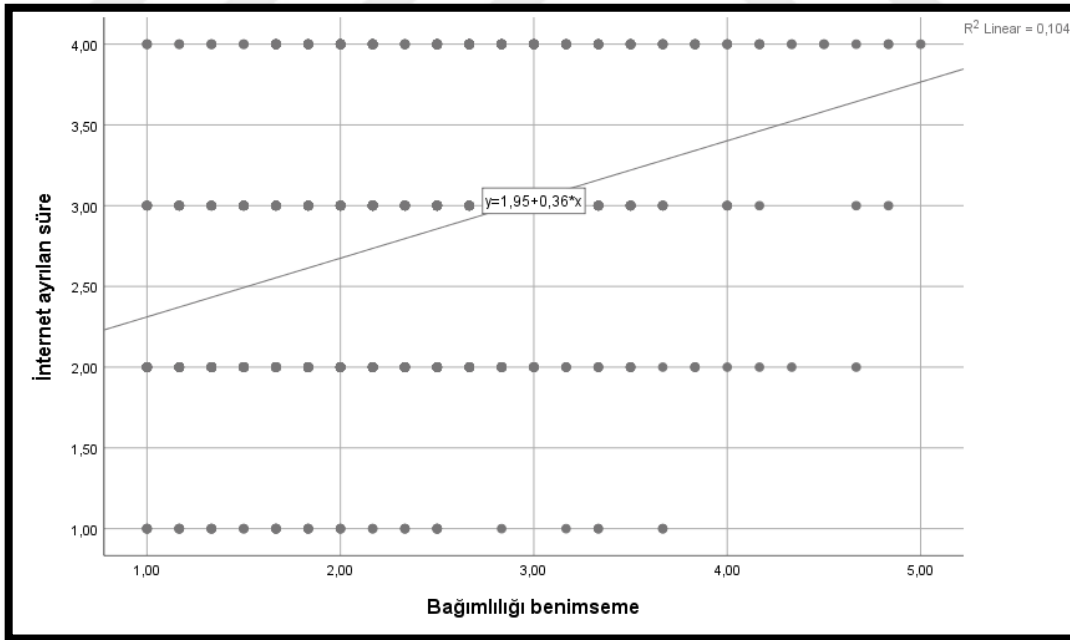
H_0 : İnternete ayrılan günlük süre ile bağımlılığı benimseme arasında ilişki yoktur.

H_A : İnternete ayrılan günlük süre ile bağımlılığı benimseme arasında ilişki vardır.

Tablo-119: Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre-bağımlılığı benimseme

			İnternet'e ayrılan süre	Bağımlılığı benimseme
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	,325**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Bağımlılığı benimseme	Korelasyon Katsayısı	,325**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-25: Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre-bağımlılığı benimseme

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile teknolojik

bağımlılığı benimseme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça teknolojik bağımlılığı benimseme de artmaktadır.

H94: *İnternete ayrılan günlük süre ile teknolojik saplantı arasında ilişki var mıdır?*

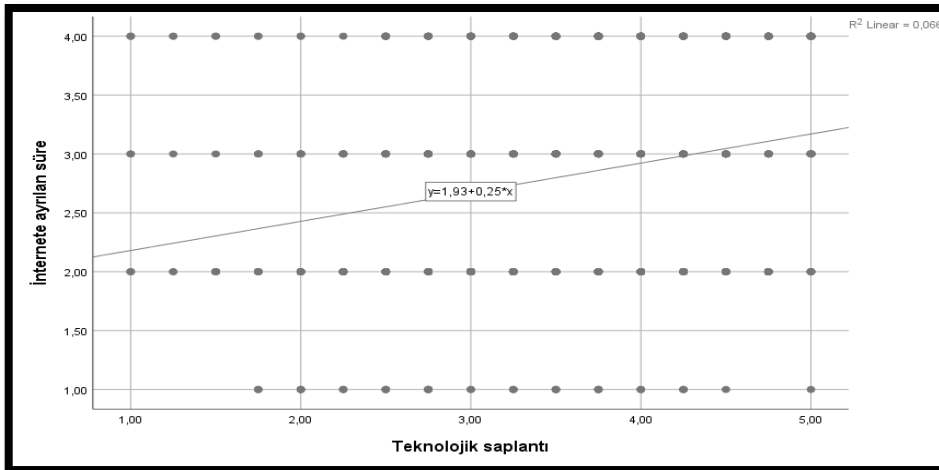
H₀. *İnternete ayrılan günlük süre ile teknolojik saplantı arasında ilişki yoktur.*

H_A. *İnternete ayrılan günlük süre ile teknolojik saplantı arasında ilişki vardır.*

Tablo-120: Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre-teknolojik saplantı

		İnternet'e ayrılan süre	Teknolojik saplantı
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000
		Anlamlılık	.
		N	872
	Teknolojik saplantı	Korelasyon Katsayısı	,269**
		Anlamlılık	,001
		N	872

Şekil-26: Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre-teknolojik saplantı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile teknolojik saplantı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça teknolojik saplantı da artmaktadır.

H₉₅: *İnternete ayrılan günlük süre ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki var mıdır?*

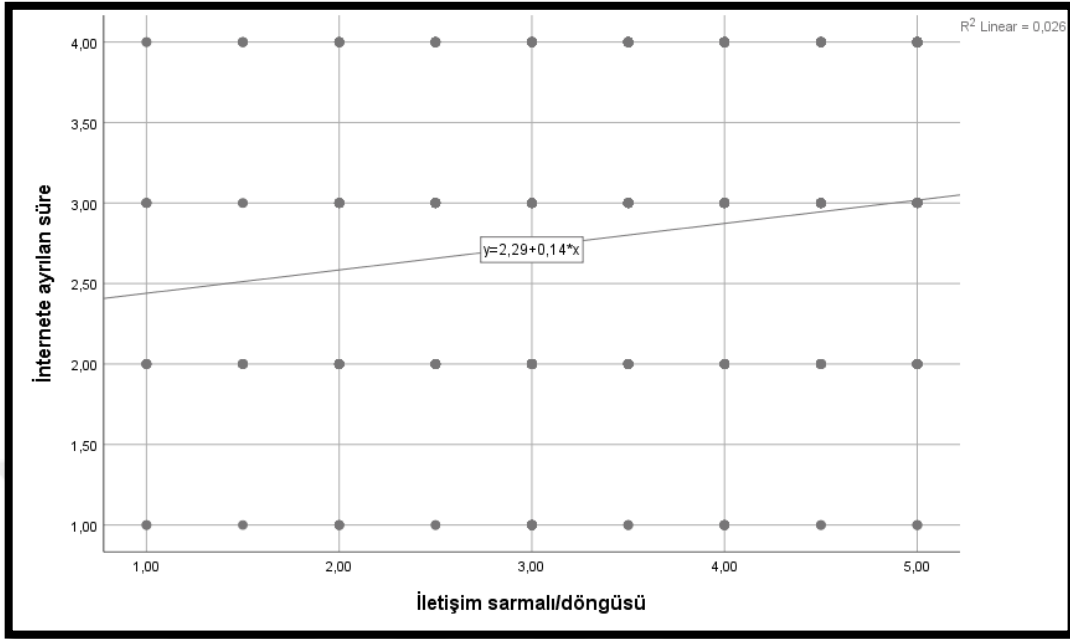
H₀: *İnternete ayrılan günlük süre ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki yoktur.*

H_A: *İnternete ayrılan günlük süre ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki vardır.*

Tablo-121: Korelasyon Tablosu/İnternete ayrılan süre-iletişim sarmalı

			İnternet'e ayrılan süre	İletişim sarmalı
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	,156**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	İletişim sarmalı	Korelasyon Katsayısı	,156**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-27: Dağılım Grafiği/ İnternete ayrılan süre-iletişim sarmalı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle internete ayrılan süre arttıkça iletişim sarmalı/döngüsü de artmaktadır.

H96: *İnternete ayrılan günlük süre ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki var mıdır?*

H_0 . *İnternete ayrılan günlük süre ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki yoktur.*

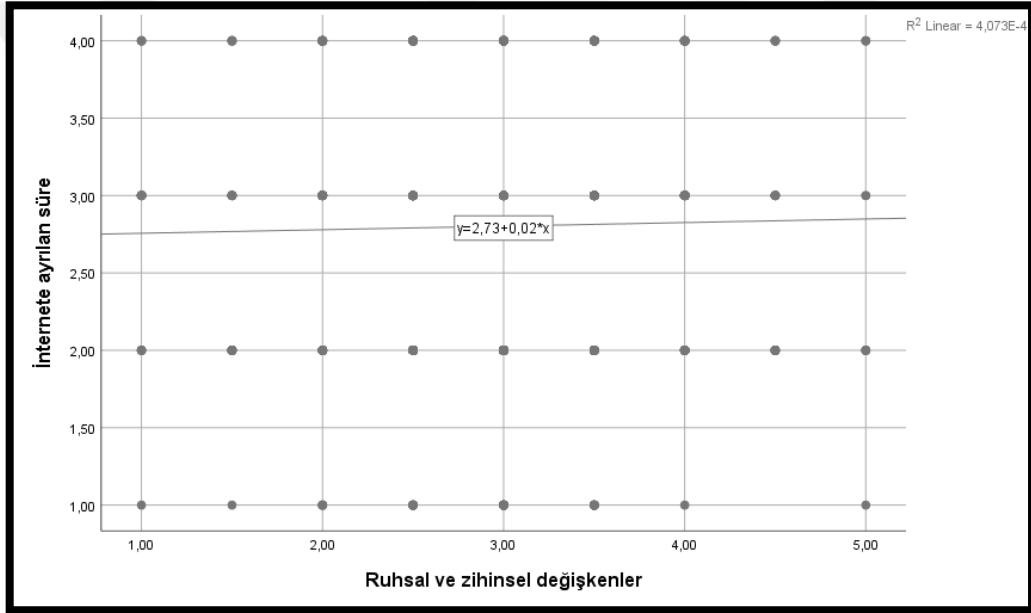
H_A . *İnternete ayrılan günlük süre ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki vardır.*

Tablo-122: Korelasyon Tablosu/ İnternete ayrılan süre-RH ve ZH değişkenler

			İnternet'e ayrılan süre	RH ve ZH Değişkenler r
Spearman's rho	İnternet'e ayrılan süre	Korelasyon Katsayısı	1,000	,027

		Anlamlılık	.	,215
		N	872	872
	Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Korelasyon Katsayısı	,027	1,000
		Anlamlılık	,215	.
		N	872	872

Şekil-28: Dağılım Grafiği/İnternete ayrılan süre- RH ve ZH değişkenler

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,215 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani internete ayrılan günlük süre ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H97: İlk internet kullanma yaşı ile teknoloji kullanım ve zamanı faktörü arasında ilişki var mıdır?

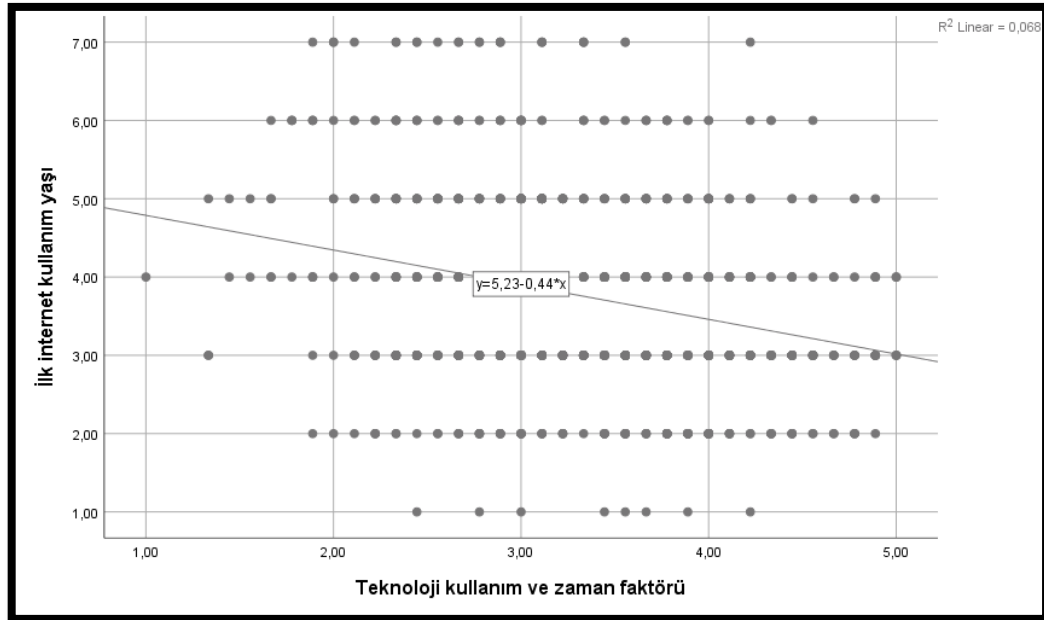
H_0 . İlk internet kullanma yaşı ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında ilişki yoktur.

H_A . İlk internet kullanma yaşı ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında ilişki vardır.

Tablo-123: Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve kullanım-zaman

			İlk internet kullanım yaşı	Teknoloji kullanım ve zamanı
Spearman's rho	İlk internet kullanım yaşı	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,253**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Teknoloji kullanım ve zamanı	Korelasyon Katsayısı	-,253**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-29: Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve kullanım-zaman

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani ilk defa internet kullanmaya başlama yaşı

ile teknoloji kullanım ve zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle ilk defa internet kullanma yaşı arttıkça teknoloji kullanım ve zamanı azalmaktadır.

H98: İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik istila arasında ilişki var mıdır?

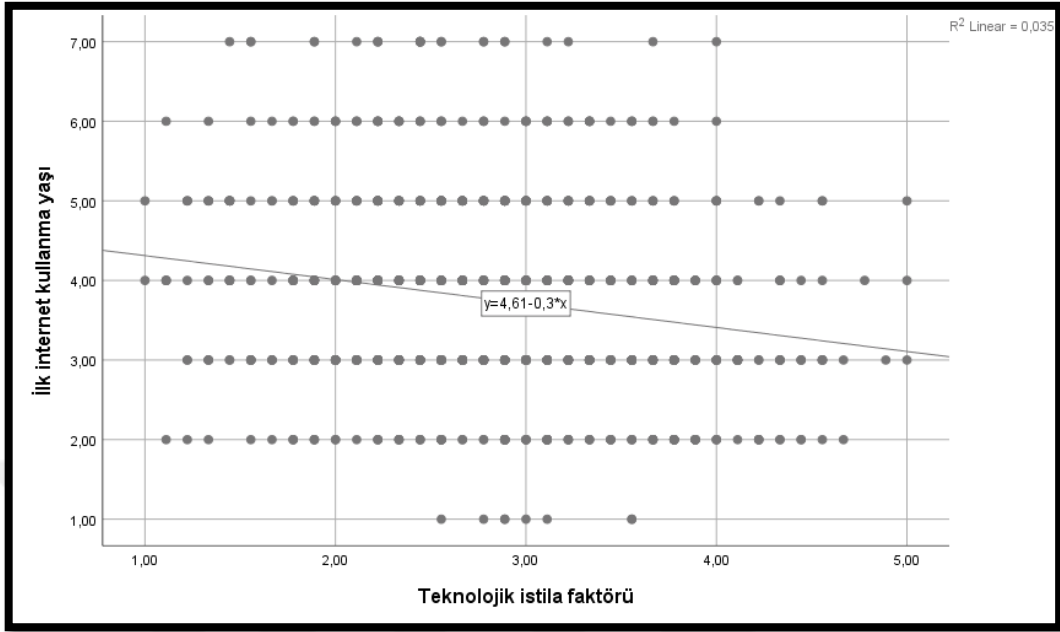
H₀. İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik istila arasında ilişki yoktur.

H_A. İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik istila arasında ilişki vardır.

Tablo-124: Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik istila

			İlk internet kullanım yaşı	Teknolojik istila
Spearman's rho	İlk internet kullanım yaşı	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,188**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Teknolojik istila	Korelasyon Katsayısı	-,188**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-30: Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik istila

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani ilk defa internet kullanmaya başlama yaşı ile teknolojik istila arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle ilk defa internet kullanma yaşı arttıkça teknolojik istila azalmaktadır.

H_{99} : İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında ilişki var mıdır?

H_0 : İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında ilişki yoktur.

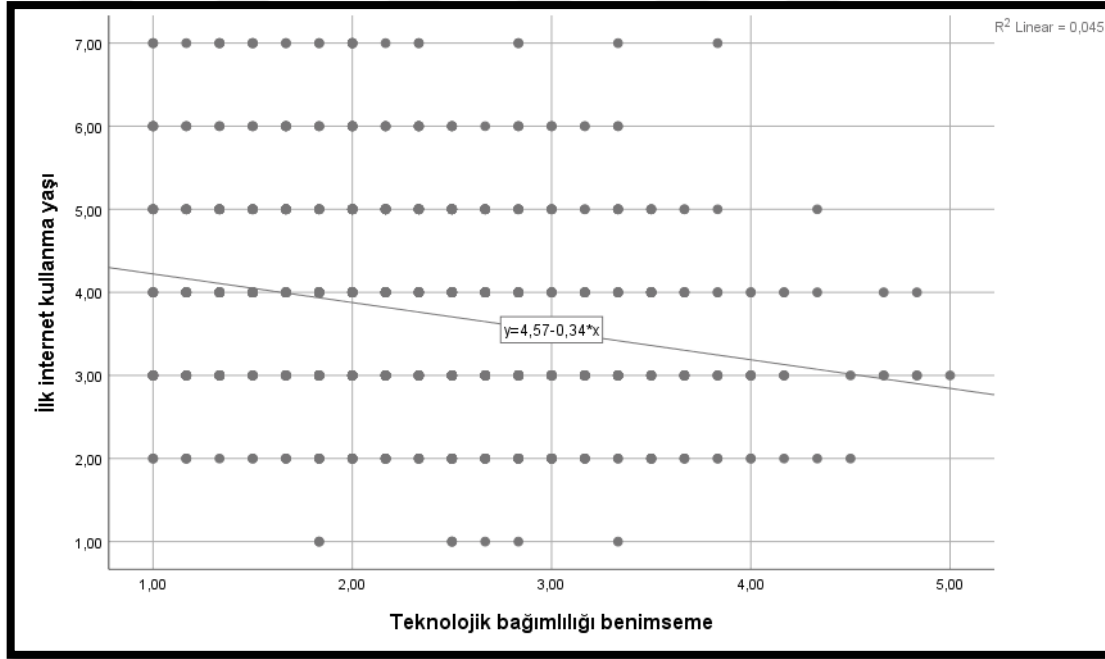
H_A : İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında ilişki vardır.

Tablo-125: Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve TB benimseme

			İlk internet kullanım yaşı	Teknolojik bağımlılığı benimseme
Spearman's	İlk internet	Korelasyon	1,000	-,213**

rho	kullanım yaşı	Katsayısı		
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Teknolojik bağımlılığı benimseme	Korelasyon Katsayısı	-,213 ^{**}	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-31: Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve TB benimseme

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani ilk defa internet kullanmaya başlama yaşı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle ilk defa internet kullanma yaşı arttıkça teknolojik bağımlılığı benimseme azalmaktadır.

H100: İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik saplantı arasında ilişki var mıdır?

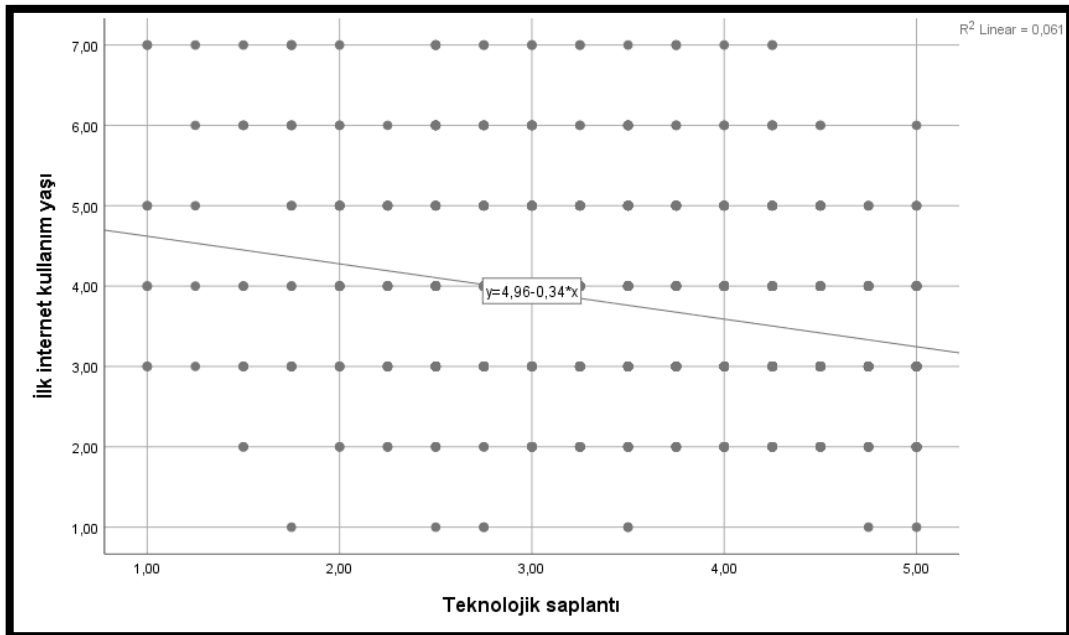
H_0 , İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik saplantı arasında ilişki yoktur.

H_A , İlk internet kullanma yaşı ile teknolojik saplantı arasında ilişki vardır.

Tablo-126: Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik saplantı

			İlk internet kullanım yaşı	Teknolojik saplantı
Spearman's rho	İlk internet kullanım yaşı	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,226**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Teknolojik saplantı	Korelasyon Katsayısı	-,226**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-32: Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve teknolojik saplantı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani ilk defa internet kullanmaya başlama yaşı ile teknolojik saplantı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle ilk defa internet kullanma yaşı arttıkça teknolojik saplantı azalmaktadır.

H101: İlk internet kullanma yaşı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki var mıdır?

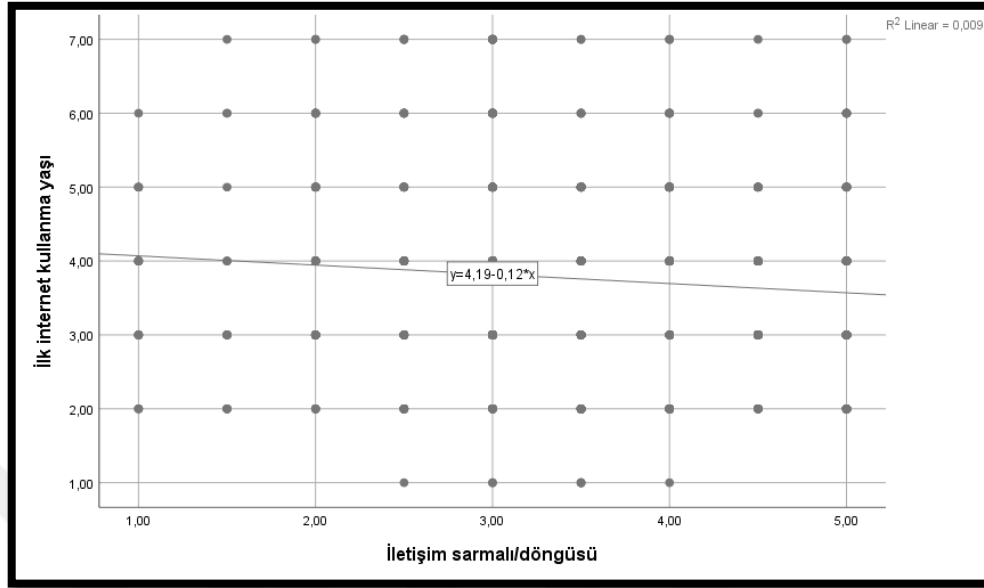
H_0 . İlk internet kullanma yaşı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki yoktur.

H_A . İlk internet kullanma yaşı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki vardır.

Tablo-127: Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve iletişim sarmalı

			İlk internet kullanım yaşı	İletişim sarmalı/döngüsü
Spearman's rho	İlk internet kullanım yaşı	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,096**
		Anlamlılık	.	,005
		N	872	872
	İletişim sarmalı/döngüsü	Korelasyon Katsayısı	-,096**	1,000
		Anlamlılık	,005	.
		N	872	872

Şekil-33: Dağılım Grafiği/ İlk net kullanım yaşı ve iletişim sarmalı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,005 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani ilk defa internet kullanmaya başlama yaşı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında negatif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle ilk defa internet kullanma yaşı arttıkça iletişim sarmalı/döngüsü azalmaktadır.

H102: İlk internet kullanma yaşı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki var mıdır?

H_0 . İlk internet kullanma yaşı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki yoktur.

H_A . İlk internet kullanma yaşı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki vardır.

Tablo-128 Korelasyon Tablosu/ İlk net kullanım yaşı ve RH değişkenler

			İlk internet kullanım yaşı	Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Spearman's rho	İlk internet kullanım yaşı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,014
		Anlamlılık	.	,683

		N	872	872
	Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Korelasyon Katsayısı	,014	1,000
		Anlamlılık	,683	.
		N	872	872

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,683 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani ilk defa internet kullanmaya başlama yaşı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H103: *Sosyal medya kullanım yılı ile kullanım ve zaman faktörü arasında ilişki var mıdır?*

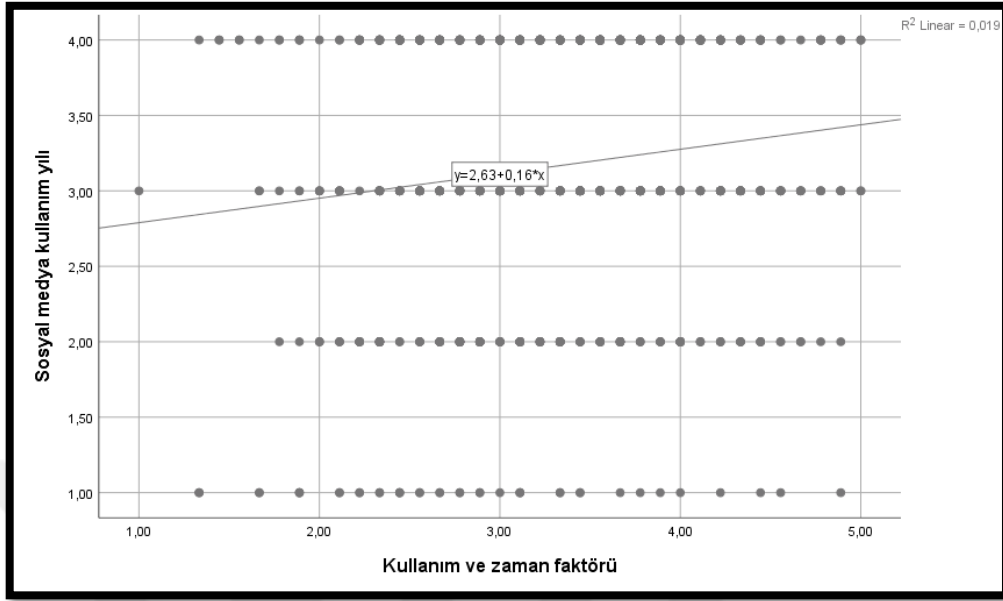
H_0 . *Sosyal medya kullanım yılı ile kullanım ve zaman faktörü arasında ilişki yoktur.*

H_A . *Sosyal medya kullanım yılı ile kullanım ve zaman faktörü arasında ilişki vardır.*

Tablo-129: Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve kullanım-zaman

			SM kullanım yılı	Kullanım ve zaman faktörü
Spearman's rho	SM kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,122**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Kullanım ve zaman faktörü	Korelasyon Katsayısı	,122**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-34: Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve kullanım-zaman

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani sosyal medya kullanım yılı ile kullanım ve zaman faktörü arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya kullanım yılı arttıkça teknoloji kullanım ve zamanı (faktör) artmaktadır.

H104: *Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik istila arasında ilişki var mıdır?*

H_0 . *Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik istila arasında ilişki yoktur.*

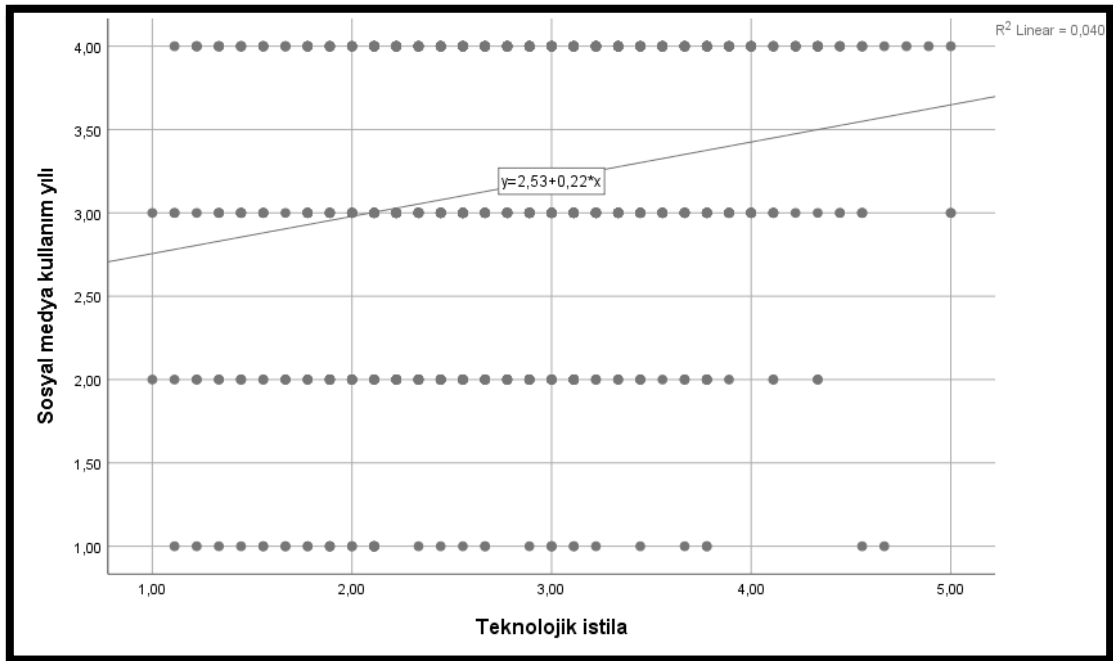
H_A . *Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik istila arasında ilişki vardır.*

Tablo-130: Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve teknolojik istila

		SM kullanım yılı	Teknoloji k istila
Spearman' s rho	SM kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	1,000
		Anlamlılık	,189**
		.	,001

		N	872	872
	Teknolojik istila	Korelasyon Katsayısı	,189**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-35: Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve teknolojik istila

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik istila arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya kullanım yılı arttıkça teknolojik istila da artmaktadır.

H105: Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında ilişki var mıdır?

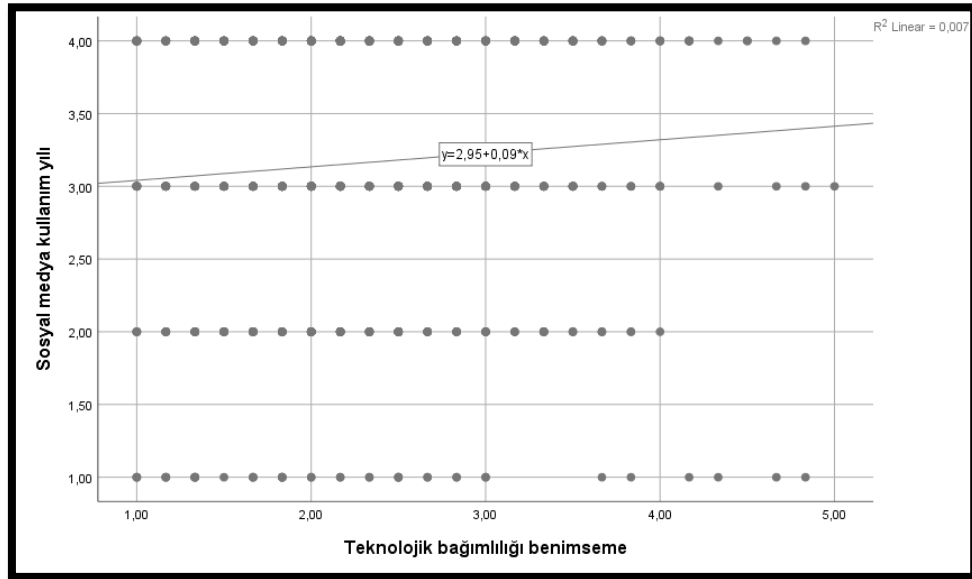
H₀. Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında ilişki yoktur.

H_A. Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında ilişki vardır.

Tablo-131: Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve TB benimseme

			SM kullanım yılı	TB benimseme
Spearman's rho	SM kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,094**
		Anlamlılık	.	,005
		N	872	872
	TB benimseme	Korelasyon Katsayısı	,094**	1,000
		Anlamlılık	,005	.
		N	872	872

Şekil-36: Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve TB benimseme

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,005 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik bağımlılığı benimseme arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya kullanım yılı arttıkça teknolojik bağımlılığı benimseme de artmaktadır.

H_{106} : Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik saplantı arasında ilişki var mıdır?

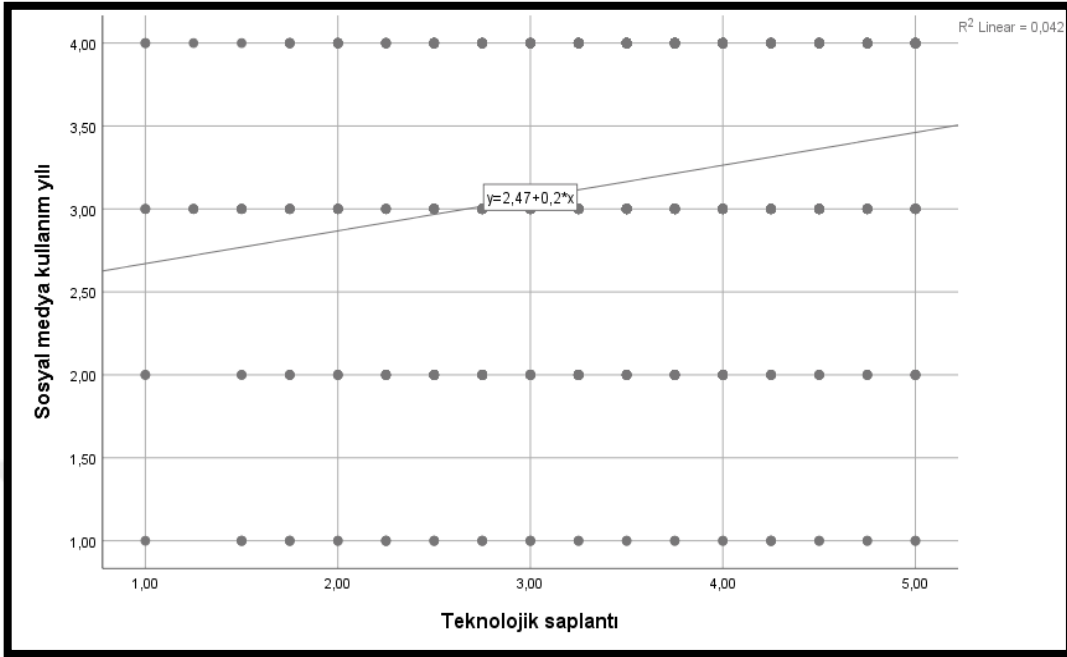
H_0 : Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik saplantı arasında ilişki yoktur.

H_A : Sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik saplantı arasında ilişki vardır.

Tablo-132: Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve teknolojik saplantı

			SM kullanım yılı	Teknolojik saplantı
Spearman's rho	SM kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,198**
		Anlamlılık	.	,001
		N	872	872
	Teknolojik saplantı	Korelasyon Katsayısı	,198**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-37: Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve teknolojik saplantı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani sosyal medya kullanım yılı ile teknolojik saplantı arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya kullanım yılı arttıkça teknolojik saplantı da artmaktadır.

H107: Sosyal medya kullanım yılı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki var mıdır?

H_0 . Sosyal medya kullanım yılı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki yoktur.

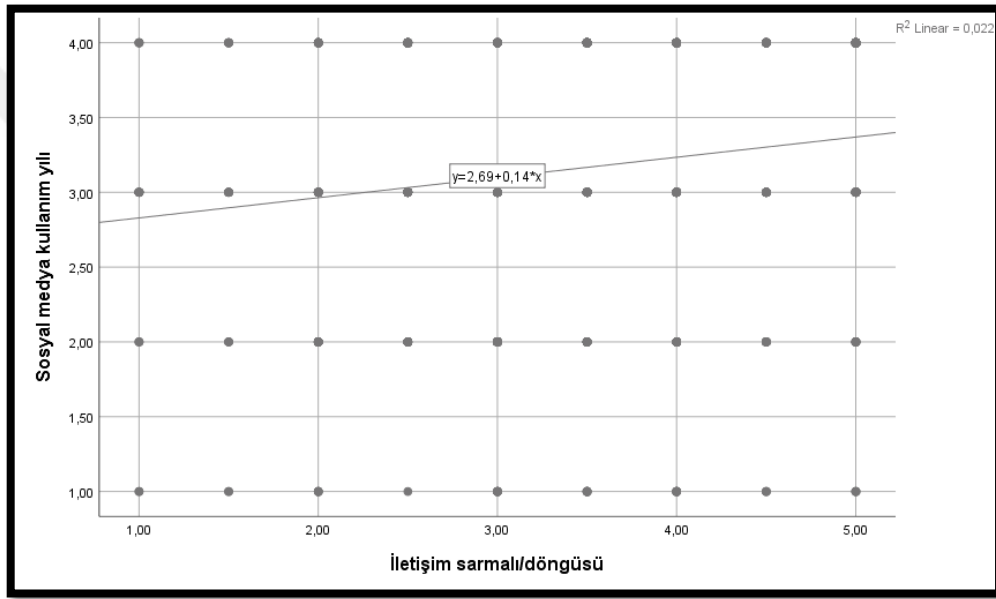
H_A . Sosyal medya kullanım yılı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında ilişki vardır.

Tablo-133: Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve iletişim sarmalı

			SM kullanım yılı	İletişim sarmalı/döngüsü
Spearman's rho	SM kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,152**
		Anlamlılık	.	,001

		N	872	872
	İletişim sarmalı/döngüsü	Korelasyon Katsayısı	,152**	1,000
		Anlamlılık	,001	.
		N	872	872

Şekil-38: Dağılım Grafiği/ SM kullanım yılı ve iletişim sarmalı

Yapılan korelasyon testi sonucunda Sperman korelasyon için anlam değerinin 0,001 çıkması ve bununla kabul edilen 0,05’lik anlamlılık değerinden küçük olması nedeniyle H_A hipotezi kabul edilmiştir. Yani sosyal medya kullanım yılı ile iletişim sarmalı/döngüsü arasında anlamlı bir ilişki vardır. Korelasyon katsayısına bakıldığında pozitif yük değeri göze çarpmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal medya kullanım yılı arttıkça iletişim sarmalı/döngüsü de artmaktadır.

H108: *Sosyal medya kullanım yılı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki var mıdır?*

H_0 . *Sosyal medya kullanım yılı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki yoktur.*

H_A . *Sosyal medya kullanım yılı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında ilişki vardır.*

Tablo-134: Korelasyon Tablosu/ SM kullanım yılı ve RH değişkenler

			SM kullanım yılı	Ruhsal ve zihinsel değişkenler
Spearman's rho	SM kullanım yılı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,004
		Anlamlılık	.	,913
		N	872	872
	Ruhsal ve zihinsel değişkenler	Korelasyon Katsayısı	,004	1,000
		Anlamlılık	,913	.
		N	872	872

Yapılan korelasyon testi sonucunda Spearman korelasyon için anlam değerinin 0,913 çıkması ve bununda kabul edilen 0,05'lik anlamlılık değerinden büyük olması nedeniyle H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani sosyal medya kullanım yılı ile ruhsal ve zihinsel değişkenler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

4.3.6 Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Araştırması Sonucu

Teknoloji kullanım alışkanlığı araştırmasına ait niceliksel veriler incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Demografik verilere göre araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyet oranları yakın olmakla beraber çoğunluğu kadın (%52), 19 – 24 yaş aralığında (%39), bekâr (%73), eğitim durumu lisans (%48), mesleği öğrenci (%47), Marmara bölgesinde (%41), ailesiyle (%77) yaşamakta ve ekonomik durumu orta (%80) gruptan oluşmaktadır.

Teknoloji, zaman, kontrol sorularına yönelik verilere göre araştırmaya katılan kullanıcıların çoğunluğu bir akıllı telefona sahip (%98), 1 – 10 dakika arayla (%41) telefonunu kontrol ediyor, ilk interneti kullanmaya başladığı yaş 11-15 yaş

aralığında (%36), günde 4 – 6 saat arası (%36) internette kalıyor, 7 yıldan fazla (%43) sosyal medyayı kullanmaktadır.

Teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği katılım oranları verilerine göre araştırmaya katılan kullanıcıların %38,8'i sanal ortamda zamanın nasıl geçtiğini fark etmem ifadesine biraz katılmaktadır. Katılımcıların %34,1'i kısa bir süre için girdiğim internette daha uzun zaman harcarım ifadesine katılmaktadır. Katılımcıların %35,1'i bildirim gelmediği halde bile telefonumu belirli aralıklarla kontrol ederim ifadesine katılmaktadır. Katılımcıların %31,7'si telefon ve tablet gibi mobil cihazlarını evde unuttuğunda kendimde eksiklik hissederim ifadesine katılmaktadır. Katılımcıların %25,5'i ekranlar karşısında geçirdiğim zaman yüzünden bazı sorumluluklarımı ihmal etmiş olabilirim ifadesine biraz katılmaktadır. Katılımcıların %33,5'i çevrimiçi olmadığım veya olmadığım bir şeyleri kaçırdığım hissiyle rahatız olurum ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %30,4'ü elektronik cihazlarımla daha mutluymuş ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %34,7'si günlük yaşantımız ekranlar tarafından istila edilmektedir ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %38,5'i uykuya dalmadan önce elektronik cihazlarımı son bir kez kontrol ederim ifadesine kesinlikle katılmaktadır. Kullanıcıların %28,1'i ekranlar karşısında aşırı zaman geçirdiğim gerekçesiyle yakın çevrem tarafından uyarıldım ifadesine katılmamaktadır. Katılımcıların %27,9'u beslenme ve diğer ihtiyaçlarımı karşılarken akıllı telefonum yanımda olur ifadesine katılmaktadır. Katılımcıların %37,5'i sanal ortama girdiğimde veya elektronik cihazları kullanmaya başladığımda gerçek kaygı ve problemleri unutturum ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %29,6'sı elektronik cihazlardan uzun süre uzak kalamam ifadesine biraz katılmaktadır. Kullanıcıların %36,4'ü elektronik cihazların biriyle meşgulken başka bir cihazı da kontrol ederim ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %33,3'ü eve geldiğimde hemen elektronik cihazlara yönelirim ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların 32,9'u geceleri elektronik cihazımla meşgulsem daha geç uyurum ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %40,6'sı gece telefonumu açık tutarım ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %27,3'ü elektronik cihazları kullanımın herhangi bir nedenle kısıtlanması veya engellenmem benim için ciddi bir sorundur ifadesine biraz katılmaktadır. Kullanıcıların %39,9'u zihnim çoğunlukla elektronik cihazlarla meşgul olur ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların

%28,2'si hastalık durumlarında hemen doktora gitmek veya bir uzmana danışmak yerine önce internet araştırması yapmayı tercih ederim ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %41,7'si merak ettiğim her şey için internete bakarım ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %28,9'u mobil cihazlarımın bataryasının azalması beni endişelendirir ifadesine biraz katılmaktadır. Kullanıcıların %40,6'sı her gün sosyal medyayı kullanırım ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %32,9'u uyanır uyanmaz akıllı telefonumu kontrol ederim ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların 30,4'ü günümüzde çevrimiçi olmak bir zorunluluktur ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %34,2'si cep telefonum uyurken bile başucumdadır ifadesine katılmaktadır. Kullanıcıların %42,2'si yeni bir elektronik cihaz kullanmam gerektiğinde strese girerim ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %39,6'sı gerçek yaşamda karşılayamadığım ihtiyaçları, sanal ortamda karşılamayı tercih ederim ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %35,4'ü daha fazla mutlu olmak için teknolojiyle daha çok vakit geçiririm ifadesine katılmamaktadır. Kullanıcıların %25,1'i teknolojik araçların olmadığı bir dünyayı hayal edemiyorum ifadesine biraz katılmaktadır. Kullanıcıların %41,6'sı yeni çıkan elektronik cihazları takip eder ve satın alırım ifadesine kesinlikle katılmamaktadır. Kullanıcıların %31,7'si herhangi bir nedenle elektronik cihazlardan uzak kalmak veya kullanım kısıtlaması beni strese sokar ifadesine katılmamaktadır.

Hipotez testlerine göre cinsiyet grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır ve erkeklerin sahiplik durumu fazladır (H1). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H2). İnterneti ilk kez kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark yoktur (H3). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur (H4). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır ve erkekler daha uzun süredir sosyal medya kullanmaktadır (H5). Genel teknolojileri kullanma ve zaman harcama bakımından anlamlı bir fark vardır ve kadınlar genel teknolojiyi kullanma ve zaman ayırma konusunda daha yatkındır (H6). Teknolojik istilaya uğrama bakımından anlamlı bir fark yoktur (H7). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır ve erkekler kadınlara oranla daha çok teknolojik bağımlılığı benimsemeye meyillidir (H8). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır ve kadınlar teknolojik araçlara daha çok saplantı gösterebilme potansiyeline sahiptir (H9). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı

bir fark yoktur (H10). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark vardır ve kadınlar erkeklere oranla teknolojiden ruhsal ve zihinsel açıdan etkilenmeye daha meyillidir (H11).

Yaş grupları arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır ve 61 yaş ve üzeri grup akıllı telefona sahip olma bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır (H12). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır ve 40 – 60 yaş aralığı ile 61 yaş üzeri gruplar diğer gruplara oranla akıllı telefonu daha az kontrol etme bakımından ayrılmaktadır (H13). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark vardır ve 40 – 60 yaş aralığı ile 61 yaş üzeri gruplar diğer gruplara oranla interneti kullanmaya daha geç başlamıştır (H14). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır ve en yüksek kullanım süresi 19 – 24 yaş aralığı en düşük kullanım süresi 61 yaş ve üzeri gruba aittir (H15). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır ve 31 – 39 yaş aralığı en uzun süre sosyal medya kullanımına sahip kesimdir (H16). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır ve 18'e kadar olan yaş aralığı en yüksek yoğunluğu gösteren gruptur (H17). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur (H18). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır ve 18'e kadar olan yaş aralığı teknolojiyi en çok benimseyen grubu oluştururken 61 yaş ve üzeri grup en az benimseyenleri oluşturmaktadır (H19). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır ve 25 – 30 yaş aralığı teknolojiye en çok saplantılı olma potansiyeline sahip grubu temsil ederken 61 yaş ve üzeri grup en az saplantı gösterebilme potansiyeline sahiptir (H20). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır ve 31 – 39 yaş aralığı en çok iletişime karşılık verme ihtiyacı duyan grubu oluşturur (H21). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H22).

Medeni durumlar arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur (H23). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır ve evli çiftler diğerlerine oranla daha yüksek kontrol sıklığına sahiptir (H24). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark vardır ve evli çiftler diğerlerine göre interneti kullanmaya daha geç başlamıştır (H25). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır ve bekâr kullanıcılar daha uzun süre internette kalmaktadır

(H26). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır ve evli kullanıcılar daha uzun sosyal medya kullanım yılına sahiptir (H27). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır ve bekâr kullanıcılar en yüksek yoğunluğa ve benimseme potansiyeline sahiptir (H28). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark ve bekâr kullanıcılar teknolojik istilaya daha eğilimlidir (H29). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır ve bekâr kullanıcılar teknolojik bağımlılığa daha eğilimlidir (H30). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır ve diğer seçeneğini işaretleyen kullanıcılar teknolojik saplantı açısından en yüksek eğilimi göstermektedir (H31). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur (H32). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H33).

Eğitim seviyeleri arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır ve en yüksek sahipliği lise mezunları oluşturmaktadır (H34). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H35). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark vardır ve lise mezunları interneti en erken kullanmaya başlayan grubu oluştururken ilkokul mezunları ise en geç kullananlardır (H36). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur (H37). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır ve doktora eğitim seviyesine sahip olanlar en yüksek sosyal medya kullanım yılına sahipken ortaokul-ilkokul mezunları en düşük kullanım yılına sahiptir (H38). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır ve lisans mezunları en yüksek yoğunluğa ve benimseme potansiyeline sahiptir (H39). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur (H40). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur (H41). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H42). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur (H43). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H44).

Yaşanılan ortam durumları arasında akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H45). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark vardır ve ailesiyle yaşayanlar interneti en geç kullanmaya başlayan, arkadaşlarıyla yaşayanlar ise en erken başlayan grubu temsil eder (H46). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır ve arkadaşlarıyla yaşayanlar en yüksek kullanım

süresine sahiptir (H47). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H48). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H49). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur (H50). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur (H51). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır ve arkadaşlarıyla yaşayanlar teknolojiye daha yüksek saplantı eğilimi göstermektedir (H52). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur (H53). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H54).

Ekonomik durumlar arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur (H55). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H56). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark yoktur (H57). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır ve düşük ekonomik grupta yer alan kullanıcılar en yüksek kullanım süresine sahiptir (H58). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H59). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H60). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur (H61). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur (H62). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H63). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur (H64). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H65).

Meslekler arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark vardır ve bilişim çalışanları, emekli, işsiz gruplarında yer alan katılımcılar diğerlerinden ayrılmaktadır (H66). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır ve en yüksek kontrol sıklığı işsiz kullanıcı grubundadır (H67). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark vardır ve öğrenciler interneti kullanmaya başlamada en düşük yaş aralığına sahipken emekliler en yüksek aralığı temsil etmektedir (H68). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark vardır ve bilişim çalışanları interneti en uzun süre kullanan grubu oluşturmaktadır (H69). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark vardır ve üst düzey yönetici/yönetici grubu en uzun süredir sosyal medya kullanan grubunu temsil ederken en az kullanım yılına sahip öğrencilerdir (H70). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark vardır ve öğrenci ve işsizler en yüksek kullanım ve zaman ayırma eğilimini göstermektedir (H71). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur (H72).

Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark vardır ve emniyet çalışanları bağımlılığı benimseye en yatkın kesimdir (H73). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark vardır ve emniyet çalışanları en yüksek saplantı eğilimi gösteren kesimdir (H74). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur (H75). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H76).

Yaşanılan coğrafi bölgeler arasında akıllı telefona sahip olma bakımından anlamlı bir fark yoktur (H77). Akıllı telefon kontrol sıklığı bakımından anlamlı bir fark vardır ve telefonunu en sık kontrol eden kullanıcılar Akdeniz bölgesindedir (H78). İnterneti ilk defa kullandıkları yaş bakımından anlamlı bir fark yoktur (H79). İnternet kullanım süresi bakımından anlamlı bir fark yoktur (H80). Sosyal medya kullanım yılı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H81). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H82). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir fark yoktur (H83). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir fark yoktur (H84). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir fark yoktur (H85). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark yoktur (H86). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir fark yoktur (H87).

İnternete ayrılan günlük süre ile akıllı telefon kontrol sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır ve internete ayrılan günlük süre arttıkça akıllı telefon kontrol sıklığı azalmaktadır (H88). İnterneti kullanmaya ilk başlanılan yaş aralığı ile anlamlı bir ilişki vardır ve internete ayrılan süre arttıkça yaş aralığı düşmektedir (H89). Sosyal medya kullanım yılıyla anlamlı bir ilişki vardır ve sosyal medya kullanım yılı arttıkça internete ayrılan süre de artmaktadır (H90). Genel teknoloji kullanım ve zamanı bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve internete ayrılan süre arttıkça teknoloji kullanım ve zamanı da yaygınlaşmaktadır (H91). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve internete ayrılan süre arttıkça teknolojik istila ihtimali de artış göstermektedir (H92). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve internet ayrılan süre arttıkça teknoloji bağımlılığı benimseme de artış göstermektedir (H93). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve internet ayrılan süre arttıkça teknolojik saplantı ihtimali de artış göstermektedir (H94). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir ilişki vardır internete ayrılan süre arttıkça iletişime cevap verme

isteğinde de artış ihtimali yüksektir (H95). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir ilişki yoktur (H96).

İlk internet kullanma yaşı ile genel teknoloji kullanım ve zaman arasında anlamlı bir ilişki vardır ve ilk internet kullanma yaşı düştükçe teknoloji kullanım ve zamanı artmaktadır (H97). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve ilk internet kullanma yaşı arttıkça teknolojik istila ihtimali azalmaktadır (H98). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve ilk internet kullanma yaşı arttıkça teknolojik bağımlılığı benimseme ihtimali azalmaktadır (H99). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve ilk internet kullanma yaşı arttıkça teknolojik saplantı ihtimali de azalmaktadır (H100). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir fark vardır ve ilk internet kullanma yaşı arttıkça iletişim sarmalı/döngüsü ihtiyacı da azalmaktadır (H101). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir ilişki yoktur (H102).

Sosyal medya kullanım yılı ile genel teknoloji kullanım ve zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır ve sosyal medya kullanım yılı arttıkça teknolojik kullanım ve zamanı da artış göstermektedir (H103). Teknolojik istila bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve SM kullanım yılı arttıkça teknolojik istila ihtimali de artış göstermektedir (H104). Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve SM kullanım yılı arttıkça teknolojik bağımlılığı benimseme ihtimali de artış göstermektedir (H105). Teknolojik saplantı bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve SM kullanım yılı arttıkça teknolojik saplantı ihtimali de artış göstermektedir (H106). İletişim sarmalı/döngüsü bakımından anlamlı bir ilişki vardır ve SM kullanım yılı arttıkça iletişim sarmalı/döngüsü, iletişime cevap verme isteği artış göstermektedir (H107). Ruhsal ve zihinsel değişkenler bakımından anlamlı bir ilişki yoktur.

4.4 ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Doktora çalışmasında, ölçek geliştirilmesi ve uygulanmasına geçilmeden önce teknoloji bağımlılığıyla ilgili literatür taraması ve örnek araştırmalara yönelik çeşitli incelemeler yapılmıştır. Ön pilot çalışmasında yer alan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeğiyle kullanıcılara ulaşılarak yanıtlar alınmıştır. Yukarıda yer alan TKA araştırmasında ve tezin genel bağlamında teknolojilerin insanların günlük yaşam ve

ilişkilerini ne şekilde etkilediği, kullanıcıların alışkanlıkları, kullanım durumları, kullanım şekilleri, fiziksel-ruhsal etkiler gibi çeşitli durumlar çerçevesinde sorular hazırlanmış ve analizler yapılmıştır. TKA ölçeğinin değerlendirilmesi sürecinde gerek genel ölçeğe gerekse alt kategorilere ilişkin puanlamalar yapılmış ve ranj aralıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda kullanıcıların sorulara verdiği yanıtlar çerçevesinde aldıkları toplam puanlar ve alt puanlar analiz edilmiş, çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Özellikle K.Young'un 1996-98 yıllarında kaleme aldığı internet bağımlılığını belirleme çalışmalarında kategorilere ayırdığı bağımlılık semptomlarına yönelik çalışmaların ışığında değerlendirilmelerde bulunulmuştur. K.Young'un ortaya koyduğu üç farklı bağımlılık semptomu TKA araştırmasında yeniden ele alınmış ve beş farklı biçimiyle değerlendirilmiştir.

Ölçekte yer alan 32 ifadeye yönelik 5'li likert tipinde puanlama yapılmıştır. Alınabilecek minimum puan 32, maksimum puan ise 160'dır. Alınabilecek en düşük puan ve en yüksek puanın 5'li likert tipindeki ranj aralığı ortalama 25 olarak hesaplanmıştır:

- 32-57 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 58-83 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 84-109 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 110-135 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 136-160 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Teknoloji kullanım alışkanlığı araştırmasına katılan 872 kullanıcının ölçekten aldığı puanlara ilişkin belirleyici sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmaya katılan kullanıcıların araştırmanın genelinden aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-135):

Tablo-135: TKA ölçeği genel puan ortalaması

Genel Puan Ortalama		
N	Katılım	872
Ortalama		3,0000

Std. Sapma	,61202
Puantaj Aralığı	3,53
Minimum	1,16
Maksimum	4,69

Teknoloji kullanım alışkanlığı araştırmasına katılan kullanıcıların verdikleri cevaplar çerçevesinde çeşitli hipotez analizleri yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak kullanıcıların genel olarak teknolojik bağımlılık semptomları gösterip göstermediğine yönelik değerlendirmeler aldıkları toplam puan üzerinden gözlemlenebilir. Bu bağlamda yukarıdaki tablodan görülebileceği üzere araştırmaya katılan tüm kullanıcıların aldıkları puan ortalaması 5’li likert tipinde 3 değerine denk gelmektedir. 5 farklı oluşturulan semptom gruplarından “Orta bağımlılık Semptomları Gösteren” grup değerleri ölçekten alınan genel puan toplamına denk gelmektedir. Sonuç olarak araştırmaya katılan 872 kişinin teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği çerçevesinde orta bağımlılık semptomları gösterdiği söylenebilir.

Aynı zamanda TKA ölçeğinin geliştirilme sürecinin sonunda belirlenen 6 faktör çerçevesinde de kullanıcıların aldıkları puanlar değerlendirilebilir. Faktör 1 ‘de yer alan 9 soruya ilişkin alınabilecek en az 9 puan ve en fazla 45 puan mevcuttur. 5’li likert tipinde ranj aralığı 7.2 olarak hesaplanmıştır. Faktörlerden ilki olan ve teknoloji kullanım-zamanı olarak isimlendirilen ilk faktöre verilen cevaplar çerçevesinde ele alınan puan aralıkları aşağıdaki gibidir:

- 9-16 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 17-24 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 25-31 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 32-38 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 39-45 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Araştırmaya katılan kullanıcıların ilk faktör olan teknoloji kullanım ve zamanı için aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-136):

Tablo-136: TKA ölçeği faktör-1'e ait puanlama

Faktör 1 Puan Tablosu		
N	Katılım	872
Ortalama		30,0000
Std. Sapma		6,25298
Minimum		10,00
Maksimum		45,00

Kullanıcıların ilk faktöre ait sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde aldıkları ortalama puan 30'dur. Bu puan "Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren" grup aralığına denk gelmektedir. Kullanıcıların ilk faktöre ait puan aralığı aynı ölçeğin genel toplamındaki hesaplama sonucu oluşan grup aralığıyla benzerdir. Yani kullanıcılar genel teknoloji kullanımı ve zamanı bakımından orta düzeyde bağımlılık semptomları göstermektedir.

Faktörlerden ikincisi ve teknolojik istila olarak isimlendirilen ikinci faktöre ait 6 soru bulunmaktadır. Alınabilecek minimum puan 6 maksimum puan 30'dur. 5'li likert tipinde ranj aralığı 4,8 olarak hesaplanmıştır. Verilen cevaplar çerçevesinde ele alınan puan aralıkları şu şekildedir:

- 6-11 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 12-16 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 17-21 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 22-25 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 26-30 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Araştırmaya katılan kullanıcıların ikinci faktör olan teknolojik istila için aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-137):

Tablo-137: TKA ölçeği faktör-2'e ait puanlama

Faktör 2 Puan Tablosu		
------------------------------	--	--

N	Katılım	872
Ortalama		16,3016
Std. Sapma		4,66854
Minimum		6,00
Maksimum		30,00

Kullanıcıların ikinci faktöre ait sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde aldıkları ortalama puan 16'dır. Bu puan "Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren" grup aralığına denk gelmektedir. Yani kullanıcılar; teknolojilerin hayatlarını istila edip etmediği, teknolojik araçlardan uzak durup duramadıklarına yönelik sorular çerçevesinde sınırlı semptomlar göstermektedir.

Faktörlerden üçüncüsü ve teknolojik bağımlılığı benimseme olarak isimlendirilen üçüncü faktöre ait 4 soru bulunmaktadır. Alınabilecek minimum puan 4 maksimum puan 20'dir. 5'li likert tipinde ranj aralığı 3,2 olarak hesaplanmıştır. Verilen cevaplar çerçevesinde ele alınan puan aralıkları şu şekildedir:

- 4-7 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 8-10 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 11-13 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 14-16 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 17-20 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Araştırmaya katılan kullanıcıların üçüncü faktör olan teknolojik bağımlılığı benimseme için aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-138):

Tablo-138: TKA ölçeği faktör-3'e ait puanlama

Faktör 3 Puan Tablosu		
N	Katılım	872

Ortalama	12,4966
Std. Sapma	3,20125
Minimum	4,00
Maksimum	20,00

Kullanıcıların üçüncü faktöre ait sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde aldıkları ortalama puan 12'dir. Bu puan "Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren" grup aralığına denk gelmektedir. Yani kullanıcılar; teknolojik araçları kullanıp onları benimseme konusunda orta bağımlılık semptomları göstermektedir.

Faktörlerden dördüncüsü olan ve teknolojik saplantı olarak isimlendirilen faktöre ait 4 soru bulunmaktadır. Alınabilecek minimum puan 4 maksimum puan 20'dir. 5'li likert tipinde ranj aralığı 3,2 olarak hesaplanmıştır. Verilen cevaplar çerçevesinde ele alınan puan aralıkları şu şekildedir:

- 4-7 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 8-10 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 11-13 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 14-16 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 17-20 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Araştırmaya katılan kullanıcıların dördüncü faktör olan teknolojik saplantı için aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-139):

Tablo-139: TKA ölçeği faktör-4'e ait puanlama

Faktör 4 Puan Tablosu		
N	Katılım	872
Ortalama		14,2810
Std. Sapma		2,99678
Minimum		4,00

Maksimum	20,00
----------	-------

Kullanıcıların dördüncü faktöre ait sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde aldıkları ortalama puan 14'dür. Bu puan "Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren" grup aralığına denk gelmektedir. Yani kullanıcılar; teknoloji kullanımları sırasında teknolojiyle saptantılı durumlar içerisine girme konusunda (örn, batarya bitiminde endişelenme) yüksek bağımlılık semptomları gösteren gruptadırlar.

Faktörlerden beşincisi olan ve iletişim sarmalı/döngüsü olarak isimlendirilen faktöre ait 4 soru bulunmaktadır. Alınabilecek minimum puan 4 maksimum puan 20'dir. 5'li likert tipinde ranj aralığı 3,2 olarak hesaplanmıştır. Verilen cevaplar çerçevesinde ele alınan puan aralıkları şu şekildedir:

- 4-7 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 8-10 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 11-13 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 14-16 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 17-20 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Araştırmaya katılan kullanıcıların beşinci faktör olan iletişim sarmalı/döngüsü için aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-140):

Tablo-140: TKA ölçeği faktör-5'e ait puanlama

Faktör 5 Puan Tablosu		
N	Katılım	872
Ortalama		11,6915
Std. Sapma		3,02155
Minimum		4,00
Maksimum		20,00

Kullanıcıların beşinci faktöre ait sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde aldıkları ortalama puan 11'dir. Bu puan "Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren" grup aralığına denk gelmektedir. Yani kullanıcılar; teknolojileri/iletişimi zorunlu hissetme, sürekli yanlarında bulundurma konusunda orta bağımlılık semptomları göstermektedir.

Faktörlerden altıncısı olan ve ruhsal-zihinsel değişkenler olarak isimlendirilen faktöre ait 5 soru bulunmaktadır. Alınabilecek minimum puan 5 maksimum puan 25'dir. 5'li likert tipinde ranj aralığı 3,2 olarak hesaplanmıştır. Verilen cevaplar çerçevesinde ele alınan puan aralıkları şu şekildedir:

- 5-9 Bağımlılık Semptomları Göstermeyen Grup
- 10-13 Sınırlı Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 14-17 Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 18-21 Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup
- 22-25 Çok Yüksek Bağımlılık Semptomları Gösteren Grup

Araştırmaya katılan kullanıcıların altıncı faktör olan ruhsal-zihinsel değişkenler için aldıkları puanlarla ilgili değerlendirme tablosu aşağıdaki gibidir (Tablo-141):

Tablo-141: TKA ölçeği faktör-6'e ait puanlama

Faktör 6 Puan Tablosu		
N	Katılım	872
Ortalama		11,5711
Std. Sapma		3,86536
Minimum		5,00
Maksimum		25,00

Kullanıcıların altıncı faktöre ait sorulara verdiği cevaplar çerçevesinde aldıkları ortalama puan 11'dir. Bu puan "Orta Bağımlılık Semptomları Gösteren" grup aralığına denk gelmektedir. Yani kullanıcılar; teknolojik araçların yol açtığı (teknolojiyle daha fazla mutluluk vd.) ruhsal ve zihinsel etkiler bakımından orta düzeyde semptomlar göstermektedir.

Sonuç olarak bakıldığında TKA araştırmasına katılan kullanıcıların verdikleri cevaplar çerçevesinde bazı semptomlar gösterdiği söylenebilir. Bu genel kullanım düzeyinde orta bağımlılık boyutundadır. Alt faktörler açısından bakıldığında kullanıcıların birinci (teknoloji kullanım ve zamanı), üçüncü (teknolojik bağımlılığı benimseme) ve altıncı (ruhsal-zihinsel değişkenler) faktörlere ait sorulara verdikleri cevaplar çerçevesinde genel ölçekte gösterdikleri semptomlara benzer nitelikte orta grupta yer aldığı görülmektedir. Kullanıcılar yalnızca ikinci (teknolojik istila) faktörde sınırlı semptomlar göstermektedir yani kullanıcılar teknolojik araçların hayatlarını sınırlı nitelikte istila ettiğini düşünmektedir. Dördüncü (teknolojik saplantı) faktörü ise alt faktörler içerisinde en yüksek grubu oluşturmaktadır. Bu faktörde kullanıcılar yüksek semptomlar gösteren grupta yer almaktadır yani kullanıcılar kullandıkları teknolojik araçlarla ilintili olarak saplantı durumlar içerisine girme konusunda yüksek belirtiler göstermektedir.

5. SONUÇ

Bilişim çağında kabul edilmesi kaçınılmaz olan bir gerçek var ki o da teknolojinin egemenliğidir. Uyandıığımız andan itibaren teknolojiniz günlük rutininize dâhil ve hâkim olur. O olmadan bir şey yapmak istediğinizde zorluk çekersiniz. Evinizden, iş yerinizde kullandığımız makinalara ya da yaptığımız seyahatlere kadar tüm alanlarda kendisini hissettirir. Bu his, bedenler ve ruhlarımıza öyle işlemiştir ki onun yokluğunda sanki bir parçamız eksikmiş gibi hissederiz. Teknoloji bağımlılığı ve dijital istila tam da bu noktada kendini gösterir. Bahsi geçen eksikliğin giderilmesi için dijital olarak zehirlenmiş dünyanın ürünlerine yönelik arayışımız başlar ve en nihayetinde teknolojinin daha da artan kullanımıyla kendisini sonuçlandırır. Ancak bu döngüyle gün ve gün artan teknolojik araçlar yalnızca kullanım yeteneklerini geliştirmekle kalmıyor aynı zamanda teknolojinin kullanım keyfini de arttırarak insanları kendine bağlıyor.

Bilim ve teknik alanında gelişmelerle bütünleşen teknoloji, zaman ve mekân olgusunda görülen değişmelerle iyice güçlenmiştir dolayısıyla bir kurtarıcı olarak görülmektedir. Bir yanda dünyadaki problemlerin bir çözüm kaynağı olarak görülen teknoloji düşüncesi diğer taraftan da insanlığı yok oluşturma doğru sürükleyen bir teknoloji düşüncesi hüküm sürmektedir. İletişim teknolojileriyle özgürlük anlayışının geniş ağlara

taşındığına yönelik inanışların gölgesinde teknolojiler bambaşka hale büründü. Bu durum insanoglunun kendi yarattığı metânın dönüşümüyle bazılarına keyfini sürdüğü bir araç bazılarına göre hayatını tehdit eden bir silah olarak geri döndü.

İletişim, ilişkiler, toplum teknolojinin yarattığı her zaman ve her yerde olma durumunun mümkün kılınmasıyla farklı boyutta gerçekleşiyor. Dolayısıyla teknolojiyi özümseyenler için başka bir gerçeklik yok. Bilişim çağında, her yaştan insanlar teknolojinin etkisi altında. Ancak teknolojinin kullanımı konusunda bir bilince ihtiyaç var. İnsanların teknoloji kullanımındaki sınırları çizememesi bahsi geçen bilinç eksikliğindedir. Bilinç ve sınırların eksikliği teknolojinin suiistimaliyle sonuçlanıyor ki bu da dijital istila, teknolojik zehirlenme ve bağımlılığa giden süreci oluşturuyor. Dolayısıyla bizleri ekranlar ve gerçek dünya arasına sıkıştıran asıl suçlunun ortaya çıkarılması gerekli.

Bu doktora tezi araştırmasında geliştirilen ve uygulanan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği dikkat çekici bazı belirtileri ortaya çıkardı. Erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek sosyal medya kullanım yılına sahip olması sosyo-kültürel bazı göstergeleri içerisinde barındırıyor. Bu göstergeler kimi zaman daha önceki çalışmalarda da karşılaşılan siber ilişki düzeylerini içeriyor. Buna karşın kadınların genel teknolojiyi kullanma ve ona zaman ayırma yönündeki istekliliği de dikkat çekici. Topluma yayılmış ve genel kabul gören teknolojilerin daha çok erkek kullanıcılar tarafından kullanıldığı yadsınamaz bir gerçek ancak bu çalışmada da görülebileceği üzere bu anlayış değişmeye başlıyor. Teknolojinin kullanımı ve ona karşı ortaya çıkabilecek bağımlılık durumlarının benimsenmesi hususunda ise erkek kullanıcılar ön plandadır. Teknoloji bağımlılığı, kullanıcıların bakış açısıyla; diğer bağımlılıklara oranla daha kabul edilebilir seviyededir. Bir başka deyişle kullanıcılar tarafından daha zararsız gibi değerlendirilse de çalışmalar bunun aksini söylüyor. Özellikle bu çalışmada da kadınların teknolojiye ve teknolojik araçlara saplantı yaşama potansiyellerinin olduğu görülmektedir. Teknolojiyi düşünme ya da gerçek hayattaki soruların cevaplarını orada arama yönündeki eğilim artıyor. Bu durumlar ruhsal ve zihinsel etkiler bakımından da kendini gün yüzüne çıkarabiliyor nitekim bu çalışma da gösteriyor ki kadınlar erkeklere oranla teknolojiden; ruhsal ve zihinsel olarak etkilenmeye daha yatkındır.

Teknoloji bağımlılığının belirtileri yaş bağlamında da değerlendirilebilir. Nitekim TKA araştırmasında akıllı telefonlarını en sık kontrol eden yaş grubunun Z kuşağına denk geldiği görülmektedir. Özellikle ülkemiz açısından değerlendirildiğinde genç yaş kuşağının akıllı telefonlarla oldukça yakından ilgili olduğu ve çıkan son ürünleri takip edip satın alma yönündeki girişimler sık karşılaşılan bir durum. Gençlerin ilk defa internetle tanıştığı yaş aralıkları da hızla aşağı düşmektedir. X, Y ve Z kuşakları arasındaki ayırım giderek büyüyor hatta Z kuşağı da bazı araştırmacılara göre yerini yeni bir jenerasyon olan C kuşağına bırakmak üzere. Ancak burada özellikle üzerinde durulması gereken bir durumun olduğunu söyleyebiliriz. Bu araştırmada görülebileceği üzere 61 yaş ve üzeri kullanıcı grubunun internete ayırdığı günlük zaman oldukça yüksektir. Her ne kadar internet teknolojileriyle geç tanışmış olsalar da onu benimseme yolunda hızlı yol kat ediyorlar. Ancak araştırmanın tamamına bakıldığında genel teknolojiyi kullanma ve ona zaman ayırma yönündeki en önemli yaş grubunun 18'e kadar olan yaş grubu olduğu görülmektedir. Bugünün gençleri daha doğdukları andan itibaren teknolojilerle çevrelenmiş bir dünyanın içerisinde kendini buluyorlar. Teknolojiyle bu denli haşır neşir olmaları onları aynı zamanda teknolojiye karşı iyimserliğe itiyor ve bu çalışmanın faktörlerinden biri olan teknoloji bağımlılığını benimseme yönündeki etkileri kuvvetlendiriyor. Yaş ilerledikçe teknolojiye karşı olan saplantı eğilimleri de ortaya çıkabiliyor zira TKA araştırmasında da teknolojiye karşı saplantı içerisinde olabilme potansiyeli en yüksek grubu 25-30 yaş aralığı oluşturuyor. İnsanların zorunlu olarak iletişim kurma ihtiyacının bir ürünü olan iletişim/sarmalı döngüsü de kendini en çok 31-39 yaş aralığında gösterme potansiyeline sahip.

Teknolojik araç kullanım alışkanlıklarının yaşam tarzları ve aile ilişkileri üzerinde de belirli etki ve göstergeleri mevcuttur. TKA araştırmasında evli çiftlerin bekârlara oranla çok daha yüksek düzeyde akıllı telefonlarını kontrol ettikleri gözükmemektedir. Burada akıllı telefonların aile içerisinde yarattığı etki ve iletişimsel ilişkileri etkileyip etkilemediği incelenmesi gereken bir meseledir. Bekârların ilk defa interneti kullanma yaş aralıkları diğer gruplara göre daha düşüktür. Yani bekâr kullanıcılar daha küçük yaşlarda internetle tanışmıştır. Bir başka dikkat çekici nokta internet kullanım süresi üzerinedir. Bekârlar evlilere oranla çok daha yüksek düzeyde kullanım süresine sahiptir özellikle akıllı telefonlarını sık kontrol eden evli çiftler

bekârlara oranla daha düşük kullanım düzeyine sahiptir. Aynı zamanda bekâr kullanıcılar genel teknolojiyi kullanma ve ona zaman ayırma bakımından en istekli grubu oluşturmaktadır. Bu durum bekârların genellikle daha düşük yaş skalası içerisinde kalmasından kaynaklanmaktadır. Zira genç kuşak kullanım oranı bakımından oldukça yüksek bir düzey göstermektedir. Bu da bekâr genç kuşağın teknolojik istilaya daha çok maruz kalma ve teknolojik bağımlılığı benimseme potansiyelini ortaya çıkarmaktadır. Aile ilişkileri de teknoloji kullanım alışkanlıklarıyla bağlantılıdır. Arkadaşlarıyla yaşayan kullanıcılar ilk defa interneti kullanma ve en uzun süre internet kullanan gruplar bakımından en ön plandadır. Aile bağları zayıflamış ya da ailesinden uzak yaşayan insanların teknolojiyle daha iç içe olduğu söylenebilir.

TKA araştırmasında eğitim durumlarına göre de çeşitli çıkarımlar yapılabilir. İlk defa interneti kullanma yaşı bakımından özellikle lise mezunları en küçük yaş aralığını oluşturmaktadır. Özellikle 2005'den itibaren internet uygulamaları ve çeşitli dijital oyunların etkisiyle teknoloji kullanım ve bağımlılık durumları farklılaşmaya başladı. Yoğun kullanım ve aşırı oyun oynama nedenleriyle eğitimleri yarıda kalan insanların olduğu söylenebilir. İlkokul mezunu grubun sosyal medya kullanım yılı ise en yüksek kullanım yılını oluşturan doktora mezunlarına göre oldukça düşüktür. Dolayısıyla daha yüksek eğitim gruplarında sosyal medya kullanımının daha uzun yıllara yayıldığı söylenebilir. Genel teknoloji kullanımı ve ona zaman ayrılması bakımından ise ortaokul mezunları ön plandadır. Bir diğer dikkat çekici durum ise ekonomik alandadır. Ekonomik olarak düşük gelir grubuna giren kullanıcılar internet kullanımı bakımından en yüksek dereceye sahiptir. Özellikle daha yüksek ekonomik duruma sahip kullanıcıların yapabileceği alternatiflerinin artması nedeniyle bu durumun ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Teknoloji kullanımı aynı zamanda kullanıcıların iş durumlarıyla da yakından bağlantılıdır. TKA araştırmasına katılan kullanıcılar arasında akıllı telefonunu en sık kontrol eden grup işsiz kullanıcılardır. Herhangi bir uğraşısı olmayan kullanıcılar genellikle vakit geçirme amaçlı olarak teknolojilere başvurmaktadır. İnternetle en erken tanışan grubu ise öğrenciler oluşturmaktadır. Bu durumda Z kuşağı ve teknoloji ilişkisinden kaynaklanmaktadır. İnternet kullanım süresi açısından meslek grubu bilişim olan kullanıcılar en yüksek kullanım süresine sahiptir. Özellikle yaptıkları iş açısından

sürekli teknolojilerle iç içe olmaları kullanım süresinin yoğunlaşmasına neden olmakla beraber teknolojik bağımlılık açısından değerlendirildiğinde profesyonel kullanım/profesyonel dışı kullanım gibi kriterler bakımından ele alınmaları gereklidir. Sosyal medya kullanım yılı bakımından medya çalışanları ve üst düzey yöneticiler en uzun süredir sosyal medyayı kullanan gruplardır. Özellikle yaptıkları iş bakımından dijital pazarlamanın ön planda olduğu günümüzde bu alanda uzmanlaşmak isteyen iş gruplarının sosyal medyada uzun süreler yer aldığı söylenebilir. Teknolojik bağımlılığı benimseme bakımından en yüksek potansiyele sahip grup işsiz kullanıcılarıdır. Bu kullanıcılar kimi zaman gerçek dünyada bulamadıklarını sanal ortamda aramaktadır.

Teknoloji kullanım alışkanları günlük davranışları etkisi altına aldı. TKA araştırmasında dikkat çekici bir sonuçta internete başlanılan ilk yaş aralığı ile günlük internet kullanım süresi arasındadır. Kullanıcıların ilk defa internet kullandığı yaş aralığı düştükçe internet kullanım süreleri yükselmektedir. Günümüz kullanıcıları teknolojilere erken yaşta başlamasının yanında ilerleyen seneler içerisinde kullanım dozunu da arttırmaktadır. Kullanım durumları kendisini sosyal medyada da göstermektedir. Zira sosyal medya kullanım yılının giderek yükselmesiyle internet kullanım oranları da ona göre artış göstermektedir. Kullanıcılar hayatlarını sosyal medya ile bütünleştirmeye başladı dolayısıyla yaptıkları her aktiviteyi burada paylaşma ihtiyacı duyuyorlar gün ve gün sosyal medyayla bütünlükleri onları daha yüksek kullanım sürelerinin içerisine çekmektedir. Genellikle kullanılan teknolojilerin internet ağlarıyla bütünleşmesi bazı göstergeleri ortaya çıkardı. TKA araştırmasında da görülebileceği üzere internete ayrılan günlük süre arttıkça genel teknoloji kullanımı ve ona zaman ayrılması da artmaktadır. Bu durum günlük teknolojilerin internetle olan bütünlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu durum beraberinde bir teknolojik istila durumu ortaya çıkarabilir. Nitekim bu araştırmada da internete ayrılan günlük süre ile teknolojik istila arasında korelasyon saptanmıştır. Tüm bu süreçler zincirleme bir şekilde ilerlemektedir, teknoloji istila durumuyla birlikte teknolojik bağımlılığı benimseme durumuyla da korelasyon bağlantıları mevcuttur. Ancak bu benimseme durumu özellikle ruhsal ve zihinsel etkiler oluşturma bakımından yeterli değildir nitekim araştırmada da ruhsal ve zihinsel faktör değişkeni için anlamlılık bulunamamıştır.

Kullanıcıların ilk defa internet kullanmaya başladıkları yaş aralığı ile genel teknoloji kullanım-zamanı, teknolojik istila, teknolojik bağımlılığı benimseme, teknolojik saplantı, iletişim sarmalı/döngüsü faktörleri arasındaki korelasyonun negatif yük değerleri üzerinden kurulması da dikkat çekicidir. Küçük yaşlarda teknoloji kullanımına başlanması daha sonraki seneler için güçlü göstergeler ortaya çıkarmaktadır. Teknolojilerin birer oyalama aracı olarak kullanılması bu durumu desteklemektedir. Teknolojilerin büyüdü dünyası ve çeldiricileri etkisini arttırmaktadır. Dolayısıyla teknolojilerin kullanılması yönündeki yaş dilimlerinin daha da düşeceği söylenebilir.

Sonuç olarak TKA araştırmasına katılan kullanıcılar orta bağımlılık semptomları göstermektedir. Bağımlılık semptomlarının ilerleyen senelerde daha yüksek düzeye çıkabileceğine yönelik güçlü göstergeler mevcuttur. Özellikle teknoloji bağımlılığı konusunun keskin sınırlarla belirlenebilmesi için tüm alt alanları da kapsayacak şekilde çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu tez çalışmasının da yapılacak yeni araştırmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

EKLER

Ek-I. Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeğinde Kullanılan Demografik Bilgi Soruları ve Teknoloji, Zaman, Kontrol İlişkisi Formu

Ek-II. Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeğinin Uzman Görüşüne Sunulan Taslağı

Ek-III. TKA Uzman Görüşlerine Göre Maddelerin Uyumluluk Oranları

Ek-IV. Uzman Görüşleri Sonrası Elde Edilen Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği

Ek-V. Geçerlilik, Güvenilirlik, Analizleri Sonrası Nihai Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği

Ek-VI. Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeğinin Değerlendirilmesi

EK. I

TEKNOLOJİ KULLANIM ALIŞKANLIĞI ÖLÇEĞİ GEÇERLİLİĞİ İÇİN UZMAN GÖRÜŞÜ FORMU

Sayın Hocam,

Aşağıda yer alan teknoloji kullanım alışkanlığı ölçeği, bilgisayar, akıllı telefon, televizyon, internet ve sosyal medya araçlarına yönelik bağımlılık durumlarını ölçmeyi hedeflemektedir. Üç bölümden oluşan aracın ilk bölümünde araştırmaya katılan katılımcıların kişisel durumlarının tespiti, ikinci bölümde teknoloji, zaman ve kontrol ilişkisine yönelik mini anket soruları yer almaktadır. Son bölüm ise teknoloji bağımlılığına yönelik 11 farklı kategoriden oluşan (teknolojik istila, kullanım ve zaman, sosyal çevre, kısıtlamalar ve mücadele, fiziksel değişkenler, ruhsal ve zihinsel değişkenler, yapay ve alternatif gerçeklik, kimlik çatışması, düşük benlik, teknolojik saplantı, bağımlılığı benimseme) 63 farklı ifadeyi içermektedir. İfadeler katılımcılara beşli dereceleme ölçeği kullanılarak sunulacaktır.

Yukarıdaki açıklama çerçevesinde sizden, ölçek taslağında yer alan maddelerin içerik ve ifade açısından uygunluğunu değerlendirmeniz ve varsa eleştiri ve önerilerinizi belirtmeniz istenmektedir. Her bir madde için o maddenin karşısında; maddeyi hem içerik hem ifade açısından uygun buluyorsanız “UYGUN”, maddenin içeriğini uygun bulmuyorsanız “İÇERİK UYGUN DEĞİL”, maddenin içeriğini uygun bulmakla birlikte ifade ediliş biçimini uygun bulmuyorsanız “İFADE DÜZELTİLMELİ” sütunundaki kutucuğa “X” işareti koyunuz. Herhangi bir maddenin içeriğini ya da ifadesini uygun bulmamanız durumunda; maddeyle ilgili eleştirinizi ya da önerinizi “ÖNERİ” sütunu altında, lütfen belirtiniz.

Değerlendirmeniz ve yol gösterici katkılarınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Mert KÜÇÜKVARDAR

Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Bilişim Doktora Öğrencisi

EK II.

Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği

Aşağıda yer alan ve 11 farklı kategoriden oluşan 63 adet ifadeyi cevaplarken katılım düzeyiniz hangi gruba giriyorsa ona göre işaretleyiniz. Sorularda yer alan “*teknolojik araçlar*” ifadesiyle kullandığınız bilgisayar, tablet, cep telefonları vd. araçlar kastedilmektedir. Ayrıca “*sanal ortam/uygulamalar*” ifadesiyle Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Swarm, Periscobe vd. uygulamalar kastedilmektedir. Aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtirken bu araçların veya uygulamaların herhangi biriyle ilgili o ifadeye geçen konu gerçekleşmişse bunu yeterli kabul ediniz. Örneğin, ilgili maddede sadece cep telefonu için “Katılıyorum” seçeneği sizin için geçerli ancak bilgisayar, tablet vd. için geçerli olmasa bile o ifadeye “Katılıyorum” seçeneğini işaretlemeniz gerekmektedir.

S I R A N O	<u>Madde</u>	UYGUN	İÇERİK UYGUN DEĞİL	İFADE DÜZELTİLMELİ	ÖNERİ -LER
1	Günlük yaşantımın akıllı telefon, bilgisayar vb. teknolojik araçlar tarafından istila edildiğini düşünüyorum.				
2	Zihnim çoğunlukla teknolojik araçlarla meşgul olur.				
3	Okul, iş veya dışardan eve geldiğimde hiç vakit kaybetmeden teknolojik aracıma yönelirim.				
4	Bilgisayar, cep telefonu ve benzeri araçlara uzun süre uzak kalamam.				

5	Tehlikeli bir yerde özçekim (selfie) yapmak ya da araba kullanırken telefonla mesajlaşmak gibi riskli durumlar içerisine girdiğim olur.				
6	Televizyon seyrederken aynı zamanda cep telefonumu kullandığım olur.				
7	Çevrimiçi olmanın bir zorunluluk olduğunu düşünüyorum.				
8	Genellikle 5 dakika için girdiğim internette daha uzun zaman harcarım.				
9	Son 1 hafta içerisinde sosyal medyayı kullanmadığım tek bir gün bile olmadı.				
10	Son 1 hafta içerisinde dijital oyunları oynamadığım tek bir gün bile olmadı.				
11	Teknolojik araçlarımı daha fazla kullanabilmek için genellikle daha az uyurum.				
12	Gece uykuya dalmadan önce teknolojik araçlarımla meşgul olurum.				
13	Cep telefonum uyurken bile başucumdadır.				
14	Uyandıktan çok kısa bir süre sonra cep telefonumu kontrol ederim.				
15	Teknolojik araçların başında yeme-içme ihtiyacımı gideririm.				
16	Sanal ortamda zaman kavramını unuturum.				

17	Teknolojik araçları fazla kullanırım bu durum okul, iş ya da diğer alanlardaki performansımı olumsuz etkiler.				
18	Bilgisayar, cep telefonu ya da oyun konsolu ile daha fazla vakit geçirmek için sorumluluklarımı ihmal ederim.				
19	Teknolojik araçların başında çok fazla zaman geçirmemden dolayı ailem ya da arkadaşlarımdan uyarılar alırım.				
20	Teknolojik araçları yoğun kullanmam nedeniyle çevreden uzaklaştığımı hissediyorum.				
21	Teknolojiyi yoğun kullanmamda arkadaşlarımdan etkisi var.				
22	Teknoloji kullanımım kısıtlanırsa bu durumun üstesinden gelmeye çalışırım.				
23	Teknolojik araçlarımı daha az kullanmaya çalıştım ancak başarısız oldum.				
24	Bilgisayar, cep telefonu ya da oyun konsolumu daha fazla kullanabilmek için daha önce yaptığım hobi/aktivitelerden feragat ederim.				
25	Sanal ortamda geçirdiğim vakit konusunda aileme yalan söylerim.				

26	Sanal ortamda geçirdiğim vakit konusunda arkadaşlarıma yalan söylerim.				
27	Video oyunları satın almak için ailemden gizlice para çaldığım olur.				
28	Yoğun teknoloji kullanımım fiziksel gelişimimi olumsuz etkiler.				
29	Teknoloji kullanımım nedeniyle gözlerimde yanma olur.				
30	Ekranlara bakmaktan dolayı kimi zaman görme problemi yaşarım.				
31	Teknoloji araçlarını uzun bir süre kullandığımda vücudumda ağrı hissedirim.				
32	Zaman zaman teknolojik stres yaşarım.				
33	Teknolojik araçlarımı özellikle de cep telefonumu evde unuttuğumda kendimi oldukça rahatsız hissedirim.				
34	Mobil araçlarımda bataryası azaldığında kendimi endişeli hissedirim.				
35	Sürekli çevrimiçi olma ihtiyacı duyarım, olamadığımda bir şeyleri kaçırdığımı düşünürüm.				
36	Teknolojik araçlarımı kullanırken mutlu olduğumu, rahatladığımı hissedirim.				
37	Mutluluğa ulaşmak için teknolojiyle daha fazla vakit geçirmem gerektiğini düşünüyorum.				

38	Endişeli ya da moralimin bozuk olduğu durumlarda cep telefonu, bilgisayar vb. cihazları kullanmayı tercih ederim.				
39	Gerçek dünyada kendimi yalnız hissederim ve bu nedenle sanal ortamda vakit geçiririm.				
40	Teknolojiyi fazlaca kullanıyorum çünkü alternatif bir uğraşım yok.				
41	Teknolojik araçların olmadığı bir dünyayı hayal edemiyorum.				
42	Gerçek yaşamda karşılayamadığım ihtiyaçları, sanal ortamda karşılamayı tercih ederim.				
43	Sanal gerçeklik teknolojisiyle bir şehir turuna katılmanın gerçeğin yerini tuttuğunu düşünüyorum.				
44	Sanal ortamın sunduğu olanaklar sayesinde yaşantılarımızın birer 'kopya' haline geldiğine inanıyorum.				
45	Dijital oyunlardaki karakterlerimi kendime benzetirim.				
46	Dijital oyunlardaki karakterlerim kimi zaman gerçek dünyadaki kimliğimin önüne geçer.				
47	Dijital oyunlarda bir şeyleri başarmak oldukça				

	önemlidir.				
48	Sosyal medya kimliğimle popüler olmayı gerçek kimliğime tercih ederim.				
49	Swarm ve benzeri uygulamalarla yer bildirimleri yapar ve başkalarına nerede olduğumu göstermek isterim.				
50	Gerçek hayatta biriyle tanışmak yerine sanal ortamdan tanışmayı tercih ederim.				
51	Özgüvenimin fazla olmaması nedeniyle genellikle teknolojik araçlarla vakit geçiririm.				
52	Her gün kendime ait en az üç fotoğraf çeker ve sosyal medyada yayınlama ihtiyacı hissederim.				
53	Kendim ya da başkaları hakkında sürekli internet üzerinden arama (search) yaparım.				
54	Herhangi bir hastalık durumunda kişi ya da kurumlardan yardım istemek yerine internette problemin çözümüne yönelik arayışlar içerisine girerim.				
55	Sosyal medyada başkalarının hesaplarını gerçek ya da sahte hesaplarla gizlice izlediğim (stalk) olur.				
56	Zihnimdeki her soruya cevap bulmak için çoğunlukla çevrimiçi olmaya çalışırım.				
57	Herhangi bir bildirim gelmemesine rağmen cep telefonumu kontrol etme ihtiyacı duyarım.				

58	Güncel teknolojik ürünleri çabucak benimser ve onlara evimde kolayca yer bulurum.				
59	TV ekranlarında karşılaştığım şiddet olayları bana bir oyun oynuyormuş, bir kurguyu izliyormuş hissi uyandırır.				
60	Birisiyle bir ortamda sohbet ederken karşımdaki kişinin sıklıkla cep telefonu ile ilgilenmesi beni rahatsız etmez.				
61	Teknolojik araçları aşırı kullanır ve bu durumu mantıklı hale getirmek için çaba gösteririm.				
62	Yeni çıkan teknolojik araçlar beni uzun zaman için tatmin etmez dolayısıyla her zaman daha iyisini ararım.				
63	Genel anlamda bir teknoloji bağımlısı olduğumu düşünüyorum.				

EK-III. TKA Uzman Görüşlerine Sunulan Maddelerin Uyumluluk Oranları

Madde No	Uyumluluk Oranı	Madde No	Uyumluluk Oranı
1	0,75	34	0,75
2	1,00	35	0,75
3	0,50	36	0,75
4	0,75	37	0,50
5	0,50	38	0,50
6	0,50	39	0,50
7	1,00	40	0,50
8	0,75	41	0,50
9	0,50	42	0,75
10	0,50	43	0,25
11	0,75	44	0,25
12	0,75	45	0,25
13	0,75	46	0
14	1,00	47	0,25

15	0,75	48	0,50
16	0,75	49	0,25
17	0,75	50	0,75
18	0,50	51	0,75
19	0,50	52	0,50
20	0,50	53	0,75
21	0,50	54	1,00
22	0,75	55	1,00
23	0,75	56	0,75
24	0,75	57	1,00
25	0,50	58	0,75
26	0,50	59	0,25
27	0,50	60	0,50
28	0,50	61	0,75
29	0,50	62	0,50
30	0,50	63	0,50

31	0,50		
32	0,75		
33	0,75		

EK IV.**UZMAN GÖRÜŞÜ SONRASI ELDE EDİLEN****TEKNOLOJİ KULLANIM ALIŞKANLIĞI ÖLÇEĞİ**

S.	İZ	İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Biraz Katılıyorum (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
<u>Teknolojik İstila</u>							
1		Günlük yaşantımız ekranlar tarafından istila edilmektedir.					
2		Zihnim çoğunlukla elektronik cihazlarla meşgul olur.					
3		Eve geldiğimde hemen elektronik cihazlara yönelirim.					
4		Elektronik cihazlardan uzun süre uzak kalamam.					
5		Bir uçurumun kenarında, yaklaşan bir trenin önünde veya zor koşullarda selfie çekerim.					
6		Elektronik cihazlardan biriyle meşgulken başka bir cihazı da kontrol ederim.					
7		Günümüzde çevrimiçi olmak bir zorunluluktur.					
8		Teknolojinin bir gün başımıza büyük bir bela açacağını düşünüyorum.					
<u>Kullanım ve Zaman</u>							
9		Kısa bir süre için girdiğim internette daha uzun zaman					

	harcarım.					
10	Her gün sosyal medyayı kullanırım.					
11	Geceleri, elektronik cihazlarla meşgulsem daha geç uyurum.					
12	Uykuya dalmadan önce elektronik cihazlarımı son bir kez kontrol ederim.					
13	Gece telefonumu açık tutarım.					
14	Cep telefonum uyurken bile başucumdadır.					
15	Uyanır uyanmaz akıllı telefonumu kontrol ederim.					
16	Beslenme ve diğer ihtiyaçlarımı karşılarken akıllı telefonum yanımda olur.					
17	Sanal ortamda zamanın nasıl geçtiğini fark etmem.					
<u>Sosyal Çevre</u>						
18	Elektronik cihazlarla fazla meşguliyet, mesleki kariyerimi veya ilişkilerimi olumsuz etkiler.					
19	Ekran karşısında geçirdiğim zaman yüzünden bazı sorumluluklarımı ihmal etmiş olabilirim.					
20	Ekranlar karşısında aşırı zaman geçirdiğim gerekçesiyle yakın çevrem tarafından uyarıldım.					
21	Elektronik cihazlar beni gittikçe eve kapalı hale getirdi.					
22	İçinde bulunduğum ortamlardaki (aile, iş, arkadaş vb.) kişiler, elektronik cihazlarla yoğun olarak meşgul olurlar.					
<u>Kısıtlamalar ve Mücadele</u>						
23	Elektronik cihazları kullanımının herhangi bir nedenle kısıtlanması veya engellenmem benim için ciddi bir sorundur.					
24	Herhangi bir nedenle elektronik cihazlardan uzak kalmak veya kullanım kısıtlaması beni strese sokar.					
25	Elektronik cihazlarda daha fazla zaman geçirebilmek için					

	yaptığım bazı aktivitelerden vazgeçtim.					
26	Elektronik cihazlardan kolaylıkla uzak durabilirim.					
27	Sanal ortamda ne kadar vakit geçirdiğim konusundaki gerçeği ailemden gizlerim.					
28	Sanal ortamda ne kadar vakit geçirdiğim konusunda arkadaşlarıma gerçeği söylemem.					
29	Dijital oyunlara veya elektronik cihazlara ne kadar para harcadığımı konusundaki gerçeği ailemden gizlerim.					
<u>Fiziksel Değişkenler</u>						
30	Ekranlar karşısında uzun süre kalmaktan kaynaklanan baş, boyun ve bel ağrılarını sıkça hissederim.					
31	Ekran karşısında uzun süre sabit kalmaktan kaynaklanan bedensel duruşumun bozulduğunu düşünüyorum.					
32	Ekranlara uzun süre bakmaktan kaynaklanan gözlerimde yanma hissi, bulanık görme veya kısa süreli başka görme sorunlarını sıkça yaşarım.					
33	Sanal ortama aşırı motive olduğum bazı durumlarda yeme içme ve tuvalet gibi ihtiyaçlarımı ertelerim.					
<u>Ruhsal ve Zihinsel Değişkenler</u>						
34	Yeni bir elektronik cihazı kullanmam gerektiğinde strese girerim.					
35	Telefon ve tablet gibi mobil cihazlarımı evde unuttuğumda kendimde eksiklik duygusu yaşarım.					
36	Mobil cihazlarımın bataryasının azalması beni endişelendirir.					
37	Çevrimiçi olmadığım veya olmadığımda bir şeyleri kaçırdığım hissiyle rahatsız olurum.					
38	Sanal ortama girdiğimde veya elektronik cihazları kullanmaya başladığımda gerçek kaygı ve problemlerimi unuturum.					

39	Elektronik cihazlarımla daha mutluyum.					
40	Daha fazla mutlu olmak için teknolojiyle daha çok vakit geçiririm.					
<u>Yapay ve Alternatif Gerçeklik</u>						
41	Sanal ortamda gerçek dünyadaki yalnızlığımdan uzaklaşırım.					
42	Teknolojik cihazlardan başka meşgul olduğum bir uğraş yok.					
43	Teknolojik araçların olmadığı bir dünyayı hayal edemiyorum.					
44	Gerçek yaşamda karşılayamadığım ihtiyaçları, sanal ortamda karşılamayı tercih ederim.					
45	Sanal gerçeklik teknolojisiyle bir şehir turuna katılmak gerçeğin yerini tutar.					
46	Sanal ortam insan yaşamlarını benzer hale getirmektedir.					
<u>Kimlik Çatışması</u>						
47	Dijital oyunlardaki karakterlerim gerçek karakterimi yansıtır.					
48	Video oyunlardaki karakterlerim, gerçek kimliğimden daha değerlidir.					
49	Video oyunlarında veya çevrimiçi oyunlarda başarılı olmayı önemserim.					
50	İnternetteki dijital kimliğimi, gerçek kimliğime tercih ederim.					
<u>Düşük Benlik</u>						
51	Sıklıkla bulunduğum konumu sosyal medyadan bildiririm (check-in).					
52	Gerçek hayatta biriyle tanışmak yerine sanal ortam arkadaşlığını tercih ederim.					

53	Sanal ortamlarda özgüvenim gerçeğe göre daha yüksektir.					
54	Her gün selfi çeker ve sosyal medyada yayımlarım.					
<u>Teknolojik Saplantı</u>						
55	Kendim ya da başkaları hakkında sıklıkla internet araması yaparım.					
56	Hastalık durumlarında doktora gitmek veya bir uzmana danışmak yerine internet araştırması yapmayı tercih ederim.					
57	Başkalarının sosyal medya hesaplarını gizlice veya açıktan, gerçek veya sahte hesapla araştırır, izlerim.					
58	Merak ettiğim her şey için internete bakarım.					
59	Bildirim gelmediğinde bile cep telefonumu belli aralıklarla kontrol ederim.					
<u>Bağımlılığı Benimseme</u>						
60	Yeni çıkan elektronik cihazları takip eder ve satın alırım.					
61	TV ve sinema ekranlarında karşılaştığım şiddet olayları bende oyun oynuyormuş hissi uyandırır.					
62	Karşımdaki kişinin sıklıkla cep telefonuyla ilgilenmesi beni rahatsız etmez.					
63	Elektronik cihazları aşırı kullanıyor oluşumun mantıklı açıklamalarını yaparım.					
64	Kullandığım elektronik cihazlar, beni uzun zaman tatmin etmediğinden, en son çıkanla değiştiririm.					
65	Genel anlamda teknoloji bağımlısı olduğumu düşünüyorum.					

EK V.**GEÇERLİLİK, GÜVENİLİRLİK ANALİZLERİ SONRASI****NİHAİ TEKNOLOJİ KULLANIM ALIŞKANLIĞI ÖLÇEĞİ**

Demografik Bilgiler	
Cinsiyetiniz	☐ Erkek ☐ Kadın
Medeni durumunuz	☐ Bekâr ☐ Evli ☐ Diğer
Yaşınız	
Mesleğiniz	
Yaşadığınız İl	
Eğitim durumunuz	☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Ön lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora
Kiminle yaşıyorsunuz?	☐ Yalnız ☐ Ailemle ☐ Arkadaşlarımla
Ekonomik durumunuz	☐ Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek

Teknoloji, Zaman ve Kontrol	
Kendinize ait akıllı cep telefonunuz var mı?	☐ Evet ☐ Hayır

Akıllı telefonunuzu hangi sıklıkla kontrol ediyorsunuz?	☐ 1-10 Dakika arayla ☐ 30 Dakika arayla ☐ 1 Saat arayla ☐ 2 Saat arayla ☐ 6 Saat arayla ☐ 12 Saat arayla ☐ 24 Saat arayla
İnternet kullanmaya ne zaman başladınız?	☐ 2- 5 yaş ☐ 6- 10 yaş ☐ 11-15 yaş ☐ 16- 18 yaş ☐ 19-30 yaş ☐ 31- 40 yaş ☐ 40 yaşımdan sonra
Günde kaç saat çevrimiçinde kalıyorsunuz (İnternet kullanıyorsunuz?)	☐ 1 saatten az ☐ 1 – 3 saat arası ☐ 4 – 6 saat arası ☐ 7 saatten fazla
Ne zamandan beri sosyal medya kullanıyorsunuz?	☐ 1 yıldan az ☐ 1 – 3 yıl arası ☐ 4 – 6 yıl arası ☐ 7 yıldan fazla

Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği

Aşağıda yer alan 32 farklı ifadeyi cevaplarken katılım düzeyiniz hangi gruba giriyorsa ona göre işaretleyiniz. Sorularda yer alan “**ekran**” kavramı; bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi akıllı cihazları ifade etmektedir. “**Sanal ortam**” ifadesi; Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, Swarm, Periscobe, LinkedIn vb. mobil veya masaüstü uygulamaları ifade etmektedir.

Aşağıdaki “**İfadeler**”e katılıp katılmadığınızı, katılma derecenizi de gösterecek şekilde belirtiniz. Katılım dereceniz 1 ile 5 arasında değişebilir: **Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Biraz Katılıyorum (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5).**

S. NO	İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Biraz Katılıyorum (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
1	Sanal ortamda zamanın nasıl geçtiğini fark etmem.					
2	Kısa bir süre için girdiğim internette daha uzun zaman harcarım.					
3	Bildirim gelmediğinde bile cep telefonumu belli aralıklarla kontrol ederim.					
4	Telefon ve tablet gibi mobil cihazlarımı evde unuttuğumda kendimde eksiklik duygusu yaşarım.					
5	Ekran karşısında geçirdiğim zaman yüzünden bazı sorumluluklarımı ihmal etmiş olabilirim.					
6	Çevrimiçi olamadığım veya olmadığımda bir şeyleri kaçırdığım hissiyle rahatsız olurum.					
7	Elektronik cihazlarımla daha mutluyum.					
8	Günlük yaşantımız ekranlar tarafından istila edilmektedir.					
9	Uykuya dalmadan önce elektronik cihazlarımı son bir kez kontrol ederim.					
10	Ekranlar karşısında aşırı zaman geçirdiğim gerekçesiyle yakın çevrem tarafından uyarıldım.					
11	Beslenme ve diğer ihtiyaçlarımı karşılariken akıllı telefonum yanımda olur.					
12	Sanal ortama girdiğimde veya elektronik cihazları kullanmaya başladığımda gerçek kaygı ve problemlerimi unuturum.					

13	Elektronik cihazlardan uzun süre uzak kalamam.					
14	Elektronik cihazlardan biriyle meşgulken başka bir cihazı da kontrol ederim.					
15	Eve geldiğimde hemen elektronik cihazlara yönelirim.					
16	Geceleri, elektronik cihazlarla meşgulsem daha geç uyurum.					
17	Gece telefonumu açık tutarım.					
18	Elektronik cihazları kullanımım herhangi bir nedenle kısıtlanması veya engellenmem benim için ciddi bir sorundur.					
19	Zihnim çoğunlukla elektronik cihazlarla meşgul olur.					
20	Hastalık durumlarında hemen doktora gitmek veya bir uzmana danışmak yerine önce internet araştırması yapmayı tercih ederim.					
21	Merak ettiğim her şey için internete bakarım.					
22	Mobil cihazlarımın bataryasının azalması beni endişelendirir.					
23	Her gün sosyal medyayı kullanırım.					
24	Uyanır uyanmaz akıllı telefonumu kontrol ederim.					
25	Günümüzde çevrimiçi olmak bir zorunluluktur.					
26	Cep telefonum uyurken bile başucumdadır.					
27	Yeni bir elektronik cihazı kullanmam gerektiğinde strese girerim.					
28	Gerçek yaşamda karşılayamadığım ihtiyaçları, sanal ortamda karşılamayı tercih ederim.					
29	Daha fazla mutlu olmak için teknolojiyle daha çok vakit geçiririm.					
30	Teknolojik araçların olmadığı bir dünyayı hayal edemiyorum.					
31	Yeni çıkan elektronik cihazları takip eder ve satın alırım.					
32	Herhangi bir nedenle elektronik cihazlardan uzak kalmak veya kullanım kısıtlaması beni strese sokar.					

Ek-VI-TEKNOLOJİ KULLANIM ALIŞKANLIĞI ÖLÇEĞİNİN PUAN ARALIKLARI

Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği ve Alt Faktörlerin Puan Aralıkları

Alt Faktör Grubu	Puan Aralığı	Bağımlılık Risk Seviyesi
FAKTOR 1	9-16	Bağımlılık Riski Yok
	17-24	Az Bağımlılık Risk Grubu
	25-31	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	32-38	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	39-45	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
FAKTOR 2	6-11	Bağımlılık Riski Yok
	12-16	Az Bağımlılık Risk Grubu
	17-21	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	22-25	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	26-30	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
FAKTOR 3	4-7	Bağımlılık Riski Yok
	8-10	Az Bağımlılık Risk Grubu
	11-13	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	14-16	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu

	17-20	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
FAKTOR 4	4-7	Bağımlılık Riski Yok
	8-10	Az Bağımlılık Risk Grubu
	11-13	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	14-16	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	17-20	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
FAKTOR 5	4-7	Bağımlılık Riski Yok
	8-10	Az Bağımlılık Risk Grubu
	11-13	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	14-16	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	17-20	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
FAKTOR 6	5-9	Bağımlılık Riski Yok
	10-13	Az Bağımlılık Risk Grubu
	14-17	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	18-21	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	22-25	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	32-57	Bağımlılık Riski Yok

<i>Teknoloji Kullanım Alışkanlığı Ölçeği</i>	58-83	Az Bağımlılık Risk Grubu
	84-109	Orta Bağımlılık Risk Grubu
	110-135	Yüksek Bağımlılık Risk Grubu
	136-160	Çok Yüksek Bağımlılık Risk Grubu

Kaynakça

- Aardema, F., O'Connor, K., Cote, S., & Taillon, A. (2010). Virtual Reality Induces Dissociation and Lowers Sense of Presence in Objective Reality. *Cyberpsychology*(13), 429-435.
- Adanır, O. (2011). Teknolojik Gelişmeden Nesne Teknolojisine, Toplumsal Gelişme Nasıl Durakladı? *Özne: Baudrillard Sayısı*(14), 7-22.
- Alter, A. (2017). *Irresistible: The Rise of Addictive Technology and the Business of Keeping*. New York: Penguin Press.
- Altun, F. (2003). Teknolojik Determinizm ve Küresel Bir Muhalefet İmkânı Olarka İnternet. *Sivil Toplum*(Sayı: 3), 8-15.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*. Arlington: Apa publishing.
- Aras, T., Çakır, Ö., & Horzum, M. (2011). Ergenler için Bilgisayar Bağımlılık Ölçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*(19), 339-448.
- Armstrong, L., Phillips, J., & Saling, L. (2000). Potential Determinants Of Heavier Internet Usage. *International Journal of Human-Computer Studies*(53), 537-550.
- Ayas, T., & Horzum, M. (2013). İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*(4), 46-57.
- Aydın, G., & Başol, O. (2014). X Ve Y Kuşağı: Çalışmanın Anlamında Bir Değişim Var Mı? *Electronic Journal of Vocational Colleges*.
- Balkam, S. (2017, 11 19). *7 Steps To Good Digital Parenting*. Family Online Safety Institute: <https://www.fosi.org/good-digital-parenting/7-steps-good-digital-parenting/> adresinden alındı
- Batıgun, A., Gör, N., Kömürcü, B., & Ertürk, İ. (2018). Cyberchondria Scale (CS): Development, validity and reliability study. *Düşünen Adam : Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*(31), 148-162.
- Baudrillard, J. (2011). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (3 b.). (O. Adanır, Çev.) İstanbul: Boğaziçi üniversitesi yayınevi.
- Baudrillard, J. (2012). *Sanat Komplosu / Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*. (E. Gen, & I. Ergüden, Çev.) İstanbul: İletişim yayınları.

- Baudrillard, J. (2014). *Simülakrlar ve Simülasyon* (9 b.). (O. Adanır, Çev.) Ankara: Doğu Batı yayınları.
- Bauman, Z. (1991). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. (Ü. Ökten, Çev.) İstanbul: Sarmal yayınları.
- Baydar, S. (2016). Dijital Yerliler Dijital Göçmenler. *Hece Dergisi*(234-235-236), 127-130.
- Baykul, Y., & Turgut, F. (2015). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem yayıncılık.
- Bayram, N. (2015). *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi* (5 b.). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bert, T., Kowalewski, E., Meibeyer, F., & Huber, T. (2006). Identity And Dissociation in Cyberspace. A Case Of Dissociative Identity Disorder Associated With İnternet Role Playing. *Der Nervenarzt*(77), 81-84.
- Bimber, B. (1990). Karl Marx and the Three Faces of Technological Determinism. *Social Studies of Science*(20), 333-351.
- Borca, G., Bina, M., Keller, P., Gilbert, L., & Begotti, T. (2015). İnternet Use And Developmental Tasks: Adolescents' Point Of View. *Computers in Human Behavior*(52), 49-58.
- Boyd, D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives Of Networked Teens*. New York: Yale University press.
- Brenner, V. (1997). Psychology of computer use: XLVII. Parameters of İnternet use, abuse and addiction: the first 90 days of the İnternet Usage Survey. *Sage Journals*, 879-82.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem yayıncılık.
- Caplan, S. E. (2002). Problematic İnternet Use And Psychosocial Well-Being: Development Of A Theory-Based Cognitive–Behavioral Measurement Instrument. *Computers in human behavior*(18), 553-575.
- Castells, M. (2013). *İşyan ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler* (1 b.). İstanbul: Koç üniversitesi yayınları.
- Ceyhan, E., Gürcan, A., & Aydoğan, A. (2007). The Validity and Reliability of the Problematic İnternet Usage Scale. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 411-416.

- Chou, C., & Hsiao, M.-C. (2000). internet Addiction, Usage, Gratification, And Pleasure Experience: The Taiwan College Students' Case. *Computers & Education*, 65-80.
- Commentary Magazine*. (2017, 4 15).
<https://www.commentarymagazine.com/articles/religion-in-the-secular-city-by-harvey-cox/> adresinden alındı
- Çakır, B., & Horzum, M. (2008). İnternet bağımlılığı testi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*(7), 99-121.
- Davis, R., Flett, G., & Besser, A. (2002). Validation of a New Scale for Measuring Problematic Internet Use: Implications for Pre-employment Screening. *CyberPsychology & Behavior*(5), 331-345.
- Demetrovics, Z., Rozsa, S., & Szeredi, B. (2008). Validation Of A New Scale For Measuring Problematic Internet Use: Implications For Pre-Employment Screening. *Cyberpsychol Behavİors*, 563-574.
- DiNicola, M. (2004). *Pathological Internet Use Among College Students: The Prevalance of Pathological Internet Use And Its Correlates*. Ohio: The Faculty Of The College Of Education Of Ohio University Doctor Of Phiosophy Thesis.
- Foucault, M. (1994). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage publishing.
- Gabay, J. (2015). *Brand Psychology: Consumer Perceptions, Corporate Reputations*. London: Kogan Page publishing.
- Gamgam, P., & Altunkaynak, D. (2013). *Parametrik Olmayan Yöntemler (5 b.)*. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Gençer, S. (2011). *Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Durumlarının İnternet Kullanım Profilleri ve Demografik Özelliklere Göre Farklılıklarının İncelenmesi*. Isparta: T.C Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Eğitim Teknolojileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Gilbert, D., Kelley, L., & Barton, M. (2003). Technophobia, Gender Influences And Consumer Decision-Making For Technology-Related Products. *European Journal of Innovation Management*, 253-263.
- Goldberg, I. (1996). Internet Addiction Support Group Is There Truth in Jest? *John Suler's The Psychology of Cyberspace*.
- Graham, E. (2002). *Representations of the Post/Human: Monsters, Aliens, and Others in Popular Culture*. Manchester: Manchester Univercity Press.

- Griffiths, M. (1998). Internet addiction: Does it really exist? *New York: Academic Press*, 61-75.
- Griffiths, M. (2016). Online Addictions: Conceptualizations. 3. *Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi* (s. 16-30). içinde İstanbul: Gülmat yayıncılık.
- Gündüz, Ş. (2007). Health Problems with the Use of Information Technologies. *International Educational Technology (IETC) Conference*. Northern Cyprus.
- Günüç, S. (2009). *İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Demografik Değişkenler ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. İstanbul: T.C Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Yüksek Lisans Tezi.
- Gürdoğan, E. (2016). *Teknolojinin Ötesi* (5 b.). İstanbul: İz yayıncılık.
- Gürocak, M. (2016). Dijital Gidişata Dair Kişisel Bir Serüven. *Hece Dergisi*(234-235-236), 425-428.
- Habermas, J. (1971). *Toward a Rational Society: Student Protest, Science, and Politics*. ABD, Boston: Beacon Press,.
- Harari, Y. (2015). *Sapiens: A Brief History of Humankind*. New York: Harper Collins Publishers.
- Harari, Y. (2016, 9). *Salvation by algorithm: God, technology and the new 21st-century religions*. Newstatesman:
<https://www.newstatesman.com/politics/uk/2016/09/salvation-algorithm-god-technology-and-new-21st-century-religions> adresinden alındı
- Harman, J., Hansen, C., Cochran, M., & Lindsey, C. (2005). Liar, Liar: Internet Faking but Not Frequency of Use Affects Social Skills, Self-Esteem, Social Anxiety, and Aggression. *CyberPsychology & Behavior*(8), 1-8.
- Hart, A., & Hart, S. (2013). *The Digital Invasion, How Technology is Shaping You and Your Relationships*. Washington DC: Bakerbooks publishing.
- Heidegger, M. (2008). *Varlık ve Zaman*. (H. Öktem, Çev.) İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi yayımları.
- High, A., & Caplan, S. (2009). Social Anxiety And Computer-Mediated Communication During İntial İnteractions: İmplications For The Hyperpersonal Perspective. *Computers in Human Behavior*(25), 475-482.
- Hinton, S., & Hiorth, L. (2013). *Understanding Social Media*. London: Sage publishing.

- Horzum, M., Ayas, T., & Balta, Ö. (2008). Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*(3), 76-88.
- Hunt, M., Marx, R., Lipson, C., & Young, J. (2018). No More FOMO: Limiting Social Media Decreases Loneliness And Depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*(37), 751-768.
- Illich, I. (2011). *Şenlikli Toplum*. İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Kalkan, M., & Kaygusuz, C. (2013). *İnternet Bağımlılığı Sorunlar ve Çözümler*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Kandell, J. (1998). Internet Addiction on Campus: The Vulnerability of College Students. *CyberPsychology & Behavior*(1), 11-17.
- Karadeniz, Ş. (2016). 4. Endüstri Devrimi Nedir ve Neler Getirmektedir. *Hece Dergisi*(25), 166-168.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kırtoron, M. (2016). Sanal Kedisi Aç İken Tok Yatan Bizden Değildir; Peki Ama Biz Kimiz? *Dijital Sayısal Kültür Dergisi* (s. 616-620). içinde İstanbul: Aylık Edebiyat Dergisi.
- Koç, Y. (2006). Dijital Ekoloji ve Değişen Dünya. *Hece Dergisi Özel Sayısı*(234-235-236), 26-31.
- Koçak Kurt, M. (2016). Dijital Ayak İzlerimizle Oluşturduğumuz Dijital Kimliklerimiz Bağlamında Bir Instagram Profili. *Dijital Sayısal Kültür Hece Dergisi*(234-235-236), 410-418.
- Koster, A. (2010). Rise Of Generation C. London, England.
https://www.strategyand.pwc.com/media/file/Strategyand_Rise-of-Generation-C.pdf adresinden alındı
- Kozinets, R. (2011, 10). On Netnography: Initial Reflections on Consumer. Evanston, Illinois, ABD.
- Kranzberg, M. (1986). Technology and History: "Kranzberg's Laws". *Technology and Culture*(27), 544-560.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T., & Scherlis, W. (1999). A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being? *American Psychologist*, 1017-1031.

- Krieger, L. (2011, 7 14). *Google is Changing Your Brain, Study Says, And Don't You Forget It*. The Mercury News:
<http://www.mercurynews.com/2011/07/14/google-is-changing-your-brain-study-says-and-dont-you-forget-it/> adresinden alındı
- Kruger, J. (2014). *Turned On and Tuned Out: A Practical Guide to Understanding and Managing Tech Dependence*. Edinburgh: Westbow press.
- Kuçlu, E. (2016). Sosyal Medya: Paravanın Arkasındakiler. *Hece Dergisi*(234-235-236), 389-394.
- Küçükvardar, M., & Tıngöy, Ö. (2018). Teknoloji Bağımlılığının Semptomlar Temelinde İncelenmesi. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 9(35), 111-123. doi:10.5824/1309-1581.2018.5.008.x
- Lenhart, A. (2015, 6 18). *Teens, Social Media & Technology Overview 2015*. Pewinternet: 2017 adresinden alındı
- Lin, S., & Tsai, C.-C. (2002). Sensation Seeking And Internet Dependence Of Taiwanese High School Adolescents. *Computers in Human Behavior*(18), 411-426.
- Marcuse, H. (2008). *Tek Boyutlu İnsan*. İstanbul: İdea yayınevi.
- Martı, H. (2016). Teknoloji Bağımlılığının Dini ve Ahlaki Etkileri. 3. *Uluslararası Teknoloji Bağımlılığı Kongresi* (s. 274-284). içinde İstanbul: Gülmat yayıncılık.
- Martin, J., & Schumacher, P. (2000). Incidence and Correlates of Pathological Internet Use Among College Students. *Computers in Human Behavior*(8), 13-29.
- Marx, L. (1997). Technology: The Emergence of a Hazardous Concept. *Technology and the rest of culture*(Vol,64), 965-988.
- McCrindle, M. (2015, 11 24). *Meet Alpha The Next Generation*. Nytimes:
<https://www.nytimes.com/2015/09/19/fashion/meet-alpha-the-next-next-generation.html> adresinden alındı
- Mukherjeel, P., Syuan, J., & Jansen, B. (2014). Patterns of Social Media Conversations Using Second Screens. *ASE BIGDATA/SOCIALCOM/CYBERSECURITY Conference* (s. 2-5). California: Stanford University.
- N. Greenfield, D. (1999a). Virtual Addiction: Sometimes New Technology Can Create New Problems. *The Center For Internet Studies Psychological Health Associats*.

- N. Greenfield, D. (1999b). Psychological Characteristics Of Compulsive Internet Use: A Preliminary Analysis. *Cyber Psychology and Behavior. The Center for Internet Studies c/o Psychological Health Associates*, 403-412.
- Naisbitt, J., & Aburdene, P. (2000). *Değişen Dünya'da 1990'ların On Yeni Hedefi, Megatrends 2000- Büyük Yönelimler*. (E. Güven, Çev.) İstanbul: Form Yayınları.
- Naisbitt, J., & Philips, D. (2001). *İnsan ve Teknoloji - High Tech High Touch*. London: Nicholas Brealy publishing, CSA Global yayınları.
- Nichols, L., & Nicki, R. (2004). Development of a Psychometrically Sound Internet Addiction Scale: A Preliminary Step. *Psychology of Addictive Behaviors*(18), 381-384.
- NIE, N., & Hillygus, D. (2002). Where Does Internet Time Come From?: A Reconnaissance. *IT&SOCIETY*(1), 1-20. doi:2
- Norman, K. (2017). *Cyberpsychology: An Introduction to Human-Computer Interaction*. New York: Cambridge University Press.
- Ong, W. (1995). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis yayınları.
- Pankraz, D. (2017, 9 7). *Learn the Characteristics of Generation C*. Thebalance: <https://www.thebalance.com/who-is-generation-c-and-what-are-they-all-about-2071937> adresinden alındı
- Pepperell, R. (2003). *The Posthuman Manifesto*. 8 12, 2017 tarihinde <https://www.intellectbooks.co.uk/File:download,id=412/Pepperell2.PDF> adresinden alındı
- Perdew, L. (2015). *Internet Addiction (Essential Issues)*. Minnesota: Abdo Publishing.
- Postman, N. (2009). *Yeni Dünya Düzeni* (1 b.). (M. Emre Yılmaz, Çev.) İstanbul: Paradigma yayınları.
- Poulos, S., & King, S. (1998). Using The Internet To Assist Family Therapy. *Journal of Guidance and Counselling*(26), 43-52.
- Qualman, E. (2010). *Socialnomics: How Social Media Transforms the Way We Live and Do Business*. New York: John Wiley & Sons publishing.
- Radziwill, N. (2010). *Disconnected: Technology Addiction & the Search for Authenticity in Virtual Life*. London: CreateSpace Independent publishing.

- Ranjan, B., Malay, G., Kaustav, C., & Kumar, M. (2016). Gadget Addiction, Technostress, Internet addiction Upcoming challenges. *Bengal Journal of Private Psychiatry*.
- Reich, S. (2010). Adolescents Sense Of Comunity On Myspace and Facebook: A Mixed-Method Approach. *Journal of Community Psychology*, 690-704.
- Robert, J. (2015). *Başka Bir Teknoloji Mümkün* (Cilt Ekoloji serisi). (T. Özkaya, Çev.) Istanbul: Yeni insan yayınevi.
- Roberts, J., & David, M. (2016). My Life Has Become A Major Distraction From My Cell Phone: Partner Phubbing And Relationship Satisfaction Among Romantic Partners. *Computers in Human Behavior*(54), 134-141.
- Rosen, L. (2016, 6 11). Are We All Becoming Pavlov's Dogs? 8 15, 2017 tarihinde <https://www.psychologytoday.com/blog/rewired-the-psychology-technology/201606/are-we-all-becoming-pavlov-s-dogs> adresinden alındı
- Rosen, L., Cheever, N., & Carrier, M. (2012). *iDisorder: Understanding Our Obsession with Technology and Overcoming Its hold on us*. New York: St.Martin's Press.
- Rutter, J., & Bryce, J. (2006). *Understanding Digital Games*. California: Sage publishing.
- Schaffer, S. (1994). Babbage's Intelligence: Calculating Engines and the Factory System. *The University Of Chicago Press*(21), 203-227.
- Scherer, K. (1997). College Life On-Line: Healthy and Unhealthy Internet Use. *Journal Of College Student Development*(38), 655.
- Sciencedaily. (2008, 3 8). Many Teens Spend 30 Hours A Week On 'Screen Time' During High School: <https://www.sciencedaily.com/releases/2008/03/080312172614.htm> adresinden alındı
- Shapira, N., Goldsmith, T., Keck, P., & Mcelroy, S. (2000). Psychiatric Features of Individuals with Problematic Internet Use. *Journal of Affective Disorders*, 267-272.
- Shotton, M. (2005). *Computer Addiction Pb: A Study Of Computer Dependency*. London: Taylor-Francis Publishing.
- Sieberg, D. (2011). *The Digital Diet: The 4- Step Plan To Break Your Tech Addiction And Regain Balance In Your Life*. New York: Three River press.

- Small, G. (2008). *iBrain: Surviving the Technological Alteration of the Modern Mind*. New York: Harpercollins publishers.
- Small, G., & Vorgan, G. (2009). *Modern Beynin Evrimi - E-Beyin*. İstanbul: Omega.
- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Quill publishing.
- Swingle, M. (2016). *i-Minds: How Cell Phones, Computers, Gaming, and Social Media are Changing our Brains, our Behavior, and the Evolution of our Species*. Canada: New Society publishers.
- Tapscott, D. (1998). *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*. London: McGraw-Hill.
- Taşdelen, V. (2016). İnsan Açısından Teknoloji. *Hece Dergisi*(234-235-236), 38-44.
- Tavşancıl, E. (2019). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel yayıncılık.
- Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. New York: Taylor & Francis publishing.
- Toffler, A. (1974). *Gelecek Korkusu Şok*. (S. Sargut, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar yayınevi.
- Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More From Technology and Less From Each Other*. New York: Basic Books.
- Türkoğlu, T. (2010). *Dijital Kültür (Bilgi(çler) Toplumu İçin (Nafile)*. İstanbul: Beyaz yayınları.
- Türkoğlu, T. (2013). *Bilgi Toplumunda Dijital Kültür*. İstanbul: Beyaz yayınları.
- Vandenbrink, D. (2017, 5 29). *Active Health: Why too much screen time is bad for your health*. Myactivesg: <https://www.myactivesg.com/read/2017/5/active-health-why-too-much-screen-time-is-bad-for-your-health> adresinden alındı
- Weizenbaum, J. (1976). *Computer Power And Human Reason: From Judgment to Calculation* (1 b.). New York: W.H Freeman Company.
- Wiarda, H. (1992). *American Foreign Policy toward Latin America in the 80s and 90s: Issues and Controversies from Reagan to Bush*. New York: New York University Press.
- Widyanto, L., & Griffiths, M. (2006). Internet addiction: A critical review. *International Journal of Mental Health and Addiction*(4), 31-51.

- Young, K. (1996). Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 237-244.
- Young, K. (1998). *Caught in the Net: How to Recognize the Signs of Internet Addiction-
-and a Winning Strategy for Recovery*. Canada: John Wiley & Sons publishing.
- Young, K. (1999). Internet Addiction: Evaluation And Treatment. *Student British
Medical Journal*, 351-352.
- Zheng, R., B. Sanchez, J., & Drew, C. (2010). *Adolescent Online Social
Communication and Behavior: Relationship Formation on the Internet*. New
York: IGI Global publishing.

